פ. בימקאָ

גאָלדענע צויטן

דאָס דריטע בוך

1926

נױ יאָרק

רעקרוטן

Copyright, 1926

by

PH. BIMKO, New York

ערב דעם נעמונג

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/ginaldenetsoitan0000fbim

באַלד נאָך פּסח, מיטן ערשטן לינדן שטראַלכל פון דער זו־מערדיקע זון, קומט־אויף אין אַלע קליינע שטעטלאַך, אַ שפּאַגל נייע זאָרג, — דאָס נעמונג ; חברה וואוילע־יונגען הייבן גלייך אָן צו מעקן און שטרייכן דעם צעטל פון די ליאָסעוועניקעס, וואָס זיי האָבן אויפן קאָפּ, און וועלכע ברויכן זיך דאָס יאָר צו שטעלן ; פון גמרא־מענטשלאַך, גלאַט אויסגעווייקטע יונגעליטלאַך, און סתם איידעלע בעלי־מלאכות, וואָס זיינען דאָס בלויז לגנוי ווייל זיי ווילן לעבן מיגעת־כפּו, און קוואַקען אויף לייטישע שדוכים, באום, מ׳וועט נאָר האָבן דאָס נעמונג איבערגעקומען. האָבן פון הינטן ; און זיי, חברה וואוילערס, הפקר־יונגען, וואָס גייען אַרום אַ גאַנץ קיילעכדיק יאָר אויף כל־האָבער, — מאַכן באַ־צייטנס יד־אחת מיט די גוים : קיילער־שקצים, גנבים, מעסער־שטעכער, וועלכע מ׳ברויך האָבן פאַר אַ שיינדל אין דער משפּחה, צו קענען אָפּסטראַשען מיט זיי די אַלע איידעלע פאַרשוינדלאַך. ראשית : זיי זאָלן זיך לאָזן גוט מעלקן, און באַזונדער אָפּהיטן ריכטיק די שטאָט, ס׳זאָל איר חלילה קיין עולה נישט געשען פון די שקצים, פּויערים, כאַמעס, וועלכע גיבן זיך אַ לאָז יעשנ־צייט אין שטאָט אריין, מעשה לאָבוז, — חרוב־מאַכן אַ וועלט ; און דאָס אויך, נישט אַזוי ווייט מאהבת מרדכי, מ׳זאָל נישט טשעפּען אַ אידיש קלייטל, וועלכעס גייט זיי נישט אין דער לינקער פאה, ווי משנאת המן, — מ׳ברויך גלאַט אַנרייבן די כאַמעס אַ מאָרדע, זיי זאָלן האָבן צו געדענקען אויף זייער גאַנץ לעבן אַרוים :

— מ׳איז אַמאָל געשטאַנען צו די זעלנער...

און באַלד נאָך פּסח, ווי דער לאָמער גוי פון מאַגיסטראַט, צעטראָגט די גוטע קוויטלאַך צו יענע אַלע יונגעליטלאַך, וועלכע

הבא: „דו וועסט דיר פאַר דעם איינעם אָפּנעמען ביי הונדערט אַנדערע, לייזער; אַז דו האָסט נאָר מיך אויפן צעטל, — וועסטו שוין הײ־יאָר אָפּלעקן אַ ביין, דיך פּרעגלען אין גאָלד...“

און גייט אַוועק לעבעדיק פריילאַך צו אַלע איבריקע ליאָסעווניקעס, וועלכע קומען זיך אַרוים אָקעגן מיט די ליבע גוטע קוויטלאַך, און זוכן זיך אַרום איינס ס'אַנדערע מיט ליכט:

— ביזט דאָ, שמואל?..

— ביזט דאָ, ברוך?...

— און דו, בערילע?...

קוועלט אין אים ס'האַרץ:

— אויך הײ־יאָר זיין אייער מענטש...

און מ'גייט גלייך אינאיינעם אַוועק צו די שקצים, הולטייען זיך דערפרייען, אונטערלענען קודם ס'האַרץ ביי עפּיס אַ טייער מיידל מיט אַ פאַריסן נעזל, און נישט פאַרגעסן חלילה, צו דערמאָנען זיין ליבן נאָמען, וואָס האָט אַריינגעגעבן שכל צו די גרויסע לייט אין די קעפּ, זיי זאָלן מאַכן אַלע יאָר אַ נעמונג, וואָס זאָל אָפּפרישן ס'פאַרשלאָפענע בלוט, דערוויייקן די פאַרטריקנטע אָדערן, צעטרייבן די שטעטלדיקע פוילקייט וואָס אין די ביינער, ווערן פריי, הפקר, צעלאָזן, ווי די ביימער יעשענצייט אין פעלד, זוען די ווינטן מערן זיך, און צעווינגן זיי ברייט מיט די צווייגן, זיי זאָלן זיך הויך לאָזן הערן...

— די גרעסטע פייגל קומט הײ־יאָר אוים צו שטיין, — קוקט זיך בערילע אַרום, — אַזוי ווי מ'וואָלט זיי אויסגעקליבן, איינעם און איינעם...

— ס'וועט זיין אַ יאָר, למאַן ידעי, אַז די שטאָט וועט האָבן צו געדענקען... — באַרימט זיך דער לאַנגער שמואל.

— און נאָכמער: די שקצים, כאַמעס — זיי וועלן אַריינקומען...

— שוין איינמאָל האָבן צו זינגען און צו זאָגן, אַז זיי וועלן זיך מעגן זעצן ס'פּנים קלאָגן...

ברויכן זיך היי־יאָר שטעלן, — אזוי ווערט לעבעדיק אין יענע היי־זער פון די ווייבע אויסגעמוטשעטע מענטשלאַך ; קומט־אָן די זאָרג, באַזעצט זיך ברייט, בעלי־הבית׳יש, און מאַכט שווער, ביטער ס׳לעבן; ביי די טאַטעס קומען אַרויס פרישע קנייטשעלאַך אויף די שטערנס, און וואו ביי אַ נסיעה געדענקט מען אינאיינוועגס זיך אַריינצוכאַפּן צום רבין ; מאַמעס קרעכצן, רעדן אַנגע־ווייטאָגט, מיט אויסגעגלאָצטע אויגן, אַזוי אייגן ווי ראש־חודש אלול, ווען מ׳גייט אָקעגן דעם גרויסן יום־הדין, און וואו צווישן צוויי ווערטער — זוכט מען אויס אַ זכות פון אונטער דער ערד אַפּיר :

— זייערע קינדער זאָלן אויסגעלייזט ווערן פון גוימס הענט...

בערילע שייגעץ, אַ וואוילער יונג, וואָס אַזוי ווי מ׳האָט אים נאָר אָנגעשטעקט דאָס גוטע קוויטל׳ און דאָס נישט גע־קענט רעכט איבערלייענען, איז שוין, אַזוי ווי ער וואָלט זיך געריכט דאַרויף, און געוואוסט וואָס ס׳קוויטל מיינט, — אַוועק מיט אַ גדולה אין בויך צו לייזער יאַנקעלס אין שיינקל :

— אַ, ר׳ לייזער ?... וואָס האָט איר געזאָגט : פאַרגעסן אָן מיר... און וואָס איז דאָס ?...

— אויפגערופן ? — קוקט אים לייזער אָן צופרידן.

— נישט צייט נאָך ? ... ווּעניק בלוט געצאַפּט ? ... אַלע יאָר, און ביי יעדן קלאַפּ, רוף, געמיינט : שוין... שוין... און זיך געמאַכט גע׳פּגר׳ט...

— האָבן דיך אודאי נישט געקאָנט רופן פריער, — לאַכט לייזער.

— נישט אַלט געווען נאָך קיין איינ־און־צוואַנציק יאָר, מיט אַ נעמונג פריער ?...

— אפשר נישט, וואָס ווייסטו ?...

— אויף איין זייט, לייזער, אויף איין זייט !...

און אויסטרינקענדיק עטליכע קיפלעס ביר, פאַרוואָס ער האָט נישט באַלד צו באַצאָלן, זאָגט ער אים דערפאַר צו עולם

— ביי אים דינען, — איז אסור, די רייד נישט ווערט ; א נאַש־בראָט ווערט נישט פאַרלוירן, גייט אין ערגעץ נישט אונטער ; מ'איז א גוטער זעלנער, ווערט מען אויפן פייער נישט פאַרברענט ; באַקומט מען א בענדל, צוויי אויך אַמאָל. און פון בראָנפן איז אָפּגערעדט...

— אָ, וואס קלאַנסטו דיר ווידער ס'פּנים ?...

— באַלד ; ער האָט נאָך אויסגעקוקט, מ'זאָל אים רופן מיט א יאָר אהער, נאָר ווייל ער איז געבוירן געוואָרן א טאָג פאַרן גוישן נייעם יאָר, האָבן זיי נישט געוואוסט וואס צו טאָן ; זיך נישט געקענט קיין עצה געבן : צי מ'זאָל אַנעמען דעם טאָג פאַר א יאָר, אָדער אינגאַנצן נישט רעכענען, און אים אָפּליינען...

— א חדוש, — וואונדערט זיך דער איד, דער גביר, — מ'האָט דיך נישט גענומען צום שאַצן ?...

— ס'וואָלט אויסגעקומען ביי א אינגל, א שמויגערל, וואָלט מען אים אוראי גענומען, און אויפן זיבעצענטן יאָר אָפּגעשאַצט איינ־און־צוואַנציק ; און מיט מיר, ווייל כ'האָב נאָך געוואָלט מיט דריי יאָר צוריק שטיין, — זיך דוקא נישט געאיילט, און זיך גענומען צייט !... נאָר וואס איז דער חלוק ? — קומט ער דאָ ארויס אויפן ריכטיקן — פריער צי שפּעטער, דעם קייסערס מענטש בין איך סיי־ווי ; און אז ס'וועט מיר אויסקומען אוועקצוגיין, — בין איך גאָל, און האָב נישט קיין העמד אויפן לייב...

— באַ ! — מאַכט לייזער מאַכעלס, — מ'לאָזט ביי אידן נישט פאַלן !... און, באַום, ס'וועט נאָר האַלטן דערביי, אַזוי וועט ער שוין זיין דערין, ר'זאָל פון אַלעם מיטהאַבן אין וועג אריין ; פון העמדער, הויזענס, קנעפּלאָך, בערשטלאָך, מיט וואָס א זעלנער ברויך נאָר אָנפילן ס'קעסטל — אפילו עפּיס געלד אויך...

— אין דעם האָט ער קיין שום קלער נישט. — זאָגט

— מ׳וועט זיי געבן צו לעקן און צו שמעקן...
— אויף מיינע הענט זיך האָבן דערוואַרט! — שרייט בערילע און וואַרפט זיי אין דער ליידיקער וועלט אריין...

פּאַרנאַכט׳ מנחה־ומעריב־צייט, איז ער געקומען אין בית־המדרש אריין, בערילע; נישט חלילה, מתעורר זיין, נעמען אַ אידיש וואָרט אין מויל אריין, נאָר ווייל דאָ איז ס׳מקום וואו מ׳קען כאַפּן אַ לייכטן גראָשן; זיך זען מיט די קיילעבדיקע, בייכל־דיקע אידן, כאַפּן אַ שמיעס מכח די שלאַמויזן זייערע, וואָס וועלן דאָ נישט זיין קיין שום מורה־מורנה, און מיט זיי אינאיינעם גלייך מוזן שטיין; און זיך צוגעקלעפּט צו לייזער מאַכעלס, אַ איד, אַ גביר, וואָס האָט אַ חוץ אַ טוץ הייזער, מילן, אויך געהאַט, וואָס ס׳איז אַ זעלטענהייט, — אַ גוט הארץ, און דער עיקר: אַ זונדערלע טאַנצן דאָס יאָר אויף דער חתונה, און זיך מיט אים שטאַרק דערפרייט:
— אייער זונס מזל, ר׳ לייזער, וואָס ער איז אין איין יאָר מיט מיר אַרויסגעקראָכן פון קיטשמענט אַרויס, און די לעבע־דיקע וועלט דערזען...
— וואָס איז ער געהאָלפן, ווייס איך נישט, אַז דו וועסט ברויכן שטייען מיט אים אינאיינעם?..
— איך זאָל אוועקגיין דינען, און ער — בלייבן אין דער היים, וואָס ווייסט איר נישט?...
— באַ! — גיט זיך דער איד, ר׳ לייזער מאַכעלס, בנעימות׳־דיק אַ גלעט איבער די באָרד, — ווען דער אייבערשטער באַ־ווייזט אַ נס, ס׳זאָל אַזוי זיין, וואָלט געוועזן זייער אַ גלייכע זאַך; דו ביזט גראָד, זעכטו, ווי געבוירן צום שווערדל, און אים, די שעה זאָל נישט באַ׳שעה׳ן, — ס׳זאָל חלילה אויסקומען אוועקצו־גיין, וועט נישט זיין מער וואָס ס׳זאָל צוריק קומען...
זשאַלעוועט זיך בערילע:

פינסטער, — הערט ער שוין, ווי יענער רעגירט מיט אים : „נאַ־לע־וואַ ! נאַ־פּראַ־וואַ, מאַ־ר־ר־ש־ש...“ דערזעט דער יונגערמאַן : ס׳איז בערילע, דער שטרויענער גזלן, וואָס מאַכט זיך אַזוי לוסטיק איבער אים, — אַזוי גייט אים קודם אָפּ דער פּחד ; „וואָס איז דאָ פאַראַן מורא צו האָבן פאַר בערילען, און ווען ער איז נאָך שכור, דערצו“?... נאָר זייענדיק גלאַט פאַרשעמט פאַרן רעדל מענטשן, וואָס האָט זיך אויף דער רגע אויפגעקליבן, — האָט זיך אים נישט געגלוסט דאָ מאַכן מיט אים קיין חתונה צורעכט ; נאָר וואָס פאַר חרפה האָבן זיך זיינע באַקן גענומען רייטלען ווי ביי אַ יונג מיידל, וואָס מ׳וואַרפט איר אומגעריכט אַריין אַ קוש, און אַ ביסל יוצא צו זיין, אַ ביסל — זיינע פּטור צו ווערן מיט גוטן, נעמט ער זיך אַרויסמאַכן באופן זה, וואָס ער האַלט מיט אים ווי ס׳איז־מיט :

— אוראי, בערילע, אַ זעלנער איז נישט קיין בער...

ווערט בערילע לעבעדיק פון דעם אַדוואַזשנעם סאָלדאַטשיק, און כאַפּט זיך פון גרויס גדולה, מיט אים אַרום — קושן : „אַזוי, זעסטו, האָב איך דיך ליב !..“ דאָס יונגעמאַנטשיקל זוכט זיך קודם אַרויסצודרייען גאַנץ פון זיינע הענט, אַפּצוראַטעווען אַ לעבעדיקער, — נאָר ער, בערילע, פאַרשטעלט אים אָבער אַזוי ווי אומישנע דעם וועג מיט זיין וואַקלענדיקן, ברייטביינער־דיקן גוף, און מאַכט מיט די הענט אַזוי נאָנט פון זיין פּנים, אַז יענער מוז נאָר אָוועקכאַפּן נ׳קאָפּ נישט בלויז פאַרן מאַוסן ריח פון בראָנפן, וואָס זעצט אים פון מויל, — נאָר ר׳זאָל טאַקי נישט קריגן קיין שאָס אין נאָז אַריין אויך ; און אַ נאָז האָט עס פון גלאָז, דאָס יונגעמאַנטשיקל : נאָך קינדרווייז, אַז מ׳האָט איר אויף אַ האַרעלע אָנגערירט, — האָט זיך שוין געגאָסן ס׳בלוט פון איר, וואָס ער ווייסט גאָר נישט ווי אַזוי, — גאַנצע קוואַלן ; און ער קלערט דאָס טאַקי צו נעמען די אייגענע נאָז אין דער אַרבייט אַריין, איר מאַכן פאַרן הויפּט חסרון זיינעם, פאַרן אמת׳ן מום, וואָס האָט זיך משתתּף געווען מיטן גוף זיינעם

בערילע, — נאָר די זאַך איז : וואָס ביז צו דער קרעטשמע ברויך מען אויך אַ טרונק בראַנפן !...

אַזוי מאַכט מען גלייך צווישן זיך צונויף אַ ביסל געלד, — אַזאַ יונג, און גייט נישט מיט עזות, — גיט מען אים בישעות חן :

— נאַ דיר, און דו ביזט עס ווערט אויך, — און מ'זאָגט אים אָן זהיר ווזהיר — ווען דו וועסט נאָר זיין געענגט, ווייז דיך אריין, אין אַ בית־המדרש מעג מען בכלל אריינקומען, — וועסטו נישט ליידיק אוועקגיין...

גייט בערילע ארויס מיט אַן אויפגעהויבענעם קאָפּ ; ליי־דיקט אויס אינם ערשטן בעסטן שיינקל אַ פּאָר גלעזלאַך פייערדיקן אַקעוויט, און נעמט גיין איבער דער גאַס, לעבעדיק־אויפגערוימט : „הולאַי יאַשאַו נאַ קערמאַשאַ" ! — ווייסט נישט: אויב ר'זאָל זיך פריער שטעלן אויפן קאָפּ, זיך קאַטשען אויפן בויך, ביז ר'טאַפּט דאָ אָן אַ עפּעס אַ יונגנמאַנטשיקל, אַ לעקישל, אַ־זונ־דעלע אפשר פון די אייגענע רייכע טאַטעס, וואָס האָבן אים צו־נויפגעמאַכט די פּאָר אָרימע גראָשן, אָדער אַן איידעמל ביי וועלכן פון זיי אויף קעסט, — וועלכער גייט אַזוי פאַר'דאגה'ט, ווייל ר'האָט מסתמא אויך בעקומען דאָס מאָגערע צעטעלע ; נעבעך : איינגאַנצן אַ גרגרת דרבי צדוק, און דער קאָפּ ברעכט אים גוט, אַז מ'זאָל זיך חלילה נישט טועה זיין, און מיינען : ר'איז אַ גבור... אַ לייב... און ער כאַפּט אין אים, בערילע, פּש־פּש... אַ גאַנצע מציאה, ווי אַ געבראַטענע טויב וואַלט אים אין מויל אריינגעפלויגן, און דערלאַנגט אים אויפ'ן כח אַ ברען איבער דער פּלייצע, ארויסשיטנדיק אַ פול מויל געלעכ־טער :

— נאַ דיר, מיינע שונאים, אַ זעלנער ; כאַ־כאַ... כי־כי... טשיק... טשיק... אַ זעלנער נאַ שטי־כי...

דעם יונגנמאַן פליען פון ערשטן מתנת־יד אַראָפּ די ברוי־לאַכלאַך פון שפּיץ־נאָז, און טאַפּנדיק מיט בלינדע אויגן אין דער

אויפגעבונדן, און גענומען ארומגיין מיט א שיינענדיק פּנים, אויף וועלכן מ'האָט אזוי אויך נישט חלילה, קיין גויט אָנגעזען, כאָטש ר'האָט נישט געטאָן די האַנט אין קאַלטן וואַסער...

נאָר אויב ס'געפינען זיך אין יעדן שטעטל גרויסע מיילער, אַפּריכטערס, וואָס האָבן ליב צו באריידן, איז ער אסור נישט שולדיק געווען, — וואָס מ'האָט אים גענומען גלייך אין דער ארבייט אריין:

— א יונג דרייט זיך ארום, ס'איז מיט נסים, א משוגעת כאַפּט זיך אין אים נישט־אָן..

— א פּאָר געשוואָלענע פּיסקעס; פרעסט און טרינקט ס'בעסטע און ס'שענסטע, ס'איז גאָר נישט צו פארשטיין פון וואַנעט דאָס נעמט אזוי אַלץ אויף דעם?...

לאַכט מען:

— ביי אזא יונג, א רעקרוט, איז א דאגה וואו מ'נעמט?...

געווים לעבט ער אויף דער שטאַטס קאַנטע, ווי דער קהל'שער באָק, למשל: דאָ א כאַפּ, א פליק, א ריס, און ביי וועמען צו כאַפּן, פליקן, רייסן, — איז ב"ה דאָ; לייזער מאכעלס, שלום יאַנקעלס, ברוך משה'ס, — אזעלכע אידן מיט הייזער, מילן, זענגן, וואָס האָבן שטיין זונדעלאך צום ליאָס, און זיינען אָנגעשטאָפּט מיט געלד, — זיינען טאַקי נישט קראַנק צו געבן...

נייט אָן אַפּצאָל:

— דו — אזוי פיל און אזוי פיל...

— דו — אזוי פיל און אזוי פיל...

— און דו — אזוי פיל און אזוי פיל...

ער ווייזט בעריל'ען, פון די אלע יונגעלייטלאך און האַלט קאָפּ: ווער פון זיי ס'איז אוועקגעפאָרן בסוד סודות, — געוועזן ביים קינצקער פעלדשער; אזוי גייט מען אריין צום טאָטן, נישט חלילה מעשה מסור, וואָרים א רעקרוט, אז ער ווייסט: ער וועט זיך א טובה טאָן, ווען ר'וועט יענעם

נאָך אין דער מוטערס בויך, און נאָגט אים אויס ביזן לעצטן טראָפּן, מאַכט אים בלוט אָרים, בלייך ווי די וואַנט...

דאָ צינדט זיך בערילע אָן, און ס׳פּאַרדריסט אים, וואָס אַזאַ שמויגער זאָל פון אים האָבן ס׳געגנאַר: „פאַר די פּאָר גראָשן וואָס זיין טאַטע האָט אים דאָרט צוזאַמענגעמאַכט, — וועט ער אים שוין האָבן געקויפט?...“ און ער נעמט אים טרייסלען, שאָקלען, אַזוי ווי געוואָלט אַרויסשאָקלען פונ׳ם די געדערים:

— די באָבע דיינע קענסטו דערציילן אַ מעשה, ווילסט גיין דינען; די באָבע דיינע...

אַרום האַלטן זיך די גויים, וואָס קוקן דאָס־צו, ביי די זייטן, און ווערן צעקראַכן פאַר לאַכן: „מ׳מעג זיך גיין צום איד אין חדר לערנען, ווי ער טוט דאָס צי אַ „באַישע זשידעק“... דאָס יונגעמאַנטשיקל ווערט רויט און טויט, ס׳פּנים — באַשיט מיט פייער, זיינע באַקן נעמען פלאַמען צינטער־רויט, ביז ער רייסט זיך קוים מיט צרות אָפּ, זוכט זיך אַריינצוקריגן אין אַ טויער, און אַנטקומט...

נישט האָבנדיק גאָר און קיינעם מער, וואַרפט ער נאָך אַלץ אַזוי מיט די הענט, און שרייט אין דער ליידיקער גאַס אַריין, שרייט אָפּ די רייכע הייזער, — ס׳זאָל זיי דאָרט מסתמא גיין אין די אויערן אַריין:

— מיינען אודאי, זיי זיינען שוין זיינע פּטור?... אַז ער גיט זיך שוין אַזוי גיך אָפּ, און גייט אַוועק זיין זייער כפּרה?... ער וועט זיי נאָך פריער אויסרוימען איינס ביי ס׳אַנדערע, ווי די הינט...

און בערילע, אויב ער האָט אָנגעהאַלטן ווען ס׳איז אַ שטיקל מלאכה, און מ׳האָט אים געברויכט אינם גילדענעם־גוטן אָנצו־טרעטן אויפן קאָפּ, ווי אַ וואָרים מיט די פיס, ער זאָל קענען איינליגן איבער דעם מאַשינדל — איז ער מיט דער רגע געוואָרן

בערילע ווידער האָט ב׳קיין אופן נישט געוואוסט, וואָס דער לאַנגער פירט זיך מיט אים ארום ; גיט : אויף ירידים, צווישן די שיינקען, — וואו מ׳קען עפּעס אָפּדרייען, אָפּלעקן אַ ביין, אָבער נישט איבער אַזעלכע פּוסטע וועגן און שטעגן, בערגער און גריבער, ביז ר׳האָט אים מיט איינמאָל דערטאַפּט, דעם בחור, און דערלאַנגט איבער דער פּלייצע :

— דו משומד איינער, ווילסט אויך איבערבלייבן אין דער היים ?... ווער דען וועט אָוועקגיין, שמענדריק די אלמנה׳ס, דער שלמה׳זאַלניק, מ׳זאָל אים דאָרט זיין טויט מאַכן ?...

— נו, באַשטייסטו נישט ?... — ווערט דער לאַנגער אויף אים אָנגעצויגן, — און ווילסט אפשר אויך, כ׳זאָל דיר געבן סליחה־געלד ?...

— נאָר וואָס מיינסטו, ס׳וועט דיר אַזוי גלאַטיק אָפּגיין ?...

— אַז כ׳וועל אַרויס אויף אַ גלאָען, וועל איך דיר לאָזן מאַכן אַ באָד אין אַקעוויט... — לאַכט דער לאַנגער.

מיט זיי ביידע האָט זיך גלייך מיטגעכאַפּט ברוכ׳ל ; אָדער : דער קליינער ברוכ׳ל, ווייל ר׳איז געווען גרויס ווי אַ גאָרנישט, און געקענט גיין שפּאַצירן אונטערן טיש ; איז ער נאָך אַלץ נישט זיכער געווען מיט דעם, וואָס ער איז אַזוי קליין, אַ ליליפּוטל, נאָכדעם ווי ער האָט זיך אפילו אָפּגע־גאָלט דעם קאָפּ ; און מורא געהאַט : ר׳וועט נאָך אַלץ כאַפּן אין דער ליינג, — זיך איינגעשאַצט אין נדן, וואָס ר׳טראָגט אַ נאַר־טעלע ; אַזוי האָבן אים אַלע פאַרגינען מיט׳ן גאַנצן הארץ :

— ר׳זאָל בלייבן מיט דער קוליע אין דער היים...

און אים נאָך צוגעוואונשן :

— זאָלסט זוכה זיין צו האָבן און צו טראָגן אויף ביידע זייטן, און אַרויס אויף גאַנצע צוויי ווייסע בילעטן...

קליין איז דער זומער, ווי אַ חלום פאַרגייט ער, צווישן אַ יאָ און אַ ניין, — סיון, תמוז, אב, פּאַקט ער זיך שוין ס׳פּעקל אין

באַגראָבן, — איז מסורן אַ קליינינקייט; גיט מען דעריבער אַזאַ יונג, מ'פאַרשטאָפּט אים ס'מויל, מ'שטעקט אים אַן:

— שאַ, שטיל... ס'זאָל קיין הונט נישט וויסן, קיין האָן נישט קרייען...

מיט בערילען האָט זיך באַלד צונויפגעפּאַרט, שמואלכל; אָדער ווי מ'האָט אים גערופן ביים צונאָמען: דער לאַנגער שמואל, אַ יונג אַ הויכער, אַן שום מאָס און איינזען, — אַנ־געוואַקסן; אַ גלייכער שטעקן פון אַן איילבירט, און אַ פּנים — איז עפּעס מאָוסער'ס נישטאָ; קליינע שמאָלע קאַלמיקן־אייגלאַך, דינע פאַרבלאָזע ליפּן, ריכטיקער: אַ מויל אָן ליפּן; ביי אַ לאַך וואָס איז אַן ציין, — מוזן די באַקן זיין איינגעפאַלן, לעבערדיק, און העכער זאָלן די קינבאַקן אונטער די אויגן, שאַרף אַרויסשטאַר־טשען; און דער יונג, וואָס האָט געהאַט אַ טאַטן, אַ לייטישן איד, — האָט אָנגעהויבן גיין מיט אים, מיט בערילען, וואָס אַן אַנדערט מאָל וואָלט זיך ריתות געטאָן, אים דער פּאָטער דעם קאָפּ אַראָפּגעדרייט דערפאַר, נאָר איצט, אַזוי ווי ס'איז קודם אַ נעמונג, דער יונג זיינער איז אַ רעקרוט, — איז שוין דערמיט אַלץ פאַרענטפערט; און ווידער, האָט ער אַ שטיק גערן געזען, וואָס דער זון זיינער האָט זיך גענומען צום גיין, מיט ווען ס'זאָל נישט זיין, — ווייל ס'גיין האָט באַדאַרפט זיין אַ רפואה צו זיינע פיס; זיינע, ווי די שטעקנס, דאַרע פיס, זיינען געווען גראָב אַנגעזעצט מיט אָדערן, צוליב וועלכע ער האָט קליינערהייט גאָרנישט געטאָרט גיין; געמוזט טראָגן אַזעלכע האַרטע, ווי בלעך, — זאָקן, אַז זיי זאָלן אים נישט אויפשפּרינגען, ווי די קישקעס, די אָדערן; האָט ער איצט נישט מער געוואָלט, דער טאַטע זיינער, ווי זיי זאָלן מיט'ן גיין, דוקא יאָ אויפשפּרינ־גען הויך, גראָב און געדיכט, זיך פאַרציען איבערן גאַנצן דיקן פלייש פון פיס, אָנלויפן מיט בלוט און ווערן שוואַרץ, פּעט, די סאַמע ריכטיקע באַבסקע אָדערן... וואָס זאָלן אים אַפּראַטעווען, דעם יונג...

זיי זשע מיר געזונט, מיין טייערע מוטער,
אוי־ווי, גוואַלט !
מיר איז שלעכט און דיר איז ביטער,
אוי־ווי, גוואַלט !
מיר איז שלעכט און דיר איז ביטער,
אוי־ווי, גוואַלט !

איבער די געסלאַך זעט מען שוין באַצייטנס ארומגיין די בעלי־מלאכות, וועלכע האָבן אָוועקגעליינט די מלאכה, ריכטי־קער: די מלאכה האָט זיי אָוועקגעלייגט, — און דרייען זיך ארום מיט די שטעקעלאַך אין די הענט, אַזוי ווי די חול־המועד׳ניקעס, נאָר שטאַרק דערשלאָגן, אָן קעפּ, און אָן זייער פריילאַכקייט אויפן הארץ...

און אז מ׳פרעגט ביי וועלכן פון זיי:

— וואָס וועט אַזוי אייער סוף זיין ?...

הייבן זיי די אַקסלען, קנייטשן דעם שטערן, און פאַלבן די ברעמען:

— איין גאָט ווייסט; באַשטאַנען: נאָך צו ארבייטען, נאָר ס׳לאָזט דען איינזיצן ?... און ווידער צוריק גערעדט: וואָס וועט מע דאָ אָנטוערן ?... נאָך אריינכאַפּן אַ טאָג — וועט ער שוין די זופּ פעט מאַכן ?...

און אין די שטובלאַך, בתי מדרשים, ברעכט זיך; רייסט איין; דאָרט קען מען זיי זען, די אייגענע יונגעלייטלאַך, ווי זיי שאַרן זיך ארום די גמרא־לערנערס; ס׳רוב: בלייבן זיי זיצן נאָך מנחה־מעריב, ווען די שאַרפע קעפּלאַך גיבן זיך אַ זעץ־אַוועק ממש ווי גבורים איבער די שווערע גמרא׳ס; און די הוילע אויס־געמאָגערטע מענטשלאַך, קוים וואָס די נשמה דערהאַלט זיך אין זיי — גיבן זיך אַ לאָז־אַוועק מיט אַזאַ כח, גייען אַוועק מיט אַזאַ גאַנג אַזוי ווי אַ נצחונ׳דיק חילות איבער טויטע, דער׳הרג׳עטע, וואָס וואָלט איינגענומען וועלטן; אין אַ ווינ־קעלע פאַלט מיט אַמאָל אַ בחורל ביי זיך אראָפּ, האַקט־אָפּ, אַזוי ווי ר׳וואָלט געפאַלן אין מיטן געשריי, און ווערט פאַרשווינגן; בלויז

וועג אריין ווי א ליבער גאסט, מיט וועלכן מ׳האט אפילו קיין צייט נישט געהאט זיך רעכט אפצופרייען, און פּרואוו גיב אים אכטצן קריינק, אויב ער וועט זיך וועלן לענגער אפּשטעלן, א קליין ביסעלע אויפהאלטן...

שוין אין אב, ווען די פּירות ווערן ערשט צייטיק אויף די ביימער, נעמען זיך אומשולדיק רייטלען — גייען זיי שוין קיי־נעם, חוץ די חדר־יונגלאך, נישט־אן ; א דערוואקסענער מענטש שפּירט שוין דעם עול פון די הייליקע טעג ; ס׳שמעקט ימים־נוראים׳דיק, און ס׳א סברא : אז דאס אייגענע נעמונג וואס נעמט גראסעוועזן ווי א מגפה ר״ל און רייסט אוועק כשר׳ע קינ־דער, אומשולדיקע עופה׳לאך פון דער מאמעס פארטוך, — מאכן דאס די ימים־נוראים אזוי גרויס ; דאס נעמונג זעצט זיך אן אויפן קארק פון שטעטל, און מיטן זעלביקן כח פון פאסטן, בעטן, איינרייסן פאר א גוט און א געזונט לעבן, — ווייל מען איבער דעם אלעם קודם ארויסרייסן ס׳לעבעדיקע קינד פון די וועלפישע ציין...

דאס נעמונג איז שוין אריין אין די ווענט פון די הייזער, ס׳בויערט לעבער, ברייטע און טיפע ; און ווען אפילו ס׳שטייט נישט גראד קיינער פון דעם דאזיקן הויז, איז ווידער דער בחור פון אקעגנאיבער אזוי איינגעבאקן, — אז ס׳בארירט נישט ווייניקער ווי ביי אן אייגן קינד ; אזוי : דער מיט יענעם, יענער מיט דעם, ס׳גאנצע שטעטל איז נעקניפּט און געבונדן, — און האט נישט איינער שטייען זיין אייגענעם זון, שטייט זיין ברודערס זון, יענעמס אייניקל, דעמס איידעם און אוע־טאווע, איז יעדער אזוי ווי אין עסק, רירט עס יעדן־אן ביזן ביין...

אין אידישע שטובן, וואו מ׳גייט, — האלט מען די קעפּ אראפּגעבויגן, — מ׳האט גאר נישט ס׳הארץ זיך אויסצולאכן ; די מאמעס נעמען איין די קינדער, פארוויגן זיי מיט וויינענדיקע נגונים :

גייט אוועק, ווי עשו צו דער עבודה־זרה, אין שיינקעלע אריין, זינגענדיק :

ווילסטו וויסן, צי פאניע איז א לייט, —
ער גייט אין הויכע שטיוועלאך,
ס'היטעלע אויף א זייט...
פאניע, פאניע, גנב,
פאניע, פאניע, חזיר...

דער דאזיקער עולם באשטייט פון געזונטע שניידער־יונגען, געזעלן, וועלכע וויסן באלד נישט דעם טייטש פון עברי, און „סלוזשבע" איז ביי זיי בלאטע :

— מ'וועט זיך גלייך זען דארט אריינצוקריגן אין „שוואלניע", נייען „קיטלען", באקן ברויט, מאכן שטיוול, א דאגה : וואס ?... און די פאר יאר וועלן אראפלויפן ווי קיינמאל גאר נישט ; עפעס א סך : דריי יערלאך ?... און אז מ'וועט דערנאך אהיימקומען, האבן אפגעשפארט עטליכע הונדערט קארבן — מ'קען, אז מ'איז א לייט, ביי פאניען אפלעקן א ביין ; האבן אדורכגעפארן א האלבע וועלט, געווען אויף מאנעווורעס, קענען קנאקן רוסיש מיט דער צינג, — וועט מען ערשט א לייטישן שרוך טאן...

און א צינד, ווייכט מען אזוי פיל, אז מ'ברויכט א הוליע טאן ; א רעקרוט איז מען, און דעריבער, חי מרדכי, — איין מאל לעבט מען, און איינמאל שטייט מען צו די זעלנער...

גייט מען אוועק, גאנצע הארמעס, און מ'קערט איבער ס'שטעטל מיטן קאפ אראפ און מיט די פיס א קאפויר ; מ'צע־טראגט די יאטקעס, מ'צעשלעפט די ביידלאך, מ'צעלייגט די שטע־לעכלאך, און אויף די גוואלטן, אויף די געשרייען פון די שטייער־קעס, קומט אן ס'קליינע סטראזשניקל מיט א געבייזער : „כ'וועל דאס נישט צולאזן, ווי לאנג איך בין דא, — ביי מיר, אין מיין שטאט"?... נעמט מען אים אונטער די ארעמס צו לייזערן אין שיינקל, און מ'גיט אים אנצוטרינקען : „נא דיר, און האב נישט קיין גרוים מויל" — און מ'ריידט אים איין —

א קרעכץ רייסט זיך ביי אים פון דער טיפעניש, מעמק הלב, שפארט זיך ארויס:

— ס'גייען אזעלכע טעג, ווען די פיש אין וואסער ציטערן, און ווען נאך קען מען זיך אזוי אויסבעטן ביי דיר, טאטע, מ'זאל פארבלייבן אין דער היים ?... ווען נאך קען זיך מאכן אזא שעת הכושר ?...

ווידער ערגעץ אנדערש, האט א בחורל, וואס איז אזוי גע־ווארפן געווארן הינ־און־צוריק, הינ־און־צוריק, ווי א שפענדל אויפן וואסער, — זיך גענומען לייכטער ווינגן, ווי ר'וואלט פארלוירן דעם הויכן וועג, און גענומען גיין פאמעליכער, בארג־אראפ, אראפ, און באלד צוגעקומען צו דער ריכטיקער, שווערער מויער, וואו ער האט צוגעלעגט דעם קאפ, געבראכן, ווי אזעלכער וואס גייט איינער פון הונדערטער אליין צוריק פונ'ם שלאכט־פעלד...

— זע, טאטע, מ'זאל נישט ווערן פארווארפן צווישן גויים ; זיין אפגעריסן פון תורה און אידישקייט...

און ביים אויוון ,ווי נישט ביי זיך, — זיצן ווי פאר־שעמט די אייגענע בעלי־מלאכות, די פראסטע אשרי־יושבי־ביתך־דיקע, וועלכע האבן זיך שוין באצייטנס אויפגעהערט גאלן, זיך פארלאזן בערדלאך, און זאגן פון ארימע מאגערע סדור'לאך מיט גראע דינע בלעטעלאך:

— לערנען קענען מיר נישט, אבער אידן זיינען מיר דאך ; שבת האלטן מיר, פון ימים־נוראים ווייסן מיר, זע, ווידער, מ'זאל אין דעם זכות נישט ווערן פארוואגלט, ברויכן אנקומען צו מאכל טריפות, אויף זיך נעמען דעם עונש פון חלול־שבת ויום־טוב...

אזוי צעטיילט זיך דער עולם ; איין האלבער גייט אוועק ווי יעקב אבינו, צום שם ועבר, — לערנען, תפלה־טאן, און דער אנדערער האלבער עולם, ווי בערילע שייגעץ מיט זיין חברותה,

רילע שײנעץ גיט אים געשיקט א יאָג אין זײן אָנגעפּרעסענעם בויך, אזש ס׳טוט א קלונג װי פון א פּאס:

— ביזטו א חזיר, זאָלסטו נישט קומען צװישן מענטשן...

דאָס כטראַזשניקל פליט אַרונטער װי א שטיקל פּאַפּיר פון א װינטל, װי דער ליידיקער שינעל, און ס׳װאָלט גאָר נישט אין אים געװוען קיין סטראַזשניק; ער פאַרקרימט ס׳פּנים פונ׳ם באַכע, און מאַכט אזא מינע, װי ער װאָלט אויסגעטרונקען א האַלב גלאָז בראַנפן מיט אַמאָל; מאַכט אויף ס׳מויל, און ס׳רינט דערפון אַרויס אזא גאַװיר, אזא שליים, — און בעט זיך, װיינענדיק:

— ניעט... יע־באַגו, טשטאָ ניעט; ניע דומאַ־אַ־ל...

עולם קומט ערשט איצט אַרויס מיט א מויל, און װיל זיך מיט אים אָפּרעכענען אויף קליין־געלט:

— אַראָפּרייסן די שליפעס!

— צוברעכן די שװערד!

נאָר איין בערילע שײנעץ, װאָס האָט אים אליין שיער נישט דערהרגעט, האָט א דורכגענומען ס׳רחמנות און זיך איבער־געקערט אויף דער לינקער זייט:

— מ׳ברויך אים נישט קיין שלעכטס טאָן, חברה; לאָזט אים אָפּ...

דער גוי װיינט, און ער שטעלט אים װי־ס׳איז אויף די פיס, װישט אים אָפּ מיט זיין פאַרטשיילע דעם שװייס פון פּנים, און פאַרענטפערט אים נאָך:

— װאָס װילט איר פון אים?... ער רעדט, — דער בראַנפן רעדט פון אים אַרויס; בטבע: א גוטער ערל, האָט אין דער היים א װייב׳רע מיט זיבן שרצים...

חברה זעט ביים סטראַזשינק טרערן אין די אויגן, טרערן גרויסע װי די אַרבעס, — פאַלן ביי זיי איין די הערצער, אידישע גזלנים, און ס׳האָט שוין קיינער מער קיין לב נישט אים שלעכטס צו טאָן; אדרבא: מ׳מאַכט אים נאָך צונויף א פּאָר גראָשן, און מ׳בינדט זיי אים איין אין העמד, א קניפּל, — ער

„ביזט דאָך פון אַלעמאַל אַ גוטער גוי...“ ווייסט שוין ס'קליינע סטראַזשניקל: ס'זייגען די רעקרוטן, דעם קייסערס מענטשן, אַזוי נעמט ער זיך קושן מיט זיי פון די מיילער, און ריידט זיך אַראָפּ בשעת מעשה פון הארץ — וואָס ביי אַ ניכטערן אויף דער לונג — ביי אַ שכור אויף דער צונג: „איר מיינט, ס'גייט מיר אַזוי שטאַרק אין לעבן, איר צעטראָגט די שטעלעכלאָך ?.... ס'הארץ טוט מיר גענוג ווייי, כ'קען עס אַליין נישט טאָן“... דער אַקעוויט נעמט אין אים קאָכן, די אויגן — זיך קלעפּן, און ווען דער עולם אַרום מיט די גלעזערנע אויגן, דראַטענע פינגער, הילצערנע פיס, גיט אים אַ שטעל אַרויף אויפן טיש, נעמט קלאַפּן מיט די הענט, פלעסקען, פייפן, און בערילע שייגעץ שרייט: „קאַמאַרעסקע פּאַדאַוואַי !“, דוכט זיך אים, דעם קליינעם סטראַזשניקל, ס'איז „פּאַסכאַ“ אין קאַזאַרמע, רעביאַטאַ קלאַפּט־צו מיט די פּייקלאָך, אין די בלעכן, קאַנען, ציבערס, — מיט די בעזעמער, און ער פאַרשאַרצט די פּאָלעס פון שינעל, פּאַרוואַרפּט אַ פוס אין לופטן, גיט זיך אַ באָכע אונטערן אָרעם: הו־הא, הו־הא, און טאַנצט...

חברה גיט אונטער פייער:
חנה, געלע ראַנע...
שטרויענע פּאַ־אַ־נ־ע...

ביי אים גיסט זיך פון פּנים טייכן שווייס, די האָר קלעפּן צום שטערן, ער איז רויט ווי אַ ראַק, בלאָזט זיך ווי אַ בער, פרייכט ווי אַ שטאָפּ־גאַנז, און אין דער גרויסער גדולה, ווען ר'איז שוין גוט מלא, פאַרדרייט, ווייסט נישט פון צו־פריער און דערנאָך, עפנט זיך אויף זיין פאַרססט הארץ, מיט וואָס ס'איז פון אַלעמאַל אָנגעזאַפּט, און וואַרפט אַראָפּ דאָס שלעכ־טיגקייט, וואָס ר'האָט צו אידן:

— עך, די זשידעס, מ'ברויך זיי אַלע אויסשעכטן !...

ווערט דער עולם אַפּגעקילט ווי נאָך אַ קאַלטע באָד: „אַ ממזר, אַ גוי, גייט זיך שעלטן פאַר אונזער נעלט ?..“ און בע־

— וואו איז ס'היטל ?
דער סטראזשניק איז נישטא.
שטייען די אונטערפירערס זיינע, און הייבן די אקסלן :
— די כאליערע ווייסט אים...
— ס'א שד...
— א רוח...
קומט בערילע אין כעס אריין :
— וואו האט איר אים אהינגעטאן ?...
— זיך ארויסגעגליטשט פון אונטער די הענט !... — מיינט דער לאנגער שמואל.
— אים פארלוירן ! — זאגט דער קליינער ברוך'ל.
דער עולם לאכט.
בערילע בייזערט זיך :
— מ'ברויך אים גיין אויפזוכן !...
— א קריינק אים אין קאפ ! — שרייט דער לאנגער.
— א מכה אין האלז ! — באסעוועט־צו דער קליינער.
— אויפזוכן ! — שטייט בערילע שטאל־אונ־אייזן...
נאר קיינער הערט אים נישט מער ; אלע לאזן זיך גיין צוריק אין שטעטל, קלאפן־אן ביי די רייכע יונגעלייטלאך אין די פענסטער, און מאכן צורעכט א וואכנאכט.
— איר שלאפט ?... שוין אויף אייך אנגעפאלן אן אייבי־קער שלאף ?...
— ס'וועט א רוח אין אייערע טאטעס זין אריין !..
— שטייט־אויף צו תהילים !...
— צו סליחות !
— ס'ארא יום־כפור אויף אייערע קעפ ?...

אויף די ימים נוראים זיינען שוין די אלע יונגעז, וועלכע ליגן צעווארפן ס'גאנצע יאר איבער די גרויסע שטעט, — אין דער

זאָל דאָס נישט פאַרלירן ; דער לאַנגער שמואל פון איין זייט, דער קליינער ברוך'ל פון דער צווייטער זייט, — נעמען ביי אים ס'אונטערפירן, און אז ער זאָל אביסל קומען צו זיך, נעמט מען אים ארויס בכבוד גדול אויף דער גאַס...

אין דרויסן בלייבט מען שטיין :

— וואָס טוט מען מיט'ן סטראַזשניק ?...

עולם שרייט:

— אָפּלאָזן...

— אוועקוואַרפן...

— וואָס וועט מען זיך האַלטן מיט אים ?...

זאָגט בעריל שייגעץ :

— ס'א רחמנות ; ער פאַלט פון די פיס, — טויט־שיכור..

שפּאַרט זיך ווער פון עולם :

— אין דר'ערד אריין מיטן קאָפּ זאָל ער גיין, אויב ר'האָט אזא שכל...

און בערילע :

— ר'האָט אין דער היים א ווייב'רל מיט זיבן שרצים, מ'ברויך אים אהיימפירן...

ווערן אַלע פאַרנאַרט :

— א היימפירן...

— א היימפירן...

דער קליינער ברוך'ל מאַכט א הלצה און שרייט אים אריין אין אויער אויף זיין ווייבערשן קול :

— דו ווייסט, וואו דו וואוינסט ?...

שאָקלט דער סטראַזשניק עפּעס מיטן קאָפּ, פּרואווט זיך אוועקשטעלן אויף זיינע אייגענע פיס. און דער עולם לאַכט, האָט הנאה ; מ'רירט אין וועג אריין, מ'גייט, און מ'לאָזט זיך ברייט הערן, — דער סטראַזשניק פליט אין לופטן, שוועבט ; און אז מ'קומט דערנאָך אָן אויף דער ראָגאַטקע, בלייבט מען שטיין און מ'קוקט זיך ארום, פאַרגאַפט :

— מ׳האָט אייך אין דר׳ערד, ממזורים ; שטאָדט איז נאָך נישט מיט אַלעם הפקר, — נישט אויסגעטאָן נאָך ביי פּאָליציע די שווערדן ; מ׳וועט אייך לאָזן פאַרשיקן אויף קאַטאָרגע !...

אַזוי איז שוין אַ גוטע קלאָג צו יענעם ; וועט ער זיך שוין מער מיט׳ן לעבן נישט קענען אויסקויפן, און מוזן זען באַצייטנס זיך אָפּצוטראָגן מיט גאַנצע ביינער, ביז מ׳וועט זאָגן קדיש נאָכן נעמונגג...

שמחת תורה, ווען ביי אידן ווערט לכבוד די תורה אַליין גרינג אויף דער נשמה,און ס׳צעפלאַקערט זיך אין זיי דער חזק ונתחזק, אַ קליין ביסעלע וואוילערשקייט אויף אַ שעה, און מ׳צובריקעט זיך אין די שווערע שטיוול ווי די אָקסן ביי אתה הרעתה לדעת, וואָס מ׳טייטשט אויס : ס׳זאָל אַלע שונאים אָנכאַפּן אַ בייז חולאת, — קומט חברה אין שוהל אריין, זיך געזעגענען : מ׳פּאַלט אריין ווי די רוצחים, און בערילע שייגעץ דראַפּעט זיך גלייך ארויף אויפן באַלעמער, לייגט אוועק זיין לאַפּע מיט אַ הילך, — אויפן שטענדער :

— שטילער, אידן ; איר ווייסט, ער גייט אוועק מיט דער חברה׳ — מאָנען זיי זיך הקפות !...

איז די שול מיט זיי אויף :

— הקפות ?... זייער שיין...

— דאָס קענען זיי קריגן, ווען אפילו זיי גייען נישט אוועק דינען...

מ׳גיט זיי די ספרי־תורות בישעות־חן; מאַכנדיק אַ ווארע — לאָזט זיך דער חזן גיין, זיי ארומפירן ארום באַלעמער מיט אַ לאַנגן קוויטשיגן :

עוזר דלים, הושיע־נא.

אַ נאָדל אין פּיפּיק, הצליחה נא...

אַז די שול וויגט זיך, צעפּאַלט אויף שטיקער פון געלעכטער ; די יונגען גיט עס אַציפּ ביי די לעבער, ווערן בלוט־רויט, — און ס׳צינדט זיך אָן אין זיי אַ פייער, אַ העליש־פייער :

היים ; געוויינטלאך, קומט דער דאזיקער עולם אריין אין שטעדטל, אויסגעפוצט און אויסגעשטראנצט אין די נייע שטיוועלאך, מיט ברייטע געשפרינקלטע וועסטן, — אויף סוכות, נאר ווייל מ'ברויך שטיין, ווייזט מען זיך פריער, אויף די ימים נוראים ; צו ראש־השנה, יום־כפור, זיינען אלע אין שוהל, שטעלן זיך ראשית צו פארן בורא־עולם, אויסבעטן א קוויטל צום לעבן, און אז מ'וועט לעבן, — זאל מען זוכה זיין צו בלייבן אין דער היים, און זיך פרייען מיט אלע אינאיינעם...

מ'שטייט ביים דאווגען און מ'רעדט נישט קיין איבריק ווארט ; אלטע אידן קוועלן גאר־אן: „דאס נעמונג א פנים איז נאר דארויף, ס'זאל זיי דערמאנען, ס'איז פאראן א יום־הדין איבער דער וועלט, ווען אלע ברואים ווערן געמשפט ביים בורא־עולם, אויבן"... זיי זיינען אזוי שטיל, לייטיש, אז מ'וואלט געקענט מיינען, ס'קען קיינער פון זיי קיין צוויי נישט ציילן ; שטילע וואסערלאך, איינגעהאלטענע, וועלכע דערשפירן דאס ווילדקייט פון גרויסע צעלאזענע טייכן, און רייסן זיך באלד־אפ מיט זיי אינאיינעם, מוצאי־יום־כפור, אזוי גיך ווי דער שופר פארטרייבט מיטן לעצטן בלאז דעם שטן, און די אימה קייקלט זיך אראפ ווי א שטיין פון הארץ ; אלע יונגען זיינען איצט שוין באנאנד, די פרעמד־אנגעפארענע מיט די היימישע — אינאיינעם ; און אזוי ווי זיי וואלטן דאס אזוי גוט געוואוסט, אדער דאס געהאט איבערגענומען בירושה פון די עלטערע, — שפילן זיי אפ א חתונה דעם שטעדטל, מ'זאל זיי האבן צו געדענקען ; מ'גייט פראסט איבער די הייזער, און וואו א פלאש בראנפן, וויין אין א קעלער, — מוז דאס אן שום טענות־ומענות אריבערגיין צו די חברה ; מ'שלעפט ארויס גאנצע שיינקען, און מ'לאזט זיך וואויל־גיין ; שטאדט שטייט איין ביי זיי אין די הענט, און איטליכער מיינט רייך : ער קומט בלויז אפ דערמיט... מאכט זיך : ס'שטעלט זיך זיי ווער אנטקעגן, וויל זיין א תקיף :

געשלעגן

— ס'וועט דאָ אַ רוח אין דער וועלט אַריין, וואו קיין מענטשן גיין נישט...

— אַזוי טוט מען איינענע, וואָס גייען זיך מוסר־נפש זיין פאַר אַ שטאָדט ?...

און נעמען זיך באַלד אין איינענעם אויף דער נאַכט אָפּ־רעכענען דערפאַר מיט'ן שטעדטל ; ברעכן טירן, ווענט, אַראָפּ־טראָגן די ליידיקע שטעלעכלאַך, און לאָזן, דער עיקר, אויס זייער גאַנצן כל־חמתו צו די בעל־הבית'ישע יאָר־סוכות, מאַכן פון זיי אַ תל־עולם, ברעכן אַראָפּ די פליגל, צעשלעפּן זיי מיט די ווענט און מיטן סכך אינאיינעם איבער אַלע שבעה ימים...

אַ גאַנצע נאַכט זיינען די רעקרוטן געפאָרן אין שטאָט אַריין; נאָך מיט אַ טאָג פריער האָט איטלאַכער „וואויט“ אין זיין דאָרף, איטליכער „סאָלטיס“ וואָס אין זיין גמינע, געלאָזט צוזאַמענרופן די יונגען, וועלכע ער האָט געהאַט אויפן צעטל פאַר היי־יאָר, און אויך אָפּגעהיטן ווי אַן אויג אין קאָפּ פאַרן גאַנצן זומער, — ס׳זאָל וועלכער פון זיי נישט אויסגעכאַפּט ווערן, און זיי געלאָזט וויסן:

— מ׳פאָרט צום נעמונג...

די גאַנצע נאַכט זיינען אַלע וועגן געווען באַליינגט מיט די דאָרפישע פורן, וועלכע האָבן אַוועקגעפירט די יונגען פון זייערע היימישע ערטער, כאַטקעס און פעלדער, אַוועק אין שטאָדט, וואו זיי האָבן אַ פּנים, זיך געהאַט אָפּצושטעלן אויף אַ קליינע ווײַלע, בלויז אויף צו מעסטן, וועגן, איבערקוקן און באַטאַפּן יעדעס אבר, אויב ס׳חבר׳ט זיך נישט, חלילה, וועלכער פון זיי מיט אַ פאַרבאָרגענעם מום, און באַלד ווייטער, ווייטער אַוועק; ווער מיט דער באַן, ווער — מיט׳ן ים, און אַ זויערנאַך ווערן אויסגעריסן אויף יאָרנלאַנג פון דער היים, אויסגעשאָקלט און אויסגעוואָרפן איבער יענע אַלע צעוואָרפענע שטעדט און דערפער, וואָס ליגן אַזוי ווייט איינע פון דער אַנדערע, אין דעם ברייטן, טיפן, מוטערליכן רוסלאַנד.

אינדערפרי האָט זיך ס׳שטעדטל איבערגעוואויגן; איבער אַלע געסלאַך, ווי גרוים און אַלט זיי זיינען, — שטייען געדיכט אָפּגעזעצט די פויערשע וועגלאַך; ס׳איז פיל געפּאַקט מיט זיי דער מאַרק, די איינפאָר הייזער, און די פערד, פון אַ גוטע מינוט אויסגעשפּאַנטע, — טראָגן זעקלאַך „אַבראַק“ אויף די העלזער, אַ שטייגער: ווי קליינע קינדער גאַווייר־שאַרצעלאַך. וואָס זיי־

מיט די פּוילישע, רויטפּאַרביקע, געבלימטע טיכער, רויטע בייטשן קרעלן און שוואַרצע צלמים אויף די העלזער ; ביי יענע וועגן וואו ס'זיינען ווידער קיין פּייערטעס נישטאָ, אַפּנים : די מאַמעס פעלן, — זיינען פון הינטן ביים פּאַשלאַדעק צוגעבונדן שוואַרצע קודלאַטע דאָרפישע הינט, וועלכע האָבן זיך איינגעדרייט ווי די בייגל אונטער די וועגן, אַריינגענומען די ווידלען און באַהאַלטן די נאַסע געפרוירענע נעז אין לייב־און־לעבן ; און זאָל גאָט וועמען געבן אין זינען אַריין, זיך בלויז צוצורירן צו אַזאַ וואָגן און וועלן אַראָפּדרייען אַ קעסטל, אָדער ס'זאָל וועמען איינפאַלן אַריינ־צעוואַרפן אַ שטיין אין דער הינטישער משפחה, איז שוין אסור, יענעם דאָ וואָס מקנא צו זיין; מעג זיך יענער שעצן גליקלאַך, אויב ר'וועט אַרויס אַ גאַנצער פון זייערע מיילער, אַ חוץ ס'געבילעריי וואָס זיי וועלן אַלע אויפהייבן, און מיט אַזאַ רוגזה, נישט אַנדערש ווי מ'וואָלט געגאַנגען אויף זייער לעבן...

מיט'ן טאָג צוגלייך, אַזוי ווי ס'איז נאָר אויסגעפאַלן דאָס ערשטע שטיקעלע ליכטיקייט אויף די יעשנדיקע הימלען פון שטעטל, — אַזוי האָבן שוין די אידן נישט געקענט מער איינ־ליגן, און ס'האָט זיי פון די בעטן אַרויסגעוואָרפן : דאָס היר־זשען פון די יונגע זשערעבעקלאַך, וועלכע ס'איז געוועזן אַ רוזמנות איבערצולאָזן אַליין אין דער היים, און געלאָזט נאָכלויפן אַנגע־בונדן מיט אַ שטריקל ביים וואָגן ; און אויך ס'געבילעריי פון די הינט — האָט יעדן איינעם טויב געמאַכט ; מ'האָט אַרויסגע־קוקט פאַר דער טיר, און געזען דאָס לעבן אויפן גאַס, דאָס מעמד, די בערג שקצים, כאַמעס, וואָס זיינען אַלץ איז דער דאַזיקער נאַכט אָנגעקומען פון אַרום און אַרום, פון מיילנווייט, אָוועקצוגיין דינען, און ווי זיי האָבן זיך דאָס צעשפּרייט מיט אַ הוואַ־אַמינאַ איבער אַלע לעבער, אַזוי וואוילעריש, פאַריסן, האַלטן פאַרשייט די שטעקלאַך אין די הענט, — איז איטלאַכן ס'האַרץ איינגעפאַלן :

— ווער ווייסט, וועמענס בייטל ס'וועט דאָ היינט בלוטן

נען ביי זיי אַנגעטאָן איבער די אויערן אַריבער ; יענע זיי־
נען דאָרטן שטאַרק פאַרטאָן אינעווייניק מיט די קעפּ, פּאָרען,
עוסק'ן זיך, און אַ גערעדיכטע פּאָרע זעצט פון זייערע מיילער ;
די אָרימע שקאַפּעס טראָגן אויך זעקלאַך, אָבער, ווייזט אויס, —
ליידיקע, שטייען זיי אַזוי גלאַט, מיט דער לונג־און־לעבער אָנגעהאָנ־
גען פון פאָרענט, ביים נאָז, און כאַפּן אַ ציטער מיט די זשעברעס
פון דער פרימאָרגנדיקער קעלט ; און, יזיך נישט צו פאַרשעמען
פאַר די לייטישע שכנים, די שקאַפּסקע פערד, וואָס שטייען און
בריקן זיך, רייסן שטיקער ערד מיט די פּאָדקאָוועס פון גרויס
אומגעדולד און חוצפּה, — רוקט מען אויך אַ מאָל אַריין דעם
פּיסק אין וואָגן היי און „מזלאָבעט" דאָרט מכלומרשט אויף אַ
רעכט־נ'אמת, אַז די שכנים זאָלן מיינען : „גאָט דער לעבע־
דיקער ווייסט, וואָס פאַר אַ צימעס מ'האָט פאַר זייערטוועגן
אָנגעגרייט !"... און אַזוי מאַכט מען זיך קוראַזש פאַר לייטן אין
די אויגן, וואָרים, פערד, — זאָגט מען — האָבן אויך אַ מאָל
אויסצושטיין די אייגענע חרפּות און בישות וואָס מענטשן, און
נישט איין שקאַפּע האָט זיך שוין ס'היטל פון קאָפּ אַראָפּגע־
גנב'עט, טראַכטנדיק :

— חתן, מאַך דיר אַ האַרץ, קנייפּ די באַקן, — די פּאַרב
זאָל שטיין !

אויף איטלעכע פור ליגט אַ פּריש כמעט צונויפגעשלאָגן
קעסטל ; אויף אַ טייל פורן — עטליכע קעסטלאַך אויף אַמאָל ;
אין זיי, אין די קעסטלאַך, — האָבן זיך דאָס די רעקרוטן מיט־
גענומען אַלע זייערע נייטיקע זאַכן צום דינען, וואָס אין דעם
איז גאָרנישט מעגלאַך אויסצוקומען : ווי העמדער, הויזנס, בער־
שטלאַך... און ס'זיצן די פּייערטעס, וואָס האָבן דאָס געגנייט
פאַר די לאַנגע זומערדיקע טעג, געפּיאַסטעוועט, היטן דאָס מיט
ביידע אויגן אין קאָפּ, — אַז די שטאָטישע לאָבוסוואַטע שקצים־
לאַך, גנבים'לאַך, זאָלן דאָ ווּעלכעס־ס'איז נישט צולאַטכענען ;
זיצן ווי די קוואָקעס איבער די אייערלאַך, אַרומגעבונדן די קעפּ

— און דאָ קומען אויף זיי אָן ס׳ביסל שקצים, וועלכע גייען אַזוי וואווילעריש, אַרויסגערוקט די היטלען, מיט די שטעקעלאַך אין די הענט, אַזוי ווי זיי וואָלטן דאָ אָלעמען אַ טובה־געטאָן, וואָס זיי גייען אַוועק דינגען; און כאַפּן וואו אַרויס אַזאַ שטעלכעל געבעקס, טיילן זיך דערמיט גוט־ברודעריש איין, כהרף־עין, און אַ ווייבל, אַ שמויגער, שוואַרץ ווי אַ מויז, צוזעענדיק איר בראָך — פּליט אַרויס, זיך באַגיסנדיק מיט טרערן:

— נו?... דאָס נייטיק באַדאַרפט האָבן?.. נישט גלייכער: כ׳וואָלט באַלד נישט געווען אויפגעמאַכט דאָס בידנע געוועלבל?.. אַזוי איז, וואָס מ׳פאַרגינט נישט אָן אייגן קינד, קומט דער שוואַרציאָר, און נעמט־צו; פאַרן טייוול איז אַלעמאָל דאָ...

אַנדערע קרעמערקעס שטעלן גאָר באַלד די שטעלעכלאַך נישט אַרויס; און נאָך אַנדערע, וואָס האָבן זיך שוין געלערנט אויף יענערס באָרד שערן, — נעמען שווייגנדיק אַריין די שטייער׳ס מיטן געבעקס פון שוועל אַראָפּ, טיפער אין דער קראָם, אָדער פאַרמאַכן גאָר הינטער זיך די שווערע אייזערנע פאַראָסטעטע טירן, וואָס פאַרשטעלן און באַוואָרענען די פינסטערע לעכער פון די אַלטע אין דר׳ערד־איינגעזונקענע בנינים, פאַר דער וועלט...

אין דער אייגענער נאַכט איז שוין בעריל שייגעץ נישט געשלאָפן; ער האָט געוואוסט וואָס ס׳גייט אויף אים, און אויפגעמונטערט חברה וואוילע־יונגען, געגאַנגען פון איינעם צום אַנדערן, באַנייט דעם יד־אחת מיט די קיילער־שקצים, אים באַגאָסן מיט אַ פּאָר פעסלאַך ביר, און זיי אַלע אַנגעזאָגט, ס׳לעבן:

— געדענקט, קינדער, מ׳טאָר נישט שלאָפן, און פאַרשלאָפן; נאָר איינמאָל וועט איר קענען באַווייזן וואָס איר קענט; די כאַמעס קומען מאָרגן אַריין אין שטאָט, און נעמען שאַלטעווען

ביי זיי, און וועמעס ביינער ס׳וועלן קנאקן אונטער זייערע שטעקעלאך...

איטלאכער האלט זיך דערוויייל גאפ פון גרויטצגיין, ווי פאר א שלעכט וועטער; ווער ס׳באדארף עפעס געניייטיק האבן אין שטוב אריין, — אזוי וועט ער זיך פלאנטערן אין איין טויט־שרעק צווישן די וועגן און רעדער, און ביז ער וועט ערגעץ אריבערקומען, מעגן דריי מאל גומל בענטשן, אויב ער איז ניצל געווארן און ארויס מיט גאנצע אברים פון די שקציםס׳ס הענט, און מיט א גאנצע קאפאטע פון די הינטס מיילער...

באלד באגינען קומען אן די „וואוטעס", די „סאלטיסעס"; איטלאכער קלייבט־אויף זיינע יונגען, וועלכע האבן זיך שוין פאר דערווייילע אינאיינעם אויסגעמישט מיט אנדערע וואס פון די פארשידענע דערפער, און צווישן זיך געווארן הייטיש; מושטערן זיי אויס ווי די זעלנער מחנות־ווייז, אין לאנגע שורות, ציילן זיי איבער נאכאמאל און נאכאמאל, אויב ס׳איז נישט וועלכער פון זיי אויסגערינען געווארן; און זיין מאמעלע האט אים נישט בגנבה אוועקגעפירט צו די שוואבן קיין פרייסן, — און מ׳לאזט זיך גיין אויפן מארק ארויס, צו דער „פריסוטססטווע"; ביי די „וואיטעס", „סאלטיסעס", — קארצן די נייע שטיוול אויף די פיס, וואס זיינען פריש אנגעשמירט מיט אייל און טראן; זיי טראגן די אנגעריבענע מעשענע בלעכן אויף שווארצגעווארענע קור־פערנע קייטן; און ס׳בלאנקען די זילבערנע קנעפ אויף די אלט אפגעבלאקירטע סוקמאנעס — נאך פון מיקאלאי רעם ערשטנס צייטן...

ס׳איז נאך גאר פרי, דא־דארטן מאכן זיך ערשט איינציק־ווייז אויף, ווי נאך א שווערן ישוב־הדעת — די קרעמלאך, וואס אין די פינכטערע לעכער פון די שווערע, אלט־איינגעזונקענע מויערן אין דר׳ערד; און ביים קארגן שיין פון די ארימע לעמפ־לאך, בלייכן זיך ארויס די אפאלקעלאך מיט פרישע ווארימע זעמעל, וואס מ׳האט אודאי נאר־וואס ארויסגעברענגט פון אויוון,

וועלכע האָבן זיך בחרפּתינו געמוזט אַרויסשלעפּן מיט זייערע קעסטלאַך, פּייערטעס און הינט, הינטערן שטאָט, אויפן פעלד אַרויס; און דער גאַנץ גרויסער מאַרק איז איבער אַ רגע באַרפילט געוואָרן מיט די דאָרפישע שקצים; די פּויערים־שקצים זיינען געווען אַ סך — אין די מענגעס אַריין; מער ווי צען גמי־נעס אודאי האָבן זיך געציילט צו דער שטאָט, און איטליכע גמינע באַזונדער האָט ווי־נישט אויסגעשאַקלט יעדעס יאָר פון איר בוזים ביי צוויי הונדערט יונגען, אויב נישט מער; די שטאָטישע רעקרוטן זיינען געווען ווייניק, בלויז אידן כמעט, עטלאַכע גויים, האָט מען זיי געקענט איבערציילן אויף די פינגער; און די גויים — איינער און איינער, שוין גאָר נישט קיין „באַישע־זשידקעס“; פון דער נאַל־אַוועק, שעכט־הויז אַרויס, מויערער, פאַר וועלכע מ'האָט פון תמיד אין שטעטל גרוים דרך־ארץ געהאַט...

אויבן, אין „פּאָוויאַט“, זיינען זיך שוין אַלע געהאַט צוזאַ־מענגעקומען; אַלע היטלען און פאַלטענס פון די גרויסע לייט האָבן שוין גלייך און אויסגעפּרעסט געהאַנגען אויף די ווענט אַרום; און מענטשן מיט גאַלע און באַוואַקסענע קעפּ — האָבן זיך געדרייט אַהין־און־אַהער, זיך געפּאָרעט, געמישט ביכער, געכאַפּט דאַ־דאָרטן אַ קוק, געמאַכט הכנות, געשאַצט, לויט דער צאָל רעקרוטן, — ווי לאַנג ס'נעמונג וועט זיך פאַרציען, און דער עיקר: געוואַרט אויפן דאָקטאָר, נישט דערפאַר ווייל מיט אים וואָלט שוין דער גאַנצער צוזאַמענשטעל געווען פאַרטיק, און געקענט צוטרעטן צו דער אַרבייט, — נאָר בלויז פאַר זיין כבוד וועגן, ווייל מ'האָט זיך באַדאַרפט באַקענען, ווייניקסטענס וויסן איי־נער פון אַנדערען פאַר דעם שטיקל צייט, וואָס ס'וועט אויסקומען צוזאַמען צו אַרבייטן...

די דאָזיקע לייט וועלכע האָבן באַדאַרפט אינאיינעם זיצן ביי איין טיש, און באַשטימען דעם גורל פון איטלאַכן יונג באַ־זונדער, האָבן זיך נישט געקענט, ווייל זיי האָבן קיינמאָל דאָס נישט

און גוואַלטעוועז, נישט שאַנעוועז קליינע קינדער און גראָע בערד, — מ׳וועט האָבן אַן אָרנטלאַך שטיקל אַרבייט מיט זיי...

און אינדערפרי האָט יעדער פון זיי זיך אַרויסגעכאַפּט פון זיין לאַך, פון דאָרט וואו ס׳האָט ערגעץ געשטעקט, און זיך אויך איינציקווייז צונויפגעשאַרט פאַרן טויער פון „פּאָוויאַט“, וואָס איז געווען אויפ׳ן מאַרק; די אַלע אידישע רעקרוטן, חברה וואַוילערס מיט זייערע שקצים, האָבן פאַרנומען דעם אויבנ־אָן, דאָס מיחוסדיקע שטיקל טראָטואַר, — דאָך עפּעס שטאָטישע, אַלץ איז זייער; אויפן „וואַכמירזש“ מיט די דריי סטראַזשני־קעס האָט מען שוין אויסגעגאָסן טייכן ביר; דאָס איינציקע שטיקל זשאַנדאַרל מיט די ווייסע שפּיציקע וואַנסעלאַך, — וואָלט מען אים געקענט מאַכן אַ באָד אין דעם אָקעוויט, וואָס מ׳האָט שוין מיטן איינאיינעם אויסגעטרונקען; און זיין ווייב, וואָלט זיך שמיאַלע געמעגט אויפמאַכן אַ לייטיש קרעמל פון די בלויזע היטלאַך צוקער מיט טיי און קאַווע וואָס מ׳האָט אויף דער דעתה, יעדע וואָך נאָכאַנאַנד פאַר אַ גאַנצן זומער צו איר אַריינגעטראָגן...

ס׳האָט איצט קיינער נישט געפעלט; בערילע שייגעץ, ברוכ׳ל דער קליינער, שמואל דער לאַנגער, אַלע גרויסע גאונים פון שטעטל, פון וועלכע יעדער באַזונדער איז געווען גוט אויסגעקאָכט מיט די שקצים, — האָבן איצט פאַר זיי דאָס צעלייגט אויף קליינע טעלערלאַך, און אַריינגעאַרבייט אין דעם עסק אַריין מיט די הענט און מיט די פּיס:

— אדרבא, וואָס פאַר אַ שכל איז דאָס צו שלאָגן קראַנקע, אויסגעמוטשעטע ווייבלאַך מיט אַלטע אידן?... כאַפּן עפּל מיט פלוימען פון די קוישן?...

פון צופּריער נאָך האָט שוין דאָס קליינע סטראַזשניקל, — אַז ס׳זאָלן זיך נישט מאַכן קיין געשלעגן, אָדער צוליבן כבוד פון די גרויסע לייט, וואָס האָבן זיך באַדאַרפט אויבן צוזאַמענקומען אין „פּאָוויאַט“, — אַראָפּגעטריבן אַלע פויערשע פורן פון מאַרק,

וואוילער יונג, — נאָר נישט שטארק קיין חשק געהאט אוועק־צוגיין, — האָט זיך באַלד צע'טענה'ט פאַר גרויס הארץ־חלשות, גע־וואָרן בארעדעוודיק:

— אַ וואַזשנע פּריצל צוגעשיקט, מ'קען נישט זאָגן; דאָ אין שטאָט וואָלט מען אודאי גאָר נישט געקריגן די מציאה; מ'האָט אים ערשט באַראָפט אויסשרייבן פון ערגעץ אַנדערש־וואו; אָסור: אויב ר'וואָלט זיך געוואָלט טוישן מיט זיין פּאָלטן... מוז זיין אַ גרויסער קבצן, און אַ קערבעלע איז אין גאָלד אַריין! ... מ'דערקענט עס גלייך ביי אים אין הולך, ווי ער גייט אַנגעטאָן...

— אַ פּאַרקערטער שכל, — דרינגט דער קליינער ברוכ'ל וואָס האָט אודאי געוואָלט בלייבן אין דער היים, — זיכער: אַ גרויסער נקי־כפּים'ניק; ווען־נישט, וואָלט ער געגאַנגען אין גאָלד, געווען אָנגעטאָן ווי אַ גראַף...

די שקצים וואָס האָבן זיך דערוויול געהאַט שטאַרק פאַר־מערט אויפן מאַרק, זיינען אַלץ מער געוואָרן תקיף ביי זיך; זיך גערדרייט מיט גאוה, און געפינקלט מיט די וואַסערדיקע אייג־לאַך פון גרויס קנאה, וואָס די אידישע רעקרוטן האָבן פאַר־כאַפּט דעם אויבן־אָן ביים „פּאָוויאַט", און אַזוי ווי מ'האָט ס'קדחות געהאַט זיך דאָ צו נעמען צו זיי אַלע אויף אַ מאָל. — האָט מען אַלע ווײלע פּאַרטשעפּעט אַן אַנדערן, וואָס האָט נאָר אָפּגעטראָטן פון אידישן רעדל.

— זעטס נאָר, ווי דאָס האָט איינגענומען די וועלט?...

— אַלץ איז זייער, די אידענס...

— דער „פּאָוויאַט" איז זייער...

— די פּריכוטסטווע, זייער...

— דער סטראַזשניק, זייער...

— דער גובערנאַטאָר, זייער...

— דער קייסער אפשר אויך זייער...

בעריל שייגעץ איז געשטאַנען ווי אַ הונט וואָס איז אָנגע־

פון צופריער געוואוסט; זיי זיינען באשטימט געוואָרן ערגעץ אין געהיים, בסוד, וואָס מ'האָט שוין צופריער געוואוסט אין גאַנץ בראָד, — אויף אַ סעסיע ביים גובערנאַטאָר, און דאָס באַקומען צו־וויסענגעטאָן סך־הכל, אַ טאָג צופריער:

— דו האָסט דיר צו נעמען ס'פּעקל, זיך פּאַקן אין וועג אריין, ווייל דו ברויכסט שוין מאָרגן אינדערפרי צו זיצן אין דער „פריסוסטווע" אין דעם און אין דעם שטעטל...

דער דאָקטאָר, פּאָרט אַ שטיקל געלערנטער, איז אָנגעקומען דער לעצטער; אַ הויכער גוי, גאָר אָן שליפעס מיט ברילן אויף דער נאָז, און אין אַן אָפּגעטראָגענעם פּאַלטן; נאָך אין דרויסן זייענדיק האָט מען אים שוין געמאַכט אַ וואָרע, אָפּגעטראָטן דעם וועג, מיט גרויס חשד אריינגעקוקט אין פּנים, ווי גע־וואָלט עפּעס ארויסדרינגען, אויפכאַפּן אַ תניעה'לע, ווייל דאָס לעבן פון רעקרוט איז, דער עיקר, איינגעשטאַנען ביים דאָק־טאָר אין דער האַנט; און אויב ער האָט געזאָגט: „גאָדיען"!... האָט שוין יענעם נישט מער געקענט העלפן קיין גאָט און נישט קיין טאַטער, און געווען אָפּגעשאָכטן ביזן טויט אריין, ווען אפילו ס'האָט אים געזאָלט גילטן אַן אַפּעלאַציע; וועגן דעם אייגענעם דאָקטאָר האָט זיך ס'שטעטל גענוג גע־בראָכן דעם קאָפּ, און נאָך מיט אַ טאָג צופריער איידער ער איז אריינגעפאָרן, נאָך איידער, קען זיין, ער האָט אליין גע־וואוסט ער וועט דאָ זיצן, — זיינען שוין געפלויגן שטאַפּעטן וועגן אים, און מ'האָט שוין דאָ געוואוסט וואו ער וועט איינשטיין; האָבן די טאַטעס מיט די מאַמעס פון די ווייכע מענטשלאַך זיך געדרייט מיט מעקלערס פאַרן לייִדיקן הויז, און שוין גע־וואָלט דערגיין אויף דער רגע:

— מיט וואָס ער שמעקט?...

— צי ער איז ביטער ווי גאַל?...

— אָדער צעגייט ווי אַ זיסער עפּל, אין יעדן אבר?...

דער לאַנגער שמואל, וואָס האָט, כאָטש ר'איז געווען אַזאַ

פאַלן ; ערגעץ אַנדערש, — וועלכן אַראָפּגעוואָרפן ס'היטל פֿון קאָפּ ; אַלץ נאָך, וואָס דער אמת : קליינינקע ברעקלאַך, פּיצלאַך, נאָר פון וואָס חברה האָט שוין געברענט צו אַ שטיקל געשלעג, וואָס ס'איז שוין געווען גוט אונטערגעלייגט, זיי געריסן, געביסן, געקיצלט אין דער נאָז, און ס'האָט נאָר בלויז געפעלט דאָס שוועבעלע, וואָס זאָל ס'פייער אָנציגדן...

איז אַרוים אין דער צייט אַז אַלטער איד פון בית־המדרש ; אַ איד אַ זקן, קוים וואָס ר'האָט זיך געקענט דערהאַלטן אויף די פים: איינגעבויגן פון אַלטקייט און בלינד און טריב אויף די אויגן, האָט ער אָנגעקלאַפּט אַלצאינאיינעם מיט'ן שטעקן אין די ווענט, און געטאַפּט דעם וועג — געוואָלט טרעפן צום „פּאָוויאָט", נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעזאָגט זיין שיעור, דעם יום־תהלים, — אַריינשטעקן דאָרט ס'אויער, און דערשמעקן ווי ס'האַלט, ווייל ר'האָט אויך געהאַט אַן אייניקל שטיין; און אַזוי ווי ער איז אויפן מאַרק אַרויפגעקומען, האָט אים דאָ אַ יונגער שייגץ עזות'דיק דעם שטעקן פון דער האַנט אַרויסגעריסן, דערלאַנגט מיט אים אַ שמיר איבער די אַלטע ביינער אַז זיי האָבן אַ קלונג־געטאָן, און ער איז אומגעפאַלן צו דער ערד, זיך באַגאָסן מיט'ן בלוט, וואָס האָט גענומען שלאָגן ביי אים פון מויל...

האָט זיך אויפגעהויבן אַ געשריי אויף די שוועלן פון די אידישע קראָמען.

-- אידן ! גוואַלט, אידן, מ'האָט אַ איד דערהרג'עט !...

און ס'האָט זיך אַ וויג געטאָן ס'ביסל אידלאַך אין די לעכער :

-- ווער איז דאָס דער איד ?...

-- וואו האָט מען אים געהרג'עט ?...

חברה האָט נישט מער באַדאַרפט ; ס'געשריי האָט זיי פאַרפּרישעט די אויגן, און געקלונגען אין די אויערן ווי די גלאָקן צו אַ

בונדן אויף דער קייט, און ביי וועלכן דאָס פּאַרטשעפּן יעדן איינעם איז געווען, ווי מ'וואָלט אים גערייצט מיט אַ שטיין, וואָס מ'וואַרפט אים־צו ; ביי יעדן דריידל, ווען מ'האָט עמיץ אַן אַנדערן אַ ציפּגעטאָן, — האָט ער זיך אונטערגעהויבן, פאַר־שאַרצט די ליפּן, און שוין געווען גרייט זיך אַריינצוואַרפן צווישן די שקצים, נאָר זיך אַלץ צוריקגעהאַלטן ; אַליין נישט ווייסנדיק פאַר וואָס, — האָבן זיך זיינע הענט צונויפגענומען, צו־נויפגעדרייט. און ס'האָט פון אים אַרויסגעברומט פול פאַרדרוס:

— וואָס וועט דאָ אַרויסקומען פון דעם שטיין ?... כ'וועל נישט היינט קיינעם דעם קאָפּ אַראָפּדרייען ?...

— וואָס וועט טאַקי אַרויסקומען פון שטיין ? — רופט זיך אָן אַ רעקרוט, אַ גרינער בילעט, וואָס האָט באַדאַרפט שטיין צום דריטן מאָל, און געווען בקי אין אַלעם — מ'קען נאָך דרייסט אַהיים גיין, זיך צולייגן, און כאַפּן אַ דרימל ; ביז מ'וועט שאַצן, די גמינעס וועלן ציען ליאָסן, און וויסן : ביי וועלכע מ'האָט אָנצוהייבן, — ס'און איי אויף מיטוואָך !...

— אויב אַזוי, — רופט זיך אָן אַ שייגעץ — טאַ, דאָ לייזערא !... מ'וועט עפּעס טועם זיין ! נאָך היינט אין מויל נישט געהאַט גאָר !...

אָבער קיינער פון געזינטל רירט זיך נישט ; צו לאַנג האָבן זיי, אַ פּנים, געוואַרט, אויף דעם טאָג, ווען מ'וועט דאָ ברויכן אָנקומען, שטייען מיט אַ נדלות, משה־גרויס, ס'זאָל נאָר נישט זיין אַזעלכעס אין דער וועלט, מיט וואָס מ'זאָל זיך קענען זייערס אויסקויפן, — און אָן אַלעם, גלאַט נישט קיין חשק געהאַט אַראָפּצוגיין, ביז מ'וועט נישט פריער דאָ האָבן אָנגע־ריבן די שקצים, כאַמעס, אַ מאָרדע. וועלכע האָבן זיך שוין צו־פיל געהאַט ערלויבט אין דעם היינטיקן מאָרגן ; צווישן די יונגעץ האָט מען גוט געוואוסט, אַז מ'האָט דאָרט ערגעץ אַן אַלטן איד אַ קלאַפּגעטאָן מיט אַ שטעקן איבער די פּלייצע ; דאָ, — אַ אידישן רעקרוט אונטערגעשטעלט אַ פיסל, ער זאָל

יונגער שייגעץ ליגט אויף דער ערד, — און אַ איד טרעט אים מיט די פיס, אַזוי האָט אַ האָגל שטעקענעס זיך גלייך גענומען שיטן איבער זיין קאָפּ, איבער זיינע פיס, איבערן גאַנצן לייב־און־לעבן זיינעם :

— טאַש טי טאַקי וואַיאַק ? ...

דאָס ווידער האָט חברה געריררט פון אָרט, און זיי האָבן זיך אַ לאָזגעטאָן מיט די קיילער שקצים אינאיינעם,אין גענומען ארבייטן מיט די הענט, אין זיי אריינהאַקן, מיט וואָס מ׳האָט נאָר געקענט ; קצבים־יונגען האָבן געצויגן שטאָלן פון די כאַלעוועס, און געשניטן ווי אין קרויט ; אייזערנע הענטשקעלאַך האָבן געשיילט פּנים׳ער, געלעכערט קעפּ; דער גאַנצער מאַרק איז צוזאַמענגעפאַלן אינאיינעם, אויף אַ קופּע ; שטעקענעס זיינען געפלויגן, זיך געדרייט אין לופטן ווי די לערע זאַנגען ביים דרעשן, און קיינער האָט נאָך אַלץ נישט נאָכגעלאָזט; מ׳האָט זיך געהאַלטן עקשנות׳דיק ארומגענומען, אויפן קוק — ברודערליך, און זיך נאָר געביסן מיט די ציין, געריסן די קורטקעס אויף שטיקער; אַ רגע נאָך האָט זיך אַ שייגעץ געקענט האַלטן, בלויז אָפּצעוּוערן, פאַרשטייט זיך, מ׳זאָל אים נישט שפּאַלטן דעם גוישן קאָפּ זיינעם, און באַלד פאַרלוירן געוואָרן אונטער אַ יונג, ביי וועלכן די אויגן זיינען געווען אָנגעשוואָלן מיט בלוט, און געריטשעט ווי אַן אָקס:

— אַלטע אידן וועט איר שלאָגן ?... וואָס איז דאָס פאַר אַ כאָליערע מיט אייך ?...

אויף די געסלאַך ארומן מאַרק, וואו ס׳זיינען געשטאַנען די וועגעלאַך, פורלאַך, און צווישן די שיינקלאַך און איינפאַרהייזער האָט זיך עפּעס גענומען רודערן ; אידן אַזוי גוט, פויערים, וועמעס קינדער ס׳האָבן זיך דאָ געהאַט פאַרנומען אין דעם ביטערן געשלעג, זיינען גיך אָנגעקומען אויפן מאַרק ארויס צו לויפן, אינאיינעם געשטאַנען, און מיט פאַרבראָכענע הענט זיך געריסן די האָר פון קאָפּ : „מיר האָבן דאָך גאָרנישט צו זיך, — וואָס זיי מאַכן זיך נ׳טויט“?... און די פּייערטעס

שרפה; זיי האָבן געקענט זיין געגליכן צו אַן אויסגעהונגערטע מחנה וועלף, וואָס לויפט ארום מיט כעס אין די קאַלטע געפרוירענע וועלדער, און דערזעט מיט אַ מאָל, ארויסקומענדיק אויפן פעלד, — אַ סטאַדע אויסגערוטע אָקסן; זיי זיינען געשטאַנען, די יונגען. זיך נישט גערירט, כאָטש מ'האָט שוין אידן צו דער צייט גוט געשלאָגן, מכת־רצח, — געשטאַנען אינאיינעם צוזאַמענגערוקט און ווי פאַרנאַרט; נישט וויסנדיק אפשר צי זיי שטייען, גייען אָדער פליען גאַר — דער בייזער ווירבל־ווינט וואָס אויפן עק מארק דאָרטן, האָט זיי געהאַט פאַרכאַפּט; איין בערילע, וועלכן די האָר האָבן זיך אויפגעשטעלט ווי אויפן רוקן פון אַ ווילדן הונט, — האָט זיך שווייגנדיק אוואָרפגעטאָן צווישן די שקצים, נישט וויסנדיק אפילו, אויב ער איז איינער אליין, און צי ס'איז נאָך עמיץ מיט אים ; אַנגעבויגן דעם קאָפּ און מיט צוזאַמענגעפרעסטע ליפּן זיך אריינגעשניטן צווישן אַלע, און באַלד דאָרט געלעגן אין דעם גאַנצן קנויל, פאַרפאַלן געוואָרן ערגעץ ווי אויף דער טיפעניש פון אַ וואַסער, וואו ער האָט אָנגעטאַפּט דעם ריכטיקן שייגעץ, וואָס האָט מכבד געווען דעם אַלטן איד, און גלייך אַ קאַפּויר געקומען פון אויבן, אים אָנגעמאָסטן מיט דער האַנט איבערן גאַנצן פנים, אַז דאָס טריפה'נע בלוט האָט זיך גענומען גיסן ווי ביי אַ געקוילעט חזיר, פון וואָס ער האָט זיך אַ טאָטשע געטאָן, דער שייגעץ, און אָוועקגעלייגט אַ מת צו דער ערד...

— וואָס, אַן אַלטן איד וועסטו שלאָגן?... — געטראָטן מיט די פיס, געוואָרגן מיט די הענט, און געקייכט, דאָס דעם שייגעץ זיינען געקראָכן די אויגן פון קאָפּ...

ביי די שקצים איז ס'בלוט פאַרקילט געוואָרן אין די אָדערן ; הענט און פיס זיי אָפּגענומען; געווען צעמישט פון דעם דרייסטן וואוילעניונג, וואָס איז אויף זיי אַזוי אומגעריכט אָנגעפאַלן, זיי צעשאַרט אין אַלע זייטן, און זיך אַ דורכגעשלאָגן אַ וועג אין דער גרויסער גראָמאַדע, — און באַלד געקומען צו זיך, זיך אויסגעניכטערט פון דער שרעק נאָכדעם ווי זיי האָבן געזען: אַ זייעריקער, אַ

— וואווילערס גאַנצע׳ די כאַמעס, צו שלאָגן ווייבער מיט אַלטע אידן; מיט מיר זאָלן זיי זיך קומען פאַרהערן...

— און דיר ווער האָט אַזוי אָפּגעשינדן ס׳פּנים ?... — פרעגט אים אַ שייגעץ.

— ווער ס׳האָט מיר געטאָן, וועט אוועקגיין אין דר׳ערד אריין, נישט צו די זעלנער — ווארפט בערילע אַ פויסט צום רעשטל דאָרפישע שקצים, וועלכע האָבן זיך נאָך געדרייט ווי די געשלאָגענע כפּרות אין די ווינקעלאָך פונם גאַנץ גרויסן מארק, און נאָך אַלץ נישט געוואוסט ווי זיך ארויסצודרייען פון אים...

— די גאַנצע גבורה זייערע ליגט דאָך נאָר אין די שטעקעלאָך — וואַקסט אויס דער קליינער ברוכ׳ל, וועלכער איז ערגעץ וואו געלעגן באהאלטן אין אַ לאָך, געקלאַפּט אַ צאָן אין אַ צאָן, און ערשט ארויסגעקראָכן מיט אַזאַ מינע, ווי ער וואָלט באוויזן ס׳אַרא גבורות, און פון איין קלאַפּ זיינעם, האָבן זיך אודאי צען שטיק איבערגערדייט. — נעמט מען ביי דעם אוועק די שטעקעלאָך, איז אַזוי גוט ווי מ׳וואָלט ביי זיי צוגענומען די הענט...

— כי־כי־כי... — לאַכט הייזעריק דער לאַנגער, וועלכן מ׳זעט כמעט די אויגן פון קאָפּ נישט ארויס — מ׳וועט נאָך ביי זיי די הענטלאָך אויך אראָפּדרייען, נישט בלויז די שטעקעלאָך...

— און ווער האָט דיך אַזוי שיין איינגעריסט ? — קייכט בערילע שייגעץ — קוק דיך נאָר אָן, שמואלכל, ס׳אַרא פּנים דו האָסט ?... וואָלסט דיך גאָר אַליין נישט דערקענט...

— וואָס זאָל זיין ? — קרימט זיך דער לאַנגער׳ — אַז מ׳ברויך גיין שלאָגן אויפן ניכטערן ! ס׳האַרץ חלשט, און דאָ גיי האָב צו טאָן מיט אַזאַ געהינטעכץ !... נסים, מ׳איז אַזוי ארויס פון זייערע הענט !...

און דער גאַנצער עולם יונגען שיט זיך אראָפּ פון

די מאַמעס פון די שקצים, קוויטשען און פאַרגלישען: „אַלאַ באַ־גאַ“!... פרואוון זיך אַראָפּבייגן צו דער ערד, אַרויסציען וועלכן ס׳איז שייגעץ, אים אַוועקשטעלן אַ צע׳הרג׳טן נישט אויף זיינע פיס: „יעזוס, יעזוס, צאַ זאַ זבאַיצי“? און נאָכגיכער זיך אָפּגעטראָגן מיט אים, אַרויס פון דעם שעכט־הויז, — מיט איינעם מער און דעם אַנדערן וויי‌ניגער צע׳הרג׳עט; אָבער מיט קיין איינעם נישט, וואָס זאָל זיין גאַנץ, האָבן אַ גאַנץ גליד; האָט ער נישט געהאַט אַ לאָך אין קאָפּ — איז ביי אים געווען אַ ליפּ אָפּגעשיילט; אַ האַנד אויסגעדרייט; ס׳אָנטוכץ צעפליקט, און יענעם וואָס מ׳שלעפּט נישט אַרויס איבער אַ גוואַלט, מיט כח, דרייט זיך אַליין ווי ס׳איז אַוועק, און אַנטקומט; רוקט זיך ערגעץ אַריין אין אַ מויזנלאָך, און דער מאַרק ווערט מיט יעדער רגע שיטערער, שיטערער, ליידיקט זיך באַלד אָפּ פון די פויערים־שקצים, ס׳ווערט שטיל ווי אין אַן אויער...

די יונגען קוקן זיך אַרום, ריכטיקער: זוכן זיך אַרום אויפן ברייטן ליידיקן מאַרק, און קלייבן זיך באַלד צונויף אויבנ־אָן ביים „פּאָוויאַט“ מיט די גוטע ברידער, די קיילער שקצים, וועל־כע האָבן אַזוי וואויל געהאָלפן שלאָגן, און זיך ניישט געשעמט כאָטש ביי שקצים צוצולייגן אַ האַנט׳ און לאָכן־אָפּ:

— אויף אַזאַ סוף האָבן זיי זיך גאָר נישט געריכט, די שקצים...

— וועלן שוין פאַרזאָגן אַ צענטן, נישט צו פאַרטשעפּען קיין איד...

אויך זיי זיינען נישט גלאַטיק אַרויס פונם געשלעג; ביי וועלכן ס׳איז דער קאָפּ צעקיילט, צעביילט, אַ שטערן אויפגע־לאָפן. אַ באַק אָפּגעשיילט, נישטאָ קיין איינער, וואָס זאָל נישט האָבן קיין בלאָע פרעננעס אונטער די אויגן ...

בערילע ווישט זיך מיטן אַרבל די ליפּ, פון וועלכע ס׳בלוט טריפט, און שעלט אויף וואָס די וועלט שטייט:

טעג וועלן ביי אים ברויכן זיין אַלע רעקרוטן, סיי אַזעלכע, וואָס וועלן אָוועקגיין, און סיי יענע, וואָס וועלן זיך אַרויסדרייען פון די זעלנערישע הויזן, — אַריינכאַפּן אַ גלעזעלע בראָנפן, און פאַרבייסן מיט אַ פריש געבראָטן שטיקל גענזנס...

קעגן טאָג, ווען ער האָט זיך שוין געהאַט אַרויסגעקאָפּעט מיט די שטובן, און ס׳איז ביי אים געווען אַלץ כשר ווי אויף פסח, — האָט ער אָוועקגעשיקט ס׳ווייב מיט אַ שטיקלאַך צען גענזלאַך, צום שוחט; זיי אַליין געהאָלפן פליקן, אָפּמאַכן, אויפשניידן די בייכער, און אַרויסרייסן, דער עיקר: די לע־בערס מיט די פּיפּקעס, און נאָכדעם שוין, זיך געכאַפּט אין דער לעצטער רגע במעט — ס׳איז נאָך איז דער צוגענומענער שטוב נישטאָ אויף וואָס צו זיצן, האָט ער זיך גיך אויף דער הייסער מינוט אָוועקגעלאָזט אויפן בית־המדרש הויף, וואו ס׳ליגן גלאַט אָוועקגעלייגט בענק, אָנגעגרייט בלויז פאַר די הייליקע טעג, ווען מ׳האָט זיך אין בית־המדרש נישט וואו אַ הינצוטאָן, צוליב די אָנגעפּאַרענע ישובניקעס און אַרענדאַרן, און מיט וועלכע דער שמש העלפט זיך אויך אַרויס אַ גאַנץ יאָר צו חתונות און ברית׳ן, — און ביי זיי זיך שיעור נישט ס׳האַרץ אָפּגעריסן; ברענגענדיק צושלעפּן אַ היים, און זיי אַרומגעשטעלט אַרום די ליידיקע אָפּגעריסענע ווענט...

אַצינד, אַז דער עולם האָט זיך אַריינגעפּאַקט צו אים, דערזען דאָס רחבות, ווי מ׳האָט פאַר זיי צוגעגרייט שטובן: פּאַלאַצן... סאַלאָנען... און דערשמעקט דעם ריח פון די פּיפּ־קעס מיט די אָדערקעס, וואָס ליגן אַזוי אויסגעסדרט אויפן קאַסע־טיש, — האָט עס זיי אַ ציפּגעטאָן ביי די לעבער. און די שלינגע איז יעדן געקומען אין מויל אַריין:

— ר׳האָט עס אָבער גאָר וואויל געמאַכט, לייזער...

— אַן אַנטיק..

די ליכטיגקייט האָט זיי אויפגעריסן די אויגן, ס׳גלאַנצן פון די מעשענע קראַנען, — פאַרבלענדט, און זיי האָבן זיך גע־

מאַרק צו לייזערן אין שיינקל, — צורעכט מאַכן ס'ערשטע אָנ־
בייסן נאָכן ערשטן געשלעג פונם דאַזיקן געבענטשטן טאָג...

אין דער אייגענער נאַכט, ווען ס'שטעטל האָט אַזוי שווער אָפּ־
געקרעכצט, און געוועזן אַנגעשראָקן פאַרן נעמונג, איז געוועזן
ליהודים ביי לייזערן אין שיינקל; די גאַנצע נאַכט האָט ער זיך נישט
אויסגעטאָן, נאָר געשטאַנען על התורה ועל העבודה: געריייניקט די
טישן, געוואַשן די פּאָדלאָגעס, געשאָבן און געפּליקט דעם שמאָ־
דער מיט די ציין; געמאַכט ריין, ציכטיק איטליכעס ווינקע־
לע, געקאַלכט, איבערגעשמירט, פּונקט ווי ער וואָלט זיך צו־
מאָרגנס געריכט אויף עפּעס אַ וואַזשנע רעוויזיע; ס'ווייב שטייט
אויף די פּיס, פאַרשאַרצט די הענט איבער די עלנבויגן,
פּאַרקאַטשעט ס'קלייד ביזן גאַרטל, און שוועגקט, פּאַרגיסט
איבערן האַלז, — דאָס צינק־בלעך מוז גלאַנצן, ס'מעש —
לייכטן, גלימערן, און ס'קופּער ברענען, רויט זיין ווי אַ פייער...
ער האָט צו דער גרויסער שיינק־שטוב, אויף צוגענומען
זיין אייגן שטיקל שטיבל, אין וועלכן ער אליין וואוינט פאַר אַ
גאַנץ קיילעכדיק יאָר מיט זיין ווייב און קינדער; זיך אַריבער־
געטראָגן מיטן ביסל בעביכעס ערגעץ אויפן בוידעם, פאַרשטופּט
ס'קליינוואַרג אין אַ לאָך, און דאָ געמאַכט אָרט, ס'זאָל זיין ברווח
פאַר אַ גרויסן עולם; און אויב מ'זאָל אים פרעגן: „וואָס ס'איז
מיט אים די גדולה?" וואָס מ'וועט באַלד נישט, ווייל מ'ווייסט
אַזוי אויך — וועט ער אייך גלייך נעמען אָנהאַקן אַ פולן
קאָפּ, דערציילן אַ מעשה:

— ס'נעמונג; אויף אים קוקט ער, לייזער, אַרום ס'גאַנצע
יאָר; פּונקט ווי אַנדערע אידן, אַ שטייגער: אויף די ימים־
נוראים, צו להבדיל אויפן „אָדפּוסט", אַזאַ יום־טוב פון דער
אַלטער טמאה, ווען ס'קומען אָן מענגעס פּויערים פון די דער־
פער, אין די כמרים — אַזוי איז ביי אים ס'נעמונג; אין די

און ווייזט־אָן אויפן פרישן עולם, וועלכער צאָלט, און אויף וועמעס בייטל מ׳האָט דאָ גענעסן און געטרונקען, זיך גערלאָזט וואוילגיין; צווישן הברה געפינט זיך דאָס כּאָל אַ סך פון די ווייכע מענטשלאַך, די בעלי־הבית׳ישע יונגעליטלאַך, וועלכע האָבן נאָך אַ גאַנצן זומער ווי־נישט־ס׳איז זיך געקענט אויסדרייען׳ אָפּנאַרן, און זיך טאַקי אַזוי אויסגעדרייט און אָפּגענאַרט ביז אַצינד, — ווען ס׳איז שוין לית־ברירה, און מען מוז מיטטאַנצן. כּלומרשט זיך אויך מאַכן פאַר אַ וואוילעניונג; די דאָזיקע איידעלע יונגעליטלאַך שטייען נעבאַך פאַריקט אין אַ ווינקעלע, אין נעהאַקטע וואונדן, דרייען זיך די זיידענע געקרייזלטע פּאות׳לאַך, עפּעס אַזוי פאַרטיפט, און פילן זיך ווי די פאַרבלאָנדזשעטע שעפעלאַך צווישן אַ סטאַדע וועלף.

— ווי קומען די ריבן אין דעם זאַק אריין ?...

נאָר וואָס פון זייערע פנים׳ער קען מען אראָפּלייענען׳ ווי פון אַ מגילה:

— אמת: מיר קומען טאַקי נישט, נאָר וואָס זאָל מען טאָן ?... פון די זעלנער קען מען זיך אויסדרייען, אָבער נישט פון רעקרוטן...

און אַזוי ווי לייזער מאָנט, וויל זען פאַר די אויגן די פּאָר גראָשן, גיט זיך ערגעץ אַ דריי אויס אַ וואוילער יונג, מאַכט אַ חנ׳דל צו איינעם פון די יונגע ציציקלאַך, דערמיט וואָס ער גיט אים אַ ריק אין דער זייט:

— ווייסט באַצאָלן פאַרן אָנבייסן, וואָס כ׳האָב אַראָפּגעלאָזט?

נעמען זיך רייטלען די בעקלאַך, ציטערן די געקרייזלטע פּאות׳לאַך, טאַנצן אונטער די אייערלאַך:

— אודאי... ווי דען ?... נישט באַצאָלן ?... איר פרעגט נייד ?...

צווישן די וואוילע יונגען געפינען זיך אויך אַ סך פרישע, היימישע „סטאַטיקעס“, וועלכע זיינען צוגעקומען פון די גאָר קליינע, פּיצלאַך שטעטלאַך: נגזעלנ־יונגען, טאַנדייטערס פון

וואַרפֿן ווי די היישעריקן, זיך צוגעכאַפּט צום טיש, און שטיי־ענדיקערהייט געפרעסן מיט די הענט און מיט די פּיס, געפרעסן אויפֿזעצנדיק; געריסן פּולקעס, פליגל, געזויפן ביר, אין זיך אַריינגעכלייעט, און איידער וואָס איז דער טיש געווען גאָל, אָפּגעליידיגט, כלחוך השור, אָפּגעפרעסן ביזן ביין, ביז צו די קלאָים...

נאָך דעם איבערבייסן צוזעצט מען זיך ברייט אויף די ביינק אַרום די טישן; לייזער שטעלט־אויף אַ פריש פּאַס ביר, און די גלעזער נעמען שוימען, זיך אויסליידיקן איינס נאָך אַנדערן, איינס נאָכן צעגטן, איינס נאָכן הונדערטסטן; און אַז דער עולם איז שוין גוט מלא, זאָט ביז איבער די אויערן, אַז לייזער פילט ר׳איז מיט זיי אויף אַ וועג, פאַרשאַרצט ער די פּאָלעס — און דערלאַנגט מיט בלישטשענדיקע ביטרע אייגלאַך, אַ צעטל:

— כך וכך קומט אים פאַר פּיפּיקלאַך; כך וכך פאַר ביר; כך וכך פאַר גענזלאַך...

און מאַכט זיך כלא ידע, אַ תירוץ, אַן אויסרייד, ווי ער וואָלט דאָ גאָט די נשמה נישט שולדיק געווען:

— ס׳וואָלט אים גאָר אויפֿן קאָפּ נישט געקומען צו בעטן געלד, נאָר ווייל ער איז אויסן זייער טובה; מחמת ער ווייסט: דער עולם גייט נאָך מיט דעם ביסן נישט שלאָפן; און אַז ער זאָל וועלן באַשטעלן פאַר זיי פריש ביר, פרישע גענזלאַך, — מוז ער פריער האָבן באַצאָלט פאַרן אַלטן, וואָס איז שוין מער אויף דער וועלט נישטאָ; ס׳ברייי־הויז וויל נישט געבן אויף באָרג, און די אָרימע גענזלערקע, אפילו ווען זי וואָלט גע־וואָלט, קען זי נישט געבן; און ביי זיי ווידער, וואָס איז דער חילוק?... אַז זיי וועלן האָבן באַצאָלט, טרייבט ער זיי חלילה נישט אַרויס, מעגן זיי ערשט דערנאָך זיצן ביי אים, אָפּ־זיצן די ביינק אַ גאַנצן טאָג... אדרבא ואדרבא... פאַרן בלויזן זיצן וועט ער ביי זיי גאָר נישט נעמען... ..

בערילע מאַכט זיך, חלילה, נישט; ער פאַררייסט בלויז נ׳קאָפּ

קאָפּ זיינעם, און ס'פּנים איז בײַ אים געװען װי אַ פּריש בלאָ צעפּרעסן הײפּטל קרויט, — האָט זיך גאָר געשװאוירן:

— ס'האָט אים אָן אײנענער, װאָס גלױבט אין צלם, דאָס געטאָן !...

און דאַרױף, אַזױ װי מ'האָט אױפגעקאָכט ס'בײזע בלוט בײַ די שקצים, — ברויכן גראָד אָנקומען עטליכע בחורים'לאַך, אויסגעדבר'טע, װאָס האָבן נעבאָך נישט געװאוסט פון זייער לעבן צו זאָגן, און געװאָלט, פּשוט : אַרײַנגײן אין הויז פון „פּאָװיאַט“, און ס'איז שוין אויף דער רגע אַרויסגעשפּרונגען אַ שייגעץ מיט אַ מויל, װאָס האָט זיך געשװאוירן און געצלמ'ט :

— ר'זאָל אַזוי לעבן, װי זײ האָבן אים דאָס געטאָן...

און ס'געפינט זיך שוין, זעט איר, אָן עדות, װאָס שטייט־אײן אַ ליגן אין די אויגן :

— ער איז געװען דערבײַ און דאָס אַלײן געזען...

אַזוי האָבן גענומען פליען די שװערע שטעקנס איבער די בחורים־לאַכס קעפּ, און די טאַטע־מאַמעס, װאָס האָבן נישט אָפּגעטראָטן פון דער שטוב אויס פון זייערע קינדער, זײ באַ־גלייט אהער, — האָבן זיך געװאָרפן און מיט די אײגענע לײַבער זײ געװאָלט באַשירמען פון די קלעפּ:

— אידן ! גװאַלד, אידן, מ'שלאָגט אונזערע קינדער !...

אָרום װידער, האָבן די אַנדערע שקצים, װאָס האָבן דאָ נישט געקענט צולייגן קיין האַנט, זיך צוגעכאַפּט צו די שטעלעכלאַך, און זיך גענומען אָנלייגן פולע קעשענעס מיט עפּל, פלוימען און בארן; נאָך אַנדערע, — זיך אַרײַנגעלאָזט אין די קראָמען, און גע־בעל־הבית'עװעט איבער די שײנק סחורות גאָר װי בײַ זיך אין דער הײם...

האָבן מירן זיך גענומען בהלה'דיק פּאַרקלאַפּן, פּרענטן קלינ־גען און קרעמערקעס זיך צוריסן אויף זייערע קװיטשיקע קויל־לעכלאַך:

רעקלאָך, נאָל־און־דראַטווע יונגען: די ראַזיקע ווייסן גאָר נישט פון די אַלע חכמות, און מיט די פויערים שקצים צוגלייך זיך מיטגעבערענגט פאַרטיקע קעסטלאָך זאַכן, גרייט צו גיין אויף „סלוזשבע“: און כאָטש מ׳האָט זיך פון צופריער נישט גע־קענט, איז דאָס גאָר קיין מניעה נישט׳ מ׳זאָל זיך גלייך געבן די הענט ווי אַלטע גוטע ברידער, ווערן היימיש צווישן זיך און אינאייינעם לעבן אַ חזירשן טאָג...

אויפן מאַרק ווידער, אַז די יונגען, די שלעגער, האָבן זיך אַראָפּגערוקט, — האָבן זיך שוין נאָכגיכער גענומען דרייען די שקצים: איינציקווייז זיך אויפקלייבן, זיך אָנקוקן, און אויסגיסן זייער ביטער האַרץ, — ווי ס׳הייפל יונגען האָט מיט זיי געלערנט בלק: אומגעריכט זיך אַריינגעריסן, ווען זיי האָבן נעבעך נישט געוואוסט פון גאָר, און בלויז פאַר אַ געלעכטער: אַ צי־געטאָן אַ איד ביי אַן אויער, אַ ציפּ, — זיי שוין דערפאַר אַזוי צעממית׳ט; פון אומעטום, און אַלע לעבער, הינטערגעסלאַך און פאַדער־געסלאַך, וואו מ׳האָט נאָר עפּעס געהאָט געהערט פון דעם געשלעג, האָבן זיך פויל אַרויסגעקליבן די שקצים, האַלב שלעפעריק אויפן מאַרק אַרויס, נייגעריק געוועזן אָנצוקוקן מיט די אייגענע אויגן, וואָס מ׳האָט צווישן זיך אַזוי דערציילט ווי אויף חידושים:

— אָר־וואָ, אַזוי האָט איר זיך געלאָזט צעשלאָגן?...

— אַזוי געשלאָגן האָט מען אייך?...

צווישן זיי האָט מען בכיון אַרומגעפירט יענע וואָס מיט די גע־שוואָלענע קעפּ, צוקאַליעטשעטע נעז, בלאָע צורות, און אונטער־געגעבן היץ:

— זעט, וואָס די אידן, די איבערגעשניטענע, האָבן זיי געטאָן?...

די שענסטע זיהן פון די גרויס פּוילישע דערפער, אַזוי שוין אויסגעשטעלט?...

איינער וואָס האָט גאָר איננאַנצן נישט געקענט רירן מיטן

נער וואָס האָלט זיך קוים־קוים איין, נישט אַרויסצוברעכן מיט קיין געוויין:

— אַזוי, אַזוי האָט זיך די שטאָט פאַרלאָזט אויף אייך?... מ׳שעכט אינדרויסן, מ׳שפּאַלט קעפּ, און איר האָט זיך דאָ צע־לייגט, לאָזט זיך וואויל־גיין?...

חברה, וועלכע ס׳בלוט איז נאָך פון צופריער פאַרקילט גע־וואָרן אין די אָדערן, — איז געבליבן זיצן פאַרגליווערט, צוגע־פרוירן, נישט צורירן מיט קיין אבר; ס׳פלייש איז זיי גע־בליבן שטעקן אין די העלזער, די גלעזער ביר אַרויסגעפאַלן פון די הענט, און אַ רגע געקוקט סתם אין דער וועלט אַריין, ווי זיך געוואָלט איינהערן: וואָס ס׳טוט זיך אַזעלכעס דאָרטן אויף דער גאַס?... און דאָ נישט אַראָפּגענומען די אויגן פונם איד, ווי זיך נישט געקענט צו גלייבן די גאַנצע מעשה זאָל וואָר זיין, — נאָר וואָס זיין צע׳הרג׳עט פנים, די אָפּגעריסענע פאַסן אויף זיין לייבּ — האָבן שוין גערעדט פאַר דער גאַנצער שטאָט אידן, און ס׳האָט זיך דאָ־דאָרט אַריסגעטאָן ביי וועמען:

— ווי?... שענקען אַזאַ זאַך?...

— זיי דאָס אַזוי שווייגן?...

און דער לאַנגער האָט זיך אויסגעצויגן לענגער ווי ר׳איז:

— אויף קידוש השם!...

און דאָ, און דאָרט, האָט זיך עמיץ בלויז געגעבן אַ הייב, אַ שטעל אין לופטן, אַ שפּרינג איבערן טיש, אַ פאַל אַרויס אין גאַס אַריין; און אַזויערנאָך זיך צעפאַלן איבערן מאַרק, און מיט צעבאַלענע פויסטן, שטייפע פיס, געשפּרייזט אין דער טונקל; די קאַלוזשעס בלוט, באַפלעקטע שטיינער האָבן דעם אָטעם פאַרכאַפּט, דער ריח האָט זיי געציפּט אין נאָז, — אין זיי האָבן בלינדערהייט אַרויסגעצויגן קלאָניצעס, נאַרציקעס פון די וועגן, אַראָפּגעכאַפּט די לעדערנע רימענס פון די פערד, פון די אייגענע פערד און וועגן, און מיט זיי גענומען פאַכן איבער די קעפּ פון די שקצים, גלעטן איבער זייערע לייבער מיט אַזאַ

— אידן ! גוואלד, אידן, מ׳ראבעוועט אונז !... מ׳צעטראָגט אונז ! מ׳נעמט אונז צו ס׳לעבן מיטן פארמעגן ...

און אידן, אַזוי ווי דערשראָקענע האָזן, האָבן גענומען אַרויס־און־אריינלויפן אין די טויערן אויפהייבנדיק נאָכמער די אַקבלען, וואָס זיינען אַזוי אויך געווען אויפגעהויבן און אויסגעהויקערט פאר די שטעקענעס, וואָס האָבן זיך געדרייט אין לופטן און גע־זוכט וואו זיך אויסצולייגן ; און אַוועקי אין די זייטיקע געס־לאַך, וואו ס׳האָבן זיך דערטראָגן די גוואלטן מיט די געשרייען, האָט מען געמיינט : גאָט דער לעבעדיקער ווייסט, אויב מע שעכט נישט דאָרטן אויס גאַנצע געזינטן ; און מ׳האָט זיך איבער אַ רגע אָפּגעטאָן פון גאַס, — די הויפן געוואָרן פוסט, אָפּגעליידיקט ; טיר־און־טויער פארמאַכט, פארהעמערט מיט שלעסער ; מ׳איז זיך געלאָפן באַהאַלטן : ווער אויף אַ בוי־דעם, ווער אין אַ קעלער, וואו איינער האָט נאָר געקענט און געהאַט אַ לאַך, זיך צו פאררוקן, מ׳זאָל אים די נאָז נישט אַרויסזען...

דענסטמאָל איז איין איד פון אַ סך אַנדערע אידן, געלאָפן מיט אַ געשפּאָלטענעם קאָפּ איבער די געסלאַך, אַ געסל אַרויס אַ געסל אריין, און צווישן — נעבאַך אריינגעכאַפּט די שטעקענעס, אויסגעשטאַנען קלעפּ, ווייל ר׳האָט נישט געהאַט וואו אַנטרינען צו ווערן, זיך אויפצוראַמען ; די הייזער אַרום זיינען געווען פאר־מאַכט, צוגעשפּאַרט, — ביז די אָפענע טירן פון לייזערס שיינקל זיינען אים אַנטקעגנגעקומען ווי די אָפענע טירן פון גן־עדן, וועלכע זיינען זיך געשטאַנען אַזוי במנוחה אָפן, ווי קיינ־מאָל גאָרנישט, און אין זיי אריינגעפאַלן. ס׳האָט נישט געזאָלט זיין וואו, ס׳אַרא טמא מקום, — זיך בלויז ס׳לעבן אָפּצוראַטעווען, נישט האָבנדיק קיין אַנונג דאָ צו טרעפן די גאַנצע חברה יונגען; מיט אַ צעבלוטיקטן קאָפּ און צעריסן פּנים, פון וועלכן ס׳בלוט האָט געיורזשעט, און די צעפליקטע מלבושים זיינען געפלויגן אין לופטן, האָט ער׳ דערזעענדיק זיי, — אָפּגעהעשעט, ווי איי־

— איז געווען א וויי־בראך צו זייערע יאָרן : אָן נעז, אָן אויגן, אָן פּנים׳ער אינגאנצן, און איידער וואָס נאָך, איידער־ווען, — זיי האָבן נאָך צייט געהאט זיך ארומצווזען : ווען מ׳ברויך פארבינדן א לאָך אין קאָפּ. ווען — גלאט אפוואשן ס׳בלוט. וואָס גיסט זיך ווי פון אָן אָפּגעעפנטן צאָפּן, איז אָנגעקומען צולויפן א רעקרוט און אויסגעשריגן מיט איין אָטעם :

— קינדער, ליאָסעווען, אונזער גמינע איז די ערשטע !...

— — — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — —

ווייכקייט און מיט אזא פלינקייט, ווי מ׳גלעט איבער אויסגע־
ארבעטע פעלן; די שקצים, אונטער די שווערע און הייסע קלעפּ,
— האבן זיך געכאפּט, און אויפגעפלאמט; זייענדיק נאכ־
דערצו גוט אונטערגעגארטלט מיט סענקעוואטע שטעקענעס, — זיך
נישט געלאזט דאס מאל אזוי גרינג בייקומען; זיי זיינען נאכ־
אלעם אויך געווען א סך, צען אודאי אויף איינעם, הונדערט
אויף איינעם, טויזנט, — האבן זיך די יונגען פונדעסטוועגן נישט
פארלוירן ווען־אפילו שוין האבנדיק אנגעבראכענע זייטן, און
ווי עכטע נעניטע שלעגערס — געשפּירט אין די מינוטן,
ווען זיי זיינען שוין געווען דערשלאגן צום טויט, אז ס׳קומט דא אויך
זייער סוף, די שקצים׳ס, אז די לעצטע כחות זייערע נעמען זיך
דא אויס, זיי שטייען אפּ, און וועלן זיך שוין לאנג נישט קענען
האלטן...

און זיך געשטארקט איבער זיי, נאך אמאל און נאכאמאל
זיך פארנומען, ביז די שקצים זיינען טאקי אפּגעשטאנען, געווארן
מיד, און נאכמער—צעמישט, געפאלן און לעת־עתה נאך אויפגע־
שטאנען, זיך געפּרובט גלייכשטעלן און באלד צוריק געפאלן —
ווער אויף א וואנט, ווער אויף דער ערד, ווער אין א פענסטער,
און ווער צווישן די אייגענע פערד־און־וועגן; זיך אוועקגעשטעלט
פאר א ווײלע ווי נישט אויף זייערע פיס, און עפּעס געשאקלט
מיטן קאפּ ווי א הונט, וואס טרייסלט מיט די לאפּן פון די
אויערן, נאכדעם ווי ער טארעט זיך אויס אין זאמד: „ס׳איז נישט
פאר אים״... און שוין געקוקט צו אנטלויפן, באוואוסטזיניק ארויס־
צואנטלויפן פונם געשלעג, ערגעץ פארפאלן ווערן אויף די זייטיגע
וועגן, וואו מ׳קען מער זיכער זיין פון די שלעגערס בייזע הענט...

געבליבן איז חברה וואוילערס, נישט וויסנדיק אפילו
— דער מארק איז ליידיק, און זיך נאך פאר א קליינע ווײלע
געשלאגן אזוי ווי מיט זיך אליין. געפאכט אין לופטן מיט די
פארבלוטיקטע העלצער און פלעקער, ביז זיי האבן זיך אפּגע־
שטעלט, געבליבן שטיין, און זיך ארומגעקוקט אין דעם מעמד,

תהלים...

דריי טעג האָבן זיך געצויגן די ליאַסן, און פאַר די דריי טעג האָט געברענט א פייער אין שטאָט; האָבן זיך ארומגעטראָגן צונויפגעפּאַרטע און אָפּגעריסענע באַנדעס יונגען און שקצים, און זיך געזוכט איינער־נ׳אַנדערן די קעפּ אָפּצודרייען; האָט מען אַלע ווײַלע גענומען לויפן פון די געסלאַך, פאַרהאַקן די קראָמען, און זיך דראַפּן אויף די גלייכע ווענט:

— שוין!... ס׳פליען שוין ערגעץ קעפּ דאָרטן!...

ביז די געשלעגן האָבן זיך איינגעשטילט, די מלחמות אויפגעהערט, דער כעס געוואָרן אָפּגעקילט, און דער ברען איז אָפּגעגאַנגען; מ׳האָט די שקצים איינפאַך געלערנט שכל, פון זיי ארויסגעהאַקט די חוצפּה, און אפשר גאָר דערפאַר וואָס א סך פון זיי האָבן ארויסגעצויגן הויכע נומערן, און ס׳איז זיי אויסגעקומען זיך צו שטעלן עו׳שט אין דריי־פיר וואָכן ארום, זיינען זיי צוריק אַהיימגעפאָרן אין די דערפער, און ס׳איז נישט מער געבליבן קיין שייגעץ ארומצו׳הרג׳ענען זיך, מ׳זאָל ס׳גאַנצע שטעטל איבערקערן; און אין שטאָט האָט זיך דאָס נעמונג, וואָס איז ערשט געווען דער בריטער יחסן, ס׳איבערשטע פון שטייטל,

— בחרפּתנו צוריק ארויסגעצויגן פון די געסלאַך און מאַרקן, וועלכע זיינען געבליבן ליידיק און באַקומען א וואָכנדיק פּנים.

ווי אין אַלע טעג פון א גאַנץ גייענדיק יאָר; א חוץ דאָרטן פאַרן „פּאָוויאַט״, וואו ס׳האָט זיך עפּעס אָפּגעשטעלט א קליין הייפעלע, די פאַמע נאָנטע משפחה פון יענע יונגען, וואָס האָבן זיך באַדאַרפט אויבן שטעלן פון די ערשטע; און צוזאַמען מיט די יונגען, וואָס דאַרפן זיך אויבן בייטן, האָבן זיך אויך אונטן באַדאַרפט בייטן די טאַטעס, מאַמעס, שוועסטער און ברידער,

— אַלע טאָג זיין אַנדערע, אַנדערע, מיט מער און וויניקער קו־

געוויינטלאַך אויף יום־טוב; אָנגעשטעקט מיט ליכט די רער־לאַך פון די הענגלייכטער, — און די ליכטיגקייט שלאָגט אָפּ אויף די מידע, אויסגעמאָגערטע, בלייכע פנים'ער, וועלכע זיינען איצט ביי די יונגע לייטלאַך נאָך בלייכער פון פאַסטן תענותים און אויף־זיין גאַנצע נעכט; אין זייערע אויגן ברענט אַ פייערל, אַ שוואַרץ גליענדיק פייערל, וואָס צעפלאַמט זיך יעדע רגע העלער און ליכטיקער:

— אוי, טאַטע; אוי, דערבאַרימדיקער פאָטער אין הימל!...

מיט אַ ברען צעשאָקלען זיי זיך איבער די אָפענע גמרא'ס, צעשרייען זיך אויף זייערע קול'לעכלאַך מיט האַרצרייסנדיקע נגונים, נישט ווי ס'וואָלט זיי עפעס אַזוי שטאַרק קשה געווען, נאָר ווי גיכער געוואָלט די אייגענע יסורים פאַרשרייען, זיך פון זיי אויפהייבן און דערווייטערן...

פול איז אויך ביי לייזערן אין שיינקל; דער עולם: וואוילע־יונגען, ליגט צעלייגט איבער טיש און בענק; איןביידע שטובן שטייט אַ רויך פון די אויסגערויכערטע פאַפּיראָסן, — דערשטיקט צו ווערן; ס'זעט אויס ווי אין אַ קאַזאַרמע; די לאָמפּן ברע־נען טונקל אין געדיכטן נעפּל, און ס'זעען זיך נישט שאַרף די פלאַמען אין זיי, נאָר עפּיס צעריסענע פייערן, אַ מאַנטנע ליכטיגקייט, וואָס ברויך אַזוי ברענען און רייכערן פון זיך אליין; דער נעפּל זייגט אויס דעם פלאַם און לעגט זיך געדיכט, שווער און געדיכט אויף די הערצער פון די יונגען, — און רייסט ביי זיי ווייטע טונקעלע הוסטן...

אין דער שטיקענדער היץ פינקלען זייערע אויגן וואַסערדיק, פייכט, און קלעפּן זיך; נישט ביי אַלע יונגען האָבן זיך שוין פאַרהיילט אויך די לעכער פון די געשלעגן; ביי אַ סך זיינען נאָך די קעפּ אַרומגעבונדן, און די פנים'ער — פאַרקלעפּט: מיט זיי אינאיינעם געפינט זיך אויכעט חברה יד־אחת'ניקעס.

ראזש, מער און ווייניקער איינגעהאלטן ; אזוי, ביז דאס וועט זיך אויסנעמען צוביסלאך, — ס'וועלן שוין מער נישט זיין קיין יונגען, קיין רעקרוטן, און ממילא אויך קיינער, וואס זאל ברויכן שטיין אונטן, פאר דער טיר, זיך ברעכן דעם קאפ פאר זייערטוועגן, זיך מצער זיין...

שוין אינם ערשטן טאג פונם נעמונג, האט זיך ס'שטעטל א וויגגעטאן ; איז א האלבער עולם, די טאטע־מאמעס פון די ווייכע יונגעלייטלאך געלעגן אויפן פעלד אין דרויסן, און איינ־געריסן אויף די קברים ; אנגעקלאפט ביי אלע גוטע אידן, מיט וועלכע ס'גוטע ארט איז פול געוועז, — און אין זיי אריינגע־שריגן :

— איר זאלט וויסן, ס'חורבן איז געננג גרוים; דער דאקטאר איז אן אמת'ער שוחט ; אויערן, אויגן און פינגער ווערן ביי אים צוגעשניטן מיט איין מאס ; יאנקעלע פינטשעס, ברוך זלמנס, מאיר שרה גיטלס, אלע : קאליקעס פון דער מוטערס בויך, און זיי נישט געשוינט ; ס'איז ביי אים גאר אן יושר, אן רחמנות, און אנצוקומען צו אים, ווי מ'האט פריער גערעכנט, — איז נישט מעגלאך פאר כל הון דעלמא...

פארנאכט־צו איז שוין דער אידישער עולם, דער איינגענער וואס האט שויז מארגן באדארפט האבן זיין יום־הדין, און גיין תחת חרב, — געוועזן אין בית־המדרש ; אפגעדאוונט, כרבעי, א הייסן יום ־ כפור'דיקן מנחה ; און נאך מעריב — זיך תיכף געזעצט לערנען אויפן הויכן קול ; דערוואקסענע אידן, וואס זיינען שוין צוליב די יונגעלייטלאך נעבאך, פאר־בליבן אויף א שעה לעננער, און געהאט גרוים שברת־הלב, — האבן כאטש אויפגעמינטערט דאס יונגווארג, זיי געזאגט א ווארים ווארט :

— בעט, קינדערלאך, בעט, ביי גאט איז קיינמאל נישט שפעט...

מ'האט אנגעצונדן די אלטע בליצלאמפן וואס ברענען נאר

אין בעס אריין, — אַ נישט, וועל איך דיך הייסן אַראָפּשלעפּן ביי די טשופּרינע...

— כ'וועל נישט אַראָפּגיין, ביז ס'וועט נישט שטיין קיין ביר אויף אים! — עקשנט זיך דער לאַנגער.

— ווער זאָל דיר געבן ?... משוגענער, דו האָסט דאָך נישט קיין גראָשן ביי דער נשמה, ווער זאָל דיר געבן ? — קאָכט זיך בערילע.

— שריי נישט, וועל איך דיר זאָגן ווער — זאָגט במנוחה דער לאַנגער.

ווערט שוין בערילע אויך נייגעריק :

— טאָקי זיין אַ בעלן צו זען דעם גביר אין דער משפּחה, וואָס דו האָסט דערטאַפּט !...

און דער לאַנגער גיט זיך אַ קער־אום צו עמיצן, זאָגט :

— חיים, דו ביזט איינער פון אַלע אויסגענומענע, וואָס האָט היינט באַקומען אַ ווייסן בילעט, דעם ערשטן ווייסן בי־לעט ! אים אויסגעכאַפּט ביי לייזער מאַכעלעס שמענדריק, וועלכן מ'האָט צוגעהאַקט אויף דיין אָרט — גילט דיר אַ פעסל ביר !...

חיים, אַ דאָרפישער יונג, איז איינער פון יענע וואוילע יונגען, וואָס האָט אָנגעפּייפּט חברה מיט דער „פּריסוטסטוויע" אינאיינעם ; ער האָט עפּעס געהאַט אַזאַ פאַרבאַרגענעם פעלער, אַ מום, וואָס אַן „אָוואַרזש" זאָל אים האָבן געמאַכט, — און וויל ער, דער יונג, מאַכט ער אַזאַ קונץ: האָקוס־פּאָקוס, און ער ווערט איבער אַ רגע אויס מענטש : דרייט עס אים אוים הענט און פיס, ווערט לאָם און קרום, טויב און שטום. אז ס'פּאַלט אָן אַן אימה אויף אים צו קוקן ; און איבער אַ רגע, מיטן קוק, איז ער שוין צוריק אַ מענטש מיט אַלע מענטשן צוגלייך : געזונט, שיין, הויך און ברייט, אז מ'וואָלט גאָר קיינמאָל נישט געגלייבט, ס'זאָל אים האָבן אַ פינגער וויינעטאָן...

און חיים, דער דאָזיקער רעקרוט, וואָס האָט געקענט אויס־נאַרן אַ ווייסן בילעט, און איז אַ פּנים נישט קיין מפּיל־קינד פון

די קיילער־שקצים, מיט וועלכע ס׳ליבשאַפט הייבט שוין אָן קעל־טער צו ווערן, און מ׳וואָלט אפשר גאָר גערן געוואָלט זייערע פּטור ווערן, — נאָר דערווייל, ווי לאַנג מ׳קען זיך נאָך נישט אַרויס־נעמען פאַר די גרויסע טובות וואָס מ׳האָט פון זיי געהאַט, — ליגט מען בייזאַמען, און מ׳גיסט אין זיך אַריין...

— זאָלן קלאָגן אונז וויינען אַלע וואָס ווילן איבערבלייבן אין דער היים — רייסט זיך בערילע שייגעץ דעם גאָרגל, — און יענע וואָס גייען אַוועק דינען מיטן גוטן ווילן, האָבן נישט וואָס מורא צו האָבן, ווייסן נישט פון קיין פּחד פאַר די אויגן...

— וואָס וועט זיין מיט ביר? — כאַפּט זיך פון דער העלער הויט דער לאַנגער שמואל.

— נאָך וועניק אין זיך אַריינגעגאָסן? — דערטראַגט זיך אַ קול פון דער אַנדערע שטוב.

— סטאָל פּיסק! — שרייט־אָן אויף יענעם אַ שייגעץ, וועלכן, ווי ס׳ווייזט אויס, — רינט שוין נישט אַזוי איבערן מויל ווי אין די גוטע ליבע טעג, וואָס מיט אַ וואָך צוריק...

— מרזשימאַי געמבע! —פּאַלט אַרויס אַ צווייטער קיי־לער־שייגעץ.

און דער לאַנגער שמואל, קריכט שוין אויף דער דעתה, וואָס ר׳האָט די שקצים אויף זיין זייט — אַרויף אויפן טיש, און נעמט מאַכפּען מיט זיינע לאַנגע פיס אין דעם הילצערנעם ברעט, דאָס אויפן קאָסע־טיש הייבנ־אָן אונטערצוטאַנצן די גלעזער, און אין די פענסטער — די שייבן צו ציטערן...

— וואָס וועט מען פּטרן אַזאַ ליבע, וואוילע צייט מיט גאָרנישט? — רייסט זיך דער לאַנגער דעם גאָרגל — דער רויך טריקנט דעם האַלז; און אַז מ׳וועט נישט זען אים כסדר צו באַנעצן אָדער דערווייקן מיט אַ גלאָז ביר, וועט נאָך ווערן פון אים אַ האַרטע פּאַדעשווע...

— קריך דאָרט בעסער אַראָפּ פון טיש! — קומט בערילע

דער וואַנט, אַ טויטער; אַ קעגנאיבער אים שטייט חברה מיט פאַרשמירטע שכור'ע פּנים'ער, און עס הילכט אים אין די אויערן דאָס געלעכטער זייער'ס; ער פילט די אייגלאַך וואָס נע־מען אים אדורך, די הענט וואָס הייבן־זיך, שטרעקן זיך צו אים פון אומעטום, — שפּירט די ציין וואָס שאַרפן זיך, און ער פאַרשטייט, ר'האָט זיך דאָ מיאוס אריינגעבאָדן, אז דאָס יונג־וואוילערישקייט זיינ'ס וועט אים דאָ גאָר קנאַפּ העלפן...

נאָר וואָס דאָ מישט זיך, אויף זיין מזל, אריין בערילע, אויף וועלכן ס'רחמנות האָט אדורכגענומען דוקא אין דער רגע, ווען חברה איז אויף אים להשמיד ולהרג — צעשפּרייט ער אי־בער אים זיינע הענט, ווי אַ גוטער מלאך זיינע פליגל:

— וואָס ווילט איר?... אים צערייסן?... צעטראָגן?... אַלע אויף איינעם?... פּע, חברה!.. איר ווילט וועמען מקיים פּסק זיין, — מאַכט פריער אַ משפט!...

נעמט שוין אויך שטאָמלען דער יונג מער דרייסטער, און ווערט לעבעדיקער, זעענדיק: ר'האָט דעם רבין זייערן אויף זיין זייט, און פריוווט זיך אָפּבעטן מיט אַ האַלב מויל:

— וואָס האָט איר זיך אנגעלייגט אויף מיר?... כ'האָב אין דער היים אַז אַלטע מאַמע, האַלט אוים אַ שטוב, אַ גאַנץ הויזגעזינט: אַ שוועסטער, צוויי ברידער, — קאַליקעס...

— אודאי אַ זעלכע ווי דו ביזט, — לאַכט מען...

— ס'וועט דיר נישט העלפן נישט קיין גאָט און נישט קיין טאַטער, — זאָגט דער לאַנגער, כאָטש בערילע שטעלט זיך איין פאַר דיר, אויב דו וועסט נישט אויפבינדן דעם בייטל דיינעם: כ'וועל מיר נישט מאַכן וואָס דו האָסט מיר אריינ־געזאָגט אין טאַטן אריין, וואָרים אויב דו ווילסט דיך אָפּלייזן פון אַ יונגען טויט, און צוריק זיין אַ נאַש־בראַט, אַ בראַט פון די ברעטער, — וועט דיר אַ פעסל ביר אויף אַלעם מכפּר זיין...

און אַז דער יונג רירט זיך נאָך אַלץ נישט, נעמט ער ציילן, דער לאַנגער...

דער היים אוים, — בלייבט חלילה, דעם לאנגן נישט שולדיק קיין אנטוואָרט, נאָר גיט אים מסתמא גלייך אין טאטן אריין:
— און אז נישט, וועסטו נישט אַהיימגיין די נאכט שלאפן?.. מעגסטו פאַרבלייבן א מת דאָ אין שיינק...
גיט דאס חברה'ן א ציפּ ביי דער זיבעטער ריפּ:
— וואס?... אַ אייגענעם אַזוי אריינזאגן?... און ווער? דער רוח ווייסט: א רעקרוט, א שווארץ־יאָר, א דאָרפישער הונט...
און ס'ברענט שוין א פייער אין שיינק, א העליש פייער...
נאָר דער לאנגער, — ער מאכט זיך נישט, וואס דער יונג האָט אים געבענטשט, און אי וואס חברה האט זיך צעהיצט. — ער ריידט זיך אזוי איינגן ווי פריער געלאסן, גאָרנישט ווי יע־נער וואָלט אים געמיינט, האלט זיך ביי ס'זייניקע:
— נו?... וואס איז מכח דעם פעסעלע ביר?... זיך נאך אלץ נישט מיישב געווען?. ..
און אז דער יונג פאַרשווייגט נאָך אַלץ, אזוי גיט שוין דער לאנגער א בייט איבער דעם טאָן, און גייט זיך אפּנעמען זיין עולה:
— חברה, וואס קומט דעם בחור, וואס ר'האט אזוי שיין מכבד געווען אַ אייגענעם גוטן ברודער?...
פּלאַצט חברה ארוים:
— מ'זאָל אין אים נישט לאָזן קיין גאנצן ביין...
— מאכן פון אים קרעפּלאך פליש...
— ער זאָל אויסגיין די גאנצע גאס, אויף די הענט!...
דער עולם קוועלט; מ'כאַפּט זיך אַ אינם אויפּטו מיט ביידע הענט:
— גיין איבער דער גאנצער לייננ פון דער גאס אויף די הענט...
— אויף די הענט!...
חיים, דער רעקרוט, רוקט זיך אָפּ פאַר די געשרייען אויף

אין די קראָמען, איינגעהילט נאָך אין די לייכטע זומערדיקע כאַלאַטלאַך — וואָס מ'רופט : חולאַת'לאַך, און כאַפּן אַ ציי־טער פאר קעלט ; זיי דרימלען־איין, וועקן זיך איבער, און די מחשבה ביי זיי אַלע, אַ פּנים, איז איינע : וואָס דער רעגן לאָבערט אַזוי נאָכאַנאַנד צו גאַנצענע טעג, פון שטויב איז גע־וואָרן אַ בלאָטע, אַ שיטערע בלאָטע, אַ טאָפּיעלע, — און דאָס וועט שוין צום איבעריקן דער'הרג'ענען דאָס ביסל לייזונג, וואָס איז שוין פון פריער אַזוי אויך געווען גוט אין דר'ערד ; וואָס אַ טאָג וועלן די רעגנס מסתמא ווערן מערער, די בלאָטעס נאָך גערעכטער, נאָך ווייכער, ביז די מענטשן וועלן שוין גאָרנישט קענען ארויסגיין פאר דער טיר, און בלייבן איינגעזעצט אין די שטובן, יעדער אין זיין איינענע קאָזע...

דעם עולם יונגען האָט די אָשיענדיקע נאַכט אביסל אויפגע־פרישט, אַזוי צו זאָגן : ארויסגעצויגן דעם סוואַנד פון די קעפּ, און מ'האָט זיך אוועקגעלאָזט פרייליכער, לעבעדיקער, — זיך אויסגעצויגן און צעשלעפּט איבער דער גאַנצער לענג פון דער גאַס, אין אַזאַ לאַנגע שנור, וואָס האָט זיך געצויגן אויף אַזאַ שטייגער, ווי פון פאַרנט וואָלט מען ערגיץ געברויכט טראָגן אַ מיטה מיט אַ בר־מנן צו זיין אייביקע רו...

מיטאַמאָל האָט זיך דאָרט ערגיץ אין דער פינסטערניש, די שנור פאַרטשעפּעט אין אַן אָפן ליכטיק קרעמעל, — און מ'האָט שוין געהערט ווי דער לאַנגער שמואל שרייט אריין צום איד, דעם קרעמער :

— יודל, גיב אהער אַ פּעקל פּאַפּיראָסן..

די גאַנצע כאַלאַסטרע קומט דערוויַיל אונטער, שטעלט זיך אָפּ ארום דעם קרעמל, און האָט הנאה צוקוקנדיק ווי דער לאַנ־גער נאָגט פון אים די פּאַפּיראָסן ; דער איד, דער קרעמער, — אַ נידריק ריר'ווידיק אידעלע, מיט אַ בלאָנד אויסגעקראָכן ציגען־בערדעלע, גייט אַפּיר פון הינטער'ן קאַסע־טיש, און ס'פּעקל פּאַפּיראָסן ציטערט ביי אים אין דער האַנט : זאָל ער דאָס

— איינס... צוויי... ד־ר־ר־ר־ ־ ־ ־

האָט שוין דער יונג אין איין טויטשרעק אַרויסגעלייגט ס׳געלט אויפן טיש:

— נאָט אייך נ׳בייטל מיטן געלט, און טוט וואָס איַיער האַרץ גלוסט, — מיט אים...

נעמט חברה באַלד דערנאָך גיסן אין זיך ס׳ביר, ווי אין די ליידיקע פעסער, — און מ׳בלייבט ליגן בייזאַמען איבער די טישן און בענק; די אויגן זיינען נאַס, וואַסערדיק, די שלייפן פאַרדרייט, און ס׳דוכט זיך, דאָס זיי וועלען באַלד נעמען פאַלן, פאַלן צו דער ערד ווי די אויסגעפליקטעביימער אין וואַלד, בלייבן ליגן ווי די מתים איבער אַ גאַנציע נאַכט...

און דאַ טרעט אַרויס דער אייגענער לאַנגער שמואל, און וועקט דעם עולם, שטעלט אים אויף די פיס:

— קינדער, מ׳ברויך גיין אויף תהלים!...

אַ סך הייזעריקע קולות ענטפערן אָפּ אויף אַ מאָל, פון דאָ, דאָרטן און אַרום; סתם־יונגען וואָס ווייסן צומאָלט נישט וואָס מ׳וויל פון זיי האָבן, און שאָקלען־צו האלב שכור מיט די קעפּ, מאַכן מיט די הענט:

— אויף תהלים. יאָ...

— אויף תהלים...

— תהלים...

אַז חברה גיט זיך אַ שפּאַר אַרויס אויף דער קופּע אין גאַס אַריין, איז שוין גוט שפּעט אין דער נאַכט. איז שוין אַ האַלבע שטאָט קראָמען פאַרמאַכט. און פון יענע וואָס זיינען נאָך אָפן, — שפּאַרט זיך אַרויס אַזאַ קאַרגע ליכטיגקייט איבער די קליינע געסלאַך, וואו ס׳איז אַזוי נאַס, פייכט, און ס׳וויינט פון אַלעם אַראָפּ, אַזוי ווי ס׳וואָלט געהאַלטן ביי גסיסה פון אַזאַ שיינע זומערדיקע וועלט: ס׳זיצן די אידן, קרעמער, — טיף

יודל רירט זיך נישט: שטייט שטייף אין דער טיר, ווי א סלופּ; ער איז מיטאמאָל איינגעפרוירן געווארן, אדער בכיוון אזוי שטייף פארשטעלט מיט זיך די קראָם זיינע, — חברה זאָל זיך נישט קענען אריינקריגן אין איר, איר צעטראַגן, ביז ער פּלאַצט ארוים:

— איר זענט דאָך שוין באַלד ערגער פאַר די גויים!... ביי זיי קען מען זיך כאָטש אָפּלייזן מיט קלעפּ, אבער ס׳לעבן וועלן זיי דאָך נישט, ווי איר, — וועלן צונעמען!...

לאַכט מען אין די פויסטן אריין.

דער איד רעדט מיט גאַל:

— ביי מיר גייט איר נעמען צוויי פּעקלאַך פּאַפּיראָסן אַז געלט?... וואָס בין איך, ראָטשילד?... איר האָט דאָ אנגע־טראָפן אַ גרודע גאָלד?... אריינגעפאַלן אין אַ שמאַלצגרוב?...

און אויף זיינע רייד האָט זיך אָרים אריינגעטאָן אַ נידער־ריקע אידענע, באַרוויסערהייט, כמעט נאַקעט, אין איינעם העמד; אין שלאָף האָט זי דערשפּירט וואָס ס׳גייט דאָ פאָר ביי איר מאַן, דעם שלימזל, אין קראָם; און כאַפּנידיק ביידע עופּה׳לאַך אויף די הענט, וועלכע האָבן זיך אויפגעכאַפּט אין מיטן שלאָף מיט אַ געריים, מיינענדיק: אַ גזלן האָט זיי צוגעכאַפּט און אַנטלויפט דאָס מיט זיי ערגיץ אין אַ פינסטערן וואַלד — זיך אָקענען געשטעלט די יונגען ווי אַ לייב:

— וואָס?... צעטראָגן וועט איר מיך?... אומגליקלאַך מאַכן?... בדיל־הדל שטעלן?... אויסטאָן ביזן איינעם העמד?..

און שטופּט נאָך דערביי אַרוים אירע צוויי קליינע עופּה׳־לאַך, — די יונגען זאָלן צו איר נישט קענען אריין אין דער קראָם:

— נאַט אייך, און הרג׳עט!...

דער גאַנצער עולם שטייט געפּלעפּט, מיט פולע מיילער צונג.

אוועקגעבן און נישט נעמען קיין געלט צופריער — זיינען זיי יבוש ; בעטן ווידער פריער געלט — קען מען נאך ביי זיי שלעכט אפשניידן ; מאכן זיך כלא־יודע, א פיש אין וואסער, איז איינמאל, א שאד דער פדיון, — אפשר האבן זיי פארט אין זינען צו באצאלן ?.. וואס קען מען וויסן ?... און...

אזוי טראכטנדיק האט דער לאנגער ארויסגעקריגן ס'פעקל פאפיראסן פון זיינע הענט, עס ארומגעטיילט צווישן גאנצן עולם, און זיך באלד אנגערופן :

— יודל, גיב אהער נאך איינס ; נאך צוויי פעקלאך...

— און געלט פאר דעם ?.. — שטעלט זיך שוין יודל דער קרעמער איין צו מאנען, און הענט־און־פיס ווארפן זיך אונטער אים...

— מארגן, ווי כ'בין א איד, מארגן, — שווערט זיך דער לאנגער, — וועל איך דיר אריינגעבן, ווי דו זעסט מיך א לע־בעדיקן ; גיב נאך איינס...

יודל דער קרעמער ווייסט שוין גוט, אז דאס געלט פארן ערשטן איז פארפאלן, ווארים וואו וועט ער גיין אזא יונג נאכלויפן און אים מאנען ?.. שטייט ער איינגעטונקען אין בלוט :

— כ'בעט אייך, וואס האט איר זיך עפעס גראד אנגע־זעצט אויף מיר ?... ס'זיינען שוין מער קיין קרעמער אויף דער גאס נישטא ?... איך מוז אויסשטיין די גאנצע חתונה ?..

דער עולם שטיקט זיך פון געלעכטער, און דער לאנגער האלט זיך אין איין שווערן :

— בנאמנות, יודל, ווי כ'וועל דיר אריינגעבן צוויי מאל אזוי פיל פאר זיי, — וואס דארפסטו נאכמער ?... האסט נאר נישט וואס קיין מורא צו האבן, זאג איך דיר... א־סוף, האלט נישט אויף ס'גלות !... גיב וואס דו האסט צו געבן ! נו, ביזט דאך, זע איך, א איד א פארך !..

שפארן די טירלאך, ר'האט נעהערט, די חברה גייט...

חברה איז אנגעקומען פארן בית־המדרש, זיינען זיי דא שטיין געבליבן, אזוי ווי הענט־און־פיס וואלט זיי געווארן אפגענומען: די שטארקע ליכטיגקייט, וואס האט זיך ארויסגעשפארט דורך אלע פענסטער — איבערן הויף, און ווייט אוועק צו די פעלדער; דאס ברענען פון די ליכט אזוי ווי ערב יום כפור פארנאכט, און די שרעקלאכע קולות, וויינענדיקע נגונים, אין וועלכע ס'האט געשטעקט אזוי פיל נישט ארויסגערעדטע בקשות, — אלץ מיט אנאנד האט צענומען די רויע גראבע נפשות ביזןביין, און זיי שטייען, האלטן אראפגעבויגן די קעפ, נעבונדן פון דעם גרויסן געריים, אונטערניק דורך די געשרייען.

— וואס זאל מען דא טאן ?... — קוקן זיי זיך איבער — אריינגיין ?... ברויך מען דאך שוין זיין עפעס פון דער וועלט ארויס, און האבן א באזונדערע חוצפה; מיט די לעקישלאך אינוווענין איז טאקי גוט זיך נאריש צו מאכן, ווען מ'האט זיי ביי זיך, ס'הייסט, ביי לייזערן אין שיינקל; אבער ווען מ'ברויך אנקומען צו זיי אין בית־המדרש, זיינען זיי תקיף!...

און בערילע שייגעץ, דער וואוילער יונג, גיט זיך א הייב ארויס פון דער שווערקייט וואס האט זיי אלע צוגעלייגט:

— קינדער, מ'גייט צוריק אוועק איבער דער שטאט, מיט א גענזען־מארש...

וועקט זיך דער עולם איבער:

— הע ?...

— וואו ?...

— וועלכע שטאט ?...

— וואס עפעס אצינד גראד ?...

און שטעלן זיך פונדעסטוועגן אויס, וואס ס'קומט זיי נישט אזוי גרינג אן ווי ס'רעדט זיך, — ווי די זעלנער, איינער הינטערן אנדערן, איינער הינטערן אנדערן, אין א שורה וואס

— נא דיר גאר א אידענע, און גיי מיט איר אין מלחמה אריין !...

און דא איז מיט אמאל ארוים בערילע שייגעץ, אזוי ווי ער וואלט דא גאר נישט געווען ביי דער גאנצער חתונה, ארער זיך אזוי במנוחה געשטאנען הינטער דער וואנט און ס'איז אים נישט אנגעגאנגען, ווייל ס'איז מעגלאך געווען. ער זאל האבן געכאפט א דרימל שטייענדיקערהייט ; און ערשט א יאנ־געטאן די חברה, מיטן לאנגן שמואל אינאיינעם :

— רירט אייך, א סוף... אין דר'ערד אריין מיט די ביי־נער !.. איר האט שוין נישט געהאט אויף וועמען אז אנדערן זיך אנצולייגן, ווי אויף א אידי, א קבצן, א קרעמער ?... נעכטן געשפאלטן שקצים די קעפ, וואס האבן ביי אים געוואלט עפעס נעמען, און היינט גייט איר דאס אליין טאן ?..

און חברה האט זיך אויף דער גיך אפגעטראגן...

ער אליין האט בעצאלט יודלען, דעם קרעמער, פאר די פאפיראסן, וואס דער לאנגער האט גענומען, זאגנדיק: „נישט־קשה, ס'וועט קאסטן זיין געלט..." און אוועקגייענדיק געהערט ווי די אי־דענע בענטשט אים מיט די טייערסטע ברכות, וואס — אויב ס'זאל אים מקוים ווערן א העלפט, א דריטל, וואלט אים ווײלער געווען פארן גרעסטן גביר ; און גענומען באלד דערנאך מיטן אייגענעם מויל שעלטן איר אייגענעם מאן, מיט אזעלכע טויטע קללות, וואס, — אויב ס'זאל אים אנגיין א הונדערטסטל, וואלט ער שוין באדארפט אנשפארן וואו..

ווען ער האט זיך אומגעקוקט, איז שוין געווען פינסטער דארט, וואו ס'האט באדארפט זיין די קראם, און פון דער פינ־סטערניש האט זיך נאך אלץ געטראגן דעם ווייב'ס קול :

— אזא שטיק שלאק !... אזא צעקראכענע בריאה !.. אז כ'האב מיך נאר ארייגעלייגט אין בעט, דעם ערשטן דזשים געטאן, — האט ער שוין צוגעלאזט, דער גן־עדן מיינער, זיי זאלן אים באפאלן : און נישט קיין שכל געהאט באלד צו צו־

מער אויס, ווי איינער זאָל דיר אפּזאָגן דעם פּסוק, וואָס ביי כּפּרות שלאָגן : „בני אדם יושבי חושך וצלמות"...

און אזוי גייט חברה, דרייט זיך ארום די הייזער, ארום די גאַסן, מאַרקן, שווינט נישט דאָס שטיקל וואקזאַלכל, וועלכעס איז אזוי טויט־פאַרשלאָפן ביינאַכט, און קומט נאָכאַלעם צוריק אָן צום אַלטן בית־המדרש, בלייבט שטיין אַראָפּגעלאָזט די קעפּ, מיט פאַרשלאָפענע גלידער, וואָס דירן זיך קוים, — און מורמלען האַלב וואַכנדיק :

— ס'וועט גאַרנישט העלפן, תהלים מוז מען דאָך היינטיקע נאַכט באַרט זאָגן...

דאָס בית־המדרש איז שוין פאַרשלאָסן אצינד ; פון איני־ווייניק שוואַרצט זיך אַרויס אַ געדיכטע פינסטערניש, אַ קלעפּיקע, צוליב וואָס ס'זעט אויס אזוי איינגעשרומפּן צו זיין, צוזאַמענגעפאַלן, קליין און פאַרלוירן אין דעם ברייטן, נישט פאַרצוימטן ליידיקן הויף...

ס'איז אזוי פינסטער, חושכ'דיק, אז ס'באַוועגט זיך אפילו נישט קיין ברעקל שאָטן פון וועמען, סיי פון אַ יונג אזוי גוט אַ לעבעדיק באַרעדעוודיק ביימל, — אויפן פאַדערשטן ווייסן שטיקל אָפּגעקאַלכטן פּאַרקאַן ; און ביי די יונגען, רעקרוטן, וואָס שטייען דאָ, — נעמט זיך עפּיס רירן אין די קעפּ, רירן שווער, אזוי ווי מ'וואָלט צו זיי אַרויסגעשלעפּט מתים פאַר די אויערן ; מתים, וועלכע וואָלטן באַדאַרפט קומען מתקן זיין אצינד, וואָס זיי האָבן ביים לעבן געפעלט צו טאָן...

— וואָס וועט אַרויסקומען פון דעם שטיין ? — פרעגט בערילע, ווען ער זעט : חברה זיינע שטייט נישט מער, נאָר הענגט ווי אויף גאָר נישט אין דער לופטן, און טרייסלען זיך ווי געהאַנגענע, פון אַ ליכט ווינטעלע, — אויף זייערע שטריק...

חברה רירט זיך נישט, שטייט געפּלעפּט ; דער יריד פון

קרינגט באַלד אַ שוואַרצע וויסטע לענג ; בעריל׳ע שייגעץ, פאַר־
שטייט זיך, איז דער ערשטער, — נאַשפּיץ : ער פירט ס׳רעדל:
איינס : און די גאַנצע שרענגע הייבט אַ פוס ; צוויי —
זי רוקט זיך אָפּ אַ טריט ; איינס, צוויי, דריי, איינס — צוויי
— דריי — אַזוי צום טאַקט, רירט זיך די לעבעדיקע קייט, דרייט
און שלענגלט זיך פון גאַס צו גאַס ; און שטייט אַ הויז
אַליין, אָפּגעזונדערט, — וויקלט זיך די קייט אַרום׳ן הויז ;
פּאַרט אַן אַ דראַזשקע, אַ וועגעלע, אַזוי ווערט עס נאָכגיכער
אַרומגענומען, און ס׳מוז אַזוי לאַנג שטיין, דער בעל־הגלה —
צוקוקן, ביז די קייט נעמט זיך אַרום דעם אויס ; איז נאָך
וואו אָפן אַ טויער, וואָס האָט אַ צווייטן דורכגאַנג אין אַן
אַנדערע גאַס, אַ־האַ ! דריידלט זיך שוין חברה דורכן טויער ;
אומעטום ווערן נאָכגיכער די טירן פאַרמאַכט, נישט ווייל מ׳האָט
מורא, נאָר ווייל ס׳האָט קיינער קיין חשק נישט צו האָבן אַזוי
שפּעט ביי זיך די יונגען, צו גאַסט ; און אַז ביים בעקער,
וואו מ׳באַקט בייגל איז ליכטיק, און טירן־פענסטער שטייען
אויפגעפּראַלט, — ציט שוין חברה דורכן פענסטער אַריין און
דורך די טיר צוריק אַרויס ; אַזוי וויקלט זיך חברה, דרייט
זיך ווי אַ לעבעדיקע שלאַנג, וואָס איז זאַט און מאַכט,
צוליב ריינע לויטערע הנאה — פון זיך בייגל ; זי מיידט נישט
אויס אַרומצונעמען אפילו אַ ביימל; און אַזוי ווי וועגעלאַך, פור־
לאַך זיינען זעלטן צו דער צייט, אַזוי שפּעט, אין גאַס, און די יע־
ניקע, וואָס זיינען דאָ, ווייסן שוין וואָס ס׳גייען באַטייט, —
באַהאַלטן זיי זיך אויס, און חברה ווידער, אַז זי האָט נישט גאָר,
אַזוי איז אַ שטיין, אַ בעליק אויך ביי זיי אַ קרן ; און נישט בלויז
די וועגעלאַך רוימען זיך אויף. — נאָר די מענטשן אויך, וועלכע
טראַכטן, באַהאַלטנדיק זיך :

— ס׳וועט פיל געזינטער זיין, זיך נישט צוטרעפן מיט זיי ;
שטיין און צוקוקן ווי זיי כאַפּן דיך אַריין, און נעמען זיך דרייען
אַרום דיר ווי די מתים, אַהן איין וואָרט, אַז ס׳קומט נישט

קומט אים אַזוי ראַפּטום און אומגעריכט אויפן פּנים, — אַז ער פאַרלירט אַליין אויך ס׳לשון פאַר שרעק, און איבער אַ רגע דוכט זיך אים, ווי דאָס הינטערשטע טירעלע ביי דער איינע־נער עגלה, וועלכע פירט אַרויס די געשטאָרבענע אויפן פעלד, גיט זיי דעם לעצטן חסד־של־אמת׳דיקן שפּאַציר, — מאַכט זיך אויף, און עס הייבן גאָר אָן אַרויסצושפּרינגען פון אינווענ־אַלע־טויטע, וואָס מ׳האָט פאַר יאָרן לאַנג נאָכאַנאַנד אינווע־ניק אַריינגעלייגט, און באַדאַרפט דאָרט ליגן, וואָס ס׳איז נישט צו פאַרשטיין ווי אַזוי — אין די חמרים, בערגער; און זיי נעמען זיך אויסשטעלן איינער הינטערן אַנדערן, איינער הינטערן אַנדערן, אין אַזאַ לאַנגע, לאַנגע ריי, אַז ס׳איז גאָר נישט מעג־לאַך ס׳זאָל דערכאַפּן דעם סוף ערגעץ, וואו ער ברויך דאָרט זיין... און איינער, גאָר אַ גוטער באַקאַנטער זיינער, וואָס איז, דוכט זיך, ערשט נעכטן־אייערנעכטן געשטאָרבן, זאָגט־צו אים מיט אַזאַ דראָבנע שמייכעלע:

— אַ נו, בערילע, ווייז אַזאַ שטיינער קונץ, און פיר מיט אונז אויך אַן אַזוי, ווי דו האָסט מיט די לעבעדיקע אַנגע־פירט?...

און אין אַ ווײַלע, ער דערזעט, אַ שיינדל דורך אַ שפּאַלט פון אַ לאָדן; ווי אינווייניק ביים שמש ברענט דאָס קאַגאַניקל אָרונטערגעדרייט, און ער אַליין ליגט זיך במנוחה, אַזוי ווי ער וואָלט געהאַט די איינענע עגלה מיט אַלע טויטע אירע טיף טייער אין דר׳ערד, — און שלאָפט; פאַרגינט זיך אַזוי געשמאַק צו כראָפּעז, אַזוי ווערט ער גלייך צוריק בע־רילע: „וואָס האָט ער דאָ ווידער פאַר זיי מורא צו האָבן“?... און נעמט קלאַפּן צו אים אין לאָדן, וועקן שטיל, דערווייל מיט הכנעה:

— ר׳ קלמן, ר׳ קלמן, גייט אַראָפּ אויפמאַכן ס׳בית־המדרש...

און אַז קלמן דער שמש ליגט אַ פּגר, האָרכט אים ווי

מתים, טויטע, — ווערט געדיכטער, פולער, באַוועגליכער אין די קעפּ, און זיי מיינען זיכער: ס׳איז נישט אַנדערש ווי זיי האָבן געמוזט אַנקומען אַהער נאָך דער האַלבע נאַכט, ווייל זיי ברויכן אַריינגיין אינוועניק דאָרטן אויפן באַלעמער, אַרויפגיין איינער נאָכן אַנדערן, איינער הינטערן אַנדערן, ווי מ׳רופט אויף צו דער תורה: „יעמוד ר׳ אברהם בן זאב...“ און הערן ביי דער פינסטערע עליה — די שרעקליכע ביטערע תוכחה, וואָס וועט פאַלן אויף זייערע קעפּ...

בערילע זעט: ס׳איז ניע־פּעטש׳ חברה זיינע לעבט נישט מער, אַזוי רירט ער זיך אַרויס פון דעם קאַשמאַר, טרייבט־אָפּ איבער אַ גוואַלט פון זיך די מידעקייט, טוט זיך אָן אַ כח, און קלאַפּט אָן אין דער טיר פון בית־המדרש, דריי מאָל נאָכאַ־נאַנד, און זאָגט:

— אויב ס׳אַ לעבעדיקער זאָל ער בלייבן, און אַ טויטער, — זיך אָפּטראָגן...

איז שטיל, קיין הונט רופט זיך נישט אָן, נאָר חברה יונגען, רעקרוטן, קריגט דערווייל ס׳קדחות, נעמט שפּרינגען פון דער הויט:

— אַט מאַכן זיך שוין אויף די פענסטער, און מ׳בעט מחילה, אַריינגיין, — איז נישטאָ מער קיין ברירה, ווייל דער איינער וועג איז פאַראַן, און צוריק, ווער ס׳דרייט זיך אום, — ווערט גלייך נעכאַפּט; און דער יונג וועט דאָ האָבן גוט אָנגעאַרבייט...

ס׳בית־המדרש בלייבט אַלץ פאַרמאַכט, און בערילע גייט אַרונטער אָנקלאַפּן ביים שמש, — נאָר דאָ פאַלט אים שיעור נישט ס׳האַרץ־אויס, ווען ער דערזעט די שוואַרצע עגלה: אין אַ קליין שטעטל וואו ס׳איז נישטאָ קיין מויער אַרום׳ן בית־עולם, און וואו אפילו ס׳איז יאָ פאַראַן, — שטייט אַלץ די עגלה אויפן בית־המדרש הויף, צוזאַמען מיט אַלע איבעריקע כלי־קודש: ווי די חופּה־שטאַנגען, חתונה־בענקלאַך, טהרה־ברעט, — וואָס זיינען הייליק ביי אידן; די שוואַרצע עגלה

רופט זיך אָן דער לאַנגער שמואל, און זאָגט פאַר דער גאַנצער חברה, וואָס זי האָט אייגנטלאַך צו זאָגן...

— ניין, בערילעי מיט אַזעלכע זאַכן מאַכט מען זיך נישט קיין געלעכטערלאַך; היינט נישט מער ווי אַ געלעכ־טער, און מאָרגן קען עס זיין אַ רעכט־נ'אמת: מ'ווייסט קיינ־מאָל נישט וועמענס מאָרגן ס'איז...

און אַן אַנדערער האַלט מיט אים שטאָל און אייזן:

— אידן זיינען מיר, מוזן מיר כאָטש איינמאָל, ווען מ'שטייט צום נעמונג, זיין אידן ווי מ'ברויכט...

ער גייט אַליין אַוועק, דער לאַנגער, אויפוועקן דעם שמש, אים שטעלן אויף די פיס, — כאָטש יענער בייזערט זיך, שרייט: „שקצים, לאָבוסעס"... ווערט ער באַלד אַזוי גוט, אַזוי פרום, און אַזוי ווייך, צוגעלאָזן ווי אַ לאַקריצדיק זיס מענטשע־לע, נאָר צו אַ געשווויר אים צוצולייגן, — ווען דער לאַנגער רוקט אים, אַנשטאָט אַ בוכע, — אריין אַ מטבע:

— גייט אַראָפּ אויפמאַכן ס'בית־המדרש, וואָס וועל איך דאָ שטיין זיך אויס'טענה'ן מיט אייך?...

דער שמש, וואָס וואָלט אַן אַנדערט מאָל געקראָכן פון דער הויט פאַר אַזאַ יונג, אַ בוכמאַל, האָט פאַר זיי אַזוי פיל מורא, ווי אַ געזונטער חברה־קדישה־מאַן פאַר אַ טויטן; ער איז זיכער, דאָס אַזאַ יונג, ווי שטאַרק ער זאָל נישט זיין, — וועט ער אים נישט אַנרירן ס'מינדעסטע נעגעלע, ווייל ר'ווייסט: ס'איז דאָס נעמונג; די לייט קומען צום בית־המדרש אַזוי ווי די בומיקלאַך, קליינע קינדערלאַך, וואָס קענען נעבאַך קיין צוויי נישט ציילן, און ווייסן נישט: אַז ס'בית־המדרש וועט זיי העלפן ווי אַ טויטן באַנקעס; און ער מעג זיך קראַוואַטשען, ווי שוואַך, צעבראָכן ער זאָל נישט זיין, אַ חלוש, — זיך האַלטן שטאַרקער פאַרן יונג, און אפילו גאָר אויף אים אויפרייטן מיט אַ פּראָטענציע:

די וואַנט, אַזוי פאַרגעסט ער קלאַפּנדיק, דער קאַצענער קאָפּ, אַז יענער באַדאַרף אַראָפּגיין אויפמאַכן ס'בית־המדרש, נאָר נעמט זיך וואַוילעריש צו דער עגלה; שפּאַנט זיך איין אין איר, און שטופּט איר הינטערוויילעכס אַרויס, — פון פאַרענט, צום הויף, וואו חברה־יונגען שטייט און שלאָפט שטיי־ענדיקערהייט; און זיי גיבן זיך אַ כאַפּ אויף מיט אַ געשריי, מיט אַ טויטגעשריי, נישט אַנדערש ווי די עגלה וואָלט נאָך זיי דאָס געקומען, און זיי באַדאַרפט צונעמען, אַוועק־פירן לעבעדיקערהייט וואו זי האָט אַלע געשטאָרבענע פון פאַר אַלע צייטן, זייט זי איז עגלה, — אַוועקגעפירט, אויפן קברות, פון וואַנעט מ'קומט שוין מער קיינמאָל נישט צוריק...

קריכט בערילע, וואָס איז שוין פון פריער די אייגענע שרעק געהאַט איבערגעקומען, — אַפּיר, און קייכט, מעשה־וואוילער, פאַר געלעכטער:

— אוי, חברה, אַזוי ווי די ווייבער זיינען זיי...

— גאַרנישט קיין געלעכטער, — צערייסט זיך פון ערגיץ אַ נעניץ אין צווייען, — די דמים קענען איינפאַלן...

— און פאַרקילט ווערן אין די אַדערן... — ברומט דער לאַנגער.

— ווייסט איר וואָס? — איז בערילע אויפגערוימט. — כ'וואָלט פאַרגעלייגט מ'זאָל מאַכן אַ לויה: איך וועל אַוועק־פירן די עגלה איבערן שטאָט, און איר וועט אַלע נאָכגיין און וויינען ווי די ווייבער... ברוכ'ל וועט שרייען ווי נאָטע שמש: „צדקה תציל ממות...“ און די שטאָט וועט קראַפּי'ן פאַר אימה, מיינען: מתים מאַכן אַ שוואַרצע לויה...

חברה שטייט ווי דער'הרג'עט, ס'נעמט קיינעם קיין חשק נישט, — און בערילע וואָס פאַרשטייט זיי אַ רגע נישט, וואונ־דערט זיך:

— ס'איז נישטאָ וואָס קיין מורא צו האָבן; ס'וועט זיך קיינער נישט דאַרפן לעבעדיק אַריינלייגן אין דער עגלה...

— אשרי האיש, אשר לא הלך בעצת רשעים...

און די יונגען צעשאקלען זיך מיט די קעפּ, ווי די ווערבעס ארום א וואסערל און צעשרייען זיך ווי זיי, אפשר דאס איינע מאל ווען מ'שטייט צום נעמונג, אזוי שפּעט אין דער נאכט:

— אשרי האיש..

אין פּאליש איז נאך געשטאנען דער שמש, האלב־נאקעט, זיך געקראצט אין קאפּ, און געציטערט פאר קעלט, — ס'איז אים דאס גאר קיין חדוש נישט געווען.

— אלע יאר די איינענע מעשה; די לייט וויסן קיינמאל נישט ווען פריער א אידיש־ווארט אין מויל ארײנצונעמען, ביז ס'קומט אויף זיי ס'נעמונג, און מ'גייט זיי אפּגעבן פאר זעל־נער...

לאנג האט שוין אבער חברה אויך קיין תהלים נישט גע־זאגט, ווייל אין דרויסן אויפן הימל האט צו דער צייט גענומען גרויען, די שווארצקייט — אויסצערינען; די ליכטיגקייט פון די לאמפּן האט זיך מיט יעדע רגע אויסגענומען, געווארן בליי־כער; די עגלה פארן פענסטער זיך גענומען אויסשיילן פון ד'ער נעדיכטער פינסטערניש ווי עפּעס א שווארצער ביינערנער סקע־לעט פון א נישט־גוטס; און פונקט ווי מ'וואלט ביי איר ארויסגערוקט די מיטה, און א גרויסער ריזיקער בר־מנן וואלט אויפגעשטעלט זיך, אויסגעשפּרייט זיינע תכריכים ווי א כהן זיין טלית אונטער די הענט, אזוי האט זיך אויסגעשפּרייט דער טאג, און ארומגעהילט ווי א קליין, יתום'דיק קינדעלע, — דאס פארכמארעטע וועלטל...

און זיי האבן איינציקווייז מיד אראפּגעלאזט די קעפּ איבער די טישן, די יונגען, אוועקגעפאלן ווי דער'הרג'עטע..

— ס'ברענט ביי נ'אים, זעסטו... ערשט אַז אויג צוגעטאַן,
און גיי שוין אַרויס פון אַזאַ באַשמעקט וואַרים בעט...

באַלד איז פונדעסטוועגן געוואָרן ליכטיק אין אַלטן בית־המדרש, חברה יונגען, רעקרוטן, האָט זיך אַ שפּאַר אַריינגעטאָן אינווייניק, און ציטערנדיק פאַר קעלט פון דער אַסיענדיקער נאַכט, — געוואָרן עטוואָס הייטערער אין דער ליכטיק־אַנגענעמער, באַשטאַנענע וואַרימקייט...

בערילע האָט גלייך גענומען מיט וועלכן ס'איז פון זיינס גלייכן שפּילן אין „אַכבראַש", און מ'האָט זיך דערלאַנגט אַזעלכע קלינגענדיקע פּעטש אין די הענט אַריין, דאָס זיי האָבן אָפּגעהילכט אין דער טיפעניש פון דער פינסטערער נאַכט; און ס'האָט אויסגעזען: ווי נאָך איטלאַכן פּראַסק באַזונדער, גיט זיך אַזש די עגלה אין דרויסן אַ וויג הינטערן פענסטער, און טוט ראַפּטום אַ פאָר הין־און־צוריק...

דער לאַנגער שמואל, וואָס האָט אויסגעזען ווי אויפגערוימט צו זיין, — איז גלייך אויסגעוואַקסן און אים אָפּגעשטעלט:

— ניין, בערילע, דאָס איז גוט ביי לייזערן אין שיינקל; אַצינד ביזטו אין בית־המדרש, און מ'דאַרף זאָגן תהלים...

שטעלט חברה אויף מויל־און־אויערן, גלייבט זיך נישט אויפן לאַנגן — אינגאַנצן ווי דער טאַטע זיינער, מיטן אייגענעם שטעל, גאַנג...

— עברי, בערילע, האָט מען דיך געלערנט, — נעם זשע אַ סדור'ל, און זאָג־מיט, גלייך מיט אַלע...

— גערעכט, שמואל... — הערט זיך ערגיץ.

— הונדערט יאָר זאָל ער לעבן דערפאַר...

בערילע לאָזט אַראָפּ נ'קאָפּ פאַרשעמט, און זעצט זיך גלייך מיט אַלע יונגען אַרום'ן טיש; און דער לאַנגער שמואל, דער הונט מיט אויערן, וואָס דער פאָטער זיינער האָט געשפּיגן ביי־נ'אים די גאַל, ער זאָל קענען די דראַבנע אותיות'לאך, — הייבט־אָן מיט אַ ניגון:

„נאַ איספּיטאַניא“

ס׳גייען טעג ווי געשמירט. קליינע, פינסטערע טעג, פאַר־חושכ׳טע, וועלכע ליגן זיך מיט אַ באַזונדערן אומעט אויף די קליינע איינגעביקטע הייזלאַך פון שטעטל; די זון איז כמעט איינגאַנצן ווי אַוועקגעקומען, זעלטן: זי באַווייזט זיך אויף אַ רגע, נאָר וואָס פאַר אַ טעם ס׳קען שוין האָבן, — משטיינס געזאָגט, אַזאַ ווייזן זיך... פון פרימאָרגן־אָן רעגנט, נישט אַזוי ווייט ס׳רעגנט ווי ס׳קאַפּעט, די הימלען האַלטן אין איין טריפן, ס׳איז פייכט, אין די געסלאַך איז בלאָטיק, שטעל אַ פוס, — געזעגן דיך מיטן לעבן! אַלץ זינקט אַזוי אין דער בלאָטיקער פייכטקייט, ווערט פאַרפאַלן צוזאַמען מיט די טעג וואָס ווערן קלענער, נעמען זיך איין, קורטשען זיך צונויף און ווערן איינגעשרומפּן ווי די זשאַבעס; פאַר־דאָס ווערן לענגער די נעכט, אויף די טעג׳ס חשבון, פאַרשטייט זיך, — ציען זיי זיך אויס ווי די שלאַנגען, ווערן גרויס און גרעסער, פעטער און אויסגעפּאַשעטער מיט די ליכטיקע שטיקער טאָג, וואָס זיי שלינגען איין, אַזוי אַז ס׳קומט פאַרנאַכט, איז נישט עס טונקלט—טונקל איז אַ גאַנצן טאָג, נאָר ס׳ווערט ראַפּטום, מיטאַמאָל נאַכט, און ס׳זעט אויס ווי שוין אויף אייביק, אַז ס׳זאָל שוין קיינמאָל מער נישט ליכטיק ווערן...

ס׳האָט זיך געצויגן דאָס אַפּנעמען די רעקרוטן, און פון אָנהייב, פון ערשטן טאָג־אָן, אַזוי ווי די „פּריביטסטווע“ האָט זיך אַוועקגעשטעלט, איז געבוירן געוואָרן מיט איר די ליניע מיט יונגען, וועלכע גייט פאַר איר שוין פאַר אַ שיינע צייט, אַז מלבושים, מוטער־נאַקעט, אַזוי ווי די מאַמע האָט זיי געהאַט, אין אַפּנעמונג־שטוב, און האָט זיך נאָך אַלץ נישט אויסגענומען; טעג מיידן, און די ליניע ציט זיך, דוכט זיך: די

געהאַט גענוג צייט און סבלנות אָפּצעוואַרטן גאַנצע איינ־און־צוואַנציק יאָר, איז אים, באין ברירה געבליבן, נישט מער ווי איבערצעוואַרטן די צוגעקומענע טעג אויך...

ס׳האָט זיך געצויגן די קייט, די זאָנדערבאַרע קייט, וואָס האָט זיך פאָרמירט פון די יונגען, שקצים, אויסגעמישט דאָ מיט אַ שטיקל רוס, פאַרבלאָנדזשעטן דייטש, — פאַרוואָגלטן צי־גיינער, — זיך געוויקלט אַזוי מעסיק מיט איין און דעם זעל־ביקן טעמפּ, אָן שום ברען, און אַ באַזונדערע אויסגערעכנטקייט, מ׳זאָל זיך הלילה נישט איבעראַרבייטן. נאָר אָפּנעמען יעדן טאָג ווי אָפּגעציילט : אַזוי פיל און אַזוי פיל נומערן. ס׳הייסט, יונגען: אַמאָל זיך אַ וואַקלגעטאָן, געשטיגן אויף מער און אַמאָל אַראָפּגע־פאַלן,—ווייניקער, דאָס ווידער האָט זיך שוין געווענדט אָן די רעקרו־טען, אויב זיי זיינען געגאַנגען כשורה, גלייכע, אויסגעוואַקסענע, געזונטע, און מ׳האָט מיט זיי נישט געהאַט קיין טועכץ; און אויב ס׳האָט געכאַפּט קאַליקעס, און אַרום יעדן באַזונדער באַראַפּט אַרומאַרבעטן, — האָט מען שוין גאָר נישט געקענט אַרויסקריכן... אַ טאָג מער—ווייניקער, די יונגען האָבן זיך גערוקט, און בערילע שיי־נעץ האָט אַלץ מער און מער געשפּירט ווי ס׳ציט אים, די קייט ציט אים מיט צוואַנגען צו זיך, און געוואוסט : אַז ס׳וועט קומען אויך דער טאָג, די מינוט און די רגע, — ווען ער וועט זיך דאַרפן איינפלעכטן אין איר, ווען־אפילו ס׳זאָל אים נישט אַלע־מאָל קומען אָנזאָגן ווער־וועלכער פון זיינע לייט: „ווי ס׳האַלט...“ האָט ער אויך געשפּירט די צייט, און ווי אַ גוטער רעכנ־מייסטער געוואוסט אויפן קאָפּ, — ווען ס׳וועט אויס־פאַלן זיין טאָג, ער זאָל ברויכן שטיין גלייך מיט אַלע אין דער ליניע, זיין איר רינגעלע, — ווי איטלאַכער יונג, פון צופריער פאַר אים און נאָך אים; קוקן אין דער „אָפּנעמונג“־שטוב, שווייגנ־דיק, דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזן, און נאַקעט ווי די מאַמע האָט אים געהאַט ; פאַר אים — אַ שייגעץ, וועלכן ער איז אפשר אַריינגעפאָרן מיט די ידים צווישן די אויגן, און הינטער אים

אייגענע נאַקעטע יונגעז, וואָס אינם ערשטן טאָג, אָבער אין גרונט זיינען שוין יענע לאַנג נישטאָ ; פונם ערשטן נומער האָט זיך שוין אַראָפּגעוויקלט א שפּאַר ביסל — נאָר אזוי ווי זיי האָבן זיך אַ פּנים, נאָך אַלץ נישט אויסגענומען די נומערן, גייען די יונגען, ציט זיך די קייט ; יעדן פרימאָרגן, ניין א זייגער, שטעלט זי זיך שוין, ביי דעם נומער וואָס זי האָט זיך מיט א טאָג פריער אָפּגעבראָכן, און באַוועגט זיך ווייטער, ווי אַנגעשרויפט, ווי א לעבעדיקער פּאַס אויף א ראָד ; נאָכגיכער ס'פאַלן פון איר אַראָפּ שטיקער, איינצלנע רינגען, — יונגען, אזוי רינגלען זיך שוין פון הינטן אַנדערע איין, און די ליניע בלייבט אַלץ, נאָר אַלע טאָג : פון אַנדערע, פון אַנדערע...

דער קליינער ברוכ'ל, דער לאַנגער שמואל, די קיילער, און טאָקי די אייגענע דאָרפישע שקצים — אַלע אינאיינעם אויסגעמישט און באַזונדער, וועלכע האָבן זיך פּאַר א רגע אין דרויסן צעשלאָגן די נעז, געביסן שטיקער, געשיילט פּנים'ער, אָפּגעריסן אויערן, — האָבן פון זיך דאָ געלאָזט אזוי געהאַרכזאַם און אונטערטעניק אויספלעכטן די זאַנדערבאַרע קייט, און פאַרביי-געגאַנגען אין דעם סדר, פאַר דער „פּריסוסטווע“, — לויט ווי איינער האָט געצויגן אַ נומער, און זיין מזל איז געווען : העכער צו נידריקער...

בערילע שיינעס, גראַד ווייל ער האָט נישט געוואָלט און עס גאָרנישט באַדאַרפט צו האָבן, האָט אויך, ווי פאַרשטייט איר, אַרויסגעשלעפּט א הויכן נומער. אז ר'האָט זיך געמעגט אַהיימגיין לייגן שלאָפן אויף עטלאַכע וואָכן, און זיך געמאַכט מיט אים פּשוט א „וויבאָר“ ; און ווען ס'זאָל צווישן די אידישע רעקרוטן נישט זיין אזוי פיל קאַליקעס, וואָלט נאָך געקענט אַן אומגליק געשען, — מ'זאָל אים, ווי ביי די גוים, גאָר נישט מער באַדאַרפן רופן, און בלייבן אינדערהיים אויף א „טשיסטאַ סטאַוקי...“ אזוי, איז דער הויכער נומער נישט מער געווען ווי אַן אויסרייד, נאָך אביסל אים אַרויסצוציען די נשמה, — אָבער אזוי ווי ער האָט

מ׳פרעגט אים: „וואס נעמסטו צו א קאליקע, א צרה, וואס ס׳פעלט אים אכטצן ציין אין מויל?... אדער האט א קיליע. א פייפער אין אן אויער!“... זאגט ער: „זאלן זיי אים פון דארטן צוריק שיקן, פון פאלק. וואו מ׳וועט זען, ער טויג נישט“... פון באגריע אין וולאדיוואסטאק און צוריק. — פאלג מיך א גאנג!... צופריער נאך, פאר אלעם, יא, מוזט איר וויסן, שטעלט מען דעם בחור אוועק אונטער א ברעטל, מ׳מעסט אים אפ אין דער הייך, אין דער לענג און אין דער ברייט, און מ׳גיט דאס איבער צום טיש, וואו דער שרייבער זיצט און פארשרייבט; און נאך דעם אלעם, הייסט מען אים גיין. נאר וואס פאר א מין גיין?... אדער מיט א גדולה אין בויך, מיט א פרייד, — ר׳איז פריי, זייערע פטור אויף אייביק, לעולם־ועד, אנישט, — אין א באזונדער חדר׳ל וואו מ׳זיצט ביז פארנאכט, ווען די „פריסיטסטוויע“ שטעלט אפ איר ארבעט. און מ׳נעמט די אלע צוגענומענע, וואס האבן זיך אנגעקליבן פארן גאנצן טאג, מ׳גייט מיט זיי אין שול אריין, און מיט גויים, להבדיל, — אין טמאה, באלייגן די ערשטע שבועה, און מ׳איז א זעלנער... נישט בלויז דריי יאר, נאר אפילו מיטן ווייב און די קינדער — א זעלנער, ס׳גאנצע לעבן — א זעלנער...

לאנג האט זיך געצויגן די נאכט, וואס אויף צומארגנס האט זיך בערילע שייגעץ באראדפט שטעלן; לאנג האט זיך געצויגן די נאכט. באגלייט פון אן אסיענדיק רעגנדל, וואס האט גע־טריפט פון די הימלען; ביז אהער איז ער ארומגעקראכן, בערילע, שטוב־איין שטוב־אויס, צווישן די טאטעס פון די אייגענע ווייכע מענטשלאך, און ביי זיי געבעטעלט, ווי א גרויסער הונט וואס האט נישט קיין שכל צו בייסן מיט די ציין, נאר לעבט פון חניפה, — געלעקט מיט דער צונג די הענט פון איטלאכן גביר באזונדער, ביי וועלכן ער האט נאר געשפירט

א קיילער־שיינעץ, מיט וועלכן מ׳האט זיך געהאלזט און גע־קושט ביי לייזערן אין שיינקל; אביסעלע ווייטער: א יונגער־מאנטשיקל, בלויז אטלאס און זייד, ס׳מאכט נישט קיין שום אונטערשיד דא, קיין צווישנשייד, — פארן גרינעם טיש מוזן אלע קומען גלייך, און צו דער מינוט, צו דער רגע. איבער־הויפט א איך, ביי וועלכן מ׳שטעלט זיך טאקי אויך לענגער אפ, און מ׳מאכט שוין מיט אים א גאנץ געברייו; מ׳פארהאלט די גאנצע „פריסוטסטוווע“, מ׳שטעלט אפ די קייט, מ׳רופט איינ־מאל, א צווייט מאל, מ׳שיקט ארונטער א באגלייבטן נוי אויפן הויף רופן, און נאכער צום דריטן מאל:

— הירש, שמואל וואסערהאז, נישטא, — דריי הונדערט קארבן...

אזוי וויקעלט זיך די קייט; פון פארענט קומט איינער אפ, און פון הינטן קומט נאכגיכער אן אנדערער צו — און מיט דער מינוט ווערט די ליניע פארפילט; איין רינגעלע רינגלט זיך ארויס און ס׳אנדערע רינגלט זיך אריין — די קייט ווערט נישט געמינערט; און אינגווייניק, אין די שטוב, וועלכע האט אזא כח, רייסט פון איר שטיקער און קען איר אלץ נישט צוברעקלען, דער קייט, — זיצן שרייבער, זיצן גרויסע קעפ און דאקטוירים וואס זיינען זיך עוסק מיט יעדן איינעם באזונדער, באטאפן איטלאכן יונג, פון קאפ ביז צו די פיס, קוקן אים ממש אדורך, מיט א שפאקטיוו; און וועלכן, ס׳פאלט זיי איין, מ׳הייסט אים גיין הינ־און־צוריק, וועלכן ווידער מ׳לייגט אוועק אויף א באנק, און וועלכן מ׳קוקט אין מויל אריין, מ׳ציילט ווי ביי א פערד די ציין; און דא געשיט: אז איינעם וואס מ׳נעמט צו גלאטיק, און איבערן אנדערן מיטן זעלביקן פעלער שפארט מען זיך און מ׳שטעלט זיך אויפן קאפ; איין דאקטאר זאגט: טאג, און דער אנ־דערער — נאכט; אזוי לאנג ביז ס׳קומט דער עלטסטער און מאכט א פשרה, גלייכט צווישן זי אויס; און כאטש ער ווייסט אין דאק־טארייא נוטע קריינק, זאגט ער זעלטן: ניין... נאר נעמט צו; און אז

כשר, אָן שום גאָרנישט ?... (אַ ריכטיקער קאַליקע — נאָך ער־
גער!) און האָט נישט מורא, אז מ׳זאָל גיין ערגיץ אַ ברום־טאָן
וואו מ׳ברויכט נישט, און מ׳זאָל אים נעמען שלעפּן גאר פון
אָנהייב, נאָכאמאָל די גאַנצע חתונה פון אויפסניי, אין דער
גובערניע ווידער, דער גוטער יאר ווייסט וואו...

נאָך האַלבע נאַכט, ווען די לאַדנס און די טירן ביי יענע אַלע
גוטע מענטשלאַך, זיינען שוין געווען צוגעמאַכט פון אַ גוטע מינוט,
איז בערילע מיט איינמאָל אַזוי ווי געבליבן שטיין אין מיטן
שטעטל, איינער אַליין אויף אַ גאַנצע גאַס, און אפשר אויך אויפן
שטעטל, איינגעטונקט ביז איבערן קאָפּ אין דער בלאָטע, ביים
פייכטן דינעם רעגנדל. וואָס איז אים אריינגעקראָכן ביז אין דער
זיבעטער ריפּ; געשטאַנען מיט אַ ליידיקע קעשענע, מיט אַן אויס־
געניכטערטן מאָגן, און מיט, נאָכמער — אַ טרוקענעם האַלז,
און נישט ער האָט געהאַט וואו צו גיין, מיט וואָס צו גיין. און
מיט וועמען צו גיין; אָן חברה, — איז ער ביין געווען אויף
זיך אַליין, דאָ געגעבן אין טאַטן אריין די יונגען: וואָס האָבן
אים אָפּגעטאָן אויף טערקיש און געלאָזט אָן וועמען, און דאָ אַ
שפּיינעטאָן אויפן גוטסקייט פון די אַלע ווייבע מענטשלאַך מיט
זייערע גוטע ריידעלאַך:

— טפו זאָלן זיי ווערן מיט זייער געבן; וואָס אים איז
דאָ צוגעקומען דערפון אויפן לייב, — זאָל זיי דאָס צוקומען
אויף דער נשמה...

און ער גיט אַ צעלאָז זיינע צוויי לאַנגע דאַרע פיס, נעמט
לייגן לעפל איבער די שמאָלע פּאַרבלאָטיקטע געסלאַך. מאַכט
שפּרייז, — שפּרייזט אריבער אַ הייזל, אַ געסל, און איז איבער
אַ רגע ביי לייזערן אין שיינקל:

— נישט דאָ געווען דער לאַנגער ?...

— נישט דאָ געווען דער קליינער ?...

— דער ברייטער ?...

— דער שמאָלער ?...

דאָס אנשטאָט א שטיין, — וועט מען אים צוװאַרפן א שטיק ברויט...

אומעטום בעט ער, אומעטום מיט דעם איינגע׳חזר׳טען פורים־שפּיל:

— מאָרגן איז זיין יום־הדין, און דעם פּסק ווייסט ער פון פריער; וואָרים, ס׳איז דאָך א פּראָסטע זאַך: ווי מ׳לייגט אריין — אזוי נעמט מען אויס; ווי אזוי מ׳בעט זיך — ליגט מען; און אויב ער האָט אריינגעלייגט מכות, — וועט ער אויס־נעמען בכורות, וואָס איז דאָ נישטאָ צו פאַרשטיין?... אז מ׳שמירט — פאָרט מען... און איבער דעם, וויל ער, — מ׳זאָל חלילה, אין אים נישט פאַרגעסן, אים געבן, — וויפל מ׳קען; ווייל ער קען נעמען נאָכמער ווי מ׳גיט, און באַדאַרף אזוי פיל צו האָבן, וואָס ס׳האָט גאָר קיין שיעור נישט...

און די טאַטעס פון די ווייכע מענטשלאַך, האָבן אים גע־געבן; וואָס איינער האָט געקענט, און אויב אפילו נישט גע־קענט — האָט ער אויך געגעבן; וואָרים מיט א רעקרוט, איז א כלל, טאָר מען נישט אָנהייבן, און בפרט — אזאַ וואָוילניונג; ווייל א חוץ דעם, וואָס אזעלכער קען צולייגן. אז ס׳זאָל באַלד זיין שווער אָוועקצוטראָגן, גיט מען נאָך איבער צוויי טעמים: ראשית, איז געוועגדט, אויב דער רעקרוט איז נאָך נישט גע־שטאָנען, מילא, איז דאָך נישט פאַראַן צו זאָגן; אזעלכער גיט גלאַט אין דער וועלט אריין, נישט קיין חלוק וועמען: דעם דאָקטאָר, דעם שרייבער, דעם מעקלער, דעם טרעגער, יעדן איינעם, ווער ס׳האָט נאָר א האַנט מיט א פּוס; און ס׳איז אים אויך נישט צו פאַרדענקען, — ער וויל דאָך פריי ווערן; און והשנית, אז ער איז שוין מיט מזל א באַפרייטער — מוז מען דאָך אויך געבן: וואָרים, ראשית, ווערט ער דאָך נאָר באַפרייט דאַרויף, דאָס אזאַ בעריל׳ע זאָל גיין דינען פאַר אים, זיין זיין אָפּלייזער, זיין כפרה, און צווייטנס, — וועלכער רעקרוט, ווייסט איר דאָך, ווערט דאָס גלאַט אזוי פריי, אויף גלאַט־

אַליין הינטער די ווענט מיט אַ טרוקענעם האַלז, און אפילו דעם גאָרגל נישט באַנעצן, הייסט, ריכטיק: אַ גאַנץ יאָר שכור און פּורים — ניכטער...

בייזערהייט גייט ער פון דאָרטן אַוועק, און וואו אַ לאָדן. דערלאַנגט ער, מעשה עשו — אַ בריקע מיט דער פויסט, די שייבן זאָלן קלינגען; און אַז ראַפּ קלינגען פון די שייבן מאַכט אים באַזונדער פריילאַך, — נעמט ער זיך רייסן טירן, לאָדנס, פּרענטן, שילדן, רייסן גלאָט אין דער וועלט אַריין, פאַר היימ־לאָזקייט, כדי צו פאַרטרייבן די ביטערע לאַנגווייליקייט; און ווער ווייסט, ווי ס'שטעטל, וואָס האָט זיך איבערגעוועקט אין איין טויט־שרעק דורך אים. — וואָלט דאָ געווען אַפּגעשניטן. און אַרויס פון זיינע הענט, אויב ער וואָלט זיך צעהוליעט, ווען ס'גיט אים נישט דאָ עמיץ אַ בריקע מיט דער האַנט איבער די פּלייצע, אַ האַנט — אַ לאַפּע, אַ גאַנץ ברעט און אַ געלעכ־טער הילכט־אָפּ נעבן אים אַרום, אין דער פינסטערניש:

— אַ כאַליערע, מ'האָט דאָך געמיינט: די הינט האָבן דיך ערגעץ פאַרשלעפּט, בערילע...

קוקט ער זיך אום און זעט: דעם לאַנגן שמואל.

זאָגט ער:

— מ'ווייסט שוין די חכמות, שמואל'כל...

אַרום אים שטייט, ריכטיקער: האַלט זיך ערשט אין אָפּ־שטעלן די גאַנצע חברה יונגען, וועלכע שלעפּן זיך דאָ אין דער בלאָטע, באָדן זיך אין איר, לאָזן אַראָפּ פּיס און ציען אַרויס; און יענע וואָס אין די לאַנגע קאַפּאָטעס האַלטן פאַר־שאַרצט די פּאָלעס אין די הענט, אַרער פּלעסקען זיך מיט זיי איבער די וואַסערן: פּלאָפּ־כלאָפּ... פּלאָפּ־כלאָפּ...

און ס'זעט דאָ עפּיס אויס, ווי דער עולם וואָלט זיך ערשט צוריקגעקערט פון הינטערשטאָטישן בית־עולם, וואו זיי האָבן זיך אויפגעהאַלטן ביי דער לויה פון אַ היימישן מענטש, פון וועלכע ער אַליין, בערילע, האָט זיך פאַרלוירן, ווייל ער האָט

— דער קורצער ?...

— דער גראבער ?....

ביי לייזערן איז שטיל ווי אין אן אויער ; ער אליין זיצט נאך און קיפיעט, הינטערן קאסע־טיש ; דער לאמפ איז גוט ארונטערגעדרייט, קוים־קוים ס׳כאפט א בלישצל, אז אין די ווינקלען פון דער אייגענער שטוב איז פינסטער, און אין דער אנדערער איז וימש־חושך, — קען מען אנטאפן די פינסטערניש ; אויפן טיש שטייען להכי געבראטענע אדערקעלאך. וואס בעטן זיך : מ׳זאל איבער זיי א ברכה מאכן... און ס׳הארץ איז אים גוט אוועק, בערילען, דאך נעמט אים נישט קיין חשק צו עסן, — אליין, — און ער גייט צוריק ארויס. פארלייגט אין דרויסן די הענט, טראכטנדיק: וואו זיי האבן געקענט אהינקומען, די חברה־לייט?... און לאזט זיך ווי פריער, רגל׳ען איבערן שטעטל, גיין, נישט קיין חלוק : וואו, און בלייבט באלד שטיין נעבן בית־המדרש :

— אויב זיי זאלן דא נישט זיין אויך, אויף תהלים, — ווייסט ער שוין נישט וואו זיי צו זוכן מער...

דא שלאגט ער זיך אן מיט דער נאז הארט אין דער עגלה, וועלכע דער בעל־עגלה האט קענטיק אוועקגעווארפן נאך א פארשפעטיקטע לויה, ווען ער האט זיך געאיילט און צוגעכאפט די פערדלאך זיינע, וואס ער האט אויסגעבארגט, אדער באדונגען מיט זיי ארויסצופירן דעם בר־מנן, און זיך שוין געפוילט אוועקצושטעלן די עגלה אויפן ריכטיקן ארט, — שטייט זי אזוי ווי הפקר אין מיטן הויף, א ליידיקע, וואס האט פון זיך אויסגעשפיגן דעם מת; און ער נעמט שעלטן, בערילע, אויף וואס די וועלט שטייט:

— זיי זאלן דארט צעברעכן הענט און־פיס, וואו זיי זיינען, די יונגען, אויב זיי האבן אים צורעכט געמאכט אזא נאכט, און נאך וואס פאר א נאכט, זיין נאכט, — ווען ער ברויך זיך מארגן אין דער פרי שוין שטעלן... זיך ארומדרייען איינער

— זאָגט׳ס אים שוין, וואו מ׳איז געווען ; זאָגט׳ס, און נעמט אים נישט די נשמה אַרויס ; זאָגט׳ס אים...
— ביי די בלינדע צעלקע אויפן דאָרף...
— א שמעק־טאָן צי א מויד...
און מערערע שטימען :
— זאָגט׳ס אים...
— זאָגט׳ס אים...
— אַ, זיך אויסגעזוכט א מקום, א בראָך צו אייערע יאָרן...
— א פרישע אָנגעקומען ביי איר, — לאַכט מען.
— נו, און ביי אזא לעז פּאַרזעט מען א גוטן ברודער ? ...
חברה רירט, אַרויס און אַריין אין דער בלאָטע. — מען מוז דאָך היינטיקע נאַכט בערלען צוליב, זיין א האַלבע שעה באַנאַנד — ביז מ׳קומט־אָן צו לייזערן, וואָס האַלט דאָס שיינקל...

ס׳איז שטיל ביי לייזערן. די שיינק איז צוגעמאַכט. די טיר־לאַך צוגעלענט אויף דער קייטל. און נישט בלויז אינווייניק נאָר אַרום, און אומעטום איז פינסטער, — כאַטש טאַפּ א וואַנט ! עמיין קלאַפּט־אָן, און מ׳ענטפערט נישט ; פון אויבן, וואו ס׳ברויך עפּיס זיין א שטיקל הימל, קאַפּעט, האָט נאָר, ריכ־טיקער: נישט אויפגעהערט צו טריפן, און פאַרמאָוסן די וועלט ; ס׳גייט פון דאָרטן, אזוי ווי ס׳האָט אָנגעהויבן גיין. — אָן שום איינזען און אָן א מאָס ; און דאָ שטייט מען איינגעטונקען אין דער נעציגקייט, וואָס צעברעכט יעדעס אבר און נעמט אדורך ביז אין דער זיבעטער ריפּ ; די פיס שטייען מכלמורשט, אָבער גאָר נישט זיכער, און ס׳דוכט זיך נאָר, ווי זיי זינקען, קריכן אַריין אין דער בלאָטע, אין דער צעקראָכענער ערד, און א מחשבה׳־לע פאַרקריכט זיך צו ווערמען : ווער ווייסט, אויב מ׳וועט נישט אזוי שטייענדיק, פאַרגיין אין איר ; צוערשט : ביז אי־בער די קני, נאָכדעם ביזן גאַרטל, און ביז שפּעט פאַרטאָגס — איבער די אויערן ; און אז ס׳וועט מיט אַלעם ווערן טאָג. —

באדארפט אפשטעלן די עגלה אויפן בית־המדרש־הויף, פון דארטן, וואו ער האט איר גענומען, און מ׳פרייט זיך דאס אזוי, ווען מ׳האט אים צוריק באגעגנט...

בערילע האלט׳ס נישט אוים :

— וואו ליגט איר ערגיץ אין דר׳ערד ?... אזא נאכט ווילט איר מיר צורעכט מאכן, פארן לייגענפירן ?... שיינע כלי־זמרים האב איך מיר דאס איינגעהאנדלט, נישטא וואס צו ריידן...

דער לאנגער לאזט אים נישט אויסריידן :

— דו שווייג, בערילע ; דו רייד נישט ; מיר האבן דיך שוין ארומגעשיקט זוכן, וואו די וועלט האט אן עק...

און עטליכע יונגען אויף אמאל רעכענען אוים :

— ביים בלינדן מאיר...

— ביי די געלע צירל...

— שווארצע מירל...

— ביי הינדע, די טויבע...

— זעלדע דרויבע...

און שמואל צוריק איבער אלע :

— אודאי, א יונג הייבט זיך אויף, און גייט אוועק בעטלען איבער די הייזער, שיין נחת דערלעבט, נישטא וואס צו ריידן...

בערלען האט דאס גוט געקריינקט, און ווי ס׳האט זיך אים נישט געגלוסט צו מאכן קיין חתונה, — האט ער זיי דאס אבער נישט געקענט פארשוויגן אויך.

— ווי ?... ס׳זאל וואר זיין, דאס איר האט מיך גע־זוכט אין די אלע לעכער, — וואלט מיר נישט אויסגעקומען ווען פון אייך צו כאפן ?... ווען וועט איר איינריידן ?... דערציילן א מעשה ?... כ׳בין דאך דארטן, ווי איר זאגט, — אליין געווען...

לאכט מען צווישן דער חברה, מ׳כי־כיקעט זיך :

טירלאַך !... וואָס ברויך מען דאָ וואַרטן אויף כבוד, און זיך מאַכן מיט אים אַ געבראַטנס ?...

— אוּדאַי, אויסברעכן !... — שרייט שוין נאָך עמיץ — אַז ער האָט ס׳קדחת אַרויסצוקריכן פון אַ וואָרים בעט, זאָלן מיר דעריבער דאָ שטיין און אַדורכגענומען ווערן ביזן ביין ?...

— אַ מכה אויף אים ! — רודערט ערגיץ נאָך ווער — ער וועט נישט באַצייטנס זיין זיך צו לייגן שלאָפן, ווען ער וועט שוין האָבן די חברה אין דר׳ערד, באַשטאַט אין די פּולקן ?...

— ס׳וועט דאָ באַלד אַ רוח אין זייער גע׳פגר׳טן פּגר אַריין!

— שרייט בערילע, וועלכן ס׳רירט אפשר מער אַז פאַר אַלע. — אַז דאָס האָט גאָר קיין אידיש אָדער נישט, ס׳זאָל באַרעכע־נען : מ׳שטייט דאָ... און אַזוי קענען ליגן מיט אַ קאַלטע לונג־און־לעבער אין בעט, אײַנגעדעקט מיט קישנס ווי אַ קראַנ־קער, — קריינקען זאָל ער ! אייגענע מענטשן, ס׳אַ העזה... אַ חוצפּה אַביסל...

און די יונגען פאַרמעסטן זיך אויף די טירלאַך, פאַרלייגן הענט, שפּאַרן אונטער אַקסלען, פּלייצעס, ברייטביינערדיקע, גע־זונטע, און וועלכע וואַרטן נאָר בלויז אַצינד. ביז בערילע, דער רבי, גיט זיך אַ פּיעשטשע ווי אַ קליין קינד:

— טירעלע, טירעלע, מאַך דיך אוי־פּ־פּ־פּ־ף...

און די טירלאַך גייען זיך פאַנאַנדער. — פּאַפּירענע טיר־לאַך, גאָר נישט ווי זיי וואָלטן געווען פאַרקייטלט און פאַריגלט מיט אייזנס, נאָר צוגעבונדן מיט שטיקלאַך שטריקלאַך ; זיי שטייען אַזויפגעפּראַלט, גראַד ווי די שוואַרצע טירלאַך פון דער עגלה, פון וועלכע מ׳האָט נאָר־וואָס אַרויסגערוקט די מיטה מיטן מת, און ס׳קוקט פון דאָרטן אַרויס אַ פינסטער לאָך, אַ קבר... און פון גרויס צוטומלונג, קען זיין, וואָס זיי האָבן אַפּגעטאָן, די יונגען, אומבאַרעכנט, אומבאַלייגט, צי פאַר דער שוואַרצן גרוב אינווייניק, — שטייען זיי, אַזוי צוריקגעהאַלטן, אין איין אימה, אָנגעלאָדן מיט כּח, דוכט זיך, און אַזוי דערשלאָגן...

מיט אלעס האבן פארגאנגען אין דער בלאטע; מ׳וועט נע־
מען ארומזוכן דעם קייסער׳ס מענטשן, — וועט זיך טאן חושך:
נישט קיין מלחמה, נישט געשאסן, נישט אוועק קיין אמעריקע.
און אזוי פיל זעלנער אויף איינמאל אוועקגעקומען... ווי אזוי?..
א שיטערע בלאטע האט אויפגעמאכט א מויל פון א קראקאדיל,
און זיי איינגעשלונגען.

א מאוסע געשיכטע: וואס ס׳קען זיך פארלויפן אין א
קליין אידיש שטעטל?...

עמיץ נעמט פויקן צו אים אין די טירלאך. נאר פויק
היינט, פויק מארגן, — זיי עפענען זיך נישט; מיט יענעם׳ן
נעמט זיך נאך א צווייטער צימבלען, העכער שויז, און א דריי־
טער: גאר הויך צו באראבאנעווען, און נישט מ׳הערט און
נישט מ׳זעט ווענען; פארקערט: אויב ס׳האט נאך ערגיץ־וואו
אין דער שפעטער שעה געקאפעט א דרייער לעמפל ביי א
קראנק קינד, מסתמא, — האט מען עס דארט אויך, צוליב
מורא, ס׳זאל נישט ברענגען צו שלעפן די יונגען אהער. —
איינגעדרייט ביז גאר; און ס׳איז פינסטער ארום, חושך, דאס
געסל ליגט אין הינער־פלעט; ס׳הערט זיך נאר דאס קלאפן
פון רענן אויף שינדל־דעכער, און אזא דראבנע סמאקן מיט די
ליפן פון שלימאקעס, וואס רירן זיך אין אזעלכע נעכט פון
זייערע הארטע און טרוקענע באהאלטענישן...

— נישט אנדערש, ווי ער איז דארט איינגעשלאפן אין אן
אייביקן שלאף, לייזער, — זאגט איינער — נאך אזא קלאפן
מ׳זאל שוין נישט הערן?...

— פאר א ווילע דא געווען, — שפרינגט ארויס בערילע —
איז ער געזעסן אין שיינקל, זאל ער שוין האבן אזוי גיך אוועק־
גע׳פגר׳ט?...

— אזוי?... — שרייט עמיץ — זאל ער זיין אזא הינטס
נאמנה, און נישט וועלן אריינלאזן?... זאל מען אויפברעכן די

און צווישנדערלאנגען און אויפעסן, ווארפט מען זיך אדורך ווי א פאר פאלק אין ברוגז'ן:

— פע, לייזער... די גאנצע צייט געווען געטריי, ווען ס'האט נישט געזאלט זיין: פאר חצות, נאך חצות, נישט קיין חלוק געווען: בייטאג צי ביינאכט, און ביים ערשטן קלאפ איז שוין אפן געווען ס'שיינקל... אצינד אויף זיך גענומען א שטיקל הויט, וויל מען שוין מער פון קיינעם נישט וויסן, און נישט קענען...

און לייזער בלייבט, חלילה, אויך נישט שולדיק:

— פע, חברה... די גאנצע צייט זיך אזוי לייטיש געהאלטן, שיין אויפגעפירט, סטאטעטשנע, און אין מיטנדרינען: א זא־וואד?... אויפגעבראכן די טירן?...

שפרינגט בערילע אויף:

— וואס, דו ביזט שוין קראנק און געשוואלן געווען צו ווארטן, ביז מ'וועט האבן די חברה צעשיקט, און דערנאך זיך לייגן שלאפן?... אין שלאפן באדיי א גאנץ יאר. שוין מער נישט אויפשטיין. — מיינסטו: ס'וואלט עמיצן געארט?...

— א איד, א חכם, — טוט עמיץ אויף — פריער, ר'האט גע־שארט ס'גאלד מיטביידע הענט, אונז געמאלקן ווי די כשר'ע בהמה'לאך, איז געווען ריכטיק: בייטאג, ביינאכט, ווען ס'זאל נישט זיין... איצט, די גביר'ישע יאטלעך זיינען געווארן אויס־געבאפט, — ברויכט ער אונז צו האבן אויף טויזנט שאק כפרות!..

— אזוי? — שטעלט חברה אויף מויל און אויערן, — וועט מען אים טאקי געבן א מכה, נישט קיין געלד...

— הייסט, איר וועט נישט געבן? — שטעלט זיך לייזער שטייף ארויס, אזוי ווי מ'וואלט אים אנגעטראטן אויפן סאמע ריכטיקן ארט, צוליב וואס ער האט זיך אזוי געקווייקלט. און זיי לכתחילה נישט געוואלט האבן ביי זיך אזוי שפעט ביי־נאכט, — זיך אנגעפרעסן, אנגעטרונקען און אנגעקרינט מיט

און אין דער רגע אבער, אזוי ווי די טירלאך האבן זיך צע־נומען, האט שוין ביי לייזערן דארט, וואו ער איז געשלאפן, זיך באוויזן עפיס א שיינדל, א ליכטיקייט, אזוי ווי מ'וואלט מיט דער מינוט, דערפילנדיק דארט די שיינק איז דא הפקר — א שוועבעלע אנגעריבן; און גלייך דארויף באווייזט זיך ער, לייזער אליין, נישט אזוי מיט א צעקנייטשט פנים ווי א צעקנייטשט בערדעלע — וועלכער איז נאך, א פנים, פון פריער אויפגעוועז, און אלץ נישט קיין חשק געהאט ארויסצוגיין, מיינענדיק: ס'וועט אים אזוי אפגיין, די חברה וועט זען, מ'ענטפערט נישט, וועלן זיי זיך מסתמא אפטראגן; אצינד האט די ליכטיגקייט די חברה ווי מיט דער האנט ארייננגענומען אין שיינקל, און זיי האבן זיך גלייך צעליינט איבער די בענק:

— שיין... שיין... נישטא וואס צו זאגן... זייערס א מענטש, אן אייגענער, וואס זיי האבן אויפגעהויבן פון דר'ערד, אזוי ווי מ'הייבט אויף א שפענדל, אים געמאכט פאר א לייט. — זאל לאזן שטיין א שעה צייט הינטער דער טיר, און קלאפן... אויף דעם וואלטן זיי זיך, אסור, נישט געריכט...

שאקלט לייזער בהמה'וואטע מיטן קאפ, זיך מאכנדיק כלא־יודע:

— שיין... שיין... נישטא וואס צו זאגן; זיינע מענטשן, אז זיי זאלן קומען צו אים אויפברעכן די טירלאך נאך דער האל־בע נאכט ווי גנבים, — וואלט ער זיך אסוד קיינמאל נישט געריכט...

שטייט לייזער מכלמורשט אנגעכמורעט; חברה האלט אראפגעלאזט די נעז;ביידע זיינען אנגעברוגזט, — כאטש גיי און ברענג כלי־זמרים, מ'זאל זיי אויפשפילן א ברוגזן קאנטער; ברוגז'ערהייט זיצט מען ארום די טישן, און ברונזערהייט דער־לאנגט לייזער די געזלאך, דאס ביר; ברוגז'ערהייט פרעסט דאס חברה אויף, און רוימט ברוגז'ערהייט אראפ דעם בופעט;

מיך נאָך אַרויספירן אויפן אייז ?... ווארים, ס'פעלט מיר נישט מער, ווי דער „וואַכמירזש" זאָל אַדורכגיין און אייך דאָ זען, — אַזוי מאַכט ער מיר צו די טירלאַד, און כ'וועל מיך נישט קענען אַרויסצאָלן ביי אים, מיטן לעבן !...

און אַז ער זעט, חברה האָרכט אים ווי די קאַץ : „וואו גיין, משוגענער, אין אַזאַ נאַכט, ס'איז אַן עבירה אַ הונט אַרויס־צוטרייבן !..." און מ'שנאָרכט מיט די נעז, מען מאַכט זיך שנאָרכן — גיט לייזער, ווי ער טוט דאָס אַלעמאָל אין אַן עת צרה, — זיך אַ קער, חלילה נישט צו גאָט, דעם גרויסן בורא עולם, ער זאָל אים אַרויסהעלפן, נאָר צום ווייב זיינעם, וועלכע ברויכט אויך גאָרנישט אַריינקומען אַהער, נאָר מאַכט בלויז אַוועק די טיר, איר קאָפּ זאָל אַריין, — און דער בלויזער קאָפּ פון לייזער'ס ווייב איז שוין גענוג און איבריק, ווען ער גיט זיך אַ צעכליפּע און אַ נאָס אַרויס אַ מביל טרערן פון אירע אויגן :

— זיי זאָלן נישט גיין אויף איר ברויט ; אַז סף הכל האָט זי נישט מער ווי די עטליכע טעג אין יאָר, ווען ס'נע־מונג שטעלט זיך, ווארים אַ גאַנץ יאָר שטעקט סיי־ווי קיין הונט נישט אַריין די נאָז צו איר...

שטייט רענסטמאַל בערילע אויף, שטעלט זיך אַוועק ווי איינער, וואָס מאַכט זיך שכור, און מיט אַ שנויפּלדיקע נאָז, סטראַשענדיק מיטן קליינעם פינגערל, — פרעגט ער :

— זאָג נאָר דו, לעקיש, וועסטו נאָך לאָזן שטיין און קלאַפּן, און זיך נישט אָנרופן ?...

און ווען ער שווערט זיך, לייזער, מיט כל השבועות שבעולם : נישט... נייט ערשט חברה אַרויס, און טראָגט זיך אָפּ ; און אַזוי ווי די טירלאַך פאַרמאַכן זיך גלייך הינטער זיי, ס'ווערט צוריק פינסטער ווי אין אַ זאַק — שטייט מען און מ'קלערט נאָך, וואָס מ'זאָל אים דאָ אָפּטאָן לייזערן, ס'אַ שטיקל, און מ'קען זיך נישט שענקען פאַר דער עולה...

— אויפהערן גיין צו אים אין שיינק אַריין, וועט ער זיך

מיר, יעקב משלם, איז דער טייטש : נעם ארויס דעם בייטל און צייל...

נאָר דאָ לייגט חברה אראָפּ די קעפּ, און מאַכט זיך גע־פּגר׳ט ; און נישט מ׳קלערט נאָר נישט פון באַצאָלן, נאָר ס׳רירט זיך באַלד קיינער נישט פון אָרט, און האָט נאָר נישט אין זינען אַוועקצוגיין ; דער אייגענער אומאָרינטלאַכער מענטש וואָס מ׳איז שוין ביים אויפברעכן די טירן, וועט מען אין איין וועג זיין, אַז מ׳וועט נישט באַצאָלן פאַרן עסן אויך ; און לייזער, כאָטש ר׳האָט זיך ווען אַמאָל געריכט דאַרויף, אַז דאָס וועט אים טרעפן, ווי ער זאָל זיך אַלץ נישט וועלן אויסהיטן, — שטייט ער פונדעסטוועגן דערטיימנט, איינגעטונקען אין בלוט, און קלאַפּט אַ צאָן אין אַ צאָן :

— גוואַלד געשריגן און גערופן, וואָס האָבן זיי זיך היינט דאָ אַנגעלייגט אויף זיינע יאָרן ?... אים אַפּגעגעסן ביזן ביין, און לאַ־די וואָס מ׳זעט נישט קיין גראַשן׳ פאַר די אויגן, — האָבן זיי זיך נאָך צעלייגט ווי די כראַביעס איבער טישן און ביינק, און דער גוטער יאָר ווייסט : אויב זיי שלאָפן, אָדער מאַכן זיך אַזוי ווי זיי וואָלטן געשלאָפן ; און אַצינד קומט אים נישט אַנדערש אויס נאָר ווי צו שטיין ביי זיי כאָטש די גאַנצע נאַכט און זיי היטן, זיין זייער שומר; ס׳זאָל נישט דאָ, חלילה, עפּיס אַ גנבה׳לע געשען ביי אים, מ׳זאָל אַוועק׳גנב׳ענען, נישט מער און נישט ווייניקער ווי אַ יונג אַ רעקרוט, וואָס פּאַניע האָט אויף אים געלייגט אַן אויג, און וויל אים דורכאויס האָבן פאַר אַ זעלנער... נו, דענסטמאָל איז ער שוין שיין באַקלייט, נישטאָ וואָס צו ריידן, — פון וואַנעט וועט ער נעמען אָפּצוגעבן דעם קייסער אַ יונג פאַר אַ זעלנער, אַז סך הכל האָט ער גאָ־לע מיידן ?...

און ער בעט זיך ביי זיי :

— גייטס אהיים, גייטס אין גאָט׳ס ד׳רערד אריין ; איר האָט זיך אַנגעפּרעסן, אַנגעטרונקען, אַנגעזויפן, — ווילט איר

אויסגעמויערט, כאָטש נישט אַזוי מיט אַלעם. אָבער דאָך אַ מויער
פון ליים מיט ציגל...

געצויגן האָט זיך די קייט אויך אין דעם טאָג פון יענעם פרי־
מאָרגן, ווען בעריל שייגעץ האָט זיך איינגעפלאַכטן אין איר,
און אפשר געווען דאָס לעצטע רינגעלע אירס; נאָך אים זיי־
נען שוין כמעט קיין נומערן נישט געווען. און ס'האָבן זיך גענו־
מען שטעלן „וויבאָרן", — בלויז אידן; גויים „וויבאָרן"
האָבן זיך שוין נישט באַדאַרפט שטעלן, ווייל ס'זייעריקע איז
שוין אויפן צעטל געווען גענוג, און ביי אידן האָט זיך נאָך
גאָר נישט געהאָט אָנגעהויבן; זיינען געשטאַנען הינטער אים
לויטער ווייכע מענטשלאַך, וויבאָרן, בני־יחידים, איינציקע שפּיי־
זער, — קראַנקע צרות, וועלכע האָבן אויסגעזען אין זייער
נאַקעטקייט, איינגעהילט אין די שוואַרצע כאַלאַטלאַך, גאָלע אויס־
געקראָכענע קעפּ, ברילעכלאַך אויף די אויגן, איינגעפאַלענע
צורות און באָרוויסע פיס, ווי שאָטנס פון מענטשן, אויסגע־
ווייקטע אין עסיק, זויערע, צעקנייטשטע לימענעס...

די קייט האָט זיך נאָך נישט געהאָט אָנגעהויבן צו באַוועגן;
דאָרטן אין יענער שטוב, וואו זי האָט באַדאַרפט אדורכציען, —
האָט נאָך עמיץ, אַ פּנים, אויסגעפעלט, אַ גדול, און מ'איז דאָ
געשטאַנען, געוואַרט, און געטראַכט, אַפּוואַרטנדיק דעם אייגענעם
גורל, — ווי שלעכט ער זאָל נישט זיין און זיך פינסטער געזאָלט
מאַלן; הינטן, אויפן הויף פונם „פּאָוויאַט" שטייען קופּקעלאַך.
איינגעדרייט און צוזאַמען, די משפּחה פון יעדן איינציקן יונגל באַ־
זונדער, וואָס שטייט דאָ נאַקעט אויסגעטאָן; זיי שטיין אומ־
גערולדיק, פאַרפינסטערט, און מ'זעט ווי פון איין קופּקעלע קריכט
אַוועק אַ אידענע, אַ צעבראָכענע, אַן איינגעשרומפּענע, שטעלט זיך
גלייך מיט דער וואַנט, און שאָקלט זיך אין איר אריין, ווי אַ פרו־
מער איד ביי שמונה־עשרה:

טאקי א סך מאכן דערפון, און זיך נעמען צום הארץ, אז דאס היי־יעריקע נעמונג ליגט שוין ביי אים אין קעשענע; און נאכן צווייטן ונתנה־תוקף, אז זיי וועלן שוין באלד האבן אפ־געקומען די ערשטע און שווערערע העלפט פון דער „סלוזש־בע“, — וועט דער פרִישער עולם וויסן וואס ער האט זיי אפ־געטאן?

און ברילע טוט־אויף:

— ווייסט איר וואס, חברה? דא, נישט וועיט פון דאנעט, אין סקווער, הינטן, מויערט ביניש גארבער א הייזל, — שטייט ציגל אנגעלייגט, איז דא ליים, זאל מען אים פאר־מויערן די טיר פון דער שיינק...

ווערט א גדולה, א שמחה:

— אזוי ווי זיי האבן ביינאכט נישט געקענט צו אים אריין, זאל ער ביטאג נישט קענען ארויס...

א וועט פאר א וועט...

חברה שפרינגט פון דער הויט, און ס'ווערט זיי אזש ליכ־טיק אין די אויגן; מ'צעטיילט זיך גלייך מיט דער מלאכה: ווער ס'זאל טראגן ליים, ציגל, מויערן...

און ס'ווערט לעבעדיק צווישן עולם, ס'קומט אויף זיי אז אויפריכטעניש, א לעבנ־דערהאלטעניש; מ'נעמט גלייך טראגן ליים, שלעפן ציגל, אין די קעשענעס, אין די פאלעס, אויפן קאפ. מ'דערלאנגט־צו ווי איינער קען, — און מ'מויערט פלייסיק; כאטש ס'איז פינסטער, ס'איז שווער אנצוטאפן וואו מ'לייגט עפיס אוועק פון דער האנט, — און מ'האט נישט דערצו נאך די געהעריקע כלים, ארבייט זיך פונדעסטוועגן גאנץ געשמאק; וואס קעלטער ס'איז, ארבייט זיך היימליכער, ווארימער, און מיט מער חשק; און ווען ס'האט אנגעהויבן צו גרויען אויף די שווער־אנגעכמורעטע הימלען פונם פיצעלע שטעטל, איז פאר די טירלאך פון לייזערס שיינקל געווען א פארטיקע וואנט

הענט, און קומען גלייך אראפּצושפּרינגען און אראפּצוטאנצן פון אויבן, — פאר אלעמען אין די אויגן, מיט דער ישועה אויף דער האַנט; אז אירע שונאים זאָלן ווערן צעזעצט און צע־שפּרונגען, און זי מיט אירע קינדער זיך מעגן צעטאַנצן און צעזינגען...

און נאָך איינע, א מאמע ,קענטיק, דערציילט:

— עפּיס פון א קינד, וואס זי האט מיט טויטע אנגסטן אויס־געבּאַוועט, און דורך זיין חסד, פון פינף, — דעם איינעם ארויס־געריסן פונם מלאך־המות'ס ציין; און אויב זי איז שטארקער געווען פאר אים, און אים געקענט בייקומען, אזוי מוז זי אויך די לייט דאָ קענען גובר זיין און אים ארויסרייסן פון זייערע ציין...

דאָ האָט זיך עפּיס א צאַפּלגעטאָן, די קיים זיך אומגעריכט גערירט, און אים, בערילען, א לייכטן צי געטאָן מיט זיך: א רינגע־לע האט זיך דאַרט אויבן, פון פאַרנט, אָפּגעריסן, און שוין האָט זיך דאָ פון הינטן, אַ אנדערער ארייַנגעשטעלט; א מינוט, — און נאָך א רינגעלע איז אוועק פון דער וועלט, הלך לעולמו; און ער האָט זיך אזוי נאָכאנאנד גערוקט, בערילע, באלד אויפ־געהערט צו האָבן דאָס פענסטער פון הויף פאר זיך, און צו זיינע אויערן זיינען שוין שוואך צוגעקומען די תפילות און בקשות פון די לייט אונטן, — פאר זיינע אויגן איז באלד אנגעקומען די שטוב, די שטוב מיט דער „פּריסוטסטוועּ", וואו מ'האט באהאַרכט און באטאפּט יעדן איינעם יונג; אים געמאָסטן און געוואויגן, — און ער, בערילע, וועלכער רוקט זיך כמעט צום שעבט־מעסער, גייט גלייך מיט אלע אונטערן חלף — קוקט זיך אזוי נעלאָסן צו אָן די מינדסטע שרעק אָדער עפּיס מחשבה, — צו אלעם; און עס הייבט אים שוין באלד־אָן צו ארן, קען נישט סובל זיין די משוגענע קונצן, ווי מ'קנייטשט און מ'קנעט די אויסגעדבר'טע יונגעלייטלאך, מ'רייסט און מ'וויל אויסגלייכן זייערע קרומע אברים, און ער טראַכט זיך:

— יושב בשמים, דו וואס זיצסט אין הימל, און בין נישט ווערט צו מעלדן דיין נאמן, זע: מ׳זאל ביי מיר נישט צונעמען מיין בן יחיד, מיין איינציקן שפייזער; זיין טאטן האסטו נאך מיט יארן צוריק אוועקגעריסן פון מיר, און אצינד, אויב דו זאלסט אים נאך אויך ביי מיר צונעמען, — אנא אני בא, וואו וועל איך מיך אהינטאן, אן אלטע וויסטע אלמנה, אן א קינד און אן א רינד?...

אויפן הויף קומען אלץ מער און מער אידען מיט ווייבער; מיט יעדע רגע קומען זיי, די מאמעס מיט זייערע קינדער, וועל־כע זיי פירן נאך אליין בידים, מיט די אייגענע הענט צו דער שחיטה; די יונגעלייטלאך גייען ארויף וואו זיי מוזן בעל־כרחה גיין, און די אלע ווייבלאך, טאטע־מאמעס, צעגייען זיך ביחידות אין די ווינקעלאך, נעמען זיך אויסריידן די הערצער, זוכן זכות אבות, זיך קלאגן ס׳פנים, וויינען, בעטן, תפלה־טאן... דער גאנ־צער הויף טוט תפלה... האלט די אויגן צום הימל, און טרערן קייקלען זיך, פאלן פאר זיין כסא כבוד: מדת הרחמים התגלגלי עליהם...

איינע דערציילט:

— עפּים פון א וויסטן קאליקע, א זון, וואס איז א קאליקע מבטן אמו, פון דער מוטערס בויך; זיין פאטער נאך איז א קאליקע געוועז, דער זיידע — א קאליקע, דעריבער בעט זי, אז דער זכות פון זיינע אבות אבותי, די קאליקעס, זאלן אים ביישטיין, און ער זאל אויך נישט ווערן אנגענומען און פארעכנט פאר קיין גאנצן און געזונטן מענטש...

נאך איינע דערציילט:

— פון א מאן, וואס אויב מ׳זאל אים ביי איר, חלילה, צונעמען, — אזוי בלייבט זי מיט דריי קליינע ווערים, אויפן וואסער, און האט באלד נישט פאר זייערטוועגן אויפן ערשטן אנ־בייסן; אויף דער ערשטער חיי־שעה... לכן, זאל ער אין זכות פון די לעבעדיקע יתומים׳לאך — ניצול ווערן פון זייערע

האָט ער זיך געכאַפּט, בערילע, און אויסגעשריגן הויך, מיט א פול מויל:

— טאַק טאַטש־נאַ!

— און ס׳פעלט דיר גאַרנישט?... — חדוש׳ט זיך דער דאָקטאָר.

הייבט ער די אַקסלען:

— גאַרנישט.

— און ס׳האָט דיר קיינמאָל גאַרנישט וויינעטאָ? — חדוש׳ט זיך נאָכמער דער דאָקטאָר.

הייבט ער, ווי פריער, די אַקסלען, בערילע:

— ר׳ווייסט נישט, אויב ר׳האָט געזאָלט אַמאָל קראַנק זיין. פאַר דער צייט וואָס ער געדענקט...

קוקן זיך איבער די אַלע לייט ארומן טיש, און שמייכלען:

— א רעקרוט... און א אידישער דערצו, ווי קומט עס: ער זאָל זיך נישט באַקלאָגן אויף עפּיס?... אויערן... אויגן... פינגער... ציין... און וואָס נאָך אַלץ?.. וואָס נאָך?... איז ער נישט פונם אייגענעם טייג געקנאָטן וואָס אַלע איבעריקע אי־דישע רעקרוטן?..

לייגט־צו דער דאָקטאָר ס׳רערל צו זיין האַרץ, נעמט עס גלייך אוועק, און קוקט אים אָן ווי איינעם וואָס לייקנט פאַר אים, וויל זיך חכם׳מען, קליגן, עפּיס דאָ גאָר וועלן באַהאַלטן, — און פאַרבעט זיין קאָלעגע, דעם פוילישן דאָקטאָר, גיט אים דאָס אייגענע רערל, וואָס יענער לייגט אים צו צום האַרץ, האָרכט, האָרכט און שאָקלט־צו מיטן קאָפּ: „ריכטיק... ריכטיק...“ לאָזט פאַלן א וואָרט וואָס ער פאַרשטייט נישט... און גיט באַלד א זאָג צום טיש, מיט א געפיל פון ערלאַכקייט, ווי ער וואָלט עס געטאָן מיטן גאַנצן האַרץ צו א קראַנקן, וואָס האָט זיך עס כשר פאַרדינט:

— נאַ איספּיטאַניאַ...

— — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — —

— ניין, ביי אים וועט דאָס נישט אָנגיין ; זאָגן מיט איין וואָרט : געזונט, און גייז...

ער שטייט שוין אויפן שוועל, אויסגעשטעלט שטייף די ברוסט צו דער שטוב, — ס'ערשטע רינגעלע, און א משוגעת, האָט זיך אים פארגלוסט אומצוקוקן, זעז : אויב ער האָט זיך נישט אזוי גערוקט, גערוקט, דער לעצטער שוין, און פון הינטן, הינטער אים, זאָל שוין נישט זיין קיינער, — די קייט זיך האָבן אויסגענומען מיט אַלעמען, ווי ביי א ברונען מ'נעמט ארויס די לעצטע קאן וואסער, און ס'בלייבט א ליידיקער גרוב, א טרוקענער ; און ס'קומט נישט אנדערש אויס ווי די אַלע גרויסע לייט זאָלן נאָך אים, — זיך אויפהויבן פון די ערטער, זיך געבן די הענט און שוין צעגיין : „ס'איז נישט געבליבן מער קיין לעק ארבייט..." און דאָ דערזען די קייט, די אייגענע קייט, אזוי ווי זי וואָלט זיך מער קיינמאָל נישט באדארפט אויסנעמען ; און מערקווערדיק : ווי די אייגענע יונגעלייטלאַך, וועלכע זיינען פון פריער געשטאנען אויפן הויף צוגעשפארט צו די מויערן, — שטייען שוין איצט דאָ איינער הינטערן אנדערן, אזוי שווייגנדיק און געהאָרכזאַם, אויסגעטאָן נאַקעט, בלויז אנגעהאנגען די הוילע קאפאָטעס אויף די אקסלען — און ער האָט דעריבער נישט געהערט ווי מ'רופט אים שוין צום צווייטן מאָל ביים טיש, נאָר דאָס דערפילט, ווען א פּאָר פעסטע הענט האָבן אים א שלעפּגעטאָן פארן אקסל, און אָן זיין וויסן כמעט, ארום אים ארומגעארבייט, אָפּגעמאָסטן אין דער לענג און אין דער ברייט ; דער דאָקטאָר איז צו אים צו, א ברייטביינערדיק מענטשל מיט א זילבערנעם שינעל, בלישטשענדיקע קנעפּ און א שמייכלדיק פּנים, — האָט אים דריי מאָל נאָכאנאנד איבערגעפרעגט :

— דו ביזט געזונט ?

— דו ביזט געזונט ?

— דו ביזט געזונט ?

אין שפיטאל

און ער בערילע, איז שוין מער נישטא ; די קייט באַוועגט זיך ווייטער, וויקלט זיך אויפסניי, און גייט שוין אויך צו ענדע מיט די לעצטע עטלאכע מענטשלאך, וואס ברויכן נאך דורכגיין אונטער דער פייערדיקער רוט פון דער אימה׳דיקער „סאלדאטשינע"...

ס׳גייט דער קליינשטעטלדיקער עטאפ. נישט אונטער אויסגעשטעלטע ביקסן, אין גליכע, געציילטע און אפגעמאסטענע שורות, נאר ווי רעקרוטן גייען, — פריי, צעלאזן, א הייפל אידלאך, וואו צווישן וועלכע ס׳זעט זיך ארויס דער היימישער וואוילער יונג, בערילע שייגעץ, וועלכער פאסט זיך אריין צווישן די טויטע, דערשלאגענע ברואים, ווי א דעקל צו א פייקע; מיט זיי איז דאס גוי־שטאקל, דער הינקעדיקער סטרוזש פון דער קאזע, וואס טראגט אונטער דער לייוונט אין היטל, — די פאפירן זייערע, וואו ס׳איז אויסגעשריבן באריכות דער יחוס זייערער, אויף וואס יעדער איינער פון זיי גייט...

ס׳שלעפט זיך די מחנה; ווער מיט א נייגעריקן בליק אויף די הייזער, מויערן, — אזוי ווי מ׳וואלט צום ערשטן מאל געזען א גרויסע שטאט פאר די אויגן, און ס׳וואלט אלץ, יעדע קלייניקייט, געווען א בייזער חדוש; מ׳גייט איבער די לאנגע גאסן, מ׳מאכט שפרייז, מ׳שטעלט פיס, אזוי ווי דערמיט געוואלט באווייזן, מ׳איז נישט קיין קליינשטעטלדיקע, און אז מ׳ווייסט ווי מ׳האט צו גיין אויף א גרויסע גאס פון א גרויסער שטאט, אויב מ׳וויל נאר — ס׳זאל נישט נעמען קיין יאר, ביז מ׳וועט איר אדורכגיין...

און עפיס פילט זיך דאך א מידעקייט, א שלעפעריגקייט, נאכאלעם, אינם גיין; ווי לאנג איז, דוכט זיך, ווי מ׳האט זיך אריינגעזעצט אינם וואגאן, אנגעקוועטשט די ביינער אויף דער הארטער באנק; קוים, וואס מ׳האט געכאפט א דרימל. איז שוין קיין נאכט נישט געווען, קיין שטעטל נישט געווען, נאר וואלד, פעלד און טאג, פרימארגנדיקער טאג; און נאכגיכער מ׳האט צייט געהאט זיך צו באליינען ווי לאנג די וואגאנען וועלן

איינס און צוויי, איינס און דריי, און זיך גיין צוליינן, עפּיס עסן. און צוריקפּאָרן אַהיים ; וואָס האָט ער זיך נאָך דאָ מיט זיי ארומצופירן ?...

נישט צוגעלאָזט אין שפּיטאָל אריין. האָבן אָבער די ווייכע יונגעלייטלאַך : זיי, די שלאַמויזן, וועלכע האָבן אויסגעזען אזוי טויט, חרוב׳דיק, ווי אזעלכע וואָס מעגן זיך ריכטן : מ׳זאָל זיי גאָר אינגיכן ארייגלייגן אין דר׳ערד אריין. — האָבן דאָס אויפגעהאַלטן ס׳גאַנצע גלות ; זיי האָבן כלומרשט דער־ציילט, וויסנדיק פון פאַר א יאָרן, וואו זיי זיינען שוין אויף געווען, — אז דאָס שפּיטאָל איז א חזקת ; אז קוים גייט מען אהין אריין מיט איין פוס, איז מען שוין אינדרינען מיט ביי־דע ; און פון ארויסקריגן זיך, ווי ס׳געשיקט זיך, מיט גוטן, — אין נישטאָ וואָס צו ריידן ; מ׳זיצט תפיס אזוי לאַנג ביז מ׳שיקט אליין ארויס א צוגענומענעם אָדער א באַפרייטן . . . היינט־זשע, צו וואָס טויג זיי ווידער זיך איבערצוגעבן צום שוחט אין די הענט אריין, גלאַט אזוי, אַן אלעמען ?...

— צו וואָס זיינט איר ווידער, אויב אזוי, אהערגעקומען ?...

— פרעגן די וואוילע־יונגען גאַנץ ערנסט.

ברויכט איר וויסן זיין, דאָס מיט וועלכן פון די יונגע־לייטלאַך איז נישט באַלד פון דערהיים־אויס מיטגעפאָרן אויף דעם איינענעם צוג, אין דעם איינענעם וואָגאָן, דאָ אין דער גובערניע שטאָט אריין : א טאַטע, א מאַמע, א ברודער, א שוועסטער, א שווער און א שוויגער, א ווייב צי סתם א קרוב, א גואל, — וועלכע האָבן דאָ ראשית, זיך א צעלאָזגעטאָן וואו מ׳באַדאַרף, א שמעקטאָן פריער, און זען :

— ווי ס׳האַלט ?...

— און ווי ס׳שפּיטאָל זעט אויס ?...

ערשט וואָס חברה קומט־אָן אויף א ראָג גאָס, וואו מ׳מאַכט פאַר זיי האַרט אונטער דער נאָז אויף א פאָר טירלאַך פון א טשייניע ; און א אידל, איינגעבאָבלט איבערן קאָפּ אין א

זיך נאָך אַזוי קוילערן מיט זיי, — האט דער צונג זיי שוין אָנ־געפיפן: פיפ־פּאַף, זיי זאָלן זיך גיין זייער וועג... און איט־ליכער האָט גענומען זיין פּעקל, ס׳זעקל, ס׳קלימעקל, און זיך געלאָזט איבער דער גרויסער גובערניע־שטאָט. פון וועלכער מ׳דער־ציילט זיך אָן אַזוי פיל חדושים פאַר די לאַנגע ווינטער־נעכט, אין דער היים, אין שטעטל.

ס׳איז נאָך גאַר פרי. דער הימל האָט גאַר נישט אַזאַ שיין פּנים, ווי ס׳דוכט זיך; וואָלקנס: צעריסענע, צעפליקטע, — אַ בלייכער מאַטער דורכלויף איז כמעט אַ זעלטנקייט; ס׳איז נישט קיין ווינט, און דאָך ווייט נישט וואַרים; אַ סמוטנע קעלט פרעסט, אַן אומהיימלאַכע, די ערשטע אַסיענדיקע קעלטן. וואָס ברויכן, אַזוי צו זאָגן: אויסטראַגן דעם ווינטער... די דעכער פון די הייזער קוקן אַלע אַרונטער אַזוי מוטנע, קיל און טרוקן; נישטאָ קיין ראָסע; די טירן פון די קראָמען, זיינען נאָך פאַרשלאָגן, און בלויז די שילדן איבער די נעזעמסן ריידן מיט זייערע גראָבע באַשלאָגענע אותיות, דערציילן, זאָגן ברייטן־אַז, מאַכן הויך ווימן פון די רייכקייטן, אוצרות, וואָס ליגן דאָרט אינוועניק באַגראָבן...

דער עולם איז מיד, דערשלאָגן און די וואָוילע־יונגען לאָזן זיך הערן:

— מ׳ברויך גיין אין שפּיטאָל אַריין! באַלד אַ שעה, און מער, ווי מ׳דרייט זיך אַזוי אַרום, אַ גאַס אַריין, אַ גאַס אַרויס, אַרונטער, אַרויף, אַזוי ווי מ׳וואָלט זיי אומישנע אַזוי אַרום־געפירט ביים נאָז, זיי זאָלן אַ פּנים, קיינמאָל נישט אָנקומען וואו מ׳באַדאַרף...

דער גוי וואָס פירט זיי, וויל אויך אָפּקומען; די גאַנצע נאַכט, אַזוי ווי ער האָט געהאַט אַן אָנזאָג פון שרייבער אינ־דערהיים, — נישט צו צומאַכן קיין אויג — איז ער טאַקי נישט געשלאָפן, נאָר געהיטן די לייט; איצט, וויל ער זיי אָפּ־געבן ווייטער, צוציילן אויפן שטיק — איינס און איינס.

און נישט ווי ער האָט געמיינט, אַז מ׳וועט אים גלייך אַ נעמטאָן, אַפּציען פון קאָפּ ביז צו די פיס, אריינלייגן אין אַ בעטל, ארומבינדן דעם קאָפּ מיט אַ נאַסע שמאַטע, געבן אַ מכה צו עסן מיט אַ גוטע קריינק, און אָנזאָגן : זיך נישט צו רירן פון אָרט, שאַ־שטיל... נישט פאַרבייגיין מיט אַ שווערן טריט...

ער האָט אויפגעמאַכט מויל און אויגן, בעריל. און ס׳האָט אים אמת׳דיק הנאה־געטאָן, וואָס ס׳שפיטאָל איז נישט, לכתחילה געמאַכט געוואָרן פאַר די אַלע צרות־ופרעניות, וואָס מוזן פריער אויפעסן גאַנצע פינטן ענגליש זאַלץ, שלינגען לימענעס. זיך אָנטאָן אַרבע מיתות בית־דין, — נאָר פאַר אַזעלכע בערילאַך ווי פון זיינס גלייכן...

ער האָט זיך גלייך דערפילט ווי אַ פיש אין זיין היימישן וואַסער, און דורך איין האַלבע שעה שוין געווען אויסגעקאָכט, אַזוי ווי ר׳וואָלט זיך מיט איטלאָכן באַזונדער האָבן געקענט זייט יאָרן ; נאָך אַביסל שפּעטער פרעגט מען זיך שוין אויס איינער ביים אַנדערן אויף וואָס מ׳גייט.

— אויף וואָס גייסטו ?...

— אויף וואָס גייסטו ?...

איטלאָכער גיט איבער בסוד־סודות זיין פּעקל ; און פּעקלאַך פעלן ב״ה נישט ; ס׳זיינען דאָ מכל המינים, צום אויסקלייבן זיך ; ווער ס׳האָט אַ שטייפע האַנט, אַ פליסטל אויפן פוס, אַ ווינקל, מרידן, אַ סקאַלקע אויפן אויג, אַ מרוח־אשד, אַ אָפּגעשניטענער פינגער, אַרויסגעפאַלענע צייז, אַלץ פרישגעבאַקענע קאַליקעס, צאַפּלדיקע, פון אונטער דער נאָדל אַוועק, פריש אויסגעפיקט פון איי ; און פונדעסטוועגן באַהאַלט עס קיינער נישט; מ׳טראָגט זיך דערמיט אָפן אַרום...

— אויף וואָס, אַ שטיינער, גייט אַזוי בעריל ?...

— ער זאָל אַזוי נישט וויסן פון קיין בייזע „סלוזשבע“.

פארטשיילע, מאכט אוועק דעם לאדן. נעמט אויסקערן דעם נעכטיקן מושב, און, — חברה מאכט עס פול; זיי צוזעצן זיך ארום די טישלאך, און נעמען אלע, אן אונטערשיד — גלייך זופן הייסע טיי, וואס די יונגעלייטלאך הייסן ארויפגעבן. — זופן מיט אזא ברען, שלינגען ברייענדיק זיך, אזוי הויך, אז ס'זעט אויס, ווי בשכנות דא ערגיץ וואלט א גאנץ מנין באַדארפט אזוי שווער צו שלאפן, און כראפן מיט די העלזער... זיך דערוואַרימט די קישקעס, דערהאלטן ס'ביסעלע חיות, לייגט מען ממילא אראפ די קעפ אויף די טישן, איי־איי, א שטיקעלע שלאף פאר די אויגן, — קומען־דא־אן די טאטעס, די מאמעס, מיט א גדולה, מיט א שמחה:

— איי-איי... מ'קען שוין גיי־יי־יי־ן...

— מ'קען גיי־יי־יי־ן...

— ס'אל־דא־ס גו־ט־ס־ס־ס...

און דער עולם רירט. אלע אינאיינעם אויף דער קופע, — א גאנצע הארמע; נאר וואס ביים טירל פון שפיטאל לאזט מען נעבאך אדורך די רעקרוטן איינציקווייז, און צוגעצייל־טע... מ'לאזט זיי אריין אין אזא גרויסע שטוב, אין א פא־לאטע, וואו אין וועלכע מ'האט אנגעטריבן יונגען, שקצים כל־ערליי און פון דער גאנצער גובערניע; ס'שטייט א יריד: אויף איין ארט פארקויפט עמיץ א בייטעלע, דער אנדערער פאר־האנדלט א מעסערל, א בארשטעלע, א קעמעלע, ס'א־מסחר... א דריטער וויינט, קלאגט ס'חורבן: מ'האט אים ביינאכט צו־גע'גנב'עט די הויזן פון צוקאפנס, און ער גייט מחילה, ארום. — איינגעהילט אין כאלאטל, מיט די גאלע פיס; עמיץ שרייט גלאט, רייסט זיך אויס דעם האלז, און דא ווערט פלוצלינג אן אנגעלויף: מ'שלאגט זיך. מ'הרג'עט זיך. מ'טרעט זיך מיט די פיס...

בערילע שטייט צעמישט:

— אזא שפיטאל איז דאס?...

דורך די קראטעס, זעט זיך דער הימל ווי פון א תפיסה, א הימל — וואו די זון פאלט ארונטער איבער א טונקעלן אויפגעוועלבטן באלקן, א פולע, אנגעשוואלענע, א בלוטיק־רויטע... פון ביידע זייטן, איבער דער גאנצער לענג פון דער „פאלאטע" — ווערן אנזעענדיקער די נארעס, אויף וועלכע ס׳צעליגן זיך די יונגען, שקצים: וועלכער מיטן פנים ארויף, וואס גלאצט שטום מיט אפענע אויגן צום באלקן; וועלכער — מיטן פנים אראפ, אז ר׳זאל אין ערגיץ נישט זיין, גאר אן פנים; מיטן טונקלען זיך, שטילן זיך איין די צעהיצטע יונגען, ווערן אפגעקילט און אפגע־לאשן פון דעם צעברענטן וואויל־יונגערישקייט; יעדער ווערט מער איינגעהאלטענער, באנומענער, און דערפילט, לכל הפחות, דעם אומבאוואוסטן שטומען גורל, וועלכן מ׳האט א גאנצן טאג, ווי א שכור מיטן טרינקען — זיך געמאכט פארגעסן מיטן הוליען, ארומה־ליען...

איז דער טונקלקייט נעמט זיך מיט אמאל אנזען די ליב־טינקייט פון א קליין אייל־לעמפל, וואס איז אזוי ווי געווען פאר־געסן און פארזען ביים אנזען פון טאג; ס׳לייכט־אויף אזוי ארים, קארג, פארן בילדל פון דער הייליקער מוטער, און די טראפנס ליכטיגקייט וועקן אזוי פיל מונטערקייט, דרינגען טיף אריין אין די הערצער צו די שקצים, און ציט זיי, ציט זיי. ס׳זייניקע צו זיך; און זיי קומען אויך, איינציקע, אין צווייען. זאמלען זיך איין, א גאנצע גראמאדע, און לאזן זיך אראפ אויף די קני, — די פרומע פויערשע שקצים, מיט גרויסע קעלבערנע אויגן און ווייסע פלאקסענע קעפ־האר; די הערצער ווערן צוגעצוינן, באהאפטן איינס צום אנדערן, און אלע, — צו איר, צו דער הייליקער מאמע; פאר וועלכער אלע בקשות ווערן ארויסגעזאגט מיט פראסטע, טרוקענע אבער באהארצטע קולות; פויערשע קולות אפילו, — ברייטע ווי ס׳פעלד פון וואנעט זיי קומען, און פריי ווי דער וואלד, אין וועלכן ס׳צע־שפרייט זיך.

ווי ער ווייסט אויף וואָס ; דער דאָקטאָר האָט זיך באַנאַ־רישט, דאָס אַלץ...

גלייבט נישט חברה ; און מ׳האַלט אים פאַר אַ פאַלשן...

דערווייל גיט מען מיטאָג אין שפּיטאָל ; יאָ זעלנער, נישט זעלנער, — עסן מוז דערווייל פאַניע געבן ; און חברה : אידן, גויים, ציגיינער, דער רוח ווייסט זיי. — שטעלן זיך אַלע אויס אין איין וויסטע ליינג, האַלטן אָנגעגרייט די בלעכענע שיסעלאַך אין די הענט, און צוויי זעלנער גייען פאַר זיי אַ דורך, איינער האַלט אַ ציבער געקעכטס, און דער צווייטער שעפּט אַן מיט אַ גרויסן הילצערנעם קאָכלעפל, און גיט איטלאָכן צוביסלאַך אין די שיסעלאַך ; די גויים עסן, פרעסן, — זיי האָבן דאָס אינדערהיים אודאי פאַר די אויגן נישט אָנגעזען. און די אידן, נעמטס אַפּילו אַזאַ בערילע, אַזאַ קאַליע־געמאַכטע נשמה, צי נאָך עפּעס ערגערס, — גיבן זיי אויך אָוועק זייערע חלקים צו די שקצים, און נעמען דאָס נישט צום מויל ; נישט ווייל זיי זיינען פרומגעוואָרן מיט אַמאָל, אָדער „בזשידזשען“ זיך, קענען חלילה נישט פאַרטראָגן דעם ריח, ווי ס׳קען עמיץ מיינען. נאָר פּשוט :

— נאָך צייט צו עסן פון קעסל ; די טריפה׳נע „יוזשקע“ וועט נאָך קריכן פון האַלז, — וואָס האָט מען זיך דאָ שוין אַזוי צו איילן מיט איר ?...

מ׳טראַכט זיך :

— ווי לאַנג מ׳האָט נאָך נישט צוגעהאַקט, אָנגעשמירט מיט שאַרע־זייף, און אַריינגערוקט אין די סאָלדאַטסקע הויזן, ברויך מען זיך נישט טריפה מאַכן...

דערווייל ווערט פאַרנאַכט. אין שפּיטאָל ווערט פריער טונקל. די לאַנגע אָפּגעקאַלכטע ווענט פון דער „פּאַלאַטע“, ווערן קריינקלאַך בלייך ; אין די מערב׳דיקע פענסטער רייסט זיך נאָך די זון

און פון דער אייגענער שטוב, וואו ס׳איז געקומען צוקריכן דער פּראָוואָסלאָווגע גלויביקער, שלייכט זיך אויך אריין אַ אי־דישער זעלנער, אַ קראַנקער, אַ צעבראָכענער, פאַרוואָגלט געוואָרן אַהער ערגיץ פון אַמסק, סיביר, אָפּקומען „סלוזשבע“ אין אַ פּוילישע שטאָט ; דער אידישער עולם איז אים פרעמד, ס׳לשון זייערס ווייסט ער נישט, נאָר די אידישע תּפילה איז אים גוט באַקאַנט ; דער אייגענער אומעטיקער ניגון דאָ ווי דאָרט, — און קראַנקערהייט ליגט ער צו נ׳קאָפּ, האָרכט זיך איין, און איז מיטן גאַנצן האַרץ מיט זיי, דער אייגענער איד, דער זעלבי־קער פון אומעטום, — איד...

— —

ס׳איז נאַכט, פינסטער און שטיל; אַלע זיינען פאַרשווינגן און פאַרשוויגען ; יענע יונגען, וועלכע ליגן אַנגעוואָרפן אויף די נאַרעס, זיינען אָפּגעווישט — און ס׳זעען זיך בלויז פון זיי פאַר־שווימענע פלעקן ; אין די פענסטער שמינקלען שטערנדלאַך, בלאַסע, נעבאַכדיקע, ציטערן אַזוי ווי מ׳וואָלט זיי מיט אַ גרינגע האַנט לייכט צעשאָטן, מסכּנ׳דיק, און קענען ביים שוואַכסטן טרייסל זיך אויסגליטשן, אַראָפּפאַלן, נישט זיין מער, — ציטערן זיי, און ווילן פאָר זיך דערהאַלטן ס׳חשוב׳ע שטיקל אָרט ; אַ שטערנדל ווי אַ שפּילקעקעפּל און וויל אויך זיין...

— בי—ם ב—א—ם !...

דער בענבען אין אַ שווערן גלאָק גיט זיך ערגיץ אַ טרייסל, און אַ צעלאָזענער קלינג גיט אַ רודער אויף די „פּאַלאַטע“ פון עק־ביז־עק, אַדורך און אַדורך ; לאָמפּן ווערן תּיכּף, ווי פאַר־עמיצנס כּבוד־וועגן, — אָנגעצונדן, און די יונגע שטייען־אויף, נעמען לויפן, רייטן, פליען, ווי די שדים — ס׳ברויכן זיך אָנהויבן די קאָמיסיעס ; די דאָקטוירים זיינען אָנגעקומען, אין

באזשע ו׳טראאיצי, ניע פאיענטי,
שוועגטא מאריא, נאשא שוועגטא...

פון די אנדערע שטובן, וואו ס׳ליגן באמת קראנקע, קומט צו־קריכן א זעלנער, אן אפגעצערטער, מיט א געל פנים ווי א וואקס, הויט־און־ביין, אנגעטאן אין א כאלאט, — וועלכן מ׳האלט און מ׳פארגינט זיך אלץ נישט אפצושיקן אהיים, ביז ער וועט נישט מיט אלעם די פיס אויסציען ; ס׳ציט אים ס׳געזאנג פון די שקצים, א פרעמד געזאנג, און דאך אזוי היימיש, נאנט, כמעט ווי אייגן ; א ברודער פראוואסלאוונע פון דער מאמע־וואלגא, בייגט צו נ׳קאפ צום אפגעפרעמדטן גאט, פונקט ווי די גראמאדע שקצים, וועלכע איז ערשט צוואנציק מייל פון דער היים, אלצאיינס ווי זי וואלט געווען טויזנט, און טראכט :

— באטושקא וועט מוחל זיין, כ׳בעט צו אן אנדערן גאט...

אויך דער אידישער עולם בלייבט נישט שולדיק ; אקעגנ־איבער, אויף מזרח זייט האבן זיי זיך צונויפגענומען, — די וואוילע יונגען האבן אוועקגעלייגט דאס יונגוואוילערישקייט זייערס אין א זייט, געווארן ביי זיך אזוי שפל, און די ווייכע יונגע־לייטלאך זיינען אויפגעשטאנען איבער זיי, אויפגעהויבן די קעפ ; איין בתורל גארטלט זיך דא באלד ארום מיט א פארטשיילקע, און נאכדעם ווי דער גאנצער עולם שאקלט זיך לאנג אין דער גלייכער וואנט אריין, — נעמט ער זאגן די הויכע שמונה־עשרה אויפן קול ; זאגט שיין, ציקלט זיך, כמעט ימים־נוראים׳דיק, ווי געוואלט אריינלייגן דעם פשט פון יעדן ווארט צו איטלאכן יונג אין מויל אריין, ער זאל אויך פילן א טעם, און וויסן פון א לעקאכל ; דער עולם יונגען, ווי פארגרעבט זיי זאלן נישט זיין, — לעקן די פינגער ; זיי פילן טאקי דאס זיסקייט פונם דאווי־נען דא, וואו זיי זיינען אינאיינעם אין שפיטאל, ווי די צונויפ־געטריבענע סטאדע ארומן באסטוך, און כאפן נאכאנאנד אונטער מיט א ניגון :

— ברוך הוא וברוך שמ־ו, א־מ־ן !...

דרויסן וואַרט אַצינד משפּחה, וואַרטן פריינד, טאַטע־מאַמע, שוועך־און־שוויגער, און סתם אַ וועלט מיט קרובים, וואָס חלשן צו וויסן: ווי ס׳איז דערגאַנגען?... אויב גוט, — איז מה טוב, ברויך מען אָפּגעבן אַ שבח זיין ליבן נאָמען דערפאַר, און אַלאַ נישט, אויב ס׳איז קאַליע געוואָרן, — ברויכט מען זיך דאָך פאַרגעווים גלייך גיין זען מיטן מעקלער, ר׳זאָל נאָך אין דער אייגענער נאַכט זען, למען השם, צו־צושמירן...

קומט מען צום „דניעוואַלני” וואָס זיצט ביי דער טיר, און האַק אין לעדער, און טרען, — מ׳ניט צו גילדן, פּערציגערס, צוויי גילדן, און ער רירט זיך נישט.

— וואָס, ס׳אַ נאַכעניש איז אויף דיר היינט מער פאַר אַלע מאָל?...

און ער:

— ר׳האָט אַ שטרענגן אָנזאָג, קיינעם נישט אַרויסצולאָזן, ווייל ס׳קומט צו אַ קאָמיסיע, מ׳נעמט אָנרופן די קראַנקע. איז פון זיי קיין איינער אויף אַ רפואה נישטאָ אין שפּיטאָל...

לאַכט מען אפילו און מ׳קראַצט זיך וואו ס׳בייסט נישט.

— וואָס וועט מען דאַ טאָן?...

— זיך גיין לייגן שלאָפן, — זאָגט דער זעלנער.

— וואו? — שרייט מען איבער אים, — דו האָסט דען אַן אָרט: וואו?... אַז ס׳קומט אויס צוויי רעקרוטן אויף יעדן שפּאַנג...

און ס׳וואָלט געווען ביטער ווי גאַל, ווען נישט בערילע, וועלכער פאַר׳גנב׳עט זיך באַלד אויפן בוידעם, אונטערן דאַך, מאַכט פון דאָרטן אויף ס׳פענסטערל, און לאָזט זיך אַראָפּ אויפן הויף; גליטשט זיך פּאַמעליך איבער דער רינע, ווי אַ קאַץ, קלעטערט אויף די שטיקער געזעמסן פון יעדן שטאַק באַזונדער, און איידער וואָס־ווען, קראַצט ער אויס אַ לייטער, און באַלד: גוטע ברידער, בערילער, — גייען אויף איר אַראָפּ און אַרויף, ווי די מלאכים אויף יעקב אבינו׳ס לייטער;

זייערע העלע זילבערנע שינעלן, ווייסע בלאַנקנדיקע קנעפּ, — מאַכן זיי זיך גרייט אויפצונעמען די חולאים, יעדער איבער וועלכע ער איז געזעצט ; איינער : אויף אינערלאַכע קראַנקהייטן, ווי למשל : האַרץ, לעבער, לונגען, נירן, און דער אַנדערער אויף אויסערליכע : הענט, פיס, ציין ; ווער נאָך באַזונדער : אויף כראָנישע, אַנשטעקנדיקע, הויט־אויסשלאַג, פּאַרך, געלע זאַך... און פעלשערס אין ווייסע פאַרטוכער נעמען אָנרופן נעמען, וועלכע מוזן שוין אַ פּנים, פון פריער זיין צוגעגרייט; ביי יעדע טיר פון איטלאַכן דאָקטאָר שטעלן זיך אָוועק די גערופענע, ווי די אומגערופענע, וואָס ווייסן בלויז לויט די קריינק, אַז זיי וועלן שפּעטער אויך אָנקומען צום אייגענעם דאָקטאָר, און מ׳וויל דערוויל ביי יענע וואָס גייען אַריין און אַרויס, טאַפּן דעם דופק :

— ווי ס׳האַלט מיטן דאָקטאָר?...

— אַ הונט מיט ציין ?...

— אַ הונט מיט אויערן ?...

— באַגייט זיך שלעכט ?...

— נעמט גוט אויף ?...

— אַן איידעלער.

דאָס האַלט אַזוי אַן ביי איין דאָקטאָר מער,ביים אַנדערן ווייניקער, לויט ווי וועלכער ס׳האָט חולאים, און אויך ווי ער גיט זיך די מי מיט זיי; קוקט זיך אויף איינעם נישט אום, און פאַרמאַ־מערט זיך צום טויט ביי אַ צווייטן; און אַז די קראַנקע אויפן צעטל נעמען זיך אויס, די דאָקטוירים גייען אַוועק — ווייסן שוין דענסטמאָל די רעקרוטן, זיינען זיך משער אין דעם באַנעמען זיך פון דאָקטאָר, — ווי ר׳האָט זיי אָנגעשריבן ; צום גוטן אָדער חלילה, — צום שלעכטן ; און סיי די ערשטע ווי די אַנדערע, נעמען לויפן ווי די פאַר׳סמ׳טע מייז, און פרעגן נאָר :

— ווי אַזוי מ׳קען זיך איצט, גלייך אויף דער הייסער מי־גוט אַרויסקריגן ?... נישט מחמת, ווייל מ׳ברויכט נאָכער בלייבן די גאַנצע נאַכט איינגעווייקט אין שפּיטאָל, נאָר ווייל אין

— פריש ? ...

— מ'זאָל אזוי לעבן, ס'חזיר האָט נאָך היינט אין דער פרי געלעבט, — שווערט ער זיך.

די יונגען פרעסן, פּאַסמאַקעווען זיך :

— ס'קוויטשעט טאַקי צווישן די ציין אין מויל, — לאַכן זיי.

ער לאָזט יעדן צו אַ שטיק, גיט אַ גוטע וואָג, און שמעלצט זיך גאָר פאַר נחת, צוקוקנדיק :

— פיינע חזיר, אַ ?...

ער וואָלט געזשויבט, געקענט אַנשיטן זעק געלט, ווען די אידעלאַך זאָלן אים ווערן אַ טובה־טאָן, און עסן זיין קישקע ; אָבער נאַשע זשידקי ניע יעדזאַם, זיינען זייער פּאַבאַזשנע, — ווערט זיין פּנים איינגעטונקען אין אַזאַ איידעלן טרויער, — ווילן נישט הערן, און צום מויל נעמען...

— אַז אידן זאָלן וועלן עסן חזיר, וואָלטן זיי דאָך אַליין דערמיט געהאַנדלט, און דיך געהאַט אין דר'ערד ?... — לאַכט מען פון אים.

דאָס פאַרשטייט ער נישט, דער גוישער קאָפּ...

שוין אָנגעפרעסן, זיך גוט אונטערגעהאַקט, אַז דער ריח האָט זיך שוין ביי יעדן געשפּאַרט פון האַלז, — קומט צום באַצאַלן, און דאָ קוקט זיך חברה איבער : וואָס זאָלן זיי ערגער זיין פאַר די פּויערים־שקצים, כאַמעס, וואָס פרעסן אָפּ ביי אידן די ביינער בחנם, און לאַ־די וואָס זיי גיבן נישט קיין פּרוטה, מעג ער נאָך רעכט גומל בענטשן, אויב ער גייט אַרויס בשן־ועין ; און זיי זיינען זיך מיישב : געלט ?... אַ גוטע קריינק אים אין בויך... דער לאַנגער האָט אַ בפירושן פּסק : לעתות נקמה בגויים, אויב דו ביי מיר, איז אַ מצוה גדולה, אַז כ'קען דיר אָפּטאָן ס'איינענע און — וואַלאַי אין גאָס אַריין...

דער מאַסאַרזש ווערט רויט און טויט, און ווייל ס'געשיט אַזוי פּלוצלינג, אומגעריכט, בלייבט ער שטיין פאַרנאַרט : „אַזוי

און די ווייכע יונגעליטלאך — א מכה! ס'ברויכט א טובה — באַ־
צאָלט'ס! איז, ווער ס'מאַכט אים אַריין אין דער יד, — גייט
אַרונטער; פאַרשטייט זיך, דאָס אין געלט גייט נישט; ביי
א רעקרוט איז געלט בלאָטע: ער ניט, ווייל ער ווייסט:
ר'האָט אויף וואָס אַרויף צו געבן, — און אז ס'איז אַנגעגעבענע
זאַכן, נישט מער ווי אויף באָרג; וואָרים יענער מחותן, וואָס
וועט אים שפּעטער ווען אַנקריגן פאַר זיין טאַכטער מיט'ן
בלאָען בילעט, — וועט ער אים פון אַלעם אויפשטעלן אויפן
צעטל; און בערילע, פאַר דעם אייגענעם געלט האָט ער שוין
יענעם אויך א טובה געטאָן, — ר'האָט אונטערגעשטעלט די פּליי־
צע הינטער דעם הויכן פּאַרקאַן, ס'זאָל לייכטער זיין זיך אַריבער־
צוכאַפּן פון יענער זייט, אין גאָס אַריין, ווייל ביים טירל שטייט
ווידער א שמירה, און ס'איז א פּריש קרייסינג:

— וואָס זיי שלייען זיך דאָ אַרום ביינאַכט, אויפן הויף?...

אַרויסגעשיקט די יונגעליטלאַך, לאָזט זיך אויך בערילע
גיין איבער דער שטאָט מיט זיין עולם: בערילאַך, שמוליקלאַך,
ברוכ'לאַך, א שטייגער ווי פון דער היים, — דאָס שמאַלץ
פון אַלע קליינע שטעטלאַך, און פונקט ווי דאָרטן, — איז ער דאָ
אויך לעבעדיק, די גאַנצע וועלט זיין...

א רגע, — און מ'שטעלט זיך אָפּ ביי אַ מאַסאַרניע, וועל־
כע באַווייזט זיך ראַפּטום אין דער פינסטערקייט, און פאַרכאַפּט
זיי אַזוי ווי געזונטע אויגן ביי א בלינדן אין חלום, און אַזוי
ווי זיי וואָלטן ריכטיק געאַנט דערפון, נישט אַנדערש ווי
פון הימל אַראָפּגעפאַלן און געוואָרן צוגעשיקט...

— פּאַני רזשעזשניקו, א שטיקעלע קישקע, נאָר ס'זאָל
חלילה נישט זיין אַנגעפילט מיט גרייפּלאַך...

דער קיילער דערזעט זיינע קונים, ווערט ער רויט, ס'פּעטס
נאָך אַמאָל אַזוי אַנגעשוואָלן אויף אים, פאַר גדולה; ער נעמט
ציען די בייגל וואָורשטן, שניידן גאַנצע פּריטשעס, וועלכע ער
פאַרטיילט מיט א באַזונדערן חשק צו די יונגען...

כע זיי שטרעקן אוים גלייך אויף די יונגעז, מיינענדיק : ס'זייענען גזלנים, וועלכע מ'האט אנגעטריבן פון די וועגן, און שרייען אוים כמעט מיט א פארשטיקטן אטעם :

— באג ז'וואמי, שטעלט זיך אפ, מ'וועט שיסן אויף אייך...

זעען די יונגען ס'איז נישט קיין שפילכל, און אז זיי זייענען דא מאום ארייגעפאלן, נישט קיין גוט עסק, — פון פארענט די שטייפע אויסגעצויגענע הענט מיט די פינסטערע לעכער פון די שפייערס, און פון הינטן: קאפיטעס מיט העק, זעגן מיט אייזנס אויף די פלייצעס, — אזוי גיבן זיי זיך א שטעל־אפ אלע ווי איינער, און אלע אינאיינעם — א זעץ ארוים :

בא־זשע צאר־יא כרא־ני,

סיל־ני דיער־זשאוו־ני ...

בלייבט שטיין ס'ביסל גוים, ס'גאנצע געהינטעכטס, ווי אפגעשמיסן, — מיט א נאז, נישט האבנדיק אין וועמען ארייצוווארפן זייערע אויסגערוטע שווערע הענט, און אויספלומפן פון זיך די נארישע רציחה ; פסח אלף, — מעג זיין מע ! ...

ס'פאלן אויך ביי די סטראזשניקעס ארוים די פיסטאלעטן פון די הענט, — און זיי ווערן שטייף ווי די פלעקער, האלטן פאריסן די קעפ, און גיבן אפ „טשעסט“ ; די יונגען האלטן צעשפרייט די מיילער, און אזוי ווי צווישן זיי זיינען דא אזעלכע וואס העלפן ארוים דעם חזן ביים עמוד, און זינגען דאס ביי יעדע גאלעווקע אין קהל'ס בית־המדרש, — נעמען זיי ארינטלאך דערלאנגען אין מיטן פון דער פינסטערע גאס, אן א הימל איבערן קאפ:

צארסט וואי־נא, סלא־ווא נאם,

כטראך ווראג—גא—ם ...

אפגעזונגען ווערן ווידער די סטראזשניקעס פריילאך, און קלאפן זיי אין די פלייצעס אריין :

— וואט, נא־ווא־בראנ־צי...

שרייט נוואלט דער מאסארוש :

אַיידל, אוטשטשיווי, און זיך אזוי מיאוס באַנעמען?...״ און גיט באַלד, תוך כדי־דבור, א פאַל ארויס אין גאַס אריין מיט א גוואַלד, ווי מ׳וואַלט אים געשאַכטן:

— זשידזשי, ראַ־בו־ש־ני־קי ! ...

די יונגען לויפן פרעטש איבער דער גאַס, און ער לויפט זיי נאָך ; דאָס קומט אים אפילו נישט אזוי גרינג־אָן, אזא פעטן, נידעריקן קיילער־גוי, — אָבער זיינע פעטע הענט, פעטע פים ארבייטן שווער און ביטער ווי די בערישע לאַפּעס, און טראָגן דעם גראָבן גוף זיינעם, אזוי איינגעבויגן ווי אויף רע־דער; דער קאָפּ זיינער איז ערגיץ צווישן די פים פארהאַקט, ס׳מויל איז ברייט צעשפּרייט, און ס׳האַלט דאָרט אין איין ארויס־שרייען מיט א קול פון אַן עגלה־ערופה, א צווייט חזיר:

— זשידזשי, ראַבושניקי ! ...

גראַד איז א גוייִשע גאַס, און גויים־היצלעס, אַז זיי הערן דאָס געשריי כאַפּט יעדער איינער וואָס ס׳קומט אים אונטער דער האַנט : א קאַפּיטע, א שטריק, א זעג, א האַק, און לאָזן זיך לויפן נאָך זיי איבער דער גאַנצער ברייט פון דער גאַס, מיינענדיק: מי־יודע, אויב די אידן האָבן דאָ נישט צעטראָגן דעם הילצערנעם גאָט, וואָס זיי האָבן שטיין ביים ארייגפאָר, ער זאָל אָפּהיטן די שטאָט פאַר פייער...

און לויפנדיק מיט גרויס מסירת נפש, צוליב די עולה פונם געקריוודעטן גאָט, — שרייען אַלע פון גרויס ווייטאָג :

— זשידזשי, קאַטשע וויאַרע, נאַשעגאָ באָגא זאַמאַרדעוואַלי !...

ס׳קומט צום סוף, וואו די גאַס נעמט זיך אויס, ריכטיקער : צעפּאַלט זיך אויף עטליכע אין אַלע זייטן, און וואו מ׳וואַלט גראַד יאָ געקענט נעלם ווערן, שטייט אויף יעדן ראָג א סטראַזש־ניק, און אַז זיי זעען : א גאַס יאָגט זיך נאָך נאָך א הייפל יונ־גען, א גאַנצע גאַס, — אזוי גיבן זיי זיך א צעשטעל איבער דער גאַנצער ברייט פון איר, און שניידן פאַר זיי אָפּ דעם וועג ; ציען נאָך מיט גרויס פחד די פּיסטאַלעטן פון די בייטלען, וועל־

צו האַלבע נאַכט, ווייל ער נישט אויסשטיין זייער נאָר, און הייסט זיי זאָלן זיך פּאַקן אין וועג אַריין ; „העַ, בעַ, מעַ, אַזוי פרי ?... ס׳טאָגט נאָך נישט ?...“ קומט ער אַלץ אַרויס אויף ס׳זייניקע : „ס׳איז נישט דאָ ווי אין אַ קליין שטעטל, מ׳זאָל קענען זיצן ביזן גראָען טאָג, און זיך אָפּקויפן ס׳לעבן פאַר אַ גילדן ביי אַ כּמראַזשניק“ ! ער שפּאַרט־צו ביידע טירלאַך פון דער שיינק, ס׳העלפט נישט קיין חכמות, נאָר דערפאַר ווייל ער האָט פאַרט ביי זיי צוגענומען די פּאָר גימעלעך פאַרן ביסל פאַמיעס, און אַ ביסל אויך : יוצא צו זיין, נישט גראָב אַפּירצוקומען, און נאָך אַביסל, און אפשר גאָר אַ סך, ווייל ר׳האָט מורא זיי זאָלן אים נישט אָנברעכן די ביינער, — לאָזט ער זיי נאָך אַזוי זיצן ביי צונעלענטע טירלאַך, און פאַרלייגט נאָך אַלץ נישט דעם אייזערנעם פּרעגט ; אָבער אַז ס׳קומט צוועלף, דער זייגער קלינגט־אָפּ: אַ גוטע נאַכט, אַזוי מוז מען אויפשטיין און מוחל זיין, און ס׳קומט ביי זיי אויס ווי אַנגעשמיסן און פון דער באָד אַרויסגעטריבן...

אין גאַס איז פינסטער. זייער קראַטיש, אומעטום איז פאַרמאַכט, פאַרהאַמערט, — איז עס אינדערהיים, אַזוי האָט איטלאַכער באַזונדער, אַפילו אַזאַ בערילע, זיין ערטעלע, וואו מ׳קען נאָך צו אַלע צרות, פאַרשטופּן אַ נאַכט ; גיי, זוך דאָס אין אַ פרעמד אָרט, זוך כתם אין דער וועלט אַריין אַ מקום מנוחה, וואו נ׳קאָפּ אָוועקצולייגן, ס׳בינטל ביינער ?... נאָר דאָס איז אויך בלאָטע, — אַ נאַש־בראָט טאָר ביינאַכט נישט שלאָפן ; ביינאַכט, — זאָגט בערילע שייגעץ, — ברויכט מען אויפזיין, און זען עפּים אָוועקצוטאָן ; ווען דען לעבט מען אין די יונגע יאָרן, — מיינט נאָך עמיץ, אודאי אַזאַ גאון ווי בערילע, — אויב נישט ביינאַכט ?... ווען דען לעבט מען ?...

און כ׳נעמט קודם־כּל — גיין; טאַקי אַביסל פאַרקנאַקט, און מ׳גייט דאָך; פּעסט און שטיל ; די פּיס זיינען שווער ווי די העלצער, אָבער זיי האָרכן נאָך דערווייל וואָס דער קאָפּ באַפעלט,

— און ס׳חזיר ?... ווער וועט מיר באצאלן פאר די קיש־קע, וואס זיי האבן אויפגעפרעסן ?..

לאכן די סטראזשניקעס :

— נ׳וואס זאל מען מיט זיי טאן ?... זיי אפשניידן נ׳בייטל ?... צונעמען ?... ווארים, ס׳ווייסט עמיץ : אויב מ׳שיקט זיי שוין מארגן נישט אוועק ?...

אנדערע שטעלן אים ארויס א פייג :

— מ׳האט דאך דיר שוין אפגעזוגנען פאר דיין געלט, וואס ווילסטו ?...

און נאך אנדערע :

— גיי אהיים, און נאך אמאל האב נישט קיין עסקים מיט רעקרוטן...

די חזיר׳שע קישקע ברענט אויפן הארץ ; מ׳איז נאכדערצו שטארק אפגעמאכעט פון לויפן, און מ׳ברויכט זיך אפרוען, — נאך אזא שטיקל ארבייט מוז מען עפים טרינקען, אזוי זעצט מען זיך נאכגיכער אוועק אין א שיינקל, אין דער גרויסע שטאט פעלט די סחורה נישט ; איז נישט לייזער איז — חיים, יאקל, גרונם, א חלוק : ווי דער בעל־דבר הייסט, און צי ער האט א געלע באָרד, א שווארצע, אבי די שיינק האט ס׳איינגענע פנים, מ׳באקומט אין איר א גלעזל ביר כשר, און א ביסל בראנפן פון אונטער דער פאלע אפיר, אויף טרפה, — וואס ברויכט מען נאכמער ?...

טרינקט מען. און אז ס׳ווערט שפעט, די גרויסע געשעפטן פארמאכן זיך. אין גאס ווערט פינסטער ווי אין א זאק, שוין דווקא אין די גרויסע שטאָט, — נעם כאטש און גיי אויף דער גלייכע וואנט ארויף ; און דער שיינקער איז אויך נישט לייזער, — ער קען אפילו זיין נאך א גרעסערער שמענדריק, נאר אזוי ווי ער האט צו זיי קיין שום חוב נישט, און אז ס׳קומט נאכט

צום עסק; נישטמער: אביסל בראנפן, א גלעזל ביר, אויב ס'איז דא — וואלטן זיי זיך דערמיט נישט נעקרעקט...

נו, פעלט דאס אויף א חתונה ?...

זיצט באלד חברה ביי א גאנצן שטאף אקעוויט, און ארבייט מעשים; און נישט מ'טרינקט, נאר מ'גיסט אינזיך אריין, און מ'ווארפט אייגלאך צו די שיינע מיידלאך, וועלכע רייטלען זיך פארשעמט, — מ'שמועסט זיך אדורך בגנבה, אויף שטום לשון:

— הער נאר, דו, מיטן ווייסן שלייפל, וועסט קומען מארגן צוגיין נאכמיטאג, צי א לידיקע באנק אין גארטן ?...

— און דו, מיטן גראבן צעפל, שמאלן נעזל, וועסט גע־דענקען צו זיין מארגן אין שמאלן געסל ?...

דערווייל רוקט זיך ארויס די סעודה, די פיש ווערן אויס פיש, ס'פלייש נישט קיין פלייש, ס'קומט אלץ אזוי אוועק, אז מ'ווייסט אפילו נישט וואו; בלויז ס'צימעס וואס מאכט נאך בא'טעם'ט ס'מויל; דער מארשאלעק נעמט גראמען, און ס'כאפן זיך שוין אויפן ארט האפקעס, — די אלטע ווייבער קענען שוין נישט איינזיצן, זיי באקומען דאס, ווי הייסט עס דארטן — אויפן זיצ־פלייש, און מיט די לידיקע מיילער, אן ציין, איינגעפאלענע באקן, נעמען זיי זיך דרייען האלטנדיק ביי די הענט, ווי די פוסטע פליגל פון ווינטמילן, אין וועלכע מ'ברויכט שוין לאנג האבן טרויסגענומען די שטיינער פון אינוועניק, די גע־דערים...

מחותנים באקומען היץ, און נעמען צו קלאפן מיט די הענט; כלי־זמרים האבן שוין צום איבריקן אלץ פארפיקט פון די טישן אראפ, געזען צום קאפ דאס פעסל ביר, און זיך אנגעלייגט יעדער איינער פון זיי א באנדע, — אז ער קען שוין באלד נעמען שפילן אויף זיין אייגענעם קעסל־פויק; דער פידלער נעמט אויפ־געלייגט „סטראען", און ווען ער ציט אויס דעם ערשטן גערא־טענעם טאן, פארט אריבער מיט דער גאנצער לענג פון סמיטשיק,

— צו טראָגן דעם לא־עליכם'דיקן גוף; נישט מער, אז יענער פאַרלירט אים אַ רגע, אַזוי גיט ער זיך אַ וואַקל, אַ טאַטשע... און פון דעם שכרות איז מען נישטמער ווי פאַרטיפּט, מחמת די אויגן קלעפּן זיך, זיינען שלעפעריק, און ס'איז זיך צו ריכטן — ווי דער גוף וועט סוף־כל־סוף נישט וועלן האָרכן דעם קאָפּ, אין אים מורד זיין, און ווען ער וועט אפילו מעגן טויזנט מאָל הייסן גיין, — וועט מען אים האָרכן ווי די וואַנט, און זיך אַוועק־לייגן אין מיטן גאַס, טויטע...

און מיט אַמאָל, ווי ס'קומט אויף זיי אַן אויפריכטעניש: פון אַן אייבערשטן גאָרן אין אַ הויז, זעען זיי, — לייכט זיך, און נאָך אַזוי העל; זיינען אַלע שטובן אָפּגענאָסן מיט אַ ליכטיגקייט; הערן זיך געלעכטערן, מיידלשע קולות; אַ רימפּל אויף אַ באַס, אַ בלאָז אויף אַ טרומייט, און חברה שטעלט פיס, אָן איין וואָרט, — אַרויף; ס'נעמט נישט קיין האַלבע מינוט, — איז מען אויבן, און מ'זעט: אַ חתונה פאַר די אויגן... פיין... מ'ברויכט גאָר נישט בעסער... און די הויט וואָס איז געווען גאָרינצלט — ווערט צוריק גלאַטיק, די אויגן — ליכטיקער; מ'פרעגט: מה שמכם?... זאָגן זיי: רעקרוטן... דערפרייט מען זיך: וואוילע געסט... זייער, זייער אַנגעלייגט.... אַ חתונה, אַקאָרשט נאָך דער חופּה, מ'האַלט ביי טיש, און מ'גיט זיי גלייך בענקלאַך:

— איר וועט מיטהאַלטן...

ווילן זיי נישט.

— פאַרוואָס נישט?... רעקרוטן... ס'וועט געננוג זיין צו פאַרטיילן נאָך אַזאַ עולם ווי ס'איז דאָ...

— זיי זיינען נישט געקומען אַהער עסן, — זאָגן זיי, — נאָר גלאַט דורכשטופּן די נאַכט...

און אַ תירוץ מיט אַן אויסרייד, אַ ליגן מיט אַ וואָרטצייכן:

— זיי מוזן אויפזיין; ס'שטיקל שלאָף קען זיי שאַטן

מארעסקע, א האפ־טשי־טשאק... א ראכ־טשאכ־טשאק... הו־הא! הו־הא! ווי אויף א פויערשע חתונה אין א שיינק; די יונגען, אלע מיטן אויג — שדים, דרייען זיך, שטעלן זיך אויף די קעפ, גייען דא אויפן באלקן, גלימשן זיך אויף די הענט, שווימען אויף די בייכער, אזש ביי די אידן פאלן־איין די הערצער; בעטן באלד אזוי, טאנצנדיק, מיט די שכור׳ע פנים׳ער, אזוי ווי ארימע ציניינער, אז די ווייבער גיסן טרערן מיט די אויגן...

מ׳טאנצט, ביז די אידן, ווייבער, מיידלאך, קוקן זיך ארום: חתן־כלה זיינען אנטקומען געווארן, די פארבארגענע האנט פון די אונטערפירערס האט שוין אפגעדרייט אן עסק, געכאפט א גראטש, און נישט מער נישט ווניקער, ווי אוועקגע׳גנב׳עט פון דער חתונה דעם חתן מיט דער כלה, — אזוי נעמען זיי זיך איינציקווייז ארויסשארן פון שטוב ווי איבריקע, מיט א פארשעמט שמייכע־לע אויף די ליפעלאך, און מ׳לאזט אזוי די יונגען טאנצן פאר די ליידיקע ווענט — — — — — — — — — — — — — —

— — — און ווען זיי קוקן זיך ארום, די יונגען, טאגט שוין אין דרויסן...

אין עטליכע טעג ארום האט מען בשעת אזא אנגעלויף אין שפי־טאל, ווי ס׳מאכט זיך בשעת די דאקטוירים קומען אננעמען, צווישן אנדערע נעמען, ווי:

— חיים מאפס.

— איציק קלאפס.

— חייקל טרעפער.

— צדוק שלעפער.

אויך אנגערופן:

— בעריל קלאפ...

און ביים גאנצן רעדל וואס האט זיך געפאקט אויף דער טיר, נישט ווי דארטן אין דער היים, אין „פאוויאט“, מ׳איז געשטא־

פון אויבן ביז אַרונטער, — גיט אים שוין ס'באַגלייט דער מאַר־שאַלעק מיט אַזאַ אין ערך לאַנגן, שאַ־אַ־אַ —

ס'ווערט אַ גראַטשקע מיט דער מינוט ; מ'זעט גאָרנישט ווי געשיקט די טישן קריגן פיס, און טראָגן זיך אַפּ מיט גוטן, אָדער מ'נעמט ביי זיי ס'אונטערפירן פון שטוב אַרויס : די שטובן זיינען צוריק ליידיק, און דער עולם אידן, ווייבער, וואָס איז פרי־ער געווען באַזונדער, — מישט זיך אויס ; דער חתן איז שוין איצט אין איין שטוב מיט דער כלה, און מיט אים ווידער, — אַלע אירע מיידלאַך ; די פנים'ער רייטלען זיך ביי אַלע, די באַקן פלאַמען ; עלטערע אידן אין אַטלאַסענע יובעצעס, נעמען זיך פאַר די גאַרטלען און דרייען זיך, דרייען זיך, גאָר הויך, מעלה למעלה ; ווייבער — פאַר די הענט, וויגן זיך, וויגן זיך, ווי מ'וואָלט זיי איינגעשלעפערט; און די כלי־זמרים שפּילן שטיל, איינגעהאַלטן דאָס שלעפעריקע, כשר'דיקע, הייליקע, צי־טערדיקע : ראַ־ראַ־ראַ... ראַ־ראַ־ראַ — — — —

אויפן בוידעם, פיי־גע־לע,
שלאָפט דער רויטער ה־אַ־אַ־ן !
קנעט די קליפּה אַ טייגעלע,
און שדים ציילן מ־אַ־אַ־ן ! ..

אַזוי הוידען זיי זיך, וויגן זיך, און פאַרגייען ווי די שלע־פעריקע וואָס קענען נישט איינשלאָפן און נישטמער אויך אויפזיין; די קני ברעכן זיך ביי זיי איין, די לייבער לאָזן זיך אַראָפּ, טוקן זיך, ווי אונטערגעטונקען זיך, און גלייכן זיך צוריק אויס; פאַלן־איין, דוכט זיך, צום ליגן, און די פיס שטעלן זיי צוריק אַוועק...

און דאָ גיבן די יונגען מיט איינמאָל אַ שווים אַרויס, און זיך אַ צעלאָז מיט פייער איבער דער שטוב; אויפגעלייגט איז מען, אַ כוס'ע אין קאָפּ האָט מען, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין : „דזשימזשי... דזשימזשי... נישט אין האַרץ זיך שלאָגן, און נישט — ס'פנים קלאָגן ?...“ די בעסטע טענצער פון דער היים, — באַווייזט מען טאַקי וואָס מ'קען : אַ קאַזאַצקע, אַ קאַ־

ביי איינעם, א צווייטן, א דריטן, א פנים : ווי ער וואלט גע־וואלט אויפכאפן דאס אנשטערענגען זיך פון הארץ, נאכן לויפן ; ס'טרעפט: דאס ביי וועלכן גיט ער בלויז לייכט א הארך, און ביי וועלכן מער, און נאך ביי וועלכן — בלייבט ער שוין אינגאנצן שטיין, אזוי ווי ער וואלט פאר זיך געהאט א באמת קראנקן, און פרעגט זיך אוים מיטליידיק :

— ווי לאנג ר'ליידט שוין ?...

— און צו ר'האט אנפאלן ?...

און קערט זיך אום צום שרייבער, וועלכער שטייט גרייט מיט די פאפירן פון איטלאכן יונג באזונדער, — גיט אים עפים א זאג, וואס יענער פארשרייבט אויפן יונגס חשבון : און נאכרעם ווי ער האט שוין די דאזיקע באהארכט, גיט ער איר איבער די ארבייט פון א צווייטע, — וועלכע זעצט זיך ארויף און אראפ, און נעמט זיך ווידער יענע באהארכן, באטאפן, בא־קוקן, און הייסט איר ווידער לויפן הינ־אונ־צוריק ; פארטווישט צווישן זיי די מלאכה: יענע וואס בייגט און ברעכט זיך, — הייסט ער זיך זעצן ארויף און אראפ, צי פארקערט : די וואס לויפן הינ־און־צוריק, הייסט ער זיך אומבייטן מיט יענערס ארבייט, און ער אליין, דער דאקטאר, שטייט צווישן זיי, זוכט צו דערגיין ס'הארץ, וויל איינשטעלן דעם אטעם, ביי איינעם מער און פאר־אינטערעסירטער, דעם אנדערן וועניקער און גלייכגילטיקער, — ביז ער קומט צו בערילען, און גיט אים א הארך צום הארץ, א טאפ־אן ס'פנים, די שווערע מוסקולן אויף זיינע הענט, פרעגט ער זיך מיט א שמייכל :

— ווי אלט ער איז ?... און מיט וואס ר'האט זיך פאר־נומען ?...

זאגט ער אים :

— דאס ווייסטו אליין, ווי אלט מ'איז, מ'שטייט צו די זעלנער!... אפשר מיינט ער: מ'האט אים, אויף זיין שיין פנים קוקנדיק, — גערופן מיט א פאר יאר שפעטער ?...

נען גלייך, ס'האָט זיך נעצווינגן די קיים מיט גלאַנץ, מיט הרחבה, נאָר להבדיל ווי אין באָד, — אַזוי האָט ער זיך אויך געפּאַקט, גע־קראָכן אויף דער טיר...

אינוועניק, צום דאָקטאָר, האָט מען זיי אַריינגענומען — אַ שטיק דרייסיק יונגען אויף אַ מאָל, צווישן וועלכע ער, בערילע, איז דאָס מאָל אויך מיט מזל געווען, און זיי קודם געהייסן אַלע־מען זיך אויסטאָן; דער דאָקטאָר, שוין אין אַ ווייס פאַרטוך, מיט אַ גלאַט אויסגעראַזירט פּנים, זיצט ווי קיינמאָל נישט, — בײַם טיש, אויף וועלכן עס שטייט אַ גלעזערנער סלאָי מיט וואַ־סע, און ס'ליגן רערלאַך, ביינדלאַך, דאָקטאָרישע שטעכערס און גלעטערס; אין באַלד ווי די יונגען בלייבן נאָר שטיין מוטער־נאַקעט, אַזוי נייט ער אָפּיר, און, — אַן איינפאַל פון אַ דאָקטאָר, — צעשטעלט זיי אין שרענגעס, זיבן־אַכט אין אַ שרענגע, און נעמט רעגירן מיט זיי; אין שרענגע הייסט ער לויפן: איינס, צוויי, דריי, — און בשעת די איינע לויפט גלייך און מיט טאַקט אויף דער גלייכער וואַנט, הייסט ער אַ צווייטע זיך זעצן אַרויף און אַראָפּ, אויפהייבן און אַראָפּלאָזן, אין איין אָטעם; אַ דריטע ווידער נעמט זיך, אויף זיי קוקנדיק, — בייגן ביז אין דער העלפט, און מאַכן דערבײַ מיט די הענט, זיך אויסציען אין די לענג און אין דער ברייט...

און אַזוי ווי חברה אַרבייט פלייסיק און מיט געשמאַק, אַזוי דוכט זיך ווי ס'וואָלטן דאָ גאָר נישט געווען קיין חולאים אין אַ שפּיטאָל, נאָר ערגיץ אין אַ פּשוט חדר, וואו דער דאָקטאָר איז נישט מער ווי אַ גוטער רבי פון די קונצן, און קוקט זיך צו מיט גרויס הנאה, ווי געשיקט זיי מאַכן דאָס די חכמות...

באַלד אָבער זעט מען, ס'איז אַ דאָקטאָר ווייל ער נעמט גלייך דאָס רערל, און אַזוי גיך ווי די ערשטע שרענגע איז אָפּגעגאַנגען אַמאָל פּופּצן הינ־און־צוריק אויף דער וואַנט, — שטעלט ער איר אָפּ, און נעמט אַרומגיין דערמיט פון האַרץ צו האַרץ, בײַ איטלאַכן יונגן באַזונדער; טוט בײַ דעם אַ האָרך, אַ שמעק, אַ שניפּ, —

א זעלבער

נאר אז דער דאקטאר פרעגט אים:

— צי ער איז נישט אמאל קראנק געווען?...

הייבט ער, בערילע, מיט די אקסלען:

— ער ווייסט גאר באלד נישט פון אזא זאך, ווי קראנק זיין...

שמייכלט דער דאקטאר:

— ווייסט נישט, צי וואס דער דאקטאר האט דיך דא אהער געשיקט?...

הייבט ער די אקסלען:

— וואס ווייסט ער?...

שמייכלט דער דאקטאר, און קלאפט אים גוטמוטיק אין דער פלייצע אריין:

— ער מעג זיך שוין צוריק אנטאן, און גאר נישט איבערקלערן, ווייל ער וועט אן שום ספק זיין פריי...

און אויף צומארגנס, איז ער שוין, בערילע, אויסגעשריבן פון שפיטאל...

ס׳איז שוין געווען שפעט אויפן הערבסט, הערבסטלאַך־שפּעט ;
די בלאָטעס זיינען געוואָרן וואָס אַ מאָל טיפער, און געפער־
לאַכער ; מ׳וואָלט שוין באַלד נישט געקענט מער, אויב
ס׳זאָל נאָך געווען אַזוי טריפן, קאַפּיען, — אַריבערגיין אַ גאַס,
נאָר ס׳גאַנצע גליק : וואָס די ווינטלאָך האָבן באַצייטנס אָנ־
געהויבן אָנקומען, שניידיקע, בייסיקע, און אויפגעפרעסן די בלאָ־
טעס, זיך גאָר נישט געקענט זאַט־עסן מיט זיי ; און די ערד
פלעגט שוין בלייבן נאָך יעדע נאַכט מיט אַזאַ האַרטלאַכע שאָל
איבערגעצויגן, אַ דינע הויט אפילו, וואָס פלעגט אויפצומאַרגנס
פּלאַצן, ווייל אונטער דער הויט, אונטער די פּעלץ, — איז נאָך
געווען גענוג שיטערס און געדיכטס, אין וועלכע מ׳האָט זיך גע־
קענט באָדן ביז איבערן גאַרטל, און וואָס דער איינציקער מלאך־
המות זייערער האָט נאָר געקענט זיין אַ פראָסט, אַ פייערדיקע
פראָסט ; דערווייל האָבן זיך די מענטשן געהאָלפן, און אין דעם
זכות פון די ווינטן זיך גיכער געקענט אַריבערכאַפּן ערגיץ
וואו, וואו מ׳האָט באַדאַרפט זייער גענייטיק האָבן... און פלעגט
אַ וואָגן דורכן שטעטל זיך פאַרביישלעפּן, האָבן שוין די פערד
זיך געהאָט צו באַלעקן, אַ שוואַרצע קאָפּ אויסצוריכטן, און גע־
וואָרן גיט אויסגעריסן, — געמוזט אַזוי ציען מיט די זייטן,
אַזש די קעפּ זיינען גאָר וואו אַוועק פון די געשפּאַנען, און דער
בעל־עגלה, דאָס פּייערל האָט זיך גאָר צעריסן, שעלטנדיק :
— כ׳וועל נאָך דאָ דער׳הרג׳ענען די פערד איבער די בלאָ־
טעס ; כ׳זאָל געווען וויסן : מ׳קען דאָ אַזוי איינגעזינקען ווער׳ן
— וואָלט איך בעסער געווען אַנגעלייגט נאָך אַמאָל אַזוי פיל
וועג, און אַוועק צו דער זעג מיטן קלאָץ, אָדער מיט דער תבואה
אין מיל, מיט אַן אַנדערן וועג...

ווייסן, — מי־יודע, וואָס פאַר אַ כלות ס׳קומט זיי דאָ דער־פאַר!... אויב נישט מיט גילדערנע קרוינען אויף די קעפּ!...

אין שטאָט איז שוין צוריק געווען שטיל, ווי קודם מתן־תורה, פאַרן נעמונג; גאַנצע פאַרטיעס פון די צוגענומענע רעקרוטן האָט מען שוין פון לאַנג געהאַט משלח געווען אין דר׳ערד־אַריין, — העט־ווייט צעשיקט איבער גרויס־רוסלאַנד; מגלגול געוואָרן אין אַזעלכע שטעט און דערפער, און צווישן אַזעלכע אומות, וואָס נישט זיי, נאָר זייערע עלטער־זיידעס האָבן אפילו פון זיי נישט געוואוסט צו חלומ׳ען; איטלאַכן טאָג בעגוי, האָט דער צוג זיך אַנגענומען און אָנגעפילט מיט אַ הויפן יונגען, רעק־רוטן, — און געלאָפן מיט זיי פון מערב אויף מזרח, זיך אויסגעדרייט צווישן דרום און צפון, אַהין־און־אַהער, אַהער־און־אַהין, זיך געדרייט און געשלענגט, און אין יעדער שטאָט וואָס אויפן וועג, — עפּיס אויסגעשפּיגן ,פאַרלוירן, און נאָכדעם גע־קומען צוריק אויפן אייגענעם אָרט, אויפן אַלטן, — ליידיק, און זיך דאָ ווייטער אָנגענומען מיט זיי, נאָכאַמאָל און נאָכאַמאָל, פונקט ווי ס׳איז דער פאַל מיט אַ צעבער ביי אַ ברונען, וואו ס׳ראָד הערט נישט אויף זיך צו דרייען, גייט אַלץ אינאיינעם אַראָפּ און אַרויף, נעמט זיך אָן מיט וואַסער און ליידיקט זיך אויס, אָן אויפהער; נאָר אויב אַ ברונען נעמט זיך אויס, מכל שכן: רעקרוטן, האָט זיך דער קוואַל פון יונגען, שקצים אָפּגערעדט, — אודאי אויסגעשעפּט; און ס׳איז פון דעם גאַנצן ים נישט מער געבליבן ווי אַ קליין .רעשטל, אַ יתר־הפּלטה, איינער און איי־נער, — אָפּגעציילט, און פון פיל איינציקע, נאָכאַלעם, — אַ היבש אָרנטלאַך ביסל, אַ גאַנצער באַרג, שיינע עטליכע מנינים; מיט די דאָזיקע אַ פּנים, איז ס׳אָפּגעבן זיי פאַר זעלנער נישט אַזוי גלאַטיק צוגעגאַנגען; און מ׳האָט זיך נישט ווייניק געמוטשעט מיט זיי; זיי אומגעוואָרפן פון דער „פּריסוטסטוועֶ“ אין שפּיטאָל, פון שפּיטאָל אין גובערניע, און פון דאָרטן נאָך ווייטער, — וואו מ׳האָט אין ערגיץ נישט געקענט אָדורכקומען, האָבן וועגן זיי

און ס'פארבלייבט שוין אין דער בלאטע א „קאליע" פון צוויי לאנגע טיפע שניטן, וועלכע פארגייען זיך שוין מער נישט פון שיטערקייט, נאר בלייבן אזוי ווי אויסגעשניטן מיט א שארף מעסער, — פון הארטע רודע...

אויך דער הימל איבערן שטעטל איז שוין ווייט נישט מער דער זעלביקער ; ער האט געקריגן אזא אומפארענדערלאכע מראה פון גראען שפינוועבס, איינ־און־די זעלביקע קאליר פאר אלע טעג דורכאנאנד : גרא־וואלקנדיק, א נישט — גרא־באפלעקט מיט ווייס, וואלקנדיק צעריסן, ווי צעווארפן מיט אפגעבראכענע שטיקער מארמאר...

דער היי־יאריקער ליאס אין שטעטל איז שוין אזוי גוט ווי געווען טויט, אפגעשטארבן, און געלעגן א בר־מנן מיט די פיס צו דער טיר, וועלכן מ'האט נאר באדארפט זיין רעכטס טאן, אויסנעמען א גרוב און אוועקטראגן אים באגראבן ; דער עולם האט שוין געהאט פארגעסן אין זיינע ליידן און פריידן, אוועקגעווארפן, ווער ס'האט געקענט — זיינע „פעקלאך", און וועמען ס'איז שוין נעבאך אויסגעקומען זיך מיט זיי צו האלטן ביזן גרוב אריין, — יענע האבן זיך געסטארעט ווי ווייט מעגלאך דאס צו פארגלעטן ; ווייל, אויף וויפיל ס'איז פריער געווען א מעלה צום נעמונג, איז עס אצינד אויסגעקומען א חסרון צו א שדוך ; ווארים, אויב א טאטע האט געקענט מיטנעבן זיין טאכטער א קיילעכדיקן טויזנטער, — האט ער געזוכט אזא יונג, וואס זאל זיך דוקא נישט האבן אנגעטאן צום טויט, ביים ארויסקריגן דעם בלאען אדער ווייסן בילעט, נאר מער דורך מזל, פאר געלט ; און די אלע יונגעלייט, בחורים, וואס האבן זיך ארומגעטראגן מיט די בלאע און ווייסע בילעטן אין די קעשענעס, — האבן זיך אויסגעשטראנצט ווי די פאנעס, געווארן גאנצע צעלייגערס ; די בחורים ווי די בחורים, נאר ביי זייערע טאטע־מאמעס איז שוין גארנישט געווען מיט וואס זיך אויסצוקויפן ; זיי האבן זיך איינגעשאצט דעם בלאען בילעט, נאכמער ווי דעם

אַדורכשוואַרצט זיך פאַר די אויגן, דאָ־דאָרט, איינציקע, אין צווייען, געוואָרט טאַקי אויפן לעצטן עטאַפּ וואָס זאָל זיי קומען צונעמען, און דערווייל ביז ווען־וואָס נאָך אַמאָל צו וויסן־געטאָן: זיי זיינען נאָך נישט מיט אַלעם אַוועקגעפּגר׳ט; אַזוי, גייען זיי זיך טאַקי געלאַסן, ווי זיי וואָלטן גאָרנישט געהאַט מער צו טאָן מיט די שטאָט, נאָר מיט יענע מקומות וואו מ׳איז באַשטימט אַוועקצוגיין, און וועגן וועלכע מ׳שמועסט זיך טאַקי גאַנץ ברייט אַדורך:

— וואו גייסטו?

— קיין אַמור!

— און דו?...

— טיפּלים!

— דער?

— אין אַסטראַכאַן!

— יענער?

— סאַמאַרקאַנד!

און ווען די איינגעהויקערטע אידעלאַך דרייען זיך אין גאַס, בלאָזן זיך אויף די נעגל, — און זייערע ווייבער שטייען אויף די בענקלאַך און פאַרקלעפּן די שפּאַרעס מיט די לעבער מיט ליים, — מאַכט זיך, אַז די יונגען גייען דענסטמאָל אַרויס פון די כלים, זיינען שטאַרק אויפגערוימט, און ס׳לאָזט זיך הערן דאָס געשריי זייערס, אַ שטיל ווייט גערויש ערגיץ אויף אַ גאַס, דוכט זיך: עפּיס אַזוי פרעמד און נאָכאַלעם — אַזוי היימיש, באַקאַנט, נאָר וואָס ס׳אויער איז שוין אָפּגעוווינט פון צו הערן דאָס; ס׳געהער כאַפּט נישט דערווייל ריכטיק אויף דעם קלאַנג, נאַרט זיך אַ ווײַלע אָפּ, נאָר אַזוי גיך ווי ס׳געשריי שטאַרקט זיך, כאַפּט מען זיך סוף־כל־סוף אין די איינציקע געציילטע יונגען וואָס שלאָנדרעווען אַרום, און מ׳געדענקט אַזוי ווי אין חלום: ס׳איז נאָך עפּיס־וואָס געבליבן אין שטאָט, אַ העקעלע, אַ קליין טראָפּעלע פון אַ גרויס וואַסערל, וואָס ס׳זומערל

אַ באַשטימטע דעה, זיך אַרומגעקרינגט און אַרומגעריסן ביי די קעפּ, און נאָך אַלע חלוקי־דעות, דרינגען און אַריינלערנען אין עסק, אַז מ׳איז שוין ביי וועלכן געקומען צו אַ הסכם, ס׳הייסט: אַלע שערי־רחמים זיינען שוין געווען אָפּגעשלאָסען, און מ׳האָט פאַר דעם יונג נישט מער אין ערגיץ געקענט אַנשפּאַרן, און אים אָפּגעגעבן פאַר אַ זעלנער, — אַזוי איז דאָס אַרויסגעקומען העט אַרום די פּוילישע „וויליע“, „נאָווי־ראָק“ צייט, און האָבן זיך דאָס איצט אַרומגעדרייט אין שטאָט, געהייסן פון די פּאַר־שפּעטיגטע, און געוואָרט אויפן לעצטן עטאַפּ, וועלכער וועט זיי, נאָכדעם ווי זיי וועלן זיך האָבן אויפגעקליבן ביז איינעם פון די וייטע לעכער, שפּיטעלער, — סוף־כל־סוף קומען צונעמען; און אַזוי ווי ס׳איז שוין צו דער צייט געווען גוט קאַלט, האָט מען דאָרט וואו מ׳ברויך שטאַרק איבערגעקלערט, ס׳זאָל זיך ווער פון די יונגען דאָ נישט פאַרגלוסטן אַריינצולייגן אין בעט, — און זיי אַרויס־געגעבן פון „טשעכהויז“ אַזעלכע גראָבע ווייסע שטיוועלעס מיט לאַנגע הויכע כאָליעוועס איבער די קניע, און מיט ברייטע, קיילעכדיק־אָפּגעשניטענע שפּיצן, גאַנצע יאָפּעס; ווייסע פּעלצ־לאָך, קודלאַטע, וואָס פון הינטן האָבן זיי אויף זיך געהאַט אַ געזונט רוי פעל, נישט קיין אויסגעאַרבייטס, — וואָס האָט נישקשה׳דיק געוואָרימט; נאָר וואָס פון אויבן איז אויף דעם געווען אַזעלכע שטינקענדיקע קודלעס, וואָס האָבן גע־אויר׳ט אויף אַ מייל פון דערווייטנס, פון זיך אַרויסגעגעבן אַזאַ מין געסראָכע, וואָס האָט אָפּגעדרייט די נאָז; דעם קאָפּ האָט מען, צוליב דרך ארץ, — צוגעטיילט אַ פּאַפּאַכע, אַזאַ גרויס היטל פון שעפּסענע פעל, גראָ־געפּלעקט, אַדער: ווייס אויף שוואַרץ, אַלצאיינס; די דאָזיקע היטלען זיינען געווען אַזוי ברייט, אַז זיי זיינען אויפן גרעסטן קאָפּ נישט בלויז טיף געזעסן, נאָר געלעגן איבער די אויערן, און דערמיט געמאַכט פאַר גרייטע קאַצאַפּעס...

די דאָזיקע צוגענומענע לייט, האָבן זיך אַזוי אַרומגעדרייט,

— ביי וועלכע דו קענסט שפייען מיט דער גאל, ביז דו וועסט אנקומען צו איר; זי וועט דיר ווייזן טויזנט חנ׳דעלאך, מינעלאך, ווייזען: פיסעלאך, הענטעלאך, און קוים האט זי דיך שוין אין אירע לאפקעלאך, — געזעגן דיך, ברודערל, ווארים דו וועסט מער נישט אזוי גיך ארויס פון אירע נעגעלאך, ווי לאנג זי וועט נאך פילן אין דיר א גאנץ אבר׳ל...

געקומען בערילע, און זיך ראשית, אוועק ווייזן פארן טאטן, דעם „וואויסקע נאטשאלניק“, וואס רופט זיך דער טאטע פון אלע זעלנער, — אזוי האט ער אויף אים א שטעל־אויף געגעבן, דער ליכטיקער טאטע, א פאר אויגן, איינצושלינגען: „וואו האט מען זיך דאס ארומגעשלייעט ביז אצינד?...“ „וואס איז דיר א נפקא־מינא“?... — האט אים בערילע אנגעקוקט, — „כ׳בין עפיס דיין מענטש?...“ „אויב נישט מיין מענטש“, — האט דער „וואויסקע נאטשאלניק“ געלאכט — „וועל איך דיך מאכן פאר מיין מענטש!“... און אים גלייך געבעטן מטריח זיין אין „טשעכהויז“, וואו מ׳האטן מלביש ערומים געווען, פון קאפ ביז צו די פיס; אנגעטאן די ווייסע שטיוועלעס, דאס ווייסע פעלצל מיט דער הויכער פאפאכע, און גלייך אריינגעזעצט אין קאזארמע: „דא, ברודערל, ליג איינגעלייגט“... נישט הלילה אונטער קיין „ארוואד“, נאר א „דניעוואלני“ פארן טיר איז דאך געשטאנען, און ארויסגיין האט מען, אלץ איינס, ווי פון א תפסה, — נישט געקענט; איז ער געבליבן זיצן, בערילע, און געווען אזוי צוטומלט אין דער ערשטער רגע, ווייל ר׳האט זיך גארנישט געריכט אויף אזא פאלקע, ר׳זאל אזא סוף איינעמען, און באלד, זיך אויסניכטערנדיק, — א בריטן שפיי־געטאן: „וואס, האב איך מיר דען אמאל איינגערעדט נישט צו גיין דינען“?... ס׳האט אים נישט מער ווי פארדראסן: וואס מ׳האט אים דא אזוי שיין איינגעווייקט, — ער איז גארנישט געווען איינגעוואונט ר׳זאל בארארפן זיצן ווי א פויגל אין א שטייגל; מיט דעם איינעם, וואס ס׳איז בלויז געבליבן אן אונטערשיד פון אים ביז א קרימינאלניק, וואס ער האט

האָט שוין מיט אַלעם געהאַט אויסגעטריקנט, און נאָר וואָס איז מיטנדרינען, ווען ס'איז שוין דוכט זיך, אויס מיט אַלעם, גאָר־גאָר, קומט אַ רעגן און לעבט עס צוריק אויף, און עס נעמט רייסן ווי עפּיס רעכטס. — די טאַטרעס פון ברעג, אַראָפּטראָגן ס'היי פון די לאָנקעס, די תבואה פון די פעלדער, — אַט דאָס קליינע איבערגעבליבענע טראָפּעלע פונם אַוועקגעקומענעם וואָסערל, ס'אַראַ כח ס'האָט, — ווי ס'לעצטע רעשטל פון דער גאַנצער גרויסער מחנה רעקרוטן, וועלכע איז שוין פון אַ גוטע מינוט געלעגן ערגיץ איינגעקוועטשט, און געטאַפּט אַ וואַנט אויף „סלוזשבע"...

און די איינענע ווייבער, אידן, נעמען גיך אַראָפּלויפן, זיך פאַרשטעקן אין די טויערן, — איילנדיק פאַרמאַכן די טירן פון די קראָמען, ווי אַמאָל אין די רעכטע גוטע צייטן פון נעמונג...

זיי ווייסן:

— ס'זיינען נאָכווייען... און אפשר די לעצטע נאָכווייען פונם נעמונג, וואָס גוסס'ט שוין צום איבריקן. און וועט באַלד אָפּשטאַרבן מיט אַלעמען...

אין דער שפּעטער צייט איז בעריל שייגעץ געקומען אהיים; כאָטש ער האָט געקענט קומען מיט דער ערשטער מינוט, אַזוי ווי מ'האָט אים געהאַט אויסגעשריבן פון שפּיטאָל, נאָר אין דעם וואָס ער איז נישט געפאָרן אהיים, איז אים אַ שטיק שולדיק געווען די שטאָט, וואָס האָט זיך אַריינגעלייגט ווי אַ נישטגוטס, אים צוגע־האַלטן מיט צוואַנגען, און דוקא נישט אַרויסגעלאָזט; אַזאַ טבע, אַ פּנים, האָבן שוין אַלע גרויסע שטעט, וועלכע וואַרפן אַן אויג אויף אַ מענטש, אָדער דער מענטש וואַרפט אַן אויג אויף זיי, ווערן זיי אַזוי צוגעלאָזט איינער צום אַנדערן, אַז ס'קומט זיי שווער־אָן, מיט סכנות־נפשות — זיך צו צעשיידן; פּונקט ווי מיט אַ שלעכט ווייב, אַ שלאַק, אַ צרה, אַ מרשעת,

מ׳קען נאר רק קריגן אין שטאט ; ער איז שוין נישט מער געווען ביי זיך, ס׳זאל אים בכלל מעגן אנשמעקן צו עפּיס אנדערש. וואס ס׳איז נישטא דא אויפן צעטל; כאטש ס׳איז דא געווען פון אלעם גוטן, נישט געפעלט פון קיין פייגל־מילך, ווייל מ׳האט צוגעטראגן אהער פון די בעסטע מעדנים, און ער וואלט זיך אפילו געקענט אויסביטן, אין דער אייגענע קאזארמע. ט הינדעלע געפרעגלט אויף פוטער ; נאר ווייל דאס אלץ האט באדארפט קאסטן גוט געלט — און אויף דעם איז ער, לא עליכם געווען קראנק, טויט חרוב אויף דער קעשענע ; אזוי האט ער קיין ברירה נישט געהאט, און געמוזט לעבן מיטן קייסערס קעסט, וואס איז באשטאנען פון א שפּארע פּארציע שווארץ־ראזעוואני־ברויט יעדן אינדערפרי, מיט הייס־געקאכטע וואסער, — „קיפּיאטאק" ; טיי, אויף צו פארבריען ס׳וואסער, האט שוין ביי „קאזנא" אודאי נישט אויסגעטראגן, אדער דאס געזוכט איינצושפּארן ; האבן א צעלאזענע קישקע, און וועלן צוגעבן טיי פאר דרייסיק מיליאן זעלנער?... ער איז געווארן א שותף מיט א קליין הילצערן לעפעלע, וואס ער האט מיט אלע אנדערע צוגלייך געהאט שטעקן אין דער באלעווע, — צי א גרויסן ציבער מיט קרופּע. שיטערן בארשט. קרויט מיט ארביס, ארום וועלכן ס׳האבן זיך ארומגעזעצט א שטיק חברה־לייט צען אויף אמאל ; יעדער איינער טונקט־איין זיין לעפעלע און שעפּט פון ציבער גלייך אין מויל אריין, — און מחמת ס׳איז הייס, ס׳עסן בריט, קאכעדיק, און די נשמה גייט פריער גוט איים. ביז מ׳דערלעבט שוין צו זען דאס טייערע מאכל, אזוי האט מען נישט קיין געדולד צוווארטן ביז ס׳וועט זיך אפּקילן, — און מ׳נעמט כאפּן, שלינגען, זיך בריען די צונגען, ס׳מויל, אויפן הייסן; נישט, מ׳וויל עסן, נאר גערן איינגעשלינגען דעם ציבער־קרויט מיט די אויגן... און א שטיק, ווייל ס׳איז זיי אויך א שאד ס׳זאל עטוואס אוועקקומען, קאליע ווערן, — האבן זיי בשעת־מעשה, ווי זיי האבן זיך ארומגעזעצט ארומו

געמענגט בריוח זיצן נעבן פענסטערל, און קוקן אין דרויסן, זען אומגעשטערט — אָרים אָפּגעשניטן פעלד, פּאַרווייקט־בלאָטיק פעלד און וואו־נישט־וואו אַ הייזל; ווייט ארויף־צו, ביים וועג — אַ שלאַג־באַן, שינעס, אויף וועלכע ס'האָט נישט גערוט, און אַ צוג איז אַלע ווײַלע אַדורכגעלאָפן; אַמאָל: אַ לאַנגער, צו־נויפגעהעקלט פון אַ סך רויטע וואַגאַנען, וואָס האָט זיך אַזוי שלעפּעריק געשלעפּט און אַמאָל — אַ קורצער, אָבער דערפאַר פון פיינע עמאַלירטע וואַגאָנען, וואָס האָט אַזוי שנעל פאַרביינגע־שוועבט...

קוקנדיק אַזוי אויף די צוגן, האָט ער זיך געטראַכט:

— דאָס איינער פון זיי, נישט קיין חלוק: אויב ס'וועט זיין אַזאַ גיכער, אַ שוועבנדיקער, צי אַ רויטער, אַ שלעפּעריקער, — וועט ער אים אַלצאיינס, ווען־ס'איז אַמאָל אַוועקשלעפּן אין דר'ערד אריין; און ס'גייט אים דען אין לעבן: אויב ר'וועט גיין מיטן שלעפּער, און אָנקומען אויפן אָרט מיט אַ חודש־צוויי שפּעטער, אַז מער דינען ווי די צייט זיינע איז אין פּיעכאָטע, דריי יאָר, — וועט ער נישט...

ס'איז אים געווען זייער אומהיימלאַך, און זעענדיק דורכן פענסטער, ווי ס'ווערט טאָג, ס'ווערט נאַכט, און ער איז דאָ אַליין מיט זיך, אין סאַמע ראָדנע מיטן שטאָט, און אַזוי ווייט אַוועק פון איר, נישט קיין חלוק: אַ האַלבע וויאָרסט צי דריי טויזנט מייל, אויסגעקוקט, מ'זאָל אים וואָס גיכער אַוועקשיקן; זעלטן ס'איז דאָ צוגעקומען עפּיס אַ קלאַנג, סיי ס'האָט אויס־געבראָכן אַ שריפה און מ'האָט גענומען קלינגען אויף דעם איינ־ציקן גוואַלד־גלאָק, וואָס הענגט דאָ הינטער דער שטאָט, האַרט פאַר דער קאַזאַרמע, צוזאַמען צו רופן די „סטראַזשאַקעס" וועלכע וואוינען דאָ צעוואָרפן אין די קליינע איינגעביקטע הייזלאַך; ווייַ־טער מער האָט ער שוין פון דער שטאָט נישט געוואוסט, איר נישט אָנגעקערט גאָר, געווען מער איר מענטש, ר'זאָל זיך קענען נאָכגעבן עפּיס צו וואָס אַ שטייגער, ס'שמעקט אַמאָל אַז, און

פאַר די אויגן, וועט דיר קיינער נישט שטערן, צומאָלט נישט איבערוועקן, און אויב נישט, — מוזטו אויך ליגן, ליגן אין דער פינסטער און קוקן: ווי איבער דער גרויסער קאַזאַרמע ליגן אויף די קויקעס אויסגעלייגט די יונגען, איינער נעבן אַנדערן, איבערגעדעקט מיט די קאָלדרעס, און טראַכטן, — דאָס ביי לייטן הייבט זיך ערשט איצט־אָן דער טאָג, און דאָ מוז מען שוין ליגן איינגעלייגט, נישט גראָד ווייל ס׳איז שוין נאַכט, נאָר ווייל מען הייסט: ס׳זאָל זיין נאַכט... און דאָס איז אויך גוט, אַז מ׳קען נאָכדערווייילע אַזוי ליגן איינגעלייגט, פאַרבראַקט ווי אַ הערינג אין פאַס, און זיך נאָך אויסרוען ס׳בינטל ביי־נער, — וואָרים היינט־מאָרגן, ווייסט יעדער, אַז מ׳וועט נאָר ארויסשיקן אין די פולקן, וועט מען שוין דאָרטן נישט וויסן מער פון דעם פאַרגעניגן און האָבן דעם תענוג, נאָר אין מיטן דער האַלבער נאַכט, זיך וועניק אָנגעלאָפן איבערן טאָג, וועט מען קלאַפּן אַ טרעוואָגע: „ווסטאַ־וואַי“!... און ווידער טרייבן, וואַרפן, יאָגן, ארויסיאָגן פון זיך די קישקעס מיט די געדערים...

אין עטליכע טעג אַרום באַווייזט זיך אין קאַזאַרמע דער סטאַרשי, און פרעגט אויס ביי איטלאכן באַזונדער:

— וויפיל פאַר הויזן ער האָט ?... לייבלאַך ?... העמ־דער ?... שפענצערס ?... און נאָך פון אַלע איבריקע זאַכן, ווצוס אַ זעלנער איז אָן זיי נאָר קיין זעלנער נישט...

און אַז ס׳קומט צו בערילען, הייבט ער מיט די אַקסלען:

— ר׳האָט גאָרנישט...

— נישט קיין העמד ?...

— ניין...

— אַ לייבל ?...

— ניין...

— אַ קוילער גאַרן ?...

— ניין...

ציבער, אריבערגעבויגן די קעפּ איבער אים, ווי די קעלבעלאַך איבער דער קאַריטע, און וואָס ס'האָט זיך פאַר הייסקייט, — צוריק ארויסגעגאָסן ביי זיי פון די מיילער, און געכליניעט, — גאַרנישט, חלילה, געגאַנגען לאיבר, פאַרפאַלן, און פאַרגאָסן גע־וואָרן אויף דער ערד צי ערגיץ־אַנדערש־וואו, נאָר צוריקגעקומען צום פריערדיקן, צום אורקוואַל ,אין ציבער; און דער ציבער האָט געהאַט די אייגענע מעלה וואָס אַ קוואַל, אַ שפּרודל, וועלכער איז נאָר פון אויבנ־אויף אַזוי קינציג אויסגעאַרבייט ווי אַ בעקן פון אַ פאָנטאַן, אַז פון דעם וואָס ער שפּריצט־אַרויס, שלאָגט אַרויס פון זיין טיפעניש, — ווערט חלילה, קיין איינציקער טראָפּן נישט פאַרלוירן ; און וואָס די לייט באַווייזן נישט אויסצו־שעפּן מיט זייערע לעפל, הענט און מיילער, — קומט עס צו־ריק, מסתמא אויפן אייגענעם אָרט, און דאָס פאַרמינערן זיך פון קוואַל ווערט פאַר אַ לאַנגע צייט נישט אָנזעענדיק ; נאָר אויב אַ קוואַל נעמט זיך אויס, וועט זיך אַ ציבער מיט קרויט, און נאָכדערצו ביי אַזעלכע זולל־וסובא'ס, — נישט אויסנעמען ? ...

עטליכע מאָל האָט ער זיך געפּרואווט, ווי ער, בערילע, אַרויס־צוקריגן מיט קונצן פון דאָרטן, אָבער זיינע קונצן האָבן זיך אַלעמאָל אָנגעשלאָגן אין דער גלייכער וואַנט ; און איינמאָל, ווען ער האָט שוין אינגאַנצן געהאַט אויפגעמאַכט ס'פענסטערל, געוועזן מיט איין פוס פון יענער זייט, — האָט אים אָנגע־כאַפּט אַ „טשאָסאָוואָי" אויף וועלכן ער האָט זיך גאַרנישט געריכט, יענער זאָל פון דרויסן שטיין, — און אויסגעשריגן :

— שטיי ! אויב דו רירסט דיך, שיס איך...

און בערילע איז ווייטער געבליבן איינגעווייקט...

פאַרנאַכט איז „פּאַוויערקע". אַרום ניינע אַ זייגער מאַכט מען צום דריטן מאָל די קוניץ, און דענסטמאָל, ווילסטו : מאַך די ברכה, לייען קריאת־שמע, אַ נישט קענסטו זיך בחרפתינו אויסציען אויף דער קויקע, אום קריאת־שמע געלייענט, און גאַנץ שיין ליגן ; שלאָפן איז געווענט, -- אויב כ'נעמט דיך אַ שלאָף

אויפצופרעסן !... בע־כע, לייזערניו, — זיך גענומען קושן מיט אים, — די שטאט איז נאך נישט מיינע פטור... כ'גיי טאקי אוועק דינען, אבער דריי יאר איז נישט קיין סך... ס'לויפט אדורך ווי א טאג... און אז כ'וועל קומען אהיים, — אך און ווי וועט זיין צו זיי...

לייזער האט אים געלאזט לויפן ס'מויל, וויסנדיק : ס'א משוגענע שעה, ער רעדט פון היץ, — און באלד טאקי ווי ער האט זיך אביסל אויסגעניכטערט, ממילא שוין געווען אן אנ־דערער מענטש, און דערשפירט דעם עול פונם בידנעם קעסטל. און וועלכן ער קען זיך באלד נישט ווייזן מארגן אויפן באן, און אוועק איבער די הייזער פון די רייכע, גניד'ישע הייזער, וועל־כע'ס זינדעלאך האבן שוין געהאט אפגעטאנצט, און מיט מזל לינן זייערע ווייסע און בלויע בילעטן אין די קעשע־נעס, און זיך פאר זיי געקלאגט ס'פנים :

— א ?... איר זעט : בערילע ?... ווי מ'האט אים צום קאפ געזען ?... איז געווען א לינן, וואס ר'האט צופריער גע־זאגט : דאס זייערע זינדעלאך וועט מען נאך דאס יאר אויפשפילן א מזל טוב, און אים,בערילען, פירן לעזאזל ; ער וועט גיין אין דער אדמה אריין, לינן ניין איילן טיף אין דר'ערד, און קאפן קארטאפל מיט דער גאז...

און אידן, גבירים, גוטע הערצער — האט ביי זיי גובר גע־ווען ס'געפיל פון רחמנות, וואס קען, געבאר, א שטיין רירן : אן ארימער יונג... נישט קיין טאטע, קיין מאמע, וואס זאל זיך אויף אים אומקוקן... און אפשר דערפאר, ווייל מ'האט זיך געטראכט : ס'וועט א סך געזינטער זיין דעם בחור וואס פריער צו פטר'ן פון שטאט, און אים בעסער האבן אין יאקוטסק, ווי ר'זאל זיך דא ארומדרייען, האט איטלאכער אויסגעקראצט, נישט אויף קיין געלעכטער, וואס ר'האט געקענט : א העמד, א פאר גאטקעס, א טלית־קטן מיט כשר'ע ציצית און צונויפגע־שטעלט איינס־צוויי א קעסטל זאכן אויפן ווענ ארויס,—ועטמען נוטס־

— א נארל־פארים ?...

— ניין...

— א בארשטל צו די שטיוול ?...

— ניין...

— א פידעלע שוכוואקס ?...

— ניין...

שמעקט עס נישט רעם סטארשי...

— עפּיס אזעלכנער, אז אלעם ?... וואס ביזטו פון א שטיין ארוים ?... האסט נישט קיינעם וואס דו זאלסט אנגיין ?...

זאגט ער, בערילע :

— כ׳וואלט געקענט ארוים אויף דער שטאט, וואלט איך פון אלעם געהאט...

לאזט ער אים ארוים, בתנאי־זה :

— ער זאל זיך איבערמארגן אינדערפרי צושטעלן אויפן באן, שוין מיטן קעסטל זאכן אינאיינעם, ווייל ער גייט אוועק מיט דער לעצטער פארטיע ; און פאר נישט פאלגן אים, — וועט ער פאר דאס שפּעטער גיין אויף „דיסציפּלינארני באטאליאן"...

מ׳רעדט : צושטעלן, איז צושטעלן ; איז אויף בערילעס גנב׳ישע נאמנות מער געווען צו זעצן ווי אויף די הארבסטע שבועה פון ערליכסטן איך ; און אז מ׳האט פאר אים אויפגעמאכט די טיר, — ער זאל מעגן גיין פראנק און פריי וואו ס׳הארץ זיינס גלוסט, האט ער זיך אזוי געפילט, בערילע, ווי מ׳וואלט אים אראפּגענומען קייטן פון די הענט מיט די פיס און באפרייט פון א תפיסה, אין וועלכע ער איז שוין אפּגעזעסן צען יאר ; מיטן ערשטן טריט געדענקט צו גיין, וואס ד׳ווארעט, — א היים, נאר וואו האט א הונט א היים ? איז ער אריין צו לייזערן אין שיינקל, שוין אין זעלנערשן אנטוכץ, מיטן ווייסן פעלצל, און אויפגערוימטערהייט דערלאנגט איבערן טיש :

— נו ?... ווער איז א יונג ?... נעמיינט : שוין !... אוים בערילע שיינעץ !... נע׳פּנר׳ט, און נעגעבן די הינט

עטליכע האָבן אריינגענומען די פולע פויסטן איז מויל אריין, זיך פשוט געוואָלט אויפעסן.

— שווייג גזלן, רוצח איינער, מאַך נישט פול ס׳בית־המדרש...

— פאַרשיט נישט די גרייפּלאַך...

און גאָר אַנדערע, וואָס האָבן מורא געהאַט אַז דער יונג זאָל זיך דורכדעם וואָס מ׳וועט זיך וואַשן צו אים, נאָכגיכער נישט וועלן פאַרשווייגן, ווערן נאָכמער צעלאָזן, און נעמען אויסזאָגן פון חדר, וואָס ס׳טויג נישט צום עסק; אַזוי האָבן זיי דאָס קליגער־געמאַכט, און נישט געקוקט דאַרויף, וואָס ער רייסט זיך, נאָר מ׳כלומרשט זיך ארומגעכאַפּט ווי מיט אַ גאַנצע מציאה, כדי אים צו פאַרמישן דעם קאָפּ, פאַרשטופּן ס׳מויל, פאַריידן די ציין, און ארוים — ווי ער וואָלט זיי גאָרנישט געהאַט אַזוי שיין באַגראָבן פאַר אַן עולם מענטשן — מיט אָפענע מיילער:

— עי, בערילע, וואו ביזטו דאָס ערגיץ געוועזן ?... מ׳האָט דאָך געמיינט : דו ביזט שוין, דער גוטער יאָר ווייסט, — באַלד אָפּגעקומען די ערשטע העלפט פון דער „סלוזשבע״ ! ...

און נאָך אַנדערע :

— זע נאָר, בערילע, ווי שיין מ׳האָט דיך אויסגעקליידט !... קוק דיך נאָר איין אין אַ שפּיגעלע, דו ביזט נישט קיין בעלן צו זען, — אויב דו וועסט דיך דערקענען ?...

און דאָס האָט זיי אָפּגעגאָלטן, די יונגען...

בערילען וואָס האָט נישט געוואוסט קיין פּותר, קיין חלום, — האָט גענומען ווערגן אין האַלדז.

— נישט לאַנג אַזוי גיין אַנגעמאַן אין די סובות, אין ווייסן ; מאָרגן איז שוין מיין באַגרעבעניש, — גיי איך אַוועק.

— נו, וועט מען נישט טרינקען ? — איז איינער ארויס־געשפּרונגען, זעענדיק : ר׳האָט גע׳פּועל׳ט, ס׳האָט געראָטן דעם יונג צו פאַרמאַכן ס׳מויל.

— און ווי פאַרשטייט איר ? — האָט זיך בערילע אויפגע־

גינט, אז דעם רייכסטן זעלנער׳ס קעסטל האט געמענט א כפרה גיין... ס׳האט נישט געפעלט דערין פון א טאָוועלע נאָדלען, עטליכע קוילערלאך גארן, צוויי בערשטלאך צו די שטיוול, מיט א גאנץ פונט שמירעכטס... דזשעגעכטס... שטינקעכטס... קלע־פאכטס...

געהאט ס׳קעכטל, איז ער אוועק א שמעקטאָן צו די חברה: פאָרט א מאָל א לאַנגער שמואל געוועזן, א קליינער ברוכ׳ל, דער רות ווייסט זיי... מ׳ברויך האָבן א קאָפּ אויף רעדער, זיי אלע צו געדענקען! ... וואו זיינען זיי אצינד? ... מ׳וואלט זיי נייטיק באַדאַרפט אויפזוכן, נאר וואו זוכט מען זיי?... וואו גראָבט מען זיי אויס?...

ערשט, ס׳איז געקומען פאַרנאַכט, האט ער זיי געפּאַקט, און נאך אלע אויף א מאָל, און גאַנץ צופעליק, אומגעריכט, אז — ס׳איז נשתומם צו ווערן ווי אזוי; און ווען מ׳זאָל אים פריער געוועזן קומען דאָס זאָגן, וואָלט ער יענעם געוויס אַנגעשפּיגן אין פּנים... פאַרבייגייענדיק דאָס בית־המדרש, וואו ער איז לכתחילה אריין א טאַפּטאָן דעם דופק ביי א איד, א גביר, — דערזעט ער זיי פלוצ־לינג, — זיינע לייט: דעם לאַנגען שמואל, דעם קליינעם ברוכ׳ל, און די איבריקע, — הע?... ווי קומען זיין אהער?... איז די מעשה: זיי זיינען געקומען צו מנחה מיט אלע בעל־הבית׳ישע יונ־געלייטלאך, זיך ארומגעגאַרטלט מיט פאַרטשיילקעלאך, איבערגעצ־קערט, געוואָרן גאַנצע צדיקים, — און די היץ האָט אים באַשלאָגן:

— הע?... אזעלכע פייגל זיינען זיי?... — זיך גע־קריינקט, — ווי דאָס שטעקט אזוי די שמדקייט אין דער יראה: ערשט נעכטן געקראָכן צו שיקסעס, — קריכן זאָלן זיי שוין אויף אלע פיר; געפרעסן טרפה׳נע קאָלבאַס, און אצינד, גייט עס זיך פאַר־ענטפערן פאַר גאָט, זיך גערעכט מאַכן פאַר לייטן, — מ׳זאָל קענען אריינכאַפּן א פעטע מויד מיט א סך געלט...

די יונגען זיינען געוואָרן רויט און טויט; געזוכט א גרוב מיט די אויגן, אויב ס׳האָט זיך דאָ נישט פאַר זיי אויפגעמאַכט;

מאַרגנס, ווען זי ווערט אַלט, איינגעדאַרט — ווערט זיך קיינער נישט צורירן צו איר, צוטאָן די האַנט...

דעם לאַנגן שמואל, באַזונדער, איז גאַר געלעגן אין קאָפּ די מויד, וואָס דער שדכן האָט אים געשלעפּט, זען ; אַ וואָויל מיידל, מ'קען נישט זאָגן, — מיט אַ פּאַרבל אין די בעקעלאַך, אַ צעפּל, און אַן איינגעשנירט פּיסקעלע, וואָס האָט טויזנט חנ'ען, און בעט זיך נאָר קושן; ס'מיידל איז אים פון דער ערשטער רגע גע־פעלן געוואָרן, און באַלד איינגערוימט דעם שדכן אַ סוד אין אויער : „צוגעטראָפן...“ נאָר וואָס דער פאָטער זיינער, אַן אומגליק, — האָט זיך אָוועקגעשטעלט : „טויזנט רובל !...“ און רירט זיך נישט, אַ שטיין: „ס'טאָר נישט פעלן קיין שוה־פּרוטה... אַ יונג מיט אַ בלאָען בילעט, און נישט געבליבן מיט קיין מום, — ווערט ער אָפּגעבן פאַר ווייניקער ?“... אָבער ביי זיך ווייסט ער, דער לאַנגער, דאָס דער פאָטער ווערט נישט זיין אַזאַ רוצח ; און דאָס אויב ער אַליין ווערט נאָר באַשטיין, ווערט שוין דער שדוך איבער קיין געלט זיך נישט צעגיין...

און אַז ער האָט אויסגעטרונקען עטליכע גלעזלאַך, האָט ער שוין גאָר נישט געדענקט, — ער איז ביי לייזערן אין שיינקל, נאָר געמיינט : ביים מחותן אויף תנאים... אין שטוב זיצן מחותנים... סתם אידן... די גוטע ברידער — אַ מכה ; עפּים אַריינגעקומען וואָוילע יונגען, שקצים, צווישן לייטישע אידן. אידן מיט בערד ?... אין דער אַנדערע שטוב, זעט ער, אַז מ'מאַכט אויף די טיר, — ס'מיידל, זיין כלה ; זי זיצט אין אַ בלאָ זיידן קליידל, מיט שלייפלאַך, ממזר'יש ; זיין מאַ־מע שמעלצט זיך גאָר, און טוט איר אָן אירע בריליאַנטענע קעפּ־לאַך, וואָס זי האָט געלאָזט איבערמאַכן פון אירע, און ער קוקט פאַר דאָס אויס צו קריגן פון מחותן אַ גאָלדענעם זייגער מיט אַ גאָלדענע קייט, און אַ שווערע קייט, וואָס זאָל האָבן די וואָג, און קענען פירן כאָטש אַ הונט אויף איר...

כאפט — אוועקלאָזן אזא נאכט מיטן בלויזן רויך פון א פאַ־פּיראָסל ?... נישט געבליבן שוין מער קיין בראָנפן, קיין מעט, קיין וויין מיט ביר ביי לייזערן ?...

— מיטן שענסטן בזיון !... — האבן זיך די אנדערע צע־שריגן.

— פאַרוואָס דאָס נישט ?...

— ווער זאָל וויסן : דו גייסט שוין מארגן אוועק ?...

— ס'זאָל אויף דיר אזוי ניך קומען אזא אויסכאַפּעניש !...

און באַלד אינם זעלביקן אוונט, תיכף נאָך מעריב, איז חברה געזעסן, שוין צוליב זיין כבוד־וועגן, — ביי לייזערן אין שיינקל ; וואָרים נישט בערילע, וואָס זאָל זיין אזא מורא־מורנה, — וואָלטן זיי געווים מער צו לייזערן אין שיינקל נישט אריינגעשמעקט ; וואָס פאַר א פּנים האָט דאָס, ווען זיי זיינען שוין מער נישט קיין רעקרוטן, נאָר לייטישע בחורים, וואָס שטייען אין וואָזשנע שדוכים,—זיך אוועקזעצן אין א קנייפּיע?... מ'האָט געטרונקען, אָבער ס'איז שוין ווייט נישט געווען דאָס אַמאָליקע טרינקען ; ס'איז געווען בעל־כרחי, — מיט גענייט אין זיך אריינגעגאָסן; מ'איז גיכער געזעסן אין געהאַקטע וואונדן , פאַר א ריין אָפּקומעניש — דער קאָפּ איז נאָר פול געווען מיט די כלות, מיט די מיידן וואָס מ'האָט געזען; און ס'האָרץ האָט גע־חלש'ט צו די ברייטע פּיס, גראָבע פליישיקע הענט, שווערע זיסע ציצן, רויטע קני... זיי ווייסן, די יונגען, דעם סוד: דאָס אזוי ווי מ'גייט נאָר ארוים פון דער „פּריסוטסטווע" מיטן בלעטל אין דער האַנט, — אזוי ברויכט מען כאַפּן וואָס ס'קומט אונטער, אָדער ריכטיקער : זיך גיכער לאָזן אויפכאַפּן ; וואָרים, מיטן יונג איז דאָ דער אייגענער דין, ווי, מ'זאָל אנכאַפּן — מיט א בייגל ; א בייגל, ווען זי גייט ארוים פון אויוון א הייסע, מיט די פאַרב, — האָט זי בעלנים אויף זיך, און מ'כאַפּט איר, אפילו זיך בריענדיק ; און קוים בלייבט זי ליגן ביז אויף צו

אַז וואו אַ איד, גייט ער גלייך אַראָפּ פאַר זיי פון טראָטואַר; און וועלכער קרעמער ס'איז קלוג — שפּאָרט ער־צו פריער די טיר־לאָך פון זיין קראָם; זיינען דאָך אָבער צווישן אידן קרעמער, פאַראַן אויך שלעק, וואָס ווילן זיין ביי זיך תקיף און אָפּנהאַלטן די קראָם, — אַזוי האָט אַזעלכער גלייך די חברה ביי זיך, אינגווייניק; פּאַקט זיך חברה אַריין און מ'פרעגט נישט קיין שאלות, נאָר מ'לייגט גלייך אָן טענות־ומענות, — אין די קעשענעס אַריין: פון ציקערלאַך, לעקעכלאַך, קאַרמעלקעס, פּאַפּיראָסן, וואָס ס'לאָזט זיך...

הייבט דער קרעמער אויף אַ גוואַלט, לכתחילה: אַ שיינע זאַך, צוערשט אַ וואַוילער, און דערנאָך אַז מ'פירט אים אין באָד אַריין, — שרייט ער; און אויף אים קוקנדיק, שרייט אויך ס'ווייב: שרייען די קינדער, שרייען אַלע פון קליין ביז גרויס; און אומעטום וואו מ'הערט דאָס געשריי, פאַרהאַקט מען די קראָמען אויף די פרענטן, מ'שליסט־אָפּ די טויערן, מ'לויפט זיך באַהאַלטן אין די בעטן, אין די שיינק, וואו מ'קען, ווייל מ'ווייסט:

— ס'איז זייער שוואַרצער סוף געקומען...

דערגרייכן אויך די געשרייען צו לייזערן, — לאָזט מען שטיין די גלעזער ביר, און מ'בלייבט זיצן ווי אָפּגעמאַכט; און איידער־וואָס, איידער־ווען, מ'ווייסט נאָך נישט וואָס ס'טוט זיך דאָרט אַזעלכעס, שטייט שוין אויף בערילע ווי אַ לייב:

— חברה, מ'טאָר נישט שלאָפן!... מ'ברויך זיי אַנלער־נען... אַ רוח אין זייערע ממזר'שע הערצער. — איך בין אויך אַ זעלנער!...

אָבער חברה זיצט, צוגעקלעפּט; די געשרייען וועקן נישט מער, פאַרפרישן נישט די אויגן, — מ'זאָל אויפשטיין גרויס, שטאַרק, ווי־ווען מ'איז געווען אַ רעקרוט, אַ הפקר־יונג, קיינעמס־נישט; איין בערילע פלאַמט, און ער געדענקט נישט, ווייסט נישט, צי חברה איז מיט אים, — ער ציט אַהין, ס'טראָגט אים, ס'הייבט

אין דרויסן איז געווען נאכט, נישט קיין גאנץ טונקעלע, — די לבנה האט געשיינט, א ווייס זילבערן פרעסטעלע, און ס'איז דאך געווען פינסטער; חברה שקצים וואס אין די ווייסע פעלצלאך, ווייסע שטיוול, האבן זיך ארומגעבלאנקעט ווי די שדים, און אנגעשראקן... ווייסנדיק: ס'איז זייער לעצטע נאכט דא אין שטעטל, און אז מארגן גייען זיי שוין אוועק ביז איינעם, — האבן זיי זיך צוזאמענגעקליבן, געגאנגען צונויפגעפארטע, און זיך געקליבן איבערצולאזן א לעצט־געלט; אבער דערצו מיז מען פריער באנעצן די ליפן, א נישט — הייבט זיך עס באלד נישט אן: וויל זיך קיין האנט נישט רירן, און די פיס זיינען ווי די שטיקער אייז, געפרוירן; מ'קראצט אויס וואו א גראשן, און מ'נעמט צוביסלאך, טאקי נאר צוביסלאך, און מ'גייט דער־נאך ארויס בכבוד גדול, — אנגעטראטן אויף א קארק. הייסט שוין ביי זיי שכור; און אנהייבן הייבט זיך דאס גע־ווינטלאך אן ביי א איד, וואס מ'ווארפט אים לכתחילה אראפ ס'היטל פון קאפ: איז דער איד א חכם, און פארשטייט: ס'היטל איז נישט מער ווי א צוטשעפעניש, — כאפט ער ס'היטל אן איין ווארט, אדער רעכנט זיך: א כפרה ס'היטל וואס ר'האט ארייגעלייגט אין עסק, און ווישט זיך אפ ס'מויל, גייט זיך זיין וועג, ווי קיינמאל גאר נישט, און טראכט זיך: זאלן זיי קומען אויף אנדערע הענט.. זעען די שקצים, זיי האבן נישט אנגעטראפן, אזוי דערלויבן זיי זיך שוין שפעטער מער, און דעם צווייטן איד וואס קומט זיי אקעגן, זיינען זיי מכבד מיט א לייג פון א שטעקן, — איז דא ווידער די אייגענע מעשה: דער איד זעט מיט וועמען ער האט צו טאן, און מיט וועמען ער ברויך זיך גיין שטעלן, — אזוי שרייבט ער זיך אונטער קבלתי מיטביידע הענט, און אנטלויפט נאכגיבער, מורא־האבנדיק: אויב ס'איז געווען ווייניק, זאל מען אים נישט דערלייגן נאך... דערנאך, אז ס'האט זיי ווייטער נישט אפגעגאלטן, נעמען זיי זיך שוין חוצפה'דיק־פארשייט אויפפירן. — און דאס מאכט,

צוריק אַזוי צעמזיקט — און מיט זיי צוגלייך אַפּגעוואָרט דעם צונג, וואָס האָט זיי געבראָכט איינמאָל פֿאַר אַלעמאָל קומען אָוועקגעמען ביז איינעם פון שטאָט; פֿאָרן אַראָפּגיין צום באַן איז ער נאָך פריער אַריין צו לייזערן, זיך צעקושט מיט דער שיינקע, און שוין דערפון נישט מער געקענט איינשטיין אויף די פיס...

אויפן וואָקזאַל האָבן זיך אויך אָנגעהויבן צונויפקומען חברה, אים ס׳באַגלייט געבן, און דאָס האָט אים זייער געפרייט, בערילע: „ווען ווייסט מען פון אַ גוטן ברודער, אויב נישט אין אַזאַ צייט?...“ נאָר ווען ר׳האָט געזען די אַלע איבריקע, צונענומענע, וואָס אין די ווייסע פעלצלאַך, ווי זיי האָבן זיך דאָס אַזוי אוועקגעזעצט במנוחה אויף די קעסטלאַך, מיט אַ קאַלטע לונג־און־לעבער, אַפּוואָרטן דעם צונג, — הוילע שקצים, רויטע פנים׳ער, וועלכע מ׳האָט צו־נויפגעשלעפּט און אָנגעבראָכט פון די דערפער, און נישט גע־וואוסט מער ווי די קי, די שטאַל און ס׳פערד, און ער איינער, דער איינציקער איד צווישן זיי, — איז אים דאָס גע־גאַנגען אין נאַז אַריין: „הע, ווי קומט ער, טאַקי אַ יונג, אַ משומד, אַ קעלבאַס, אַ כל־בו, נאָר ס׳אַרא גלייכן צווישן זיי מיט אים“?...

און אויב ער איז געווען אַ יונג, אַ כוואַט, בערילע, וואָס האָט קיין מורא נישט געהאַט צו ניין דעם טייוול אין די אויגן, — איז אים פּלוצלינג נישט גוט געוואָרן פאַר צרות, זענ־דיק: מיט וועמען ער וועט ברויכן זיין צוזאַמען עטליכע יאָר, און באַלד איבערגעקלערט: אויב אַזעלכער איינער, וואָס איז אפשר מיט אַ יאָר פריער אַוועק דינען, וועט נישט איצט, ביי זיין אָנקומען, — אויפרייטן אויף אים, ווערן איבער אים דער גאַנצער דעה־זאָגער, און וועלן נאָכזוכן חסרונות: „דו שטייסט נישט גלייך, נייסט קרום, האַלסט נ׳קאָפּ צו הויך, צו נידריק, די ברוסט איז ביי דיר אַריינגעפאַלן, אָדער — צופיל אַרויס“!... — און ס׳האָט אים גענומען דרייען אינווייניק, די פיס געוואָרן ווי אונטערגעהאַקט; אין קאָפּ, וואָס איז אים סיי־ווי געווען גרויס און

אים, די הענט ווי די באַלן גאַנצע; און אַז ער פּאַלט אַריין צווישן די שקצים, און נעמט שלאָגן, פּליט זיי נאָר פונקען פאַר די אויגן ; א באַרג שקצים, — קען ער זיך רען אַז עצה געבן ?...
דאָ א פּליק, דאָרט א קלאַפּ, א זעץ, א שאָס, א ריס, א בריקע, א באָכע, אָבער ס׳געהינטעכץ איז אַזוי גרויס, אַז ס׳בלייבט נאָך גענוג איבער, וואָס זיין האַנט קומט נישט אָן צו זיי,—אַזוי באַניצט ער זיך מיט אַזאַ פּאַרטל וואָס ביי א גרויס געשלעג, ווען מ׳איז איינער אַליין, און ער זוכט נישט אוועקצו׳הרג׳ענען זיי, אָדער אָפּהיימען וועלכן ס׳איז אויפ׳ס טויט, — נאָר מיטן שלאָגן מער אויף זיי אָנצואוואַרפן אַן אימה; און געשיקט, ווי איינגעאַר־בייט דערין — כאַפּט ער א שייגעץ נאָך א שייגעץ ביים קאָפּ, און טוט אים נישט מער, — ווי א האַק אַריין אין א פענסטער ; איז נישט בלויז דער קאָפּ אין דר׳ערד, וועלכן דער שייגעץ פאַר־שפּאַרט שוין אַזוי גיך אַרויסצוקריגן פון דאָרטן—נאָר דער קלונג, דער הילך פונם אויסגעבראָכענעם פענסטער, אין וועלכן ס׳שיטן זיך אויס די שייבן, דאָס פאַרטומלט די אַנדערע, וואָס זיינען נאָך דערווייל שטייף ביי זיך ; קעפּ פליען אין די פענסטער, און זיי ווידער קלינגען מיט צעפּלאַצטע שייבן, שטיקער גלאָז.
— און נאָכדערצו, אַז זיי זעען: ס׳אַנאיינענער, א זעלנער מיט א ווייס פּעלצל, און ווייסע שטיוול, מיט א „פּאַפּאַכע“ אויפן קאָפּ,
— שלאָגט, באַגרייפן זיי באַלד נישט ס׳זאָל דאָס גאָר קענען גע־מאָלט זיין אין דער וועלט: איינער זאָל דאָס טאָן...נאָר מיינען ס׳מוזן אודאי זיין א סך זייערע וואָס זיינען זיך אַנגעלאָפן, — און ס׳קומט אויף זיי א צעמישונג, א בהלה, און זיי ווערן ווי אָפּ־געוווישט פון דער ערד...

אויף צו מאָרגנס איז שוין בעריל שייגעץ געווען מיטן קעסטל אויפן וואָקזאַל ; געשטאַנען ווי קיינמאָל גאָרנישט, — איינ־איינעם מיט די שקצים ; וועלכע ער האָט בלויז מיט א נאַכט

מיט איינמאָל לעבעדיק, געוואַלט זיין ברייטהארציק, ווייזן זיין בריה'שקייט, אַז ער לאַכט פון דער וועלט, און גייט אוועק, ווי ר'האָט זיך תמיד אָפּירגענומען, — ס'זאָל וועטערן, כאַטש אין האלז האָבן אים געוואָרגן די טרערן; און ער האָט אַראָפּ־געכאַפּט די פּאַפּאַכע, גענומען פאָכן מיט איר ווי מיט אַ גאַנצן פּוטערנעם לאַפּן, און שרייען מיט אַ הייזעריק קול:

— פּראַשטשייטע!... בלייבט געזונט!... פּראַשטשיי־טע!...

און געפילט: ס'האָט זיך עפּיס ביי אים אונטערגעריסן; ער האָט אָקוקגעטאָן און געזען: ער אליין שטייט אויפן וואָגאָן, און אונטן זיינען אַלע גוטע ברידער, מיט וועלכע ר'האָט זיך געקושט ווי טייבעלאַך מיט די מיילער, — אזוי האָט אים אַ בייז געפיל אַדורכגענומען, פּונקט ווי זיי וואָלטן אים שולדיק געווען, וואָס ער גייט אוועק; און ס'האָט אים גענומען ברענען, קאָכן, זידן אויפן האַרץ:

— הע?... אזוי טוען גוטע ברידער?... פירן אַן אייגע־נעם אין באָד אריין?... אליין בלייבט מען איבער אין דער היים, און אים לאָזט מען אוועקגיין?...

נישט באַדענקט זיך, אַז ר'האָט זיך אליין פאַרזען, בידים. — אַוועקגעקוילעט, און גענומען שאַרן מיט די הענט איבער זייערע קעפּ, לייגן ברעטער צווישן די אייגענע גוטע ברידער זיי־נע, וועלכע זיינען אים געקומען ס'באַגלייט געבן:

— אין דר'ערד אריין מיטן קאָפּ, גוטע ברידער; אַ גר־טער ברודער זאָל מער נישט געדאַכט ווערן; מ'זאָל אים גאָר נישט קענען, זיך פריער לאָזן נ'קאָפּ אָפּהאַקן, איידער זיך אָפּ־געבן מיט אים...

אויפגעלאפן, — האבן זיך די רויטע וואגאנען פון די שלעפצוגן, וועלכע זיינען געווען אוועקגעשטעלט אויף די זייטיקע ליניעס, — אויסגעמישט אינאיינעם, און ס'איז אויסגעקומען ווי זיי וואלטן געלעגן אנגעווארפן אין די הויפנס, מיט די רעדער קאפויר, טירן־פענסטער אויסגעריסן, און צוזאמענגעדרייט ווי נאך א שווערן צוזאמענברוך, פון וועלכן ער מיט די איבריקע וואס זיצן דא אזוי במנוחה אויף די קעסטלאך, — האבן זיך נאר ווי דורך א נס געראטעוועט ס'לעבן, און ארויס גאנץ...

די יונגען האבן געשפירט די שווערקייט זיינע, און אים אויסגערעדט:

— מ'שיקט דיך נאך דערוויייל נישט אוועק אויף קאטארגע אין סיביר, — דו זאלסט ברויכן זיין צוגעקאוועט צו א טאטש־קע?...

— מ'האט נאך, טאמער קענסטו וויסן, אוועקגעשיקט אזעל־כע פיינע יונגעלייט ווי דו ביזט ,און זיי זיינען גארנישט אזוי געשטאנען, — די קעפ אראפגעהאקט ?...

— דאך נישט מער ווי דריי יאר ; און דאס איז ער דאך אלץ ביי דיר ווערט, דער קייסער, — זאלסט עס אים אוועקגעבן, דו עסט זיין ברויט ?...

דער צוג איז אנגעקומען, די שקצים האבן זיך גענומען דראפען אין די וואגאנען, און ס'איז אים אויך אויסגעקומען ארויפצוגיין אויף די טרעפלאך, — האט ער געשפירט, ווי די קני ברעכן זיך אים אונטער, ביי גן זיך איין; געפילט, א שטייגער : ווי א פאר'משפט'ער צו דער תליה, — ווען ער גייט ארויף אויפן בענקל, וועלכעס מ'וועט אים באלד אפירנעמען פון אונטער די פיס, און זיי וועלן זיך נעמען צאפלען, אויסציען לאין־ערד, און וועלן מיט אלע כחות דערגרייכן, אנשפארן אין עפיס, אז דער שטריק אויפן האלז זאל זיך נישט אזוי שטארק איינ־ציען, און אפרייסן דעם קאפ...

און דא האט ער זיך אנגענומען מיט כח, דערכאפט, נעווארן

מעשה׳לאך

דער טאטע.

דער אלטער רבי איז געווען א גרויסער רבי, און א גרויסער טא־טע; ער האט געהאט אן איינציקע טאכטער, פאר וועלכע ער וואלט ס׳לעבן אוועקגעגעבן; אין די אמאליקע יארן, אז זי איז אים נעבאך קראנק געווארן — ווען איז זי נישט קראנק געווארן? געפארן צו גוטע אידן, און נישט געוואלט שטעלן אויף זיך אליין, אויף זיין גרויסן כח, נאר נעלאפן אנקלאפן אין די טירן פון רביים:

— בעט, אידן, צדיקים, פאר מיין קינדס געזונט; זי איז מיר נעבאך זייער קראנק, און ברויך האבן א רפואה פון זיין ליבן נאמען...

אידן, און אזוינע אידן וואס זיינען געווען נאנט צו אים, האבן זיך גע׳חידוש׳ט, און דאס גארנישט געקענט פארשטיין:

— אזוי פיל חולאים ווערן דורך אייך געהאלפן, רבי, און פאר אייער אייגן קינדס געזונט ברויכט איר לויפן מיילן־וועגס בעטן אין אנדערע, ווען אפילו מלכות׳דיקע־הייפן?...

האט דער רבי געזאגט:

— פאר אנדערע כ׳שטעל מיך איין, און בכל אמצי כח אפילו, — האב איך אלץ נישט וואס אנצואווערן; און ביי מיין קינד — האב איך מורא... דאך אן אייגן פיצל קינד... אפשר אמאל נכשל געווארן ביי א תפלה, א פגימה, דאך נישט־מער ווי א זינ־דיקער מענטש, און מ׳זאל מיר דאס נעמען אויפן חשבון, בשעת כ׳גיי צו בעטן פאר איר?...

דעם רבינס טאכטער, איז, ווי אזא אויסגעקריינקטע צרה, — געווען א בלייכע, אן א טראפן בלוט אין פנים; א סך געקריינקט, פון איר נעבוירנ־טאג־אן, און דאס קלענסטע ווינטעלע פלעגט

קלאַפּגעטאַן אין פּיסל, — איז ער גלייך געוואָרן מבולבל, און אַרויס תיכּף צום קינד, שוין גאָרנישט ווי קיין איד אַ רבי, נאָר ווי יעדער איינער פּשוט־דערשראָקענער טאַטע, און נישט גע־קענט אָפּשטיין איבערצופרעגן:

— וואו האָסטו דיר אַ קלאַפּגעטאָן, מיין קינד?...

— ס'טוט דיר גוט וויי?...

מקורבים האָבן טאַקי שטאַרק מורא געהאַט דערפאַר, וואָס ער פאַלט אַזוי כּהרף־עין ביי זיך אַראָפּ; געוואָלט פון אים מער שטאַרקייט, גבורה, — און ער האָט זיך ביי זיי געבעטן:

— וואָס זאָל איך טאָן, אַז כ'בין פאַרט מער טאַטע, ווי — רבי?...

אָדער:

— כ'בין אַ רבי צו אידן, און אַ טאַטע צו מיין קינד, נישט מער...

זיין טאָכטער האָט זיך זייער שווער געכאָוועט, און מ'האָט באַ־שיינפערלאַך געזען, דאָס זי שטייט נישט אָנגעשפּאַרט אויפן שטאַרקן רבין, נאָר רק אויפן שוואַכינקן, פּיצינקן טאַטן, וואָס האָט אפשר נאָר צופעליק געהאַט אַזאַ צעשטראַלט פּנים, ליכ־טיקע אויגן... געזעסן און געלערנט... געווען רבי ביי אידן...

זי איז שווערלאַך, ווי אַ מסוכנדיק ביימעלע פון דר'ערד אַרויס־געוואָקסן, דאָס קינד; און ווי אַ יונג ציטריק ביימעלע עס אָפּגעהיטן פאַר שלעכטע ווינטן, רעגנס, בליצן און דונערן...

און צוקוקנדיק ווי פון קליינעם מיידעלע ווערט אַ דערוואַקסן מיידל; די בעקלאַך נעמען זיך רייטלען, ווי די צייטיקע קאַרשן; און ס'הערצעלע ציטערן ווי ביי אַ יונג שוועלבעלע — אַזוי האָט ס'האַרץ ביי אים אָנגעהויבן צו לאַכן מיט אַ טיפע זעלטענע פרייד:

— ווי זאָגט איר, אידן?... בטול תורה?... אפשר טאַקי

איר גלייך פאַרשאַטן; וועמען ס׳האָט דערפרישט און דערקוויקט, איז עס פאַר איר געווען אַ בייזער ווינט, האָבן אירע בלייכע בע־קעלאַך זיך גלייך גענומען רייטלען, גליען פון היץ, און שפּילנדיק שוין פאַרוואָרפן ס׳קעפּל ווי אַ געשאָכטן הינדעלע.

— שוין!... אוים קינד... זי איז חרוב... פאַרביי...

דאָס האָט פיל צער פאַרשאַפט דעם אַלטן רבין, און אים צע־בראָכן ווי אַ שאַרבן; אַלע יאָרן — האָט ער זיך נאָר באַקלאָגט: דער רבי, — האָב איך מיט איר געהאַט צו טאָן, שוין צופיל געהאַט צו טאָן מיט איר, און שטאַרק מורא געהאַט, ער זאָל נישט ליידן צוליב בטול־תורה...

וואָרים, דער רבי האָט געקענט, ווער ווייסט, ווי זיין פאַרטאָן אין די עולומות העליונים, און אַזוי גיך ווי דאָס קינדעלע, זיין קינד, האָט געוויזן אַ קרום מינעלע, — איז ער איבער אַ רגע שוין געווען אוים רבי, און געוואָרן אַ טאַטע; דער פשוטער ציטרי־קער טאַטע, וואָס האָט מורא פאַר זיין ברעקל קינד; און זיך גלייך אָפּרייסן פון אַלע, כאַטש אַ טאַפּטאָן איר קעפּעלע, צוליגן די ליפּן, פאַטערלאַך זייגן די היץ פון איר הייסן גליענדיקן שטערן, און זיך אַליין וועלן באַרואיקן:

— ס׳וועט דיר, חלילה, קיין שום שלעכטס נישט געשען, מיין קינד...

א גרויסער רבי, און א הייסער טאַטע:

— מ׳האָט נישט געקענט וויסן ביי אים, וואו ער הערט אויף צו זיין דער טאַטע, און איז — רבי...

א גרויסער רבי, — האָט ער זיך בלינד געמאַכט די אויגן ביים חלבן ליכטל אין די לאַנגע ווינטער־נעכט איבער די שווערע ספרים, ביי זיך אין זיין יחוד־שטיבל; אַ הייסער טאַטע, — ווייל אין מיטן בעסטן, אַז ער האָט אויפגעהויבן די ברעמען, און געזען ווי דאָס קליינע פּיצל טעכטערל האָט זיך ערגיץ פאַרשטאַכן, אַ

מיט צוויי מילן, א וואסער־זעג, אפשר הונדערט בהמות און טייכן
לעבעדיקע פיש...

דער רבי מאַכט מיט מזל חתונה, — ליידיקן זיך אויס שטעט;
ווערן גאַנצע שטעט ליידיק ווי די נים; און זייערע אידעלאַך פאָרן
זיך פרייען מיטן טאַטן, זייער רבין...

וואכן פריער, אזוי גיך ווי דער זמן־חתונה איז געוואָרן אָפּגע־
שמיסט, אין א מזל'דיקע שעה, — האָבן אידן, וואָס זיינען
לכתחילה געווען אויף שבת ביים טיש, זיך שוין פארהאַלטן, און
מער נישט אהיימגעפאָרן, צוריק; מיט יעדן טאָג האָט זיך די
חתונה אָנגעהויבן מער פילן, האָט אַלץ מער די שטאָט באַקומען
א יום־טוב'דיק פנים; נייע פּנימער פון אידן, האָבן זיך גענומען
אהערוויַזן, — וואָס זיינען אָנגעקומען צופוס און מיט בריקעס
פון ארום און ארום; ס'זיינען געווען אזעלכע אידן, וואָס האָבן
אין רבין נישט שטארק געמענגט האַלטן, און געקומען מער צום
טאַטן, וואָס וועט זיך פרייען — ער גיט אוים זיין איינציקע טאָכ־
טער, ביי וועלכע ער האָט אזוי פיל צער געהאַט, און זיך אזוי
פיל אָנגעליטן...

די חתונה איז געווען א שטיק יריד; א שמחה צווישן הימל
און ערד; מיט א מעת־לעת צוריק איז שוין נישט געווען וואו
זיך אהינצוטאָן אין שטאָט, האָבן אידן באַזעצט וואו א ליי־
דיק שטיקל ערד, געשלאָפן אין די גערטנער, אין די סעדער,
אויף די פעלדער...

אויף דער נאַכט איז דער גאַנץ גרויסער עולם אריין אין
די קליינע שמאָלע געסלאַך, — פון שטובן איז געווען אָפּגערעדט,
נאָר אפילו דער מאַרק און די אייגענע געסלאַך איז מיט זיי
ענג געווען; דער רבי, ווי א העלער ליכטיקער זייל, האָט ערגיץ

נישט גלייך געווען: כ׳בין אזוי אראפגעפאלן ביי זיך, און זיך אפגעריסן פון לערנען, — וואס איז אבער ווערט, אידן, דער מענטש, דער מענטש, וואס כ׳האב דורכדעם ארויסגעברענגט?

ווער רעדט, אז דער רבי האט דערלעבט, זיין טאכטער זאל שטיין אין שדוכים, — איז שוין גארנישט געווען קיין גלייכן צו אים; האבן יעדן איינעם געקענט קומען טרערן אין די אויגן, צוזעענדיק, ווי זיינע אויגן זיינען פיל; אז שדכנים האבן אנגעהויבן קומען, האט ער אפילו איבערגעכאפט די מאס, זיך גארנישט באנומען ווי קיין איד, א צדיק, נאר זיך ארויסגעביטן ווי א קלוגער סוחר:

— איר חתן מוז זיין מגזע רביים...

— דער טאטע — א גביר... א נגיד.. אז אדיר...

ווייניק?...

— מוז ער אים קענען מיטגעבן אזא עשירות, דאס אפילו ווען ער זאל זיצן און לערנען כל־ימו און עסן פונם גרייטן, זאל נאך אלץ בלייבן פאר אייניקלאך...

און אז מ׳האט אים געגעבן אנצוגעהערן דעם רבין, ס׳איז נישט שיין אזוי, — האט ער מיט דער לאכנדיקער פרייד וואס אין זיינע אויגן, ארויסגעקוואלן:

— אז עסן חזיר, זאל רינען איבערן מויל; ממה נפשך: טאמער נעמט מען טאקי אזוי אויפן צימבל איבער הונדערט און צוואנציק יאר, פאר בטול תורה, וואס ער האט זיך אזוי אפט אוועקגעריסן פון לערנען צוליב איר, — זאל ער כאטש וויסן, אז ס׳קינד זיינס האט עפיס דערפאר?...

און ער האט טאקי אויסגענומען א שדוך פאר איר, אזוי ווי ר׳האט נאר אליין געוואלט; אן אייגענער חסיד, א רייכער איד, א בין־תורה, — האט אוועקגעלייגט אויפן טיש א גאנץ דארף

פון א סך אידן, וואָס זיינען געפאַלן פון די פיס, און געבליבן ליגן צעטראָטענע, צוקוועטשטע, מיט טויטע פאַר׳חלש׳טע פנים׳־ ער...

ערשט דער גראָער טאָג האָט אַלעמען די אויגן געעפנט. די קלע־ פיקע שלעפעריגקייט פון די ביינער אַרויסגעצויגן, און מ׳האָט געזען ווי אין אַלע געסלאַך, אויף די וועגן, גערטנער, — ליגן אידן פאַר׳חלש׳ט, ווי נאָך א שווערע הריגה, א בלוטיקע שחיטה, קוים וואָס זיי האָבן געזשיפּעט..

און די איבעריקע, וואָס זיינען יאָ שטיין געבליבן, זיך גע־ האַלטן אויף די פיס — האָבן אויך קיין זייטן נישט געהאַט; קיין פיס נישט געהאַט, קיין ביינער, קיין ביינער, און די פנים׳ער זיינען ביי זיי געווען בלאָ, אונטערגעשלאָגן, די שטערנס — מיט אויפגעלאָפענע ביילן, אויך נישט ווי זיי וואָלטן געווען אויף א חתונה, נאָר אַרויס פון א געשלעג, פון א ביטער געשלעג...

מ׳האָט גענומען לויפן, זיך פרעגן אויפן רבין:

— וואו איז דער רבי?...

— דער רבי!...

דער רבי איז נישטאָ...

ער איז איבער א נאַכט געוואָרן איינגעשרומפן, קליין, זיצט און האַלט די אויגן צוגעמאַכט ווי א שוואַלב אויף א ביטערע סעלט...

מ׳איז צו אים צוגעשטאַנען, גענומען פרעגן:

— וואָס ער זאָגט דערויף?...

האָט ער פאַר׳צער׳ט זיך אָנגערופן:

— כ׳בין געשטראָפט געוואָרן, אידן, ווייל כ׳האָב באַדאַרפט זיין מער רבי און ווייניקער טאַטע...

— און דער חורבן, רבי?..

— פון וואַנעט האָט זיך דער חורבן גענומען?...

אויף אַ שמאָל באַרגיק געסעלע, נעבן דער אַלטע איינגעביקטע שול, געפירט זיין טאַכטער צו דער חופה, — האָט מען ברוב־עם געהוליעט, איבער אַלע געסלאַך זיך געפרייט, אַרומגענומען בײַ די גאַרטלען און געטאַנצט; און אַזוי ווי אין חלום געהערט די פידלען אַרויסווײַנען דעם גאַנצן צער פונם קינד'ס גרויסן טאַטן; און ווי די בעסער האָבן געברומט, — געוואָלט פאַרשרייען זייער וויטאָקן...

ס'האָט זיך געוויגט דער עולם, ברייט צעוויגט, ווי אַ ברייטער ים, וואָס ציט זיך פון אייביק ביז אייביק צום ברעג: אידן. האָבן זיך געקאָפּעט אין אַ זיסע שכרות, מיט אַ העל צע־גאָסענע פרייד אין די ביינער, זיך געשטופּט, שטייענדיק־גייענדיק, — אויף איין אָרט; און קיינער האָט נישט געקענט זען די ליכטיגקייט פון די הייזער, וואָס האָבן ממש געלויכטן פון גרוים היימליכקייט און לוסטיגקייט...

ערגיץ־וואו האָבן זיך אַפילו יאָ אַדורכגעריסן קולות; אידן, איינציקע, געציילטע, — האָבן אין די אַטלעסענע קאַפּאָטעס, מיט פאַרשווימענע פּנים'ער, זיך אַרויפגעכאַפּט צו די אַנדערע אויף די אַקסלען, און עפּים געוואָרנט, ווי פאַר עפּים געווען אָנ־געשראָקן:

— אידן, ווי קומט, ס'זאָל זיין אַזוי ענג?...

— טאַקי אַ גרויסער עולם אָנגעקומען, זיינען נישט גע־נוג ברייט די פעלדער, און אַלע וועגן אַרום?...

— מ'האָט דאָך שוין באַלד די הייזלאַך אויף אַ גאַנצן תחום שבת פון שטאָט אַרויסגעשטופּט, און ס'ווערט אַלץ נישט גערױמער...

אָבער פון טיפן עונג און ריינעם נחת, האָט מען נישט גע־שפּירט די יסורים, ווי מ'טרעט זיך מיט די פיס, און מ'שטיקט, מ'נעמט זיך די אויגן פון קאָפּ אַרויס; נישט געהערט דאָס קרעכצן

דער בוים.

ס'האָט געלעבט אַ איד אויפֿן דאָרף; נישט עפּיס קיין פּראָס־טער איד, אַ ישוב'ניק, אַן אַרענדאַר, — דער דאָזיקער איד האָט ווייט גע'שם'ט, געווען מפֿרסים, און זיין נאָמען האָט העל גע־לויכטן אין די אַרומיקע שטעט, אויפֿן געגנט.

נאָך גאָר אַ יונגער איד, און שוין אַ גרויסער בן־תּורה, אַ למדן; די גמרא האָט זיך קיינמאָל נישט צוגעמאַכט פֿאַר זיינע אויגן; ער האָט פֿון איר גייענדיק אַרויסגעלערנט; זיין געדאַנק האָט שטענדיק געזוכט אויף די פֿאַרפּלאָנטערטע וועגן, און די אויגן האָבן יעדע רגע אויפֿגעלויכטן פֿון די נייע דראַבנע שטעזקעלאַך, וואָס האָבן זיך פֿאַר אים אַנטפּלעקט; ער איז געבליבן טיילמאָל שטיין פֿאַר הויכע בערג, געפֿערלאַכע טאָלן, — אָבער נישט מער ווי איין ווײַלע געשטאַנען, און זיי באַלד מיט אַ ליכטיקן שמייכל איבערגעשטיגן...

נישט די גליטשיקע הויכקייטן פֿון די בערג, און נישט די שרעקנדיקע טיפֿקייטן פֿון די טאָלן, — האָבן אים געקענט אָפּ־האַלטן; זיין קאָפּ האָט זיך כּסדר באַוואויגן, ווי אַן אומרו באַוואויגן, און דער שטערן, — זיך געוויסט מיט אַ לבֿנה־ווייס־קייט; די גאַנצע וואַגיקע שווערקייט פֿון אַלע זיינע יאָרן לערנען — האָבן די קנייטשן אויפֿגעהאַלטן, צוזאַמענגעפּרעסט; פֿון זיינע אויגן האָט אַרויסגעפֿלאַמט די העלע ליכטיגקייט פֿון יענע ספֿרים, וואָס ער האָט טאָג און נאַכט איז זיך אַריינגע־זויגן, און געווען דערמיט אָנגעזאַפּט ווי אַ שוואָם מיט רעגנ־וואַסער...

דאָס הויז וואו דער איד האָט געוואוינט, איז געשטאַנען בײַם וואַסער; אין וואַסער האָבן די פֿענסטער זיך געשפּיגלט, און אים געוויזן די ליכטיקע שמייכלען וואָס שפּילן אויף זיין פּנים;

— דאָס האָט די סטרא אחרא, וואָס איז צו מיר אויף דער חתונה געקומען, ס'ענגשאַפט אָנגעמאַכט, איר זאָלט זיך דורסן...

די מקורבים, וואָס האָבן אים פריער געוואָרנט, האָבן זיך ווידער גאָרנישט געחדושט, — זיי האָבן זיך אויף דעם געריכט:

— ס'איז אים געקומען פאַר בטול־תורה...

האָט באַלד יונגערהייט אָנגעהויבן זינגען אינאיינעם מיט די פֿייגל, וואָס ערוואַכן זומער אין די נעסטן; שפּעטער, אַז זיין נשמה האָט אָנגעהויבן פֿליען, און זיין געמיט — אַרומגעשוועבט אינם אויר־העולם, — האָט זי באַקומען איר קוואַל, דעם אייביקן קוואַל, אין דער גרויסער שטוב מיט די פֿולע אַלמערס ספֿרים, אין וועלכע דער טאַטע האָט נאָך פֿריער פֿאַר אים, געלערנט...

דער איד איז געווען אַזוי אָנגעקניפּט און צוגעבונדן מיט אַלע זיינע אברים אינם דאָרף, אַז דאָס דאָרף איז כמעט געווען זיין צווייטע מוטער; די מוטער־ערד האָט אים געלעקט די פֿיס, זיך געבענטשט אין זיינע טריט, און געוואָרן פֿרוכטבאַר, מעוברת, וואו ער איז געטראָטן; די ערד, דאָס גראָז פֿון דער ערד, די שפּראָצונגען אירע, געוויקסן, וואָס האָבן זיך אַרויסגעצויגן צום הימל, און אַלע ליכטיקע ביימער, — זיינען געווען געבענטשט, און געטראָגן גאָלדענע קרוינען פֿון זיינע ברכות...

די פֿייגל וואָס האָבן אַרומגעהיפּט איבער די לאַנגע, פֿעטע בייטן און קערנער געפּיקט, אפֿילו די שרצים ורמשים, אַלטע דערצאַרנטע קראָען, — זיי אַלע האָבן אים אויפֿגעהויבן, הויך אויפֿגעהויבן, ער זאָל זיין העכער פֿון דער ערד; ער זאָל גיין, ווייל ר'האָט עס געמוזט, — אויף דער ערד, און זיין העכער פֿון איר...

און אַז אידן זיינען צו אים געקומען, אים געבעטן רחמים, ער זאָל מיט זיי מיטגיין אין זייערע שטעט אריין, וואו זיין לערנען וועט נישט זיין פֿאַר די הימלען בלויז, נאָר אידישע הערצער וועלן זיך דערקוויקן דערמיט; שווערע געמיטער זיך דערפֿרייען, ווערן יום־טוב'דיקער, לעבעדיקער, — אַזוי האָט ער אויפֿגעהויבן בלויז דעם קאָפּ, און די ליכטיקע שמייכלען, וואָס האָבן געלויכטן ביים פֿאַרענטפֿערן אַלע שווערסטע קשיות, — זיינען טונקעלער געוואָרן:

— ווי קענט איר וועלן, אַז דער בוים זאָל אייך געבן פּירות,

די ליכטיקע שמייכלען, וועלכע גליטשן זיך אראפּ מיט דער איי־נענער לייכטקייט פון אויפקניפּן די שווערסטע קניפּן אין די אלטע כתבים פון די פארגעלבטע בלעטער.

מ׳האט אים געקענט צווישן גוטע אידן, און געוואוסט פון אים ; און גוטע אידן, גרויסע לומדים ומופלגים — זיינען בסתר געפארן צו אים, געקומען צעטראגענע און נאכגיכער ארויס — הייטערע, מיט גרינגע געמיטער, און שיינענדיקע פנים׳ער..

דער איד האט בלויז א קוק געטאן, איין קוק, ארייגעטאן זיינע ליכטיקע אויגן אין ספר, — און ס׳איז שוין איבער א רגע אזוי גרינג געווען פארענטפערט, אזוי ווי ס׳וואלט גאר קיינמאל קיין שאלה נישט געווען אויף יענעם ארט ; דער איד האט נישט געוואוסט פון קיין קרומע וועגן, — אלע וועגן זיינען פאר איר געווען גלייך ; אלע וועגן ווי די שפּיגלען : גלאט, קלאר, און פּאלירט...

מ׳האט דעם איד געוואלט ארויסקריגן פון דארף ; שטעט האבן זיך איבער אים געשלאגן, ארומגעריסן, — איטלאכע באזונדער אים געוואלט אנקריגן, אבער דער איד, דער למדן, האט נישט געוואלט, אז שטעט זאלן זיך איבער אים רייסן, זיך ווערן שונאים, האט ער זיי פארגלייכט דערמיט, — וואס ער איז אין דארף געבליבן...

מיטן דארף האט דער איד געלעבט ; מיט די פעלדער פון דארף, מיטן וואסער, מיט די וועגן, און מיט די וועלדער ; ער איז נישט געקומען אהער, זיך לכתחילה באזעצט, — נאר זיין מאמע האט אים אויפן דארף געהאט, און אויפן זעלביקן דארף האט ער גאטס וועלט דערזען, די ליכטיקע וועלט, גאטס...

אינאיינעם מיט דער מוטערס מילך אויך איינגעזאפּט אין זיך די זאפטיגקייט פון די וועלדער און טייכן ,און זיין נשמה

מיט אידישע קולות... און אין די קולות האָט מען געקענט הערן אַלע נגונים...

אַזוי האָט דער איד געלערנט, געזען די וועלט, די וועלט וואָס איז געווען אין זיינע אויגן — בלאָע הימלען, געבירטיגע ערד.

און אין מיטן בליען, ווען דער הימל האָט אַזוי מילד געלויכטן איבער זיין קאָפּ, און דער איד איז אַרום בעשיינען די וועלט, און די ערד זיך בענשן מיט טויזנט ברכות פון זיינע טריט — האָט ער דערשפּירט : ווי זיינע וואָרצלען ווערן אָפּגעשניטן פון דער ערד ; ער האָט דערשפּירט, דער בוים, ווי די שאַרפע זייט פון דער האַק איז געקומען, און שניידט איבער די וואָרצלען וואָס האָבן זיך אַזוי שיין געהאָט פאַרשפּרייט אין דער ערד...

און דאָס איז געווען זיין ווייב, וועלכע האָט זיך מיט איינ־מאָל אָוועקגעשטעלט ביי דער טיר, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, — און אַז ער האָט אויפגעהויבן זיינע קלאָרע אויגן צו איר, האָט זי געזאָגט :

— כ׳וויל דו זאָלסט מיט מיר אַוועק פון דאָרף...

ס׳ערשטע מאָל האָט זיך אים אויסגעוויזן גאָר פרעמד איר קול, און אַז נישט זיין ווייב, די קלוגע, וואויל־געלערנטע, הימל־ליכטיקע, — זאָגט דאָס אים ; און שפּעטער, אַז זי האָט אים שוין אָנגעהויבן צו באַגעגענען אָפּטער מיט דער איינגענער בקשה:

— כ׳וויל, דו זאָלסט מיט מיר אַוועק פון דאָרף...

האָט ער שוין אָנגעהויבן אַריינגיין מיט איר אין אַ שמועס :

— אַוועק, זאָגסטו ?... ווי קען איך אַוועק ?... וואו וועל איך קענען לעבן, אַז כ׳וועל נישט האָבן ס׳דאָרף ?... די ערד אויפן דאָרף ?...

אידן, — ווען איר וועט אים אפשניידן פון דער ערד ?... איך בין אזוי ווי דער בוים, וואס האט שטעקן זיינע ווארצלען אין דר׳ערד, און פון דער דאזיקער ערד שלאגט אין מיר דער קוואל, דער באר מים...

אזוי האט דער איד געלערנט...

איז ער ארויסגעקומען פאר זיין טיר, — האט זיך אנטפלעקט פאר אים די ברייטע וועלט, די טיפע וועלט, האבן אנגעהויבן זינגען אלע זיינע גלידער; איז ער געגאנגען צווישן די פעלדער, — האבן אלע ווינטן איבער אים זיך געשלאגן, און געוואלט פריער גלעטן די פאלעס פון זיין קלייד; און ער האט געבליט אויף דער ערד, דער איד, ווי עס בליען דיביימער, און אין זיך געהאט—ווי אלץ וואס ס׳לעבט און וואקסט אויף דער ערד, — זיינע צייטן; צייטן, ווען מ׳האט גאר נישט געקענט ארייננקוקן אין זיין פנים, ווען אלע פארבן פון בוים, גראז און פלאנץ — האבן זיך געביטן אין זיינע באקן; און צייטן, ווען דאס געוויין פון די פעלדער האט אראפגעוויינט פון אים; מ׳האט אין די טיפע זארגן אויף זיין שטערן, געשפירט דעם צער פון וועלקן, פון אונטערגיין...

מ׳האט געזען: ווי דער איד האט מיטגעלעבט, מיטגעלאכט און מיטגעוויינט מיט דער געבורט און מיט דעם אונטערגיין פון אלעם, וואס האט געלעבט אין די פארשידענע צייטן; ווי זיין גוף האט זיך געטרייסלט פון די ווינטן אין הערבסט, און זיך געבאדן אין רחבות פון די בלאע הימלען אין זומער...

בלאע הימלען, וויינענדיקע רעגנס — דאס איז געווען זיין חיות; דאס האט אים דערפרייט און געברענגט זארגן; אויפגעהויבן און אראפגעווארפן; און אזוי ווי די פייגל האבן געזונגען. — האט עס ארויסגעזונגען ביי אים, נאר מיט אנדערע קולות,

איז איר צער דאָ אזוי גרויס?... און וואָס רייסט איר הארץ און גייט אויס ?...

האָט זי אים דערציילט:

— א שאָטן גייט מיר נאָך פון שלאָס... א טונקעלער שאָטן פון אַלטן פּריצ'ס זון... און ער וועט איר שלעכטס טאָן... זי האָט מורא פאַר אים..

און איר צער האָט אים דערהויבן, דעם איד, ביז צו ווייטאָק; און ער איז נאָכדעם נאָך שטאַרקער געוואָרן צוגעבונדען צו דער ערד פונם זעלביקן דאָרף; און ווייל ער האָט געוואוסט, אַז די ערד ווערט ביי אים אַרויסגעריסן פון אונטער די פיס, זי גליטשט זיך אַוועק, — געדיכטער איז געווען איר האָניק, בע'-טעם'טער איר זיסקייט, פעטער איר נאָב, און ליכטיקער איר ראיה...

ווי אַ מוטער וואָס ווייסט און זעט, ווען איר קראַנק קינד גייט שטאַרבן, — די ליבע וואַוילע מַעֲלות דערפון, אַזוי האָט ער אין די לעצטע טעג אויך געזען ס'דאָרף, ריכטיקער: אין די ערד פונם דאָרף, — אַלע גוטע מעלות, ווען ס'האָט זיך באַדאַרפט אָפּטאָן פון אים...

ס'דאָרף, פאַרן שיידן זיך, פאַרן געזעגענען, צו נעילה, איז שוין גאָר אַן אַנדער דאָרף געווען; אַ העל ליכטיקס, פון גאָט באַשטראַלטעס, גן־עדן דאָרף, — אַ דאָרף אין די עולמות העליונים, וואו די צדיקים גייען אַרויס נאָכן לערנען פון גן־עדן, מיט די גילדערנע קרוינען אויף די קעפּ, זיינען נהנה מזיו־השכינה... טוען זיך אָפּרוען אין לויטערן ליכט פון די פעלדער...פון שבת־רו... זיך אָפּ'טוב'לען אין די קלאָרע קוואַלן פון די וואַסערלאַך...

— כ'וויל, דו זאָלסט מיט מיר גיכער אַוועק — האָט זי אים אָפּגעשטעלט — דער שאָטן גייט מיר נאָך... מיין ליב רייצט אים... מיינע אויגן געפעלן אים...

האָט זי להכי געשוויגן, און שווייגנדיק ס׳איריקע עקשנות׳־דיק געמאָנט:

— כ׳וויל אַוועק... זאָלסט מיט מיר דורכאַוים אַוועק...

— און ס׳דאַרף אַליין? — האָט ער אַלץ גע׳טענה׳ט — די ליכטיקע שטובן ביים וואַסער, וואָס טונקען זיך אונטער פּסח־צייט ביזן קנעכל?... די גאַנצע תורה וואָס איז אָפּגעלערנט געוואָרן, און שוועבט פון דורות איבערן הויז, וועלכע האָבן געלעבט פאַר מיר, און מיך געלאָזן נאָך זיי אויפן דאַרף?... די תורה׳ס, די פאַרוואַגלטע נגונים, וועלן דאָך בלייבן אָן אַ תקון; וועסט מיך צונעמען פון דאַרף, וואו די גוטע און בייזע ווינטן דערפרייען און מאַכן מיך טרויעריק — פון וואָס וועל איך ערגיץ אַנדערש־וואו ווערן דערפרייט און טרויעריק?... און וועמען וועלן די אַלע פאַרשפּרייטע נגונים פון דורות געפינען זייער תקון?...

האָט זי אויפגעהערט ריידן, דאָס ווייב, אָבער אַרומגעגאַנגען שוין נאָכדעם אַן אַנדערע, נישט מער די אייגענע; און דער איד, ווי ער האָט געזען אַז זיין ווייב ווערט אַן אַנדערע, איז נישט מער די אייגענע — האָט ער געקלערט: ס׳ווייב קומט פון דער פרעמד, און פון דער שטאָט דערצו, פון וואַנען זאָל זי וויסן, אַז ער איז אַ בוים דאָ, אַ בוים וואָס וואַקסט אין דר׳ערד?.. אַ בוים פון זיינע אבות אבותיהם...

אַ יונג ווייב... אַ שיין ווייב... זי קען טאַקי דערפרייען מיט איר גוט האַרץ... אין אירע אויגן פאַר׳גנב׳עט זיך אַמאָל די בלייכקייט פון דער לבנה, און דאָס גלוסטן איר׳ס, איז גלייך ווי דאָס גלוסטן צו דער ערד, וואָס האָט געטראָגן און געבוירן... זי איז געווען דאָס חלק־שני פון דער ערד... ביידע האָבן זיי אים געגעבן זאַפט צום לעבן... און זי האָט דאָך צוזאַמען מיט אים אין דער ערד זיך געבענטשט... מיט זיין לערנען ערשט ווי פון דער ערד זיך געקוויקט, און וואָס, נישט געקענט פאַרשטיין —

שרעק.

ס׳האָט געפּאַנגעוועט אַ מגפה, ר״ל; אַרום אין די שטעטלאַך איז ס׳חורבן געווען גרויס; האָט עס אַוועקגעריסן מאַמעס פון זייגנדיקע קינדער, חתנים פון כלות...

געמאַכט לעבעדיקע לעכער אין די הייזער...

דאָ אין שטאָט, וואו דער רבי איז געזעסן, איז לעת־עתה געווען שטיל; דער צדיק האָט זיך איינגערעדט:

— ער וועט איר אין דער שטאָט נישט אַריינלאָזן, די מגפה...

איז, ווער ס׳האָט געוואָלט, געווען אַ מאמין בדברו, און זיך געטרייסט מיט הארץ־חלשות; און ווער נישט — אַרומגע־גאַנגען אָן אַ קאָפּ...

אַליין האָט דער רבי זיך אויך נישט געוואָלט פאַרלאָזן אויף קיין נסים, און געבראַכן עולמות; געהייסן בלאָזן שופר... צינדן ליכט אויף די קברים... און אָנגעזאָגט דעם גבאי:

— חלילה אַ שלעכטע בשורה, זאָל מען אים תיכף קומען אָנ־זאָגן...

און דאָס אַלץ איז דערווייל געווען גוט, אַז די מגפה האָט קיין שליטה נישט געהאַט איבער קיינעם אין שטאָט...

מ׳האָט געהאַט מנוחה פון איר...

דער רבי איז טאַקי געשטאַנען ווי אַ ריז, אַ גבור, אויפ־געשטעלט די פּלייצעס:

— עלי ועל צוארי; ס׳זאָל דאָס מיר שאַטן, וואָס ס׳וועט דער שטאָט שאַטן...

כאָטש ס׳איז נאָר געווען געזאָגט, האָבן שוין פונדעסטוועגן די מקורבים זיינע געהאַט גרויס תרעימות אויף אים:

— ער ברויך זיך נישט וועלן מקריב זיין דער ערשטער;

און ער איז אַרויס פון וואָרען חלום, זיך ערשט איינגע־קוקט אין אירע אויגן, דערזען אין זיי דעם גרויסן פּחד, די מורא פאַר איר ווייבלאַכקייט, פאַר איר כשר׳ע צניעות׳דיקע ריינלאַכקייט, איז ער אַוועק פון דאָרף, און אין גרויס אבלות נעגאַנגען מיט איר צו דער שטאָט.

נאָר אויב עס איז מקוים געוואָרן די בקשה פון די מענטשן, ער זאָל צו זיי קומען — האָט ער אָנגעהויבן דאָרן נאָך גיכער ווי ער איז געקומען; טריקענען די זאַפטן אין זיינע ביינער, ווי ביי אַן אָפּגעשניטענעם בוים, מ׳שניידט אים איבער די וואָרצ־לען...

אים א ביין אין האלז, אזוי נעמט ער ארויס א כתב און ווייזט
שווארץ אויף ווייס:

— זע, כ'האב א כתב צו גיין דא הרג'ענען דרייצן מענטשן;
און ס'וועט דיר גארנישט העלפן וואס דו שטייסט מיר אין
דער וועג, — איך מוז זיי אוועקנעמען ס'לעבן...

טראכט דער רבי:

— א כתב?... און דרייצן מענטשן, סך־הכל — לויגט זיך
אפשר נישט אקעגנצושטעלן דעם בית־דין של־מעלה, און אנמאכן
דארטן א יריד אין הימל...

באשטייט דער רבי, און זאגט צו אים:

— גוט, כ'וועל דיך ארײַנלאזן, נאר דו מוזט מיר צו־שווערן,
אז דו וועסט נישט מער צונעמען פון שטאט ווי די דרייצן מענטשן
וואס דו האסט אויפן כתב...

זאגט דער מלאך־המות:

— אז כ'האב נישט מער אויפן כתב, וועל איך דאס גיין טאן
בלויז מיט מיין רשות...

גייט ער אריין מיט איין וועג, און דער רבי — מיט אן אנ־
דערן; הינטער דער שטאט, ער קומט, — הערט ער שוין
ס'גוואלד:

— די מגפה איז דא...

ער האט נעבאך גוט געוואוסט, און געהאט בטחון...

מ'לויפט אים אנטקעגן:

— ר' ברוכל אסתר'ס איז אוועקגעפאלן...

— שלום לייבלס איז שוין נישטא; ס'האט קיין רגע
נישט געדויערט; מיטן אויג — שווארץ געווארן ווי קויל..

דער רבי וויל נישט הערן; פארמאכט זיך ביחידות, און
לאזט נישט מער קיינעם־צו צו זיך; מ'האקט אים אריין אין
די ווענט, מ'שלאגט־אפ די טירן:

— ראטעווע...

— די שטאט גייט אונטער...

איטלאכס ילידאשה איז טייער, אפילו א הדיוט — זיינען אבער דאך קיין סך גוטע אידן אזעלכע נישטא...

ס'האבן אבער אנגעהויבן אנקומען ידיעות, איינע ערגער פאר די אנדערע:

— די מגפה גייט...

— זי איז שוין ארום, אין די דערפער...

— דאס שטעטל קארטשעט זיך שוין כמעט אין אירע ארימס און וועט, קוקנדיק, — אוועקפאלן...

האט דער רבי געהאט גרויס שברת הלב, און איז זיך מיישב, גייט ארויס הינטער די שטאט, צוויי־דריי ביימלאך זיינען פאראן, און האט זיך בדעה אוועקצושטעלן אויס'טענה'ן מיט גאט־ברוך־הוא, — אזוי זעט ער דא, ווי צווישן אנדערע וואס גייען אריין אין שטאט, גייט זיך אויך דער מלאך המות; האט ער אים גלייך אנגעכאפט ביי די האנט, דעם בחור, און אפגעשטעלט:

— וואו גייסטו?...

— אין שטאט אריין! — זאגט דער מלאך המות.

— אסור מיר, אויב כ'וועל דיך אריינלאזן! — שטעלט זיך אים דער רבי אין וועג.

— כ'מוז אריינגיין!... — זאגט דער מלאך המות.

— האסט דיר דאס גארנישט וואס איינצורייידן! — טענה'ט דער רבי.

— דו ביזט טאקי גרויס, — ווערט דער מלאך המות ביי זיך געפאלן, און קענסט זיך מיר אקעגנשטעלן, — איך האב אבער אן אנזאג און בין געשיקט פון נאך א גרעסערן פאר דיר...

שטייט דער רבי שטאל און אייזן:

— יענער קען טאקי זיין גרויס ביי זיך, אבער ביי מיר אין שטאט בין איך נאך גרעסער; האט מיר אפילו קדשא ברוך־הוא, אויך קיין דעה נישט צו זאגן...

זעט דער מלאך המות, ער האלט שמאל, — דער רבי שטייט

ס'קומט צום דרייצנטן מת, גיט ער א געשריי:

— שטיי !...

און מאַכט־אויף ס'פענסטער, ווייזט זיך צום ערשטן מאָל, זינט די מגפה האָט אויסגעבראָכן; ס'פּנים ביי אים שטראַלט, א גרויסע שמחה, — און ס'קול זאָגט:

— אידן, וואס הערט זיך ?...

זאָגט מען אים, ווי געוועגטלאַך:

— ס'איז נישט גוט; מ'ברויך רחמים, א ישועה פון הימל...

— וויפיל מתים ?...

— דרייצן ביז איצט צו קבר ישראל געקומען...

זאָגט דער רבי מיט גרויס בטוחות:

— ס'וועט אודאי זיין גענוג..

פרייט מען זיך:

— הלואי ס'זאָל טאַקי זיין גענוג; מ'זאָל שוין האָבן אָפּגעקומען דערמיט; דער אייבערשטער זאָל זיך עפּיס מרחם זיין, און ס'זאָל נישט קיינער מער אוועקגיין פון דער וועלט...

דערווייל ווערט א גוואַלד:

— ר' מענדעלע איז נסתלק !...

ווערט דער רבי בלייך ווי דער קרייד, ס'פּנים נשתנה:

— אידן, ס'איז נישט גוט; ס'האָט נישט געטאָרט מער זיין ווי דרייצן מתים אין דער שטאָט...

— אוי־וויי, ר' מענדעלע ! — קלאָגט מען ס'חורבן !

— וויינט נישט אויף ר' מענדעלע, — שרייט דער רבי, — נאָר אויפן פערצנטן מת, וואָרים אצינד קען איך שוין נישט ערב זיין פאַר קיינעם... איז די שטאָט אין זיינע הענט...

און לויפט אַרויס מיטן שטעקן; גייט איבער די גאסן, און שרייט:

— סוף וועלט; א כתב איז קיין כתב נישט; א שבועה, — קיין שבועה נישט; ווי אזוי איז שוין וועמען צו גלייבן ?...

איז ער מבטל יענעם :

— די שטאָט גייט נאָך נישט אונטער..

ער איז דאָך א בטוח ; האַלט אים, דעם בחור, ביים וואָרט..

— הייסט ?... אַזא חורבן ?... מ'איז נישט זיכער : מ'שטייט־אויף צי מ'וועט נאָך לעבן אויף דער נאַכט ; און אז מ'לייגט זיך — צי מען וועט נאָך אויפשטיין בייטאָג...

פרעגט ער, זאָל לעבן :

— וויפל קברים ס'זיינען שוין געוואָרן אויפגעשיט ?...

זאָגט מען אים :

— זיבן, דערווייל, נישטמער, נאָר א האַלבע שטאָט ליגט אין בעט, און די אַנדערע האַלבע איז אויף דער אייגענער מצידה...

זאָגט ער, זאָל לעבן :

— גוט... זיבן מתים.. מ'זאָל אים אריינבאַפּילן פון איט־לאכן מת באַזונדער...

און אַליין, נעמט ער א שטיק קרייד אין דער האַנט אריין, און שרייבט אויף אויף דער וואַנט :

— זיבן...

מ'שרייט :

— אַכט !...

שרייבט ער :

— אַכט !

מ'שרייט :

— ניין !...

ניין...

— צען !..

צען...

— עלף.

עלף.

— צוועלף !

צוועלף.

דורות.

דער רבי איז געזעסן אין א קליין שטעטל, גאר א פיצל שטעטע־לע... א ברייטער חזיר־מארק, וואס איז געווען ארומגעצוימט אזוי ווי מיט א פלויט פון קליינע צרה'דיקע הייזלאך, — אן איינגעביקט הכנעה'דיק שול'כל, א קלויסטער, און א גרויסער גרוימער הקדש, אין וועלכן ס'פלעגן זיך אויפהאלטן און נעכ־טיקן די דורכגייענדיקע ארימעלייט...

דאס שטעטל האט אויך שטארק געשפייזט דעם בית־עולם, — אן אלטער בית־עולם, וואס האט זיך אוועקגעצויגן אויף א מהלך־ווייט; קוקנדיק אויף זיין גרויסקייט, האט מען געקענט זען — דאס ער שפייזט זיך שוין פון שטעטל מכמה הונדערטער יארן; האט אמאל געהאט גוטע צייטן, צייטן פון שפע, ווען ער האט ממש געשלונגען מיט אן אפן מויל, זיך נעפאשעט, פעט געווארן, און באקומען א ברייטן קארק...

אפגעריסן און פארווארפן איז געווען דאס שטעטל, מיט א שלעכטן צופאר, און אפילו ווייט פון א דארף; האט אויך נישט געהאט קיין ירידים, די ברייטע הילכיקע ירידים וואס גיבן אריין א חיות — ס'האט בלויז דעם הויף, דער רבינ'ס הויף...

איבער'ן שטעטל האט געוועלטיקט דעם רבינ'ס הויף...

פון גאנץ לאנג, און אפשר מיטן הויפ'ס געבורט — איז אויך געבוירן געווארן דאס פער'חלומ'טע שטעטל צווישן די בערג, אין דעם וויסטן העק: מיטן אויפקומען פון רבינ'ס הויף, וואס איז געווען אזוי ווי א חזקת — איז אויך א פנים, אויפגעקומען דער שטילער פארבארגענער ישוב צווישן די טאלן און פעלדער.

מיטן כח פון רבינ'ס הויף האט דאס מקום געלעבט, זיך

דערווייל קרעכצט נעבאך ס׳מקום; ווערט דערשטיקט פון דער ביטערער מגפה... מ׳שטארבט צוקוקנדיק... מתים וואלגערן זיך, — ס׳איז נישטא ווער ס׳זאל זיך מיט זיי מתעסק זיין... די שטאט ווערט שיטערער... און די וואס גייען ארום לעבעדיק, — האלטן זיך מער פאר טויטע, און זיינען מקנא יענע, וואס זיינען שוין ס׳לעבן איבערגעקומען...

דער רבי קומט דערווייל אפּ מיטן לויפן; ער ווערט מיד־און־מאַט זיך נאכצויאגן נאך אים, — אזוי גייט ער ארוים הינטער דער שטאט, זיין ביחידות צווישן הימל און ערד, שטעלט זיך אוועק מיט זיין שווער ביטער נעמיט אוים׳טענה׳ן פארן אייבערשטן, — אזוי דערזעט ער דעם מלאך־המות ערשט אצינד ארויסגיין פון שטאט, ערגיץ אנדערש מסתמא אפּשעכטן א שטעטל, — און ער שטעלט אויף אים אויף א פּאר אויגן, צו פאר־ברענען:

— אזוי האסטו געהאלטן ווארט?... מיר צוגעזאגט: נישט מער אוועקצוברייננגען ווי דרייצן מענטשן, וואס זיינען ביי דיר אויפן כתב — האסטו אוועקגעקוילעט א גאנצע שטאט?...

שטייט דער מלאך־המות, א נעבעכל, און חדוש׳ט זיך:

— לעולם, האב איך דאך נישט מער אוועקגעברענגט ווי די דרייצן, וואס כ׳האב געהאט אויפן כתב...

— און מיט די אלע מתים, וואס איז?... — שרייט דער רבי.

— זיינען פאר שרעק אליין געשטארבן...

נען געקומען שטורמישע טעג פארן הויף, זיינען זיי אויך געווען פארן שטעטל.

אין דעם שטילן געמיטלאכן גאנג פון טעג און יארן, וואס פלעגן פארבייגיין בהרחבה — האט עס פלוצלינג געקענט אנ־הייבן, צו רעש'ן ; אז דער צדיק איז געווארן מיד, האט דער־פילט די מידעקייט אין דיביינער פון זיין גוף, אז ער ווערט אפגעשפארט פון די כחות, און ברויך ווערן אפגעטאן, — האבן זיך דענסטמאל אויפגעמאכט די פענסטערלאך צו דער וועלט, די פענסטער פון דעם ליכטיקן הויז האבן אנגעהויבן ארויסקוקן מיט גרויס געבעט און רחמים ; און ס'האבן תיכף אנגעהויבן גיין קארעטעס מיט רייכע אידן, מיט הייסע איבער־געגעבענע אידן, וועלכע האבן מיטגעפירט מיט זיך די גרעסטע פראפעסארן, וואס זאלן דעם צדיק'ס הארץ שטארקן, אים ביים לעבן דערהאלטן...

און ס'איז אבער געווען די צייט, ווען די גרויסע דאקטוירים האבן אויך מיט זייער חכמה מער נישט געקענט העלפן ; אז דער אין הימל וואס לעבט אייביק, האט זיין האנט אוועקגענומען און דער צדיק איז געווארן אפגעטאן, דער רבי איז פארגאנגען, אזוי איז דאס שטעטל איבער א נאכט פול געווארן ; האט עס די טויזנ־טער, טויזנטער אידן, מאמינים, פון נאענט און ווייט ארויסגעריסן; זיי האבן שוין נישט געקענט מער איינזיצן אין דער היים, אויף די שוועלן פון זייערע קראמען, און זיך אוועקגעלאזט אהיים, אין זייער ריכטיקער היים, אין זייער שטעטל, וואו דאס גרויסע ליכט איז פאר א ווײַלע געהאט אויסגעגאנגען, פארלאשן געווארן.

און די טויזנטער אידן וואס זיינען געקומען צו דער קבורה האבן באלד אויפן פריש אויפגעשיטן קבר עס צוריק אנגעצונדן, דאס ליכט, דאס אייביקע ליכט, געזאגט מזל־טוב דעם זון, דעם יורש עוצר, און אנגעהויבן גלייבן פון אויפסניי, און מיט מער שטארקייט...

דערנערט; פון רבינ׳ס הויף דאָ, אין דעם קליינעם שטעטעלע, האָבן זיך געצויגן אזעלכע ליכטיקע שטראַלן איבער די וויסטע צעקרימ־טע וועגן פון לאַנד, און אַנגעשפּאַרט אויף די אָרעמיקע און ווייטע ישובים פון דער וועלט; און פון די אָרעמיקע און ווייטע ישובים וואָס איבער דער וועלט האָט אַ גאַנץ גייענדיק יאָר אַז עולם אידן עולה־רגל געווען, געצויגן אַהער מיט די וועגן און שליאַכן, זיך געקומען אַנוואַרימען ביי דעם ליכטיקן הויז, דער־פרייען, און מיט־טראָגן די ברכה פון דעם ליכטיקן הויז אין דער ווייטער וועלט אַריין, און ממילא אויך — אינם אייגענעם הויז אַריין...

און אַזוי ווי ס׳האָט פון תמיד געשטראָמט, געווען אַ באר מים חיים — אַ לעבעדיקער קוואַל, אַזוי האָבן די וועגן קיינמאָל נישט גערוט, קיין מנוחה געהאַט, און דאָס שטעטל האָט געבליט, און גערימט; געהאַט אירע ליכטיקע און חושב׳דיקע צייטן, צייטן — ווען עס האָט זיך געפרייט, הויך געזונגען, און, נישט דאָ גע־דאַכט — געווען אבל׳דיק, אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, און זיך שבעה געזעצט...

אידן אין שטעטל האָט זיך געלעבט אַזוי ווי דעם הויף; האָט דער הויף געלויכטן — האָט דאָס שטעטל אידן אויך געלויכטן; און חלילה נישט, — דאָס שטעטל פאַרגאַנגען, און מ׳האָט עס אַזוי ווי מער נישט אַרויסגעזען...

דאָס שטעטל — דאָס איז געווען דער הויף, דער אַלטער רבי׳שער הויף, וואָס האָט תמיד געלעבט, תמיד געלויכטן, אפילו אין די ערגסטע צייטן, נישט קיין חלוק — אויב אַ רבי איז נפטר גע־וואָרן, געוואָרן אַפּגעטאָן...

די פּטירה אַליין פון אַ צדיק איז שוין געווען דערהייביק הויך, למעלה מן הארץ... ווייל מיטן קראַנק ווערן פון אַ רבי׳ן, איז ממילא אויך דאָס שטעטל אַריינגעפאַלן אין אַ חולאַת; ס׳זיי־

געלעבט האָט אַ בלינדער. קלאָרע אויגן געהאַט, רוקט זיך: ריין ווי טוי, און אויף זיי נישט געזען.

אָרים געווען. אויסגעשטרעקט די האַנט צו מענטשן. און שווייגנדיק, ביי קיינעם די פּאַלע נישט געריסן.

און געהאַט האָט דער בלינדער אַן אַלטע מאַמע, אַ זקנה, — קיין צאָן אין מויל נישט, און עסן האָט זי אָבער געוואָלט ווי אַ יונג מענטש, אַזוי איז דער בלינדער איר שפּייזער געווען; אים אַרומגעפירט אויף די טירן, פאַר אים די האַנט געשטרעקט, און געריסן ביי טויטע און לעבעדיקע:

— גיט'ס עפּעס, אידן... אויב נישט פאַר מיין עלטער, וואָס כ'בין אַזוי אַלט געוואָרן, איז כאָטש פאַר אַ קאַליקע, אַ בלינדן, וואָס האָט נישט דערלעבט די ליכטיקע שיין פון דער וועלט צו זען...

האָבן אידן געגעבן; אויס רחמנות צו אירע אַלטע יאָרן, און פון שרעק פאַר די קלאָרע אויגן, וואָס זעען נישט...

איז דעם בלינדן געווען וואויל זיין וועלט, און אַזוי לאַנג פון קיין נויט נישט געוואוסט, כל זמן די מוטער האָט זיך גע־האַלטן אויף די פיס...

האָט זי זיך אָבער אָוועקגעלייגט, אַ זקנה: אודאי — איבער אַ שטאַרקע מאה, און מ'וואָלט זיך אפשר נאָך נישט גע־ווען אומגעקוקט אויף איר; נאָר אַזוי ווי זי האָט זיך שוין אָבער געהאַט אַריינגעלעגט אין בעט, האָט מען גענומען דעם בוד אין דער האַנט אַריין, און ס'האָט זיך באַלד געפונען עמיצ, וואָס זאָל אַ קנייטש טאָן:

— הונדערט יאָר, וויפיל איז דער שיעור?...

א נייער רבי, — האט ער נייע תנועות פארמאגט ; האט ער נייע הערצער אנגעצונדן ; האבן פרישע פלאמען גענומען ארויסשטראמען פון דעם ליכטיקן הויז, זיך אלץ מער צעשפרייטן, און מער אקער לאנד איינגעמען... מער ישובים ארייגציען... העכער זיך דערהויבן...

און דאס שטעטל האט זיך געשטארקט, זיך טיפער איינגעווארצלט, צוזאמען מיטן הויף וואס האט זיך בלויז נאר געקענט דערהייבן נאך איטלאכער פטירה, און אריבערלייכטן פון דער טיפער טיפעניש איבער אזוי פיל דורות, וועלכע זיינען שוין געשלאפן במנוחה אויף דעם אלטן, אלטן בית־עלמין...

— די שטאָט וועט זיך דאָ נישט אַרומקוקן אויפֿן בלינדן, וועט מען זיך, חלילה, פֿאַרזינדיקן...

און דער בלינדער האָט, אַ פּנים, אין זכות פֿון זיין טויטער מאַמע, וואָס האָט זיך פֿאַר אים געמיט — געגאַסן, און מ׳האָט אים קודם אַריינגענומען אין אַ בעל־הבית׳שע שטוב, אַרומגע־וואַשן, אָנגעטאָן לייטיש, און אַזוי לאַנג געהאַלטן, ביז קהל האָט געמאַכט — מ׳זאָל אים פֿאַרזאָרגן מיט אַ מקום־מנוחה אינם קברות־שטיבל, אויפֿן בית־עולם.

— דער קברן האָט ווייניק מלאכה, אַ מת אין אַ יובל, וועט מען אים דערלענגן צו די שכירות, ער זאָל אַכטונג געבן אויפֿן בלינדן...

זיצט דער בלינדער, רוקט זיך, ס׳ברויך אים וואויל זיין זיין וועלט; קריגט צו עסן, און ווייסט נישט, וואָס מ׳האָט דאָ אָפּ־געטאָן מיט אים; גייט ביי נאַכט צווישן די קברים ווי אין אַנ־דערער צווישן הייזער, און האָט נישט קיין פּחד — פֿרעגטס אים בחרם, ער איז אויף אַ בית־עולם.

איז דאָך ווידער גוט; זיין חלק באַקומט ער, אַפֿילו קנאַפּ. דער קברן ניט נישט אַזוי פֿיל ווי מ׳באַצאָלט פֿאַר אים, נאָר דער חומר איז צופֿרידן, און ס׳שרייט נישט דערוווייל מער אַרויס פֿון אים...

חוץ׳ן עסן, איז אים נאָך פֿריילאַך; נישטאָ דער טאָג, ס׳זאָלן נישט קומען נעבעטיקן אויפֿן קברות קיין בעטלער, סתם אורחים, משולחים, וואָס גייען אויף דער מדינה...

און שלאָפֿן גיין גייט ער שוין אויך נישט מער אַליין, ער האָט מיט וועמען...

מאַכט זיך אָבער אין שטאָט, אַ פֿאַרשלאָפֿונג, ר״ל... מענטשן נעמען פֿאַלן... מיט איטלאַכן טאָג ווערט די אימה גרעסער, דער

און געלאָזט איר איינשלאָפן ווי אַ טויב; אַ גרויסע קונץ צו שטאַרבן?...

געשטאָרבן, איז געבליבן דער בלינדער אַליין...

נישט קיין קרוב, קיין גואל, וואָס זאָל זיך האָבן אומצוקוקן אויף אים.

ער ווערט הונגעריק, — גייט ער אַרויס, אַ שטאָט אפילו, אַ פרעמדע שטאָט, די קולות — פרעמד, קיינמאָל און מיט קיינעם קיין מגע־משא נישט געהאַט...

די מוטער האָט פאַר אים גערעדט, און גענומען...

און שטעלט זיך אַליין אַוועק פאַרן טיר, — אַ דראַנג, מ'זאָל אים געבן; קיינער גיט אים נישט; מסתמא, אַ שלעכט אָרט, — טראַכט ער — וואו ס'גייט נישט קיינער, און אפשר, ווייל עס איז נישטאָ מער קיינער, וואָס זאָל פאַר אים רייסן די פאָלעס...

מ'גיט נישט...

גייט ער ווייטער, און זעט נישט וואו אַ הויז, אַ בוים, אַ שטיק מויער, און שלאָגט זיך אָפּ; צוקאַליעטשעט זיך ס'פּנים, רייסט זיך אָפּ ס'לעבן, און ליגט זיך, צום סוף אַוועק, פאַר גרויס חלשות אויף דער ערד...

ליגט ער אַ הונגעריקער, ס'בלוט רינט, און אַז ס'קומט נישט קיינער, — לאָזט ער אַרויס קולות, ווי אַ הונט וואָס גייט פגר'ן...

הערט דאָס קלאַנגן סתם אַ ווייבל, און גייט שוין אים נישט אַריבער, — נאָר פאַרברעכט די הענט.

— אוי־ווי געשריגן, ס'איז דער בלינדער! די מוטער איז אים צוגענומען געוואָרן, וואַלגערט ער זיך אין גאַס, און ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל זיך אומקוקן אויף אים...

און אויף איר ווייגעשריי קומט באַלד־אַן נאָך אַ ווייבל, און מאַכט נאָך אַ גרעסער גוואַלד:

צווישן די מתים, מ׳גיסט אים אָפּ, אויף צו להכעיס, מיט טהרה־וואסער, מ׳זאָל זיינער פּטור ווערן, — און ער איז געזונט ווי אַן אייזן, קיין שום טויט נעמט אים נישט...

נאָר עסן גיט׳ס אים...

חברה־לייט האַלטנ׳ס נישט אויס:

— ס׳אַרא ביימער ס׳האָט שוין אָוועקגעלעגט, און פּאַר אים איז גאָר קיין טויט נישטאָ?...

ער שרייט: עסן, ער וויל עסן; און צו אַלע צרות — מוז מען זיך נאָך אויסלאַכן:

— נאָ דיר פּערל, עס בריליאַנטן...

— ניין, ברויט; ברויט זאָל מען אים געבן...

— ברויט ווילסטו?... ווען מען ליגט עס אין קאָפּ צו באַקן? ווען מען גייט־איין צו קאַכן?...

דער בלינדער קלעטערט איבער די קברים, קריצט מיט די ציין, מאַכט אַזעלכע קולות, אַז מען מוז אים פאַרשטאָפּן ס׳מויל מיט אַ שטיק ברויט:

— מ׳זאָל גאָר נישט געשטראָפט ווערן, אַנ׳אמת׳ע חיה־רעה.

איז גוט, ווען ער קלעטערט פון פאַרנט, פאַלט אַריבער איבער מתים, אין די אָפענע קברים אַריין, און פאַרטויבט זיי די אויערן, מיט זיינע גוואַלטן; פאַרקריכט ער זיך אָבער אויפן אַלטן בית־עולם, הינטער דער מויער, קען ער שרייען צו דער וואַנט, און ס׳זאָל אים קיינער נישט הערן...

און ווען ער שרייט, ווייסט ער נישט ס׳פאַרנעמט זיך אויף אַ רעגן; אַז אויפן הימל קלייבן זיך אַזעלכע שטיקער וואָלקן, וואָס זיינען שווערער און פינסטערער ווי די מגפה אפשר...

ס׳הייבט אָן גיסן מיט עמערס; ס׳פאַלן אים גאַנצע שטיקער וואַסער איבערן קאָפּ: ער וויל אַרויס צוריק פון דאָרטן, און קען נישט, — אַזוי מאַכט ער נאָך גרעסערע גוואַלטן, נאָר די דונערן פאַרטויבן אָבער זיינע קולות; דער רעגן שלאָגט אים

פחד — שטארקער, די מגפה ציט אריין מער מענטשן, שווינט נישט באלד קיינעם...

ס׳גייט א מענטש, גייט כשורה, און פאלט — שוין אוים מענטש; גיט זיך א וואקל און — נישט מער...

לויפט מען ארום ווי פאר׳סם׳טע מייז... מ׳פארווארפט ס׳צירונג, מ׳איז מפקיר ס׳האב־און־גוטס, אבי ס׳שטיקעלע חיות. ס׳געזונט איז טייער... מ׳טיילט שוין צדקה מיט א פולע האנט, אבער ס׳איז נישטא מער קיינער וואס זאל ברויכן אנקומען צו צדקה...

ארימע לייט האבן זיך אויפגערוימט; זיי זיינען אוועק וואו מ׳קען לעבן מיט א פרוטה און נישט — שטארבן מיט א זעקל געלט צוקאפנס!... טאקי, וואס בינדט זיי צום ארט־צו?.

א בעל־הבית, ער האט א נחלה, און ס׳איז אים א שאד איר צו פארלאזן, נעמט ער און לעגט אוועק די ביינער ביי איר...

ביי מדינה־גייער איז דאס שטיקעלע לעבן זייער חשוב, — וואס האבן זיי מער?...

בינו לבינו איז דאס נישט קיין טובה פארן בלינדן.

האט זיך א כמארע אנגערוקט אויף זיין קאפ; א ביטערע צייט אנגעשטאנען... אז מ׳האט א פארדרייטן קאפ, מיט זיך צו טאן, — ווי זאל מען אין אים געדענקען!...

און ער איז אראפ פון דער גדולה, געווארן א יורד...

די מגפה האלט אין איין גראסעווען...

אין שטאט איז א בית־הקברות, און אויפן בית־הקברות — שטאט; חברה־קדישא גייט נאר נישט אראפ... וואוינט אין דרויסן, אויפן פעלד...

די טויטע באגראבט מען, די לעבעדיקע רייסן איין קברים..

דער בלינדער האט א בייזע גבורה... ער וואלגערט זיך

קלאָרן שכל וואָס זאָל זיך האָבן דערוועקט ביי אים אויף די געהירן, צוזאַמען מיט דער קלאָרקייט פון זיינע אויגן, און ער שפרינגט אויף, שטאַמלענדיק:

— קען איך אפשר צוריק בלינד ווערן, און כ'זאָל נישט זען, וואָס כ'זע?...

ווי מיט דרעגנער; ער וויל זיך אפהיטן, ראטעווען, און האט קיין שכל נישט; נעמט קלימפערן מיט די פיס, און פארקאפעט זיך נאכמער; ביז ער קריכט אריין אין א שיטערע בלאטע, און בלייבט שוין שטעקן אין איר מיט אלעם...

אז מ׳דערזעט אים שפעטער, ווען ס׳מבול שטילט זיך איין, און מ׳שלעפט אים ארויס א האלב טויטן, מ׳ברענגט אים אריינצוטראגן אין מתים־שטיבל, זאגט חברה:

— מ׳מעג שוין נעמען פאר אים א קבר; ער איז שוין אנגעקלייט...

און מ׳ווארט נאר ביז ער וועט אפדאנקען...

איז אבער דער בלינדער א בעל־כח, און אז ס׳קדחות שאקלט אים א־ורך, ס׳וואסער לויפט פון אים אפ, אזוי דערווארימען זיך אין אים די בלוטן, נעמען היצן, און ער דערשפירט זיך צו־ביסלאך, דערשפירט די אברים, די ווייטאקן וואס אין די אברים... אזוי נעמט זיך אים פארקרימען ס׳פנים, פונקט ווי ביי א קינד ביים צעוויינען זיך...

א ווילדקייט נעמט אין אים ארומארבייטן, און וויל אים אונטערהייבן; די הענט דרייען זיך צוזאמען ווי שטיקער ווארצ־לען פון א בוים אויפן פייער; און ס׳הארץ העשעט דערביי ווי ביי א קליין קינד, וואס קען זיך נישט שיינקען, וואס ס׳האט באקומען געשלאגן... די אויגן ווערן אים פייכט... עס קומען אריין טרערן אין זיי, און דערווייקן דארט, שווענקען עפעס אראפ, ווי קליינע וואסערלאך וואס וואשן ארום א שטיינדל אין טייכל, און די גראבע ווענט איבער זיי ווערן לייכטער, דינער, צעגייען זיך, און ער הייבט אן זען... זעט: טונקעלע ווענט.. פארדעקטע מתים... א פארשטייפטן פוס ארויסשטעקן... א גלאטן אויסגעקראכענעם ליסע־קאפ... איבערגעשטאנענע געלע אויגן... קנייטשן אויפן בויך, וואס גייען נישט מער אויף... אויפגעשטעלטע, פאריסענע נעז, בלאלאכע...

נעמט ער ציטערן, טרייסלען זיך... אזוי ווי מיט א

אין קבר פון וואָווע־לייב׳ס בחור, וואָס איז נישט לאַנג גע־שטאָרבן; זינגט אַזוי האַרציק, גראַד ווי ער וואָלט זיך דאָרטן איינגעהערט, און גרויס הנאה געהאַט...

נעמט מען איר אונטער די הענט, דאָס מיידל, מ׳וויל איר זאָגן: „ניטע, מ׳טאָר נישט...“ לאָזט זי זיך נישט דער־זאָגן... בייסט אין די הענט... קוקט מען איר אריין אין די אויגן, זעט מען — דער קוק אירער איז נישט קלאָר, זי מוז אודאי זיין געריךט פון שכל, אַזוי וויל מען איר אָפפירן אַהיים, מאַכט זי קולות, שרייט:

— מ׳זאָל איר נישט צונעמען וואָווע־לייב׳ס בחור...

לויפט מען די גוטע בשורה אָנזאָגן דעם בעדער, און יענער קומט ווי אַ ווינט געטראָגן מיט די בעדערן, און גיבן ביידע אַ כאַפּ פּערלען, זייער מיידל:

— ווי קומסטו אַהער אויפן בית הקברות?... און זאָלסט נאָך דערצו אריינזינגען אין קבר פון וואָווע־לייב׳ס בחור?

זאָגט זי, פּערעלע:

— ער האָט ליב צו הערן איר קול...

זעען די אידן, ס׳איז נישט מיט איר ווי ס׳ברויך זיין, איז פרעגן ביים בעדער:

— וואָס איז מיטן קינד?

שווערט זיך דער בעדער מיט כל השבועות שבעולם:

— זי איז די מינוט געווען אין באָד, געוואַרימט ס׳וואַסער פאַר דער מקוה... און ער פאַרשטייט גאָרנישט: ווער ס׳האָט איר דאָ אַהערגעברענגט?

אַ בעדער און אַ גרעבער זיינען נישט פון די איבערגע־שראָקענע לייט; און דער בעדער האַלט ס׳מיידל נאָכער צו אין דער באָד, לאָזט נישט מער קיין אויג פון איר אַראָפּ, כאַטש מען וויל זי פון אים אָוועקנעמען, אריינגעבן אין הקדש...

זאָגט ער:

דער זיווג

איינמאָל, פרייטיק פאַרנאַכט, האָט מען פאַרבייגייענדיק דאָס בית־החיים, געהערט זינגען; דאָס געזאַנג האָט זיך געטראָגן פון צווישן די ביימלאַך.

וואָלט דענסטמאָל געווען אויף דער נאַכט, וואָלט מען זיבער געוואָרן דערשראָקן; כאָטש, ס׳גוט־אָרט איז אין מיטן דער שטאָט, און ס׳וואָלט קיין שום קלער נישט געווען, אַז ס׳געזאַנג איז פון די קברים; פון די אויסגעלייטערטע מתים, וועלכע האָבן נאָר־וואָס אָקאָרשט זיך געמוזט אומקערן פונם עולם העליון, וואו מ׳האָט זיי אפשר צוגעשמייכלט און צוגעזאָגט:

— אַז מ׳וועט זיי נאָך איינמאָל אָפּשמייסן, וועלן זיי שוין ראוי זיין צו קומען אין גן־עדן...

דאָס איז אָבער געווען בייטאָג, און מתים האָבן פיינט בייטאָג זיך צו לאָזן הערן; און לעבעדיקע קענען אויך מאַכן א חלוק פון א ווייסע ציג ביז א בר־מנן — איז מען טאַקי געבליבן שטיין, גאָר נישט דערשראָקן, הערן...

און אַז דאָס זינגען הערט נישט אויף, ס׳צענעמט שוין יעדעם אָבער אויך — אַזוי גייט מען אויפן בית־החיים קוקן; חלילה נישט אינווייניק, נאָר מ׳שטעלט זיך אַרויף אויף דער מויער, און אַז מ׳זעט נישט גאָר, גייט מען שוין אויך אַריין אינווייניק; און דאָס, חלילה, נישט אַליין, נאָר צוזאַמען, עטלאַכע אידן אויף איינמאָל; מ׳גאַרטלט זיך אַרום מיט די פאַרטשיילעס, און מ׳־טעקט אַריין די גראָבע פינגער פון די הענט, פאַר א סגולה, א שמירה, מסתמא; און מ׳גייט אַזוי אַלע אינאיינעם מיט פלאַטערדיקע הערצער, צום געזאַנג... צוזען: ווער ס׳זינגט?... וואָס מ׳זינגט?

און מ׳זעט פּערעלע דעם בעדערס טאָכטער, — זי זינגט אַריין

ס'קומט פּריוויטיק פּאַרנאַכט ווערט אַ הריגה:

— אַהאַ, וואָווע־לייב מיטן בעדער שלאָגן זיך...

וואָווע־לייב שלעפּט דאָס מיידל פאַר די האָר פון זיין זונ'ס קבר, און שרייט:

— ס'האָטן אַ גרעסערער אומגליק געטראָפן מיט איר, ווי מיטן קינד, — וואָס איז אים געוואָרן אויסגעריסן...

דער בעדער טענה'ט:

— וואָווע־לייב האָט טאַקי געהאַט אַן אומגליק מיט זיין קינד, אָבער מיך האָט נאָך אַ גרעסער אומגליק געטראָפן...

— איז זי פריער אַמאָל נישט געווען מיט אַלעם?... — פרעגן אַלטע אידן...

— און נישט געקריינקט? — שטעלן אויף מויל און אויערן, ווייבער.

— געזונט ווי אַ בוים! — וויינט דער בעדער, — נאָר זייט דער בחור איז געשטאָרבן — איז זי אויס מענטש, לאָזט עס איר נישט איינרוען...

און מ'האָט אָנגעהויבן שטאַרק צו ריידן פון וואָווע־לייב'ס בחור מיטן בעדערס מיידל; האָבן זיך באַלד געפונען ווייבער, וואָס האָבן געוואוסט צו דערציילן:

— דער בחור האָט געלערנט אין בית המדרש, און דאָס בית המדרש מיט דער מקוה איז איינאיינעם, אויף איין הויף... איז שוין ריכטיק...

אַ אידענע זאָגט עדות:

— זי האָט אַליין געזען, ווי דער בחור האָט איר געשיקט מיט אַ פּאַר גראָשן, — זי זאָל אים ברענגען בארעלאַך...

אַ צווייטער ווייסט, למשל, צו דערציילן:

— ס'מיידל האָט דעם בחור אַמאָל דערלאַנגט אַ גלאָז וואַסער דורכן פענסטער...

און ס'בלייבט:

— ס'אַזוונג געווען... אַ זווג...

— מ׳ברויך נישט ; ער וועט זיך אליין אן עצה געבן, און דאס משוגעת ביי איר ארויסשלאגן...

און אויף א בעדער איז צו גלייבן ; האלט ער פערעלען צוגעבונדן, שינדט פון איר די הויט, און אז זי וויל אויפמאכן ס׳מויל — פארשטאפט ער עס איר מיט א האנטוך; און אזוי ווי ס׳קומט פרייטיק פארנאכט, ווען ער איז פארטאן מיטן ווארימען ס׳וואסער אין קעסל פאר דער מקוה — ווערט זי אנט־קומען ; געבונדן, פארשטאפט ס׳מויל, און — נעלם געווארן... מ׳גייט איר זוכן, געפינט מען איר ווידער אויפן בית־החיים, ביים קבר פון וואווע־לייב׳ס בחור... און אז מ׳וויל איר אוועקרייסן, האלט זי זיך מיט אלע כחות צו :

— מ׳זאל איר לאזן דא זיין, זי גייט איצט צו קבלת־שבת מיט אים אין גן־עדן אריין...

קומט דער בעדער אריין אין כעס, און נעמט איר שלאגן מכות־רצח;זעען דאס אידן צו, הייבן זיי די פלייצעס :

ער וועט מיטן שלאגן נישט בעסער מאכן גאר ; דאס מיידל איז גערירט ; און מ׳האט נאך קיינמאל א משוגע׳נע מיט קלעפ נישט געזונט געמאכט...

שרייט דער בעדער :

— גוואלד !... וואווע־לייב מאכט אים דעם טויט !... ער לאזט אים נישט לעבן... בכן : זי איז מבזה ס׳קבר פון דעם בחור, וואס איז אים נעבאך ליב אפילו נאכן טויט...

וויינט דערצו מיט ביטערע טרערן :

— אים, וואווען, גייט עס אין געשטארבענעם בחור, און מיר — אין א לעבעדיקע מויד...

נעמט מען אין דער זאך טיפער ארייננקוקן :

— וואס דעם מיידל ציט רק צום קבר פון וואווע־לייב׳ס זון?.... אויב ס׳איז נישט אמאל געווען א זווג ?...

און מ׳הייסט דעם בעדער מיט איר פארן צו א רבין ; זי זאל געהאלפן ווערן מיט א רפואה שלימה...

הויקערס

דאָרט אויפֿן עולם האמת, וואו מ׳מאַכט טאָג, מ׳מאַכט נאַכט, מ׳משפּט דעם מענטש אחר יום מותו; פֿון דאָרט ווערט אויך אַרויסגעלאָזט דער מענטש, און ס׳געפֿינט זיך דער אוצר הנשמות...

געוויינטלאַך, איז יעדע נשמה, איידער זי קומט אין גוף אַריין, — אַ ליכטיקע, אַ קלאָרע, אַן אויסגעוואַשענע; לייכט ווי אַ ריינער געשליפֿענער בריליאַנט, ווייל, — נשמות ווערן באַשאַפֿן פֿון קודשא־ברוך־הוא אַליין; פֿון זיינע שמייכלען און פֿון זיינע טרערן...

איז גאָט ברוך־הוא אויפֿגעליינט, פֿריילאַך, און די נשמה וואָס איז אַראָפּ ביי אים פֿון די ליפּן מיט אַ שמייכל — וועט שוין יענער, אין וועמען זי ווערט אַריינגעבלאָזן — האָבן אַ ליכטיק נעמיט, אַ שיינענדיק פּנים, אַ פֿריילאַכקייט אין די ביינער, און ס׳וועט אַלץ פֿון אים אַראָפּזינגען...

איז די נשמה, חלילה, פֿון אַ טרער, וואָס גאָט לאָזט אַ טרער, — און זי קומט אין גוף אַריין — ווײַנט שוין פֿון יענעם אַראָפּ ס׳גאַנצע לעבן; גייט שוין אַזעלכער, אַרום הינטער די ווענט, חושכ׳ט אַפּ זיינע טעג אין אַ טיפֿע מרה־שחורה, ביז ער נייט אויס ווי אַ ליכט...

און ווי ס׳ברויך טרעפֿן מיט אַזאַ נשמה, זי זאָל אַריין אין מענטש, אַ זינגענדיקע אָדער אַ מרה־שחורה׳דיקע, — איז שוין ס׳מזל, אין וועלכן מזל דער מענטש ווערט געבוירן...

אַנדערש איז מיטן גוף; נשמה איז קדושה; דער לייט־זעליקער שמייכל פֿון כביכל׳ן, אָדער די טרער זיינע; פֿליען זיי טאַקי אַרום, די נשמה׳לאַך, אַרום כסא־הכבוד, ווי ליכטיקע פֿליטערלאַך, זיידענער שטויב...

אויף דער יצירה פֿון גוף, קוקט מען זיך גאָר ווייניק אום;

קלאָגט מען שוין נישט אויפֿן בחור'ס טויט, ווי אויף אירע יאָרן, דעם מיידלס, און מ'זעט: זי איז אַ פּאַרפּאַלענע... דער בחור רופֿט איר... מען זעט עס באַשיינפּערלאַך... זי ווערט דאָך אַלע פּרייטיק פֿאַרנאַכט פֿאַרפֿאַלן פֿון שטוב, און מ'געפֿינט איר ביי אים אויפֿן קבר...

דאָס מיידל ליגט אַנגעבונדן ביים פּיסל פֿון בעט, פֿאַר־שטאָפּט ס'מויל, — און מ'ווייסט נישט ווי אַזוי זי ווערט אויפֿ־געבונדן; נישט מ'זעט איר גיין צו אים, און אַז מ'קומט אויפֿן קברות, מ'פֿרעגט איר:

— ווער האָט דיך אויפֿגעבונדן ?...

זאָגט זי:

— ער... איר באַשערטער...

— ווי אַזוי ביזטו אַהער געגאַנגען ?

ווייסט זי אויך נישט...

— וואָס טוסטו דאָ ?

— זי גייט צו קבלת שבת מיט אים אין גן־עדן אַריין...

— לאָזט מען אַראָפּ די פֿליגל:

— דאָס מיידל גייט צו אים...

ס'העלפֿט נישט דעם בעדער'ס בינדן... זיינע קלעפּ... עס ציט איר צו אים... און מ'קען איר מיט קיין שטעקענעס, מיט קיין שטריק נישט צוריקהאַלטן. אַלע ווייסן: איר זיווג ליגט דאָרטן באַגראָבן... און אַז ס'וועט נישט לאַנג נעמען, ווי מ'וועט זיי ביידן ברויכן שטעלן אַ שוואַרצע חופּה...

זיי זיך אַליין דערין שולדיק, ווי איר וועט באַלד זען; אמת, אַ סך ווערן דאָ אויך הויקערס, אָבער די אמת'ע געבענטשטע הויקערס קומען זיך מיטן גרייטן צו גיין, און נישט אַזוי ווייט זיי אַליין זיינען זיך שולדיק אין זייער הויקער, נאָר דער מלאך אויף, וואָס מאַכט זיי...

דער מלאך, אַז ער זעצט זיך אַוועק ביי דער קופּע ליים, און באַקומט דעם צעטל אויף כך וכך, — טוט ער זיך זיין מלאכה כדבעי, מאַכט מענטשן... און איז לכתחילה, נישט מדקדק, נישט אויף דער קופּע ליים, נישט אויף די מענטשן, וואָס ער האָט פון ליים שוין געמאַכט; ער אַרבייט דאָס אין דער וועלט אַריין, לויטן שכל, איינעם קלענער, איינעם גרעסער, און קלערט לעת־עתה אויסצוקומען מיטן ליים גלייך אויף גלייך: דערנאָך קוקט ער זיך אַרום — ס'וועט אים בלייבן איבעריק ליים, איז ער זיך משער — אַז ער האָט פריער געזשאַלעוועט די מציאה, ס'זיינען צו פיל מענטשן אַרויס פון אַ קלײנער מאָס, הייבט ער דערפאַר אָן צו מאַכן מענטשן פון אַ גרעסערער מאָס; הייבן אָן ביי אים ניין מענטשן — גרויסע, הויכע, גראָבע, איינער ביים אַנדערן — ריזן...

ער זעט אָבער, אַז וויפל ער זאָל שוין נישט מאַכן גרויס און נאָך גרעסער — וועט אים נאָך אַלץ איבערבלייבן ליים; און מער מיט איינעם, צוויי דריי ווי ר'האָט אויפן צעטל — טאָר ער נישט מאַכן, צוריקגעבן מאַטעריאַל אויך נישט, און מוז אויסקומען גלייך, אַזוי הייבט ער זיי אָן צו דערלייגן שטיקלאַך, די מענטשן...

ס'ווערט ביי אים פאַרטיק אַ מענטש, יענער גייט אַוועק, אַזוי כאַפּט דער מלאך פון גרויס פאַרצווייפלונג אַ שטיק ליים, (וואָס זאָל ער טאָן?..) און גיט אים אַ שליידער נאָך.

— נאַ דיר נאָך אַ צולאָג...

גייט יענער אַוועק מיט אַ הויקער... און איז אַ זעלכער קלוג, נעמט צו די מתנה בשתיקה, ווישט זיך אָפּ ס'מויל און שטעלט זיך נישט אָקעגן — בלייבט ער בלויז מיט אַ הויקער פון

און וואָס דאָס איז גראָד דאָ אויפן עולם השקר דער עיקר, — איז דאָרטן אַ טפל; און טאַקי, וואָס וועט מען גיין מאַכן אַ געברייַ פון אַ גוף, אַז דאָס האָט דאָך קיין האַפט נישט?...

מיט נשמות שפּילט מען זיך כּאַטש, מ׳האָט הנאה; און מיט דעם גוף, — קומט מען זיך גיך אָפּ; וואָרים, ער איז דאָך גאָר אין הימל פון צופריער לחלוטין נישטאָ; מ׳ברויך אים, — זעצט מען אַוועק אַ מלאך ביי אַ קופּע ליים, און מ׳גיט אים אַ צעטל אין דער האַנט אַריין.

— דאָ האָסטו צו מאַכן, הונדערט מענטשן, למשל... מאַכט ער.

מ׳גיט אים נישט קיין וואָג און מאָס אין דער האַנט אַריין, נאָר מ׳הייסט אים אויסקנעטן דאָס ביסל מענטשן — קנעט ער, אין דער וועלט אַריין, דער מלאך, אַ מענטש נאָך אַ מענטש, און לאָזט זיי אַרויס, איינעם — הויך, דעם אַנדערן — קליין, לויטן שטיק ליים, וואָס ער פאַרנעמט; קוקט זיך ווייניק וואָס אום אויך אויף דער שיינקייט זייערע — ווייל דאָס אַליין ווידער, איז אויך אַ שטיק געווענט אין גוטן אָדער שלעכטן געמיט פון דעם מלאך; איז דער מלאך אויפגעלעגט — גייען ביי אים אַרויס שיינע מענטשן פון אונטער די האַנט, אַ דערקוויקונג אויף זיי צו קוקן; און אויב ער איז אַנגע׳ברוגז׳ט, — קומען ווידער די מאוס׳ע, די פאַרזעענישן, אַז ס׳כאַפּט אָן אַ שרעק...

שיינע, מיאוס׳ע, אָבער אַלע גלייכע, געזונטע, און נישט קיין צעבראָכענע; וואָרים, אַראָפּשיקן אויף דער וועלט, שיקט מען לכתחילה יעדן איינעם גלייך מיט אַלע זיינע רמ״ח אברים; אין אַ זיידן העמדל ווערט קיינער נישט געבוירן; און פאַר־קרימט ווערט ערשט יענער דאָ, פאַרשטייט זיך, אויב ער איז נישט אָפּגעהיטן; און פאַרשטייט נישט ווי צו שאַנעווען דעם גוף...

אַנדערש איז מיט אַ הויקער; ס׳רוב הויקערס ברענגען זיך גלייך מיט זייערע פּעקלאַך פון דאָרטן; און אַ שטיק זיינען

מעשות

הינטן ; פארדריסט עס אבער איינעם, און ער קוקט זיך אום
מיט כעס :
— הע, מע, וואס מ'האט אים דא געהאט צו־צוווארפן
דעם איבעריקן, אומגעבעטענעם חלק ?...
דערלאנגט אים שוין דער מלאך נאך א כמאליע.
— נא דיר נאך א שטיק פון פארנט...
און יענער האט שוין דעם הויקער פון פארנט און פון הינטן,
פוןביידע זייטן...

דאָס אָרימע גרויסקייט

נאך דער פטירה פון אלטן ז"ל, דער זון איז געווארן רבי — האט דער הויף אויפגעלויכטן; פאר די לעצטע יארן פון אלטנס ממשלה, האט שוין אלץ געקאפעט און איינגעגאנגען; די קדושה האט זיך אנגענומען מיט דער שטילער טיפקייט פון זיין עלטער. און ס'האט נאר געפלעגט אויפלייכטן אמאל, צו ימים־נוראים; א באגראבענע וועלט אויפשטיין תחית־המתים, און זיך צעפלאקערן מיט א גרויס פייער, אז אלע זיבן הימלען זאלן ציטערן!...

א יונגער רבי — א יונג פייער; האט ער ליב אידן — ס'זאל פון זיי אראפגלאנצן; א ליכטיק לעבן — האט ער געזאגט — איז א שטיק געווינט אין דער הלבשה; און הלבשה איז נישט בלויז דער עונג פון לייב, נאר אפילו די נשמה פרייט זיך, וואס ס'שמעקט פון לייב אראפ...

און אזוי ווי דער אלטער ז"ל האט זיך גאר קנאפ אומגעקוקט אויפן הילוך פון א מענטש, און די שטובן ביי אים זיינען געווען אפגעריסן — איז דער יונגער רבי געווען פונקט דער היפוך; געלאזט תיכף אויסמאלן די שטיבן, אז ס'אוינג זאל פארדייסן... און געפירט טיש ווי ביי א מלך... מדקדק געווען אויף יעדן פינטעלע, כחוט השערה...

זילבערן געשיר צום מאלצייט, גאלדענע כלים...

ס'האט נישט געטארט פאלן קיין שטויבעלע אויף א מלבוש זיינעם; א פלעק אויף א מלבוש — האט ער געזאגט — איז א פלעק אויפן גוף; און דער גוף איז באלד נישט קיין שוואכערע קדישה פון דער נשמה...

ס'איז געווען גאר א נייע שיטה זיינע...

ס'האבן זיך ארויסגעכאפט מתנגדים, וואס זיינען אזוי ווייט

דאָס זיך שוין געהאַלטן פאַר אַ זכיה...

אַצינד איז ער געוועזן גאָר איבעריק; דער הויף איז אַנ־דערש געוואָרן, און דער איד איז געבליבן ווי פריער — מיטן אייגענעם הילוך. זיך בעסער נישט אָנגעטאָן, געקענט אַריינזעצן צווישן עולם, מיט דעם פּראָסטן פאַרדאַרטן בגד, אַז ס׳האָט אויס־געזען:

— ווי דער איד האָט זיך נאָר פאַרלייגט מחלל צו זיין די קדושה...

ס׳האָט אים געטריבן דער גבאי; דער רבי נישט איין מאָל אויף אים אָנגעשריגן:

— ניי, ניי דיר אויף אַ לייטיש מלבוש...

האָט ער געזאָגט, דער איד:

— כ׳בין צום טאַטן ז״ל, אויך אַזוי געקומען, נישט אַנדערש..

האָט דאָס רבי׳לע געזאָגט:

— ביי מיר איז שטוב איז תפארת שבבקדושה; און אויב דו ווילסט איר מחלל זיין, קען איך באַשטיין — דו זאָלסט צו מיר נישט קומען...

האָט דער איד געזאָגט:

— אַז אמת׳ע קדושה איז נישט דאָרט, וואו ס׳לייכט, נאָר רק אין דער געלאַטעטער קאַפּאָטע...

און אויפגעהערט מער צו קומען...

מאַכט זיך שפּעטער, אַז אַ גביר מאַכט חתונה, דעם רבינס אַ שטאַרקער מקורב, און ער פאָרט צו אים; פּרייטיק איז די חתונה, דער חתן איז אַ למדן, דער בעסטער תלמיד פון דער ישיבה, און ס׳איז אים מותר, וואָס אַ הדיוט טאָר נישט...

זעצט מען זיך אויף אַ פור, און אַזוי ווי ס׳קומט אויפן עק־שטאָט, מ׳געזעגנט זיך מיט אים, זאָל לעבן — און די פור ברויך זיך געבן אַ לאָז מיטן וועג, אַזוי לויפט דאָ פּלוצלינג

נעגאנגען, אז זיי האבן זיך דערפאר אפגעריסן, — אבער דער יונגער רבי איז באשטאנען אויף ס'זייניקע:

— ווילסט האלט, ווילסטו — האלט נישט...

א יונגער רבי, ס'פייער איז געווען גרויס און נישט געהאט קיין בושה, אמאל ארייננצוזאגן אין טאטן אריין, אז אלטן ידיד פון אים, זכרונו לברכה... זקנים נישט געשוינט...

אנדערע, ווידער, האבן געזען אין דעם א שטיק תפארת שבקדושה...

א טיש ביים רבין האט זיך נישט געהאט צו פארשעמען ביים קייסער; חסידים זיצן ארום אין די בלאנקע, אטלעסענע קאפאטעס, סויבעלנע שטריימלאך, און דאס ליכטיגקייט איז גאר אויף א הויכער מדרגה...

די מעשענע הענג־לייכטער מוזן בלאנקען העל, און אלע רערן זאלן שטעקן ליכט, און ברענען...

דאס גאלדענע געפעס בלענדט אינאיינעם מיטן וויין אין די בעכערס; און די פנים'ער פון די חסידים זיינען מלא שמחה... ס'איז נישטא קיין פגימה ערגיץ ביי וועמען, אזוי אויפן בגד, ווי אויף דער נשמה... ס'טאר נישט זיין קיין פלעק... קיין שטויבעלע אין ערגיץ, פון אינווייניק און אויסווייניק...

כלו טהור...

איין איד איז געווען, אן ארימער איד, ער זאל'ס מיר מוחל זיין — א פשוט'ער שניידער, וואס האט ביים רבי'ן קיין גוט אויג נישט געהאט; ווייל ער האט נישט אויפגעהערט צו קומען צו קריכן אין די אלטע אפגעריסענע בגדים, ארומגעבונדן מיט א שטריק, און אין שווער געקאוועטע שטיוול אויף די פיס.

דער איד, כאטש א פראסטער שניידער וואס האט גענייט סוקמאנעס פאר די פויערים, איז פונדעסטוועגן געווען אנגעקניפט אינם אלטן בכל נפשו ובכל לבבו; אפגעהיטן צו גאנצע טעג — ר'זאל אים קענען אמאל אפגיסן די נעגל, נאכן שלאף...

פנים איז שוין נישט די אייגענע חדוה, ס'בלאנקעט דארויף א בלאס ווינטל, א מרה־שחורה'דיקס...

מ'זעט:

— דער איד איז א שטיק עצבות, א ריין אומגליק אויף דער פור...

הייסט מען גיכער אנטרייבן די פערד, מ'ברויך איבערקומען דעם וועג — דער רבי זאל צוריק ווערן אויפגעהייטערט, מער גע־הויבן ביי זיך...

און די פור לויפט, לויפט מיט א שטארקן אימפעט בארג־אראפ, בארג־ארויף, וואלד־איין, וואלד־אויס, אז מ'דערזעט נישט די פעלדער מיטן אויג...

דער רבי האלט אזוי אראפגעלאזט נ'קאפ, און מ'ווייסט נישט: צי ער שלאפט... דרעמלט אזוי... די אויגן ביי אים זיי־נען צוגעמאכט, און מ'קלערט:

— א שטיקעלע קפיצת הדרך מסתמא, דער רבי וועט דאך לאנג נישט פארן דא מיט אים; און שוין זען צו מאכן בקצור.

נאר דא גיט זיך דער רבי, צו אלעמענס וואונדער א כאפ־אויף, א קוק ארום, און זאגט:

— ס'איז צייט זיך צו שטעלן דאווגען מנחה...

בלייבט מען שטיין; מ'נייט אראפ, מ'קוקט זיך ארום, און דער גבאי זאגט:

— ער זעט נישט אין ערגיץ קיין וואסער, וואו זיך די הענט צו וואשן...

נימט אים דער רבי זיין שטעקן און זאגט:

— גיי דא ארונטער, ליגט א שטיין; גיב אין אים א קלאפ, און נעם־אן וואסער...

פאלגט דער גבאי.

גיט א קלאפ אין שטיין מיטן רבינס שטעקן, און נעמט־אן א קרוג וואסער; קומט צוריק, און דער רבי גייט זיך, דער ער־שטער, וואשן די הענט, און קערט איבער די קרוג, ערשט —

ארוים דער איד, דאָס שניידערל, טאַקי פאַר זיין טיר, און בעט רחמים :

— מ׳זאָל אים אויפנעמען אויף דער פור !...

שרייט דער גבאי :

— וואו זאָל מען דיך אויפנעמען ?... ס׳איז דאָך קיין אָרט נישטאָ... אַזוי ענג... וואו וועט מען דיך זעצן, אויפן קאָפּ ארויף ?...

און אַ משמש :

— און אַז ס׳זאָל יאָ זיין אָרט, וועט מען דיך אויפנעמען אין אַזאַ פערלאַטעטן בגד, וואָס פאַרשאַפט אַזוי פיל צער דעם רבין ?...

דער איד צאַפּלט, האַלט צו דעם וואָגן, לאָזט אים נישט אוועק :

— ער וועט נישט לאָזן רירן אין וועג אַריין, מ׳זאָל אים איבערלאָזן : ס׳ווייב איז אים קראַנק... דער רופא גייט ערשט נאָר וואָס אַרוים פון זיין שטוב, און פאַרשריבן אַ רפואה — איז איר דאָ גאָרנישט צו באַקומען...

בלייבט מען שטיל אויף דער פור, און מ׳הערט אויף מקטרג זיין...

דער איד טענה׳ט אַלץ :

— ער קען אַליין קיין פור נישט דינגען, באַצאָלן דריי גילדן ; גיין צופוס — איז אים שווער, און ס׳קען אַמאָל גע־דויערן, אַז ביז ער וועט קומען צוריק, זאָל ער שוין מער קיין ווייב נישט טרעפן...

אַזוי לאַנג, ביז ס׳בלייבט קיינער נישט כנגד, און ער קריכט אַריין אין דער פור, און פאָרט : ס׳איז טאַקע נישט ניחא אים צו האָבן אויפן וואָגן, דעם איד, נאָר מ׳וועט דאָך נישט צוליב אַ שמחה ביי איין איד, לאָזן שטאַרבן ס׳ווייב ביים אַנדערן איד ?...

ס׳איז שטאַרק נישט פריילאַך מיט אים, און אויפן רבין׳ס

אים נישט צעטראָגן, די חיות; און זיי רינגלען אים ארום מיט זייער פינסטערן כעס, מיט זייערע פינסטערע געשרייען:

— וואָס ער האָט זיי דאָ געהאַט מטריח צו זיין?...

דעם רבינס שטעקן איז שטאַרקער; און האַלטנדיק אים אין דער הויך — גייט ער, דער רבי, מאַכט ער זיך אַ וועג צווישען די חיות־רעות, ביז זיי בלייבן ערגיץ ווייט הינטער אים... און צו זיינע אויערן דערגייט שוין קוים זייער ברומען...

נאָכדעם ער איז אַליין ערשט מיט דער פינסטערניש; זעט נישט קיין וועלט פאַר די אויגן; שפּירט נישט די ערד אונטער די פיס; זעט נישט די ליכטיגקייט פון די הימלען, ס'גרינס פון די גראָזן, דאָס שוואַרצקייט פון די וועלדער...

אָבער ער גייט אַלץ, ווערט נישט מיד, און פאַכט אַזוי לאַנג מיטן שטעקן, ביז ער צעטרייבט די געדיכטקייט פון איר, און זי ווערט שיטערער; ער דערשפּירט אַזוי, ווי מ'וואָלט אים אַראָפּגענומען אַ הייטל פון די אויגן, און קומט אַרויס אויף אַזאַ אָרט, וואו ס'איז יום אשר לא יום ולא לילה...

אַ גראָע וועלט... אָן פאַרב... איין שטיק גראָקייט פון הימל ביז צו דער ערד, ריכטיקער: ס'איז באַלד אפשר גאָר קיין הימל נישטאָ, קיין ערד נישטאָ...

און ער גייט אַלץ ווייטער, דער רבי, שטרייט פאַר זיך אַוועג מיטן שטעקן, ביז ער באַשטרייט אויך די דאָזיקע גראָקייט, און ס'הייבן אָן אַרויסקומעןביימער, פעטע דיקע ביימער... אַפּגעשניטענע פעלדער, ליידיקע פון זאַנגען... איז ער זיך משער: אַז ס'מוז שוין זיין גאָר לאַנג, ווי ער איז אַרויסגעפאָרן, ווייל די תבואות האָבן ערשט דאַן אָנגעהויבן אויפצוגיין...

אַז ס'איז שוין ריינער טאָג, האָט אַ קלאָרן הימל איבערן קאָפּ, און אַ שוואַרצע ערד אונטער די פיס — דערזעט ער זיך אויף אַ ישוב; צווישן קליינע, נידעריקע הייזלאַך, גראָבע, הילצערנע, אַזוי משונה געבויט...

און ביז עפּעס־וואָס, אַ שרעק באַקומט נאָך אַז אָרט ביי

די קרוג איז ליידיק; ס׳גיסט זיך נישט אַרויס גאָר פון איר; ס׳וואַסער איז אַוועקגעקומען...

אַזוי גייט דער גבאי נאָך אַמאָל, ברענגט וואַסער, און ווי דער רבי גייט זיך ווידער אָפּגיסן די הענט, אַזוי זאָגט דער איד:

— לאָזט מיך פריער...

גיט מען באַלד אַ קוק צו אים, מלא כעס, און מ׳פאַרגעסט שוין איבער אַ רגע, ווייל די קרוג ווערט אויפסניי אויסגעטריקנט: ס׳וואַסער אין איר קומט אַוועק, און דער רבי בלייבט מיט טרוקענע, אויסגעשטרעקטע הענט...

זאָגט דער רבי:

— וואָס?... מ׳וועט מיך היינט נישט לאָזן שטעלן קיין מנחה דאַווענען?...

דער גבאי מיינט:

— ס׳איז אפשר נישט גלייך, וואָס ער אַליין גייט שפּאַלטן דעם שטיין; ער ברויך נישט טאָרן אויספירן אַזאַ גרויסע שליחות. וואָס משה רבינו האָט קוים די זכיה געהאַט...

גייט, מסתמא, דער רבי אַליין אַוועק מיט דער קרוג צום שטיין, אָננעמען וואַסער, און אַזוי ווי ער גיט אַ קלאַפּ מיטן שטעקן — הייבט־אָן צו שפּריצן מיט פונקען; שיסט אַרויס אַ פייער מיט אַ שרעקלאַכן רויך... אַ שטורמווינט רייסט זיך אָפּ... ס׳הייבן אָן צו פייפן די ביימער, די זאַנגען צו רוישן, פייגל צו שרייען... און שרעקלאַכע חיות רעות צו לויפן...

אַ געדיכט שטיק חושך, אַ פינסטערניש...

ס׳האָט אַ פּנים, ווי ער וואָלט געוואָרפן אַ שטיין צו סמאַל׳ן, און די שוואַרצע מלאכי חבלה — זאָלן זיך דאָס האָבן צעלאָפן איבער דער וועלט, מיט אַ געוואַיעריי פון הינט, רעווען פון ווילדע אָקסן, געשריי פון לעמפּערטן, און געבריל פון לייבן...

דער רבי, ער האָט נאָר אויפגעהויבן דעם שטעקן, זיי זאָלן

— אויב ס׳איז נישטאָ עמיץ וואָס זאָל אים ווען אַהיים נע־מען עסן ?...

זאָגט מען אים :

— יאָ... נאָר ער מוז צוגיין צו וועלכן איד דאַרטן, וואָס שטייט אויבן־אָן, און זיך אַרויפכאַפּן צו אים אויף די פּלייצעס ; וואָרים אַן אורח טאָר נישט אַהיים גיין, נאָר מען מוז אים אַהיים נעמען... משמעות : אויף די פּלייצעס...

כאַפּט ער זיך אַרויף צו אַ איד אויף די פּלייצעס, און יענער — אַ שטאַרקער בעל גוף, נעמט אים אַהיים צו זיך אין שטוב אַריין, זעצט אים אַוועק ביים טיש...

און ער, דער רבי, מאַכט קידוש, זיין קידוש — דאָס פייער גיט זיך אַ צעברען, ס׳האַרץ הייבט אָן אַרויסצוזינגען פול מיט צער פון שכינתא בגילותא ; וואָס ער איז דאָ פאַרטריבן געוואָרן אין גלות אַריין ; פון זיין טיש אַוועק, וואו ס׳פלעגן זיצן חסידים אין אַטלעסענע, זיידענע קאַפּאָטעס, מיט סויבעלנע שטריימלאַך אויף די קעפּ... און דאָ איז ער אַן איינגעבעטענער אורח... ביי אַ גראָבן איד אין דער שטוב...

פרייט זיך אָבער דער גראָבער איד מיט אים, וואָס ער האָט אָנגעקריגן אַזאַ אתרוג און זאָגט :

— דו געפעלסט מיר זייער, און כ׳וועל דיר געבן מיין עלטסטע טאָכטער פאַר אַ ווייב...

הייבט דער רבי אָן צו וויינען :

— וואָס רעדט איר ?... ווי קענט איר דאָס וועלן פון מיר ?... און ווי קען איך דאָס טאָן ?. כ׳האָב געלאָזט אין דער היים אַ ווייב מיט קליינע קינדער...

און דער גראָבער איד גיט אַ הייב אויף די ברעמען :

— וואָס, דו קלערסט נאָך פון דיין היים ?... ס׳איז טויזנט יאָר גאַנג, אודאי !..

טראַכט ער :

אים אין מח — דערהערט ער שוין קולות פון קינדער: און צו זיין גרויסער פרייד, ס'היימישע לשון...

— איז דאָך אַ אידישער ישוב דאָ... גוט... מ'ברויך צוגיין זיך נאָכפרעגן... נאָר דערווייל זיינען אַלע קראָמען פאַרמאַכט... קיינער איז נישט אין דער היים... שבת גראָד, זיינען אידן — קלערט ער — אין דער שול... מ'דאַוונט דאָרט אַלע אינאיינעם, בצבור...

ער קומט אין שול אריין, און ס'קוקט זיך נישט קיינער אום אויף אים, טראַכט ער:

— מ'האָט אודאי נישט געהערט זיין נאָמען דאָ, אין די מקומות...

ער זעט: שווערע, בערדיקע אידן, אין אַפּגעטראָגענע גע־לאַטעטע בגדים... און ס'דאַוונען זייערס איז אַזוי פּראָסט, רק — מ'זאָגט... מ'זאָגט... מ'זיברעוועט עברי... ס'האָט קיין ברעקל טעם נישט... אָן פּירוש המלות... אָן שום קול־הנגינה... ס'איז אים אינגאַנצן כנגד...

ער פרעגט ביי די אידן:

— ווי ס'אָרט הייסט?

זאָגט מען אים אַ נאָמען פון דער הפטורה.

פרעגט ער:

— אויב זיי ווייסן נישט, ווי אַזוי מ'קען אַנקומען אין דער שטאָט אריין, פון וואַנען ער איז?...

זאָגן זיי:

— די שטאָט וואָס ער פרעגט זיך אויף איר, ברויך ערגיץ זיין פאַר הונדערטער מיילן ווייט...

הייבט אים אָן ווי מאָן ס'האַרץ, וואָס ער איז אויסגע־וואָרפן געוואָרן אַזוי ווייט, און לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ מלא־צער; דערווייל האָט מען אָפּגעדאַוונט און מ'צעגייט זיך; דערשפּירט ער אַ הונגער... ס'נאָגט אים ביים האַרץ... און פרעגט:

דער רבי האט שויז נאכדעם נאכגעלאזט ס'ציימל, און זיך אוועק־געלאזט בדרך פשטות...

מ'האט אים געפרעגט דעריבער — האט ער דערציילט די מעשה, וואס ס'אידל האט אים אפגעטאן, און אלע האבן גע־זאגט :

— דער איד מוז זיין פון די למד־וואוו....

צוליב וואס ער האט געמוזט עוקר זיין, וואו מ'ווייסט נישט פון אים...

— ער האָט געמוזט גיין ימים־ושנים, און דערצו האָבן קפיצת הדרך...

הייבט ווידער אויף דער איד זיין בליק אויף אים, און די נשמה גייט אים שיעור נישט אויס פאַר שרעק:

— שוין!... ער גייט שוין צו דער חופה..

און האָט נעבאַך, באין ברירה, חתונה; באַקומט אַ ווייב, אַ גראָבע געזונטע מויד... אַ גאַנצער בוים... זי קאָכט אים עסן אין אַ גרויסן שוואַרצן ערדענעם טאָפּ... און דער איד, זיין שווער, נעמט אים מיט צו זיין מלאכה, אַ גראָבע מלאכה... ביי וועלכער מען מוז גיין אָנגעטאָן אין רויע קליידער... פאַרדאַרטע... און אַזוי אַרבייט ער צוגלייך מיט אַלע אַנדערע אידן אויפן מקום... אַר־בייט שווער... דער שוויס באַגיסט אים נישט איין מאָל... און ס'האַרץ גייט אים נישט איין מאָל אויס נאָך זיין אַמאָליקער גדולה, נאָך זיין ווייב, די וואוילע קלוגע רביצן... נאָך זיין הויף חסידים... נאָך די שבת מלכותה זיינע... די תפארת שבקדושה....

און — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — —

ער קוקט זיך אַרום, דער רבי: דאָס אידל, דער שניידערל, וואָס אין אָפּגעטראָגענעם בגד, פרעגט אים מיט אַ געלעכטערל:

— רבי, דער עולם וואַרט דאָך אויף אייך מיט מנחה, וואָס זיינט איר דאָ שטיין געבליבן ביים שטיין?...

קוקט זיך דער רבי אום, ווישט זיך אויס די אויגן, און זעט — ס'האָט סך הכל גענומען עטלאַכע מינוט, אַזוי שמייכלט ער ברייטלאַך:

— אַזאַ בחור ביזטו? האסטו מיר דאָס אַזוי אָפּגעטאָן?..

און דאָס אידל פרעגט אים מיטן אייגענעם געלעכטערל:

— וואָס זאָגט איר עפּעס צו אַ געלאַטעטן בגד?... איר זעט כאָטש, אַז פשטות איז פונקט אַזוי גרויס ווי תפארת שבקדושה?...

חלול - שבת

נאכן רבין ר׳ בער ז״ל, ווערט די מעשה דערציילט:

ביים רבין ר׳ בער ז״ל, איז א נפש־חיה געווען גאר א הויכע מדרגה.

— וואויל איז דעם מענטש, — האט ער געזאגט, — וואס ס׳האט אים איינמאל געטראפן א נס, ער זאל האבן מקיים געווען די מצוה פון פקוח־נפש; האסטו דערהאלטן א מענטש ביים לעבן, האסטו געטאן די גרעסטע מצוה אין דער וועלט; ביזטו זיכער — אמאל, אמאל ווי שווארץ דיינע מעשים זאלן נישט זיין, — פאר די איינע מצוה אליין, שוין אנצוקומען אין גן־עדן אריין....

און דעריבער האט ער ז״ל, זיך אזוי פיל נישט אפגעגעבן ווען מען איז געקומען צו אים מכח פרנסה, האבן א קינד, ווי ווענן א חולה; דא האט ער געזען אנצוקומען אויף די גרעסטע ערטער; און אויב ס׳איז נאך נישט געווען מיט אלעם פארפאלן, — זיך געמוזט דערשלאגן נאך א שטיקל רפואה...

ביי קיין שום זאך האט ער נישט אזוי מקפיד געווען אויבן, ווי ביי משפטים; האט ער געזען: אז מ׳ברויך ווערן מענטש זיין מיט מיתה, צושרייבן כרות, — האט ער ז״ל נישט גערוט, זיך געלייגט אין דער לענג און אין דער ברייט, געזען צו טאן בכל אמצי כח, ביז ער האט דעם גזר פון אונטער די הענט ארויסגעריסן...

יום כפור, ביי א רוב־משפטים, איז ער גאר אין שול נישט געווען; אים להכי געזען שטיין שמונה־עשרה, און פונדעסטוועגן געוואוסט, אז ער איז גאר דארט אויבן, שטייט ביי דער וואגשאל און היט אפ ס׳צינגל, עס זאל חלילה נישט איבערוועגן צום שלעכטן...

איינמאל, אז די ווייבער האבן שוין געהאט אזוי הויך געשריגן, באלד איינגעליינט די טיר, — האט דער רבי זיך אויפגעכאפט, און ארויס מיט תרעומות אויפן גבאי:

— א משמש מוז טאקי האבן א הארץ פון א שטיין, ער זאל דאס קענען פארנעמען...

און ארויס צו די ווייבער, זיי איינשטילן.

ארויסקומענדיק, מאכט זיך, אז א איד, אז ארימאן, וואס האט זיך געהאט מיטגעכאפט מיט דער גאנצער האפטע ווייבער, — שרייט אויס מיט א גוואלט, און פאלט אין חלשות צו דער ערד...

פארגעסן שוין דא די ווייבער אין זייערע אייגענע צרות, און רוקן זיך באלד אוועק:

— נעבאך, פון גרויס ענגשאפט, איז דער איד, מסתמא אוועקגעפאלן...

נאר דער רבי, אזוי ווי ער הייבט אויף די ברעמען, און דערזעט דעם איד ליגן, גיט ער א געשריי:

— מ'זאל אים צונעמען פון דער ערד, און ארויסטראגן פון זיין שטוב...

איז דאס געווען ראשית, א גרויסער חדוש אויפן רביז, וועל־כער, ווי איר ווייסט: איז גרייט אפצוגעבן איינע, און אפשר מער פון זיינע ש"י עולמות, פאר איין טאג לעבן פון א מענטש; זאל ער דא פלוצלינג הייסן צונעמען א חלוש פון שטוב ארויס?...

מ'האט אים געפרענט:

— וואס פאר א חטא ער ז"ל האט געזען ביים איד אנ־געשריבן אויפן שטערן, וואס ס'איז אים נישט געקומען צו געבן אפילו קיין טראפן וואסער אין מויל אריין?...

האט ער ז"ל נישט געענטפערט, זיך פארמאכט אין זיין שטוב און מער קיינעם נישט צוגעלאזט...

חסידים האָבן געוואוסט, ער האָט דאָרט אויבן אַ שטאַרקע דעה צו זאָגן; וואָרים, מ'זעט דאָך בחוש: ווי ער נעמט אַרויס אַ טויטן ביים מלאך המות פון אונטער די הענט, איז אים מחיה־המתים, — און נישט איין איד האָט זיך אַרומגעדרייט, אויף וועלכן מ'האָט געקענט אַנווייזן:

— דער רבי האָט אים ס'לעבן געשענקט..

— ווען נישט דער צדיק, וואָלט מען לאַנג שוין נאָך אים קדיש געזאָגט...

און דערפאַר, ווייל ער האָט זיך אַזוי אויסגעטוינט דערצו, האָבן ווייבער פון אים געהאַלטן; מער נשים געהאַט פאַר חסידים, ווי מאַנסלייט...

ווייבער, אַז מ'האָט זייערס אַ חולה מסוכן געשטעלט אויף די פיס, — איז דאָס ביי זיי געוועזן עולם ומלאה; מער אַנגע־לייגט פאַר כל־הון־דעלמה...

טאַקי יאָ, וואָס קען נאָך זיין מער?...

און געצויגן צו אים, מערבע פינות העולם, געצויגן; האָרמעס ווייבער האָבן זיך שטענדיק אַנגעלייגט אויף דער טיר, — אַז דער גבאי האָט זיך נישט געקענט קיין עצה געבן; ווייבער, און דערצו, אַז ס'טוט זיי נאָך עפּעס וויי; צו אַ רבין קומט מען דאָך נישט, אַז ס'טוט נישט וויי — ווילן זיי נישט וויסן: צי מ'קען יאָ אַנקומען, מ'קען נישט אַנקומען... זיי זיינען פאַר־ברענט... גייען אויף כח, און מיט תקיפות:

— שוין! דער רבי מוז זיי העלפן!...

און לייגן זיך אַן אויף דער טיר... שרייען אַריין ווי אין אַ טויטן... קלאָגן ביטער... און דער רבי, געבאָד, קען דאָס נישט פאַרנעמען — מוז ער נאָך אַליין צוגיין אויפמאַכן די טיר, אָפּ־נעמען די קוויטלאַך, און זיך נאָכפרעגן ביי וועלכער:

— וואָס ס'איז איר אַזוי שטאַרק נוגע?...

און די ווייבער ווינטשן אים דערפאַר, ז"ל, ס'אייביקע לעבן, און טראָגן נאָך אַ בייז האַרץ דעם גבאי...

— מצות מלוה מלכה, קדישת שבת, וכדומה...
ער זאָל זי אָפּהיטן...
און ס׳איז געווען, אַז אַ איד זאָל אָפּהיטן איין מצוה פון דער תורה, ער זאָל שוין קיינמאָל נישט קענען אויס איד ווערן...

און אַזוי, נישט אַנדערש אויך, איז געווען מיט דעם אָרימאַן.
אַז זיין טאַטע האָט געהאַלטן ביי אַוועקגיין פון דער וועלט, האָט ער אים צוגערופן, און געזאָגט :
— כ׳בין דיר מותר ס׳דאַרף, נאָר בתנאי זה, אַז דו זאָלסט מיר געבן תקיעת כף : דו וועסט בלייבן דערביי אַ איד, כל ימי חייך...
איז דעם יורש פּשוט דאָס נעגאַנגען אין לעבן :
— וואָרים, טאַטע, ס׳איז ביי דיר אַ קלער : איך זאָל חלילה ווען־עס־איז ווערן אויס איד ?...
— חלילה ! נישט מער, כ׳זע : אַז דיינע קינדער זיינען נישט וואָס דו; דו ביזט נישט — איך; איך — נישט דער טאַטע ; דער טאַטע איז נישט געווען ס׳אייגענע, וואָס דער זיידע... לכן, אַזוי ווי איך האָב דאָס געמוזט צוזאָגן דעם טאַטן, און דער טאַטע — דעם זיידן ; דער זיידע — דעם עלטער־זיידן, וויל איך פון דיר : דו זאָלסט דאָס מיר אויך מבטיח זיין...
האָט דער זון תיכף אָפּגעגעבן די האַנט :
— שוין ! דו האָסט שוין, טאַטע, ביי מיר גע׳פּועל׳ט, און ברויכסט נישט קיין צוויי מאָל איבער׳חזר׳ן ס׳אייגענע...
— איצט, — האָט דער טאַטע געזאָגט, — אַז כ׳האָב די האַנט דיינע, קלייב דיר אויס איין מצוה, וואָס דו זאָלסט דיך האַלטן ביי איר...
— וואָס הייסט : איין מצוה ?... זיינען אַלע מצוות ביי גאָט־ברוך־הוא נישט גלייך ?...

דעם גע'חלש'טן ווידער האָט מען גענומען אונטער דער פּלומפּ, אויף אים געגאָסן וואַסער, און ווען ער איז געקומען צו זיך, אַזוי האָט אים באַלד אַרומגענומען אַן עולם אידן:

— וואָס האָסטו, איד, זיך גענהאָט אַזוי צו דערשרעקן פאַרן רבין, אַז דו זאָלסט בלייבן טויט אויפן אָרט?...

קוקט זיך אַרום דער איד אַ דערשראָקענער, און מ'ווערט פון אים געוואָר אַזאַ מעשה:

מיט גאָרנישט לאַנג צוריק איז דער אָרימאַן וואָס איז דעם הילוד. אַ ווילדער נגיד געווען...

פעלד געהאַט, און קי אויף די פעלדער אַרומגיין.

פון דריטן דור, אפשר פון נאָך פריער — אַ גביר געווען; זיין פאָטער האָט דאָס גביר'ישקייט פון זיידן באַקומען, דער זיידע — פון עלטער זיידן, און זיין עלטער זיידן זאָגט מען, איז דאָס דאָרף צונעפאַלן במתנה פון אַ פּריץ צוליב אַ טובה...

אַלע ביז אים, דעם אָרימאַן, זיינען נאָך דערצו שטאַרקע אידן געווען; פאַרצייטישע אידן — ביימער גאַנצע; און דער עלטער־עלטער זיידע, צו וועמען דאָס דאָרף איז אָנגעקומען, האָט זיך קיינמאָל נישט איבערגענומען:

— ער איז אַ איד, קיין עין־הרע, מיט אַזאַ גבירישקייט, און ס'זאָל אים אָראָפּפירן פון דרך הישר!...

דער עלטער זיידע, וואָס האָט דער ערשטער באַקומען ס'דאָרף, — אַז ער איז געקומען אויף דער עלמער, און געזען דעם ק"ץ נאָענט פאַר די אויגן, — האָט ער געלאָזט צורופן זיין זון, צו וועמען ס'דאָרף ברויך איבערגיין בירושה, און פאַרלאַנגט פון אים אַ תקיעת כף:

— אַז ער, דער זון, וועט צוליב דעם גביר'ישקייט נישט קאַליע ווערן, און בלייבן אַ איד עד יום מותו...

נאָר ווי קען זיך דאָס אַ איד צוזאָגן, נישט קאַליע ווערן?... מ'איז דאָך נישט מער ווי ילוד־אשה, פליייש־און־בלוט?...

האָט דער יורש געמוזט כאָטש נעמען אויף זיך איין מצוה:

ארונטער א רעשטל קטיגורים, וואס ווילן איר מבער זיין, די מצוה...

אזוי האט מען, למשל, געקענט זען: מ׳ברויך שניידן ס׳היי אויף די לאנקעס, זיינען די הימלען ליכטיק ווי די וועלט... א גאלדענע זון שיינט... און אזוי באלד ווי ס׳היי ווערט אפגע־שניטן, ס׳ברויך ליגן איבער שבת, ס׳זאל איבערטריקענען — מאכט זיך פון דער העלער הויט, א רעגן...

ס׳רעגנט א האלבע שעה, א שעה, און ס׳זעט זיך נישט, אז ס׳זאל אזוי גיך אויפהערן — קומען אן צו לויפן די קינדער זיי־נע:

— טאטע, ס׳היי ווערט אדורכגעווייקט; אויב מ׳זאל עס אזוי לאזן ליגן ביז איבער שבת, — וועט נישט זיין מער וואס ארא־פצונעמען...

שטעלט זיך דער טאטע ארויס:

— כ׳זאל אפילו וויסן, ס׳וועט צעפוילט ווערן, וועל איך נישט לאזן צורירן זיך!... ס׳איז שבת...

די קינדער פאלגן נישט און שטעלן פונדעסטוועגן אויף פויערים, זיי זאלן צונויפנעמען ס׳היי...

אודאי: אז ס׳האט אזוי גוט געראטן ביים היי, און איבער אזא שבוש ס׳האט געקענט קומען צו חלול־שבת, איז שוין גאר קיין גרויסע ארבייט נישט געווען שפעטער, ביי א פארפלייצונג, — ווען ס׳האט געוואלט די מיל אראפטראגן; אדער מ׳האט גע־ברויכט אפראטעווען די תבואה, דאס וואסער זאל זי נישט פארנעמען, אז מ׳זאל דאס אין שבת פארהיטן...

און אז ס׳גייט ווידער ביי דעם אראפ כשורה, אזוי פארגעסט מען לכתחילה, ווען אפילו עס שטייט נישט פאר קיין שום סכנה; און ס׳ליגט בלויז אן עול פון דרעשן צי פון אנגרייטן פאר די קי... אז מ׳זאל עס שוין נישט טאן ווען מ׳ברויך?...

און אזויערנאך ווערט שבת אפגעווישט פון דער וועלט, די קדושה אירע אפגעטאן...

אידן איז מען גאר קיין שבת איז מער נישטא; אפגעהיטע־

זאגט דער טאטע :
— ביי זיין נאָמען, יאָ ; נאָר ביי מענטשן אפשר נישט...
— קומט אוים, אז כ'וועל מיך האלטן ביי דער איינער, וועל איך חלילה, פון דער אַנדערער מעגן אפטרעטן ?...
זאָגט דער טאַטע :
— ס'איז גענוג, אז אַ איד זאָל אפהיטן איין מצוה פון דער תורה, בכל פרטיה ודקדוקיה, ער זאָל שוין קיינמאָל נישט קענען אוים איד ווערן...
קלערט דער זון :
— נו, וועלכע מצוה, טאַטע, עצה'סטו מיר ?...
— כ'וויל : זאָלסט זיין אָפגעהיטן פון חלול־שבת ; שבת זאָל ביי דיר נישט געטאָן ווערן קיין שום מלאכה, און ס'דאַרף זאָל האָבן רו...
ווי גרוים ס'איז די מצוה פון קדושת שבת, קען מען זיך משער זיין, אז אין די הימלען אפילו ווערט נישט גע'פסק'נט, און אויסגעפירט קיין שום משפטים...
כידוע, אז ווען אידן זאָלן אומעטום זיין ביכלות צו האלטן שבת אויף דער וועלט, איז בלתי ספק : משיח וואָלט געקומען...

דער טאַטע איז אים אַפגעשטאָרבן, און שבת איז געטריי געוואָרן אַפגעהיטן אויפן דאָרף ; מ'האָט נישט געאַקערט, נישט געזייט, קיין האַק זיך נישט אויפגעהויבן...
אַ קדושה האָט אויף אַלעם גערוט...
די אמת'ע מנוחה אויף די פעלדער, און שמחה אויף די גראָזן, אויף די זאַנגען, וואָס מ'שניידט זיי נישט אין דעם הייליקן טאָג, שבת ; זיי קענען זיך ביקן פאַר קדשא־ברוך־הוא, און אים דערפרייען...
און אַזוי גוט, כידוע, ווי ס'ווערט דאַ אַפגעהיטן אַ מצוה, און מ'הייבט דאָרט אָן שפירן דעם עונג פון איר, נידערט גלייך

— סאיז נאָר אַ שאָד, וואָס די אָפּגעשניטענע תבואה וועט צעפּוילט ווערן אין וואַסער...

דער איד ווידער, גייט אַריין אין שייער, זעצט זיך בהרחבה אַוועק אין פּריש־אָפּגעשניטענעם היי, און קוקט פון דאָרטן אַרויס איבער דער וועלט, זיין וועלט ; ס'זיינען זיינע פעלדער, וואָס ליגן אַזוי ברייט אַנגעטאָן אין תבואות.... זיין הרחבה...

דאָס היי שמעקט אים צו ; שמעקט שוין באַלד צו שטאַרק, פאַר'שכור'ט, אַז ס'איז פּשוט שווער צו אָטעמען ; ביז אַ שווע־רער שלאָף פאַלט אויף אים אָן, און ער פאַרמאַכט מחיה'דיק־זיס די אויגן ; צוגעמאַכט די אויגן, — דער טאַטע איז דאָ מיט אים ; דערמאָנט ער זיך : ס'איז שבת... שבת אין שייער... און וויל אים מפיים זיין :

— כ'פאַרשטיי: דו ווילסט מיך, טאַטע, אודאי נישט לאָזן אַליין אויף די דונערן אין שייער ? און אפשר אַנמסר'ן, זאָגן תוחכה...

זאָגט דער פאָטער :

— ניין ! כ'בין נאָך דיר געקומען, זאָלסט מיט מיר מיט־גיין צו אַ דין תורה...

פאַלט אים שיעור ס'האַרץ נישט אַרויס פאַר שרעק, רעט זון :

— וואו זאָל איך מיט דיר גיין, טאַטע ? האָב רחמנות !...

פאַרשטעלט זיך דער פאָטער די אויגן, דער זון זאָל נישט זען, ווי ער וויינט, און זאָגט :

— פאַרוואָס האָסטו אויף מיר קיין רחמנות נישט געהאַט ?..

— טאַטע, כ'וועל דיר צו־שווערן, דאָס מהיום והלאה וועט שבת צוריק ווערן אָפּגעהיטן...

וויינט דער פאָטער :

— כ'קען דיר גאָר נישט העלפן, מיין זון, ס'איז מיר גע־נוג וויי, דיין אייגענער טאַטע מוז דיך גיין ברייננגען צו אַ דין־תורה אין הימל אַריין... נאָר, וואָס זאָל איך טאָן ?... מ'ברויך

נע אידן, נאָר מ׳איז נישט מדקדק אין וועלכן טאָג עס גע־
פאַלט אַ מלאכה צו טאָן !...

מעג זיין שבת, און אויף די פעלדער גייט־אָן די אַרבייט ;
ברענט דער שניט — איז גאָר קיין צייט נישטאָ צו טראַכטן,
מ׳זאָל די אַרבייט אָפּלייגן אויף מאָרגן, אָדער אַן אַנדערן טאָג...

די קינדער רייטן אַרום, די פעלדער זיינען אומעטום —
זייערע פעלדער ; און דער טאַטע אַליין, ער וועט דאָך נישט
רייטן — גייט ער אַרום, און קוקט אויס ; און אַז ס׳פּאַרוואַלגערן
זיך עטלאַכע זאַנגען מין הצד, פאַרגעסט ער באַלד, און לייגט אויף
צו די האַנט וואו מ׳ברויך... און מ׳קוקט נאָר אויפן הימל, חלילה
— אַ כמאַרעלע זאָל נישט פאַרשטערן... די מינוט איז טייער...
קיין עין־הרע — אַזוי פיל פעלדער פאַרזייט ; און אַזוי געראָטן
ווי זיי זיינען אויפגעגאַנגען, איז דאָך אַ קערנדל אַ שאַד, ס׳זאָל
ניין לאיבוד...

;

זעט מען אויבן די צרה, דאָס שבת אויפן דאָרף איז אָפּגעמעקט
פון דער וועלט ; אַז מ׳שטייט ווי אין אַ וואָכענדיקן טאָג און
מ׳אַרבעט... מען שניידט... אַזוי לאָזט מען אַראָפּ אַ גאַס־רעגן
אויף דער ערד, דאָס נישט צו דערלאָזן...

אונטן, מ׳זעט : ס׳רעגנט — ווייסט מען עפּעס ?... זומער
האָט ליב צו רעגענען... סזאָל אין מיטן העלן טאָג זיך פאַרכמאַ־
רען, געדיכט פאַרנעמען מיט וואָלקנס, און דונערן זאָלן פאַלן
איבער די קעפּ...

געוויינטלאַך, גייט עס אַדורך... ס׳איז זומער... די וואָלקן
צעגייען זיך, און מ׳זעט דערנאָך נישט אַן צומאָלט, אַז ס׳האָט גע־
רעגנט... די זון קריכט באַלד צוריק אַרויס, און ברייט...

זעט מען אָבער : ספּאַרציט זיך, און סאיז נישט קיין
עסק אויף קיין שעה דאָרט, אָדער צוויי, אַזוי גייט יעדער אַראָפּ
אַהיים, און מ׳איז זיך מיאש פון טאָג :

מ'האָט שוין איינגעזען: אַז דער איד איז נישט מסוגל מעד תשובה צו טאָן?... ס'ווייפּלטע מאָל שטייט ער פאַר'ן בית־דין של מעלה? ס'ערשטע מאָל?... גוט: מיתה, אָבער נישט מיתה ממש, נאָר מ'זאָל אים צונעמען אַלץ, און אַרויסלאָזן צוריק, אַזוי ווי ער איז, בעירום ובחוסר; וואָרים, עני חשוב כמת... און אויב זיין תשובה וועט אַמאָל ווערן אָנגענומען, וועט מען קלערן — אים ס'עשירות ווידער צוריק אָפּצוגעבן אויך...

— —

און ברגע זה האָט דער מלאך, וואָס האָט געהאַלטן גרייט אַ דונער אין דער האַנט, איר אַראָפּצולאָזן אויף דעם שייער — איר צוריק צוגענומען...

דער איד כאַפּט זיך אויף אין דעם שייער, און ער גיט אַ קוק: שוואַרץ און חושך איז זיין וועלט — דער הימל איז פינסטער; ס'האָגלט מיט שטיינער איבערן דאַרף; דונערן צינדן־אָן דעם הויף; די בנינים שטייען אין פלאַמען; די פערד וואָס מ'שלעפּט אַרויס, פאַלן...

די גאַנצע תבואה גייט אַוועק מיטן רויך...

דער איד האָט מער קיין דאַרף נישט; ער גייט אַרויס נאַקעט, אַ בלוט־אָרימאַן, און ווייסט אפילו נישט, וואָס ס'איז דער סוף געוואָרן מיט די קינדער...

און גייט פון דענסטמאָל אַרום איבער דער וועלט; זוכט אַ תשובה ביי רביים, גוטע אידן — מ'זאָל אים אפשר דורכדעם אָפּגעבן זיין גדולה צוריק — אויב די תשובה וועט זיין באַוויליגט אָנגענומען צו ווערן...

דער אָרימאַן האָט געענדיגט, פרעגט מען אים:

— מה ענין שמיטה אצל הר סיני? — וואָס האָט אייך

דיך מענש זיין... אליין, וועסט דיך אפשר גיכער קענען אָפּבעטן.
איך האָב נישט געקענט...
און דער זון גייט מיט אים צו א דין־תורה, אין הימל אריין...

אויבן, — ער קומט, זיצט א גאַנצע סנהדרין ; אַלטע גראָע קעפּ, שטרענגע פּנים'ער, און מ'הייסט אים ווארטן, ווייל אויבנ־אָן איז די שטול לײדיק, ס'פעלט דער קאָפּ; און אז עס גייט אריבער א ווײלע, דער אב־בית־דין קומט נישט, זעצט מען אוועק וועמען עס איז פון די סנהדרין, און מ'גייט־צו אים משפּט'ן, דעם מחלל־שבת...
די שופטים זיינען ביטער, מ'לאָזט די סניגורים זיינע נישט אויפמאכן ס'מויל, זאָגן א גוט ווארט...
דער טאַטע אליין זאָגט עדות :
— תקיעת־כף געגעבן...
ס'איז ביטער; צווישן די שופטים איז כמעט איין דעה:
— מיתה...
אפילו די קינדער קומט כרות...
וויינט דער איד מיט ביטערע טרערן :
— מ'זאָל אים נאָך דאָס איינע מאָל מוחל זיין ; שענקען ס'לעבן... אמנם חטאתי, כ'בין זיך מודא ומתודה... נו, איז שוין אין הימל קיין שום איינזען נישטאָ ?...
פארפאלענע טרערן.
מ'גייט שוין צו שרייבן, דער ראש־בית־דין נעמט די פּע־דער אין דער האַנט אריין, ווערט דאָ פּלוצלונג א גערויש, — דער אב־בית־דין אליין קומט צום משפּט...
מ'גיט אים באלד אָפּ דאָס שיינע אָרט, און אזוי ווי ער גיט א קוק אין די פּאַפּירן, — מאכט ער אויף מויל און אויערן :
— אויף וואָס מ'האָט דאָ געהאַט אָנצומאכן א יריד ?... א איד האָט געטאָן אן עבידה... איז, מה רעש ?... משה רבנו האָט אויך געהאַט עבירות... ס'קומט אים טאקי מיתה... אבער,

שתפות...

דער רבי אזעלכעס געטאן, איך זאלט זיך ברויכן אזוי דערשרעקן, און גיין אין דער ערד?...

— וואס רעדט איהר ? — זאגט דער ארימאן — אין אים האב איך דאך איצט דערקענט מיין אב בית־דין, וואס איז אין דער לעצטער רגע אנגעקומען צום משפט אין הימל אריין ; ער האט דאך מיר ס׳לעבן געשענקט...

ס׳איז געזעסן אויף א דאָרף א איד, אַ ארענדאר, און איז אויס־געגאַנגגען פאר הונגער, גע׳חלש׳ט פאר א שטיקל ברויט.

ווייניק: א גרויסער לא יצלח געווען איז ער נאך באַוואָרפן מיט קליינע קינדער, ברעקלאך קינדער, און א גרויסער מחוסר־לחם, — זיי נישט געהאַט וואָס אין מויל אריין צו געבן...

דער דאָזיקער איד האָט שוין אומעטום ס׳מזל געפּרוּאווט, און אומעטום וואו ער האָט געמיינט: ר׳האָט שוין ס׳מזל אָנ־געכאַפּט ביי די פּיס, — האָט זיך עס אים פון די הענט ארויס־געגליטשט...

האָט ער געקויפט פעל, איז פעל געפאַלן; מעל — איז מעל געווען לרוב, און געבליבן ליגן דערמיט...

ביז ס׳ווייב, צוזעענדיק די צרות, האָט א מאָל געטאָן מיט דער האַנט:

— כ׳האָב מורא: אז דו וועסט האַנדלען מיט לייוונט, וועט קיינער נישט שטאַרבען...

האָט דער איד געזאָגט:

— אָוועקלייגן די כלים, איז אויך קיין שכל נישט; מ׳ברויך קלערן אַ עצה: זיך נעמען צו תבואה?...

שוין גענומען.

— שניט־סחורה?

גענומען.

— לעדער?

גענומען.

— האָלץ?

אלע עבודה־זרות גערינגט...

זאָגט ס׳ווייב:

די פויערים, און זיי געמוזט ארויסוואַרפן, ער זאָל כאָטש קענען צושפּאַרן אויף עטלאַכע שעה די טירן ; און באַגינען שוין גע־קלאַפּט אין די לאָדנס צו אים, נישט געלאָזט איינליגן אין בעט:

— ער זאָל אראָפּגיין אויפמאַכן די שיינק, מ׳וועט אריינ־גיין זיך אָנוואַרימען ביי א גלעזל בראַנפן...

דער ארענדאַר איז געווען געטריי זיין שותף, און אויף א האָר איז נישט באַ׳עולה׳ט ; אָנגעקלאַפּט א קאַסטן ביים שופלאָד פון טיש, און זיך געטיילט מיטן לייזונג, — א העלפט צו זיך אין שופלאָד, די אַנדערע העלפט צו גאָט אין קעסטל אריין ; און דאָס : צו דער מינוט, צו דער רגע..

ווען גאָטס קעסטל איז פול געוואָרן, האָט ער דאָס אויסגע־ליידיקט אין א זאַק אריין, גענומען דעם זאַק אויף די פּלייצעס, און אַוועקגעגאַנגען צווישן אידישע ישובים : אין קלויזן, בתי מדרשים, וואו ס׳זיינען געזעסן אידן, וואָס האָבן עוסק געווען בתורה, און צו זיי דאָס פאַרטיילט, זאָגנדיק :

— נאָט אייך, אידן, דאָס שיקט אייך מיין שותף, א גרוי־סער חשוב ביי אייך... ער אַליין האָט גענוג און איבריק, די והותר, און נייטיקט זיך נישט אין דעם...

האָט מען זיך אויבן אַרומגעזען, אויפן הימל, אין דעם ארענ־דאַר, און אים גאַרנישט געקענט אָפּלויבן פאַר זיין ערלאַכקייט ; אַלע טאָג זיינען אַנדערע סניגור׳ס געקומען פאַרן אייבערשטן. און אים גאַרנישט געקענט אָפּרימען, דעם ארענדאַר :

— זע, גאָט, דיינע מלאכי־השרת זאָגן: אזוי גיך ווי מ׳גיט צו א איד א שטיקל עשירות, ווערט ער קאַליע ?... האַ ?...

און מיט טויזנט אויגן ווידער האָבן געקוקט די פינסטערע קטיגורים דעם איד אויף די פינגער; זיך צונויפגעקליבן צום אַרענדאַר אין שיינק, און דורך אַלע שפּאַלטן, לעכער און שפּארעם געקוקט ווי ער ציילט דאָס געלט... געוואָלט זען : אויב

— ביז ווען־וואָס, מיין מאַן, שטעל אויף ס׳פּעסל בראַנפּן ; איך וועל פאַרקנעטן אַ קיכל, אַביסל מעל אין מולטער איז נאָך דאָ, מאַך דערווייל אויף די שיינק, אפשר וועט עמיץ אַריינ־פאַלן, און עפּיס געבן צו לייזן...

הייבט דער אַרענדאַר די אַקסלען :

— כ׳האָב שוין אַזוי פיל מאָל אָנגעהויבן מיט דער שיינק, קיינמאָל נישט גוט אָפּגעשניטן ביי איר...

זאָגט ס׳ווייב :

— פּרואוו... די לעצטע קו גיט אַביסל מילך צו...

פרעגט שוין דער אַרענדאַר נישט מער ; קוילערט אַרויס דאָס איינע פּעסל בראַנפּן פון קעלער, הייסט דעם ווייב פאַר־קנעטן דאָס איינע ביסל מעל וואָס אין מולטער, און אייד... ער מאַכט־אויף די טירן, זאָגט ער :

— הער מיין ווייב : כ׳האָב אַ סך מאָל שוין אָנגעהויבן מיט דער שיינק, און צו איר קיינמאָל קיין מזל נישט געהאַט ; איצט גיי איך נישט מער אַרויס אַליין אין איר, נאָר איך נעם צו גאָס פאַר אַ שותּף ; פון יעדן גראָשן וואָס כ׳וועל לייזן, גיב איך אָפּ אַ העלפט פאַר אים, און זאָל ער זען, אַז די פּרנסה זאָל זיין אַ פּרנסה...

געהערט אַזאַ מעשה אויבן, האָט גאָט אַ שמייכל געטאָן פון דעם אַרענדאַרס חכמה, און לכתּחילה אָנגענומען דאָס שותּפות:

— אַ איד, אַפילו אַ פּראָסטער איד, בעט מיך צום טיש, — וועל איך דאָך מיך אוודאי נישט דערווייטערן פון אים...

פאַרשטייט זיך : אַז מיט גאָט פאַר אַ שותּף, איז דאָס גע־ווען גאָר אַנדערש ; און אַזוי ווי דער אַרענדאַר האָט אויפגע־מאַכט די שיינק, אַזוי איז אים שוין ס׳דאָרף פּויערים באַפאַלן — זיך גענומען שפּאַרן צו אים פון אַלע זייטן...

ס׳האָט זיך אָנגעהויבן אַ שפע ; דער אַרענדאַר האָט גע־זשויבט...

ער האָט זיך ממש געברוויכט שלאָגן אויף דער נאַכט מיט

— אַ שותּף ? אייער שותּף ?... מוזט איר דאָך נישט ווייניקער אויך פון שותּפות אַרויסנעמען ?...

— מסתּמא נישט ווייניקער, — זאָגט דער אָרענדאַר.

גלויבט מען אים נישט, און מ'איז פונדעסטוועגן בעלן צו וויסן :

— ביי וואָס מ'קען אַזוי פיל געלט אַנקלייבן, ס'זאָל זיין אַזאַ צדקה צו פאַרטיילן ?...

— פון אַ שיינק !. — זאָגט דער ייִד.

גלייבט מען אים נישט, און מ'איז פונדעסטוועגן בעלן צו פרעגן ווייטער :

— ווער איז אייער שותּף, ר' ייִד ?

— דער וואָס זיצט אויבן אין הימל. — זאָגט דער אָרענ־דאַר.

וואָלט מען דאָך געלאַכט אודאי, ווען נישט די זעק געלט וואָס צוטומלען, אַז מ'זאָל הייבן מיט די אַקסלען :

— ס'איז נישט פּשוט מיט דעם ייִד...

און אַזוי גוט, ווי מ'קלערט דאָ אַריין אין אָרענדאַר, — קלערט מען נישט ווייניקער אויבן אויך, און מ'זוכט אים מיט עפּיס מהנה צו זיין : אַ מתּנה'לע... נו, וואָס ניט מען אים ?... עשירות — דאָס האָט ער ; כּבוד — נאָך כּבוד יאָגט ער זיך נישט ; און וואָס קען ביי אַזאַ ייִד, אַן אָרענדאַר אויסנעמען ?... אַ גילדערנע שטול ?...

קומט דאָ צוגיין אַ סניגור'ל, און טענה'ט :

— דער ייִד איז גאָר מוחל מתּנות! אויב מ'זאָל אים נאָר אָפּ־געבן וואָס אים קומט ?...

קוקן זיך אַלע אַרום :

— וואָס קומט אים ?

— שטייערונג צום מסחר. — זאָגט דער סניגור. — דער איבערשטער ברויך געבן אַ העלפט פון דעם וואָס ער האָט.

דער איד איז טאַקי אַזוי ערלאַך ווי מ׳שמועסט... טיילט זיך מיט איטלאַכן גראַשן... און האָט קיינמאָל נישט קיין יצר הרע אַפּילו צו וועלן אראָפּ׳גנב׳ענען עפּיס, אַ פּרוטה, ווען דער צווייטער שותף ליגט נישט אויפן האַלז. און קוקט אים נאָך...

דער אַרענדאַר ווידער, האָט נישט געוואוסט קיין חכמות — אַלע אויף דער נאַכט האָט ער געמאַכט די חלוקה; אָפּגעגעבן דעם רבונו של עולם, זיין שותף, ס׳זייניקע, און זיך גענומען זיין חלק...

און אַז די קטיגורים האָבן נישט געהאַט מיט וואָס צו קומען — האָט מען אויבן, אין הימל, גאָר אַנגעקוואַלן...

מ׳איז אַרומגעגאַנגען און געהאַט אַ פול מויל מיטן אַרענדאַר, און זיך גאָר נישט געקענט אָפּ׳חידוש׳ן:

— אַן איינפאַל פון אַ איד, צו נעמען גאָט פאַר אַ שותף; דאָס איז שוין קלאָר ווי דער טאָג: אַז גאָט וועט זיך דאָך אליין קיין עולה נישט טאָן...

אַ ריזיקע איז דאָס גיכער געווען פאַרן אַרענדאַר. אַ גרויסע ריזיקע; ווייל אַ איד זאָגט געוויינטלאַך, תמיד: מיט השם יתברך׳ס הילף... און אַזוי גיך ווי דער אייבערשטער איז זיך מרחם — לאַכט זיך יענער גאָר אויס, און האָט אים שוין מער נישט אין זינען...

דער אַרענדאַר, ווידער, אַזוי גיך ווי דאָס קעסטל ווערט פול, לייגט ער דאָס שוין אין זאַק אַריין, און טראָגט׳ס אַוועק אין שטאָט, צוצוטיילן... זעט מען: אַ פּראָסטן איד, קיין עשירות זעט זיך אים אויפן פּנים נישט אָן, — פרעגט מען, אַ שטייגער:

— אַ משולח ר׳ איד?... אייער אייגן געלט?...

זאָגט ער:

— ניין, זיין שותף׳ס געלט...

חידוש׳ט מען זיך:

אים געזאָגט דערפֿון:
— מ׳גיט דיר שטייערונג צום מסחר...
האָט מען נישט.
און דער אָרענדאַר אַליין האָט אויך נישט געוואוסט; ער איז געשטאַנען אין שיינק, געאַרבעט עבודת הפרך, זיך באַגאַסן מיטן שווייס פֿון זיין לייב; געלייזט מיט אַ ברכה, און ווען ער האָט שוין קיין אָרט נישט געהאַט פֿאַרן געלט, וואו זיך אַהינצוטאָן דערמיט, — האָט ער זיך איינמאָל אָנגערופֿן צום ווייב:
— ווייסטו וואָס, מויער איין אַ קעסל, און קאָך עסן... עס קומען אַזוי פֿיל אורחים, וואָס האָבן זיי אָוועקצוגיין הונגעריק?
— וועט מען טישן פֿאַר זייערטוועגן...
האָבן אידן געגעסן, געטרונקען, און אָוועקגייענדיק אים געוואונשן:
— ער זאָל וואָס מער לייזן, און מער האָבן אָוועקצוגעבן...
און ער, דער אָרענדאַר, זיי צוריקגעווינשן:
— גייט געזונטערהייט, און זאָגט דאָרט וואו ס׳איז דאָ אַ הונגעריקער אויף דער מדינה, ער זאָל קומען...
האָבן זיך אָרימע לייט דערוואוסט פֿון דעם שמאַלצגרוב — האָט אָנגעהויבן צו ווימלען מיט זיי דער טראַקט, און די שיינק זיך צו ברעכן...
און דאָ, אַז דער אָרענדאַר האָט באַקומען דאָס חלק פֿון אייבערשטן אין שותפֿות־אַריין — האָבן פּלוצלינג אָנגעהייבן מקוים צו ווערן זיינע ברכות צו מענטשן.
ס׳האָט אָפּגעגעסן ביים טיש אַ חלוש, און אים געזאָגט:
— אַ יישר כח פֿאַרן ביסל געקעכטס, איר האָט מיך ביים לעבן דערהאַלטן...
האָט דער אָרענדאַר אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט:
— גייט געזונטערהייט, און שמירט אייך אויס די שיך מיט אים...

פונקט אזוי גוט ווי דער ארענדאר גיט אפ זיין העלפט, — אויב ער האלט זיך פאר א גלייכן שותף...

ווערט א געוואלד:

— דער אייבערשטער זאל טאקי אזוי אפגעבן א העלפט צו א מענטש אין דער האנט אריין, מי יודע, — וואס ער קען נאך טאן מיט דער וועלט?...

— ס'וועט אבער קיינער נישט זאגן, אז דער ארענדאר איז אומגערעכט — טענה'ט דער סניגור, — אויב גאט האט לכתחילה אנגענומען דאס שותפות, האט ער זיך באלד געברויכט ארומזען, אז מיט א ליידיקע האנט גייט מען אין קיין מסחר נישט אריין; אויב ארויסנעמען פון שותפות גלייך אויף גלייך — מוז יעדער איינער גלייך אריינלייגן... קיין שום מורנו נישט...

און ס'האט גאר נישט געהאלפן, וואס מ'האט זיך געפרואווט איינשמועסן — מ'האט געמיינט א געלעכטערל; מ'האט בחרפתינו געמוזט געבן....

— — — — — — — — — — — — —

ס'איז אפילו געווען א שטיקל פון די קטיגורים, האט מען דערנאך געשמועסט — ווייל זיי האבן מורא געהאט: אזא אידל, איבער הונדערט און צוואנציק יאר, ער וועט א קום אנגעבן — אזוי וועט דאך גאר קיין ארט נישט זיין, וואו זיך אהינצו־טאן מיט אים? ס'גן־עדן וועט קליין זיין!... און ס'וועט נישט אויסקומען אנדערש: ווי אנטאן אים א גאלדענע קרוין אויפן קאפ, דעם ארענדאר, און כאטש אוועקזעצן ביי די אבות?...

און צוגערעט:

— מ'זאל אים באלד אראפגעבן זיין שכר, ער זאל גאר שפעטער די זכיה נישט האבן...

אצינד וועט מען זען, וואס ס'איז געשען מיטן איד, ער האט באקומען דאס חלק פון גאט, גאטס חלק, גלייך אין שותפות אריין.

מחנות קרעציקע, לאַמע, הינקעדיקע, שטומע, טויבע, בלינדע,
— האָבן זיך אויפגעקליבן אויף די פעלדער, געוויינט און גע־
קלאָגט ס'חורבן :

— זיי ווילן געהיילט ווערן...

אַז דער שם זיינער איז אַוועק איבער דער וועלט, און דער לוב־
לינער צדיק, זכרונו לברכה, האָט געהערט די מעשה, האָט ער
אַ געשריי געטאָן :

— דער איד מוז האָבן אַ גרויסן זכות ; בחנם גיט מען
נישט אַזאַ כח...

און פאַרלאַנגט פון אייבערשטן :

— מ'זאָל אים צונעמען פונם איד, וואָרים ער קען זיך
חלילה נעמען משנה זיין דעם גאַנצן סדר העולם...

אויבן האָט מען אָבער צום איד קיין טענות נישט געהאַט ;
און ווי לאַנג דער אַרענדאַר איז געווען ערלאַך, און זיך געטיילט
מיטן גראָשן, אָפּגעגעבן ס'זייניקע צום אייבערשטן, האָט דער איי־
בערשטער ווידער נישט געטאָרט צונעמען ס'זייניקע פונם איד...

חסידים זיינען געווען מלא שמחה, און נישט פאַרשטאַנען
גאָר :

— וואָס ס'איז זיך דאָ מצער צו זיין ?... אדרבא : זאָל
די וועלט זען : וואָס אין אַז איד שטעקט ?... און דערצו,
אַ קליין אידל, אַ פּשוט אידל... מכל שכן, עפּיס רעכטס ?
טלית שכולה תכלת ?...

האָט דער רבי געזאָגט :

— ניין ; ס'קען קיין גוטס נישט ברענגען... דער עולם
זעט נסים — מ'טאָר זיי היינט קיין נסים נישט ווייזן ; זיי
ווערן באַלד ווי די קליינע קינדער, נעמען זיך שטאַרק איבער,
און קענען אים גאָר דערפאַר צו גרויס אויפהייבן, ווערן מקדש

אזוי האָט דער חלוש דערשפּירט א היילונג אויף זיין ליב, און שוין מער קיין חליש נישט געוועזן...

אזוי אויך מיט א בלינדן.

ס'האָט זיך צוגעזעגנט א בלינדער, א סגי־נהור, און אים געוואונשן ס'אייביקע לעבן, — האָט ער אים בלויז משלח גע־ווען, ווי ס'געשיקט זיך, מיט א ברכה'לע:

— גייט געזונטערהייט, און גאָט זאָל אייך העלפן, איר זאָלט אינגיכן געהיילט ווערן אויף די אויגן...

איז דער בלינדער זעענדיק געוואָרן...

האָט דער קאַליקע געהינקען אויף א פוס, און אים גע־וואונשן:

— ער זאָל האָבן א רפואה שלמה פון גאָט, און אנהייבן גלייך גיין...

איז דער הינקעדיקער ארויס, אזוי ווי ער וואָלט גאָר קיינ־מאָל נישט געהינקען...

אזוי כסדר:

איז דער קאַליקע געוועזן א קרומער, איז ער אויסגעגלייכט געוואָרן...

א טויבער — געוואָרן הערנדיק...

א שטומער — ריידנדיק.

איז דאָך דער רעש געוואָרן זייער גרויס, און דער שם זיי־נער, — געגאַנגען איבער דער וועלט:

— דער ארענדאר איז א בעל־מופת; די ערגסטע חולאים ווערן דורך אים געהיילט...

און ס'האָבן אָנגעהויבן גיין קאַליקעס, חמרים קאַליקעס; מ'האָט זיך אַלאַז געטאָן צופוס, און אויף וועגן, — די יעניקע וואָס האָבן נישט געקענט גיין — האָט מען געבריינגט צוטראָגן אויף די הענט; פון די ווייטסטע ווינקעלאך איז מען געקומען ־ין אים די פּאַלעס אָפּגעריסן; מ'האָט באַלאַגערט ס'דאָרף, און יעדער איינער האָט פריער געוואָלט באַקומען זיין ברכה; גאַנצע

— מ׳קען דאָך פּאַרט נישט איבערלאָזן אַזוי, דעם איד, ער זאָל קערן וועלטן... מ׳זעט דאָס צו...

זאָגט דער גבאי:

— מ׳ברויך ריידן מיטן איד, אָפּענע דבורים... אויב אַ למד וואָוו, זאָל ער זיך אויסגעבן...

און דער רבי נעמט־אָן זיין עצה; רופט אַוועק דעם אַרענ־דאַר, און זאָגט צו אים:

— הנה, זיי וויסן, כ׳בין גוזר אויף דיר, דו זאָלסט זאָגן: פון וואַנעט ס׳נעמט זיך צו דיר די גרויסע זכיה, וואָס קיין שום בשר ודם האָט נישט זוכה געווען?...

זאָגט דער אַרענדאַר:

— כ׳האָב גאָר נישט געטאָן אַזאַ גרויסע זאַך, און ווייס אַליין אויך נישט...

איז אים דער צדיק חוקר ודורש:

— זאָג: פון וואַנעט נעמסטו אַלע וואָך אַ זאַק מיט געלט צו צוטיילן?... דו אַרבייטסט אַזוי שווער, און ס׳איז דיר קיין שאָד נישט דיין פּראַצע?...

— נישט מיין געלט — הייבט דער אַרענדאַר די אַקסלען — מיין שותּף׳ס געלט...

— ווער איז דיין שותּף?... — פרעגט דער רבי, — וואָס ווייזט ער זיך קיינמאָל נישט?... קומט מיר אפילו קיין שלום עליכם נישט אָפּגעבן, כ׳שטיי שוין ביי דיר עטלאַכע טעג...

ווערט דער איד, דער אַרענדאַר, צעטומלט, און זאָגט:

— חלילה, רבי, מיין שותּף קענט איר נישט זען; מיין שותּף איז גאָט אַליין, אין הימל...

בלייבט שטיין דער צדיק, אַ צעמישטער:

— אַזוי?... האָסט גאָט־ברוך־הוא צוגענומען פאַר אַ שותּף, איז שוין די מעשה ריכטיק... איטלאַכער שותּף, כידוע, ברויך אָפּגעבן אַ העלפט פון דעם וואָס ער האָט; און ווי

השם זיין, מאכן פאר א לעבעדיקע עבודה זרה, אז אפגאט...
און באפוילן :

— מ'זאל שפאנען די בויד, ער מוז אליין אריבערפארן
זען, וואס ס'טוט זיך דארט...

דער ארענדאר ווידער, ר'האט געזען, דער לובלינער רבי איז געקומען — האט ער זיך גאר שטארק דערפרייט, און זיך נאר געקלאגט פארן צדיק :

— זיין ענמת נפש איז אזוי גרויס, וואס ער קען זיך מער נישט אפגעבן מיט אים, מער מקרב זיין... ער איז אזא גרויסער מרוד, אלע אידן געזאגט... מ'רייסט אים די טירן אפ... מ'לאזט אים נישט די ביינער אויסרוען...

דער לובלינער האט אים מוחל געווען :

— דו ברויכסט דיך נישט יאגן מקיים צו זיין די מצוה : משמש זיין א צדיק ; דיינע מצות און מעשים טובים, הער איך, זיינען גענוג גרויס...

און אליין זיך שטילערהייט צוגעקוקט צום ארענדארס התנהגות, צו זיין פירונג... אויפגעשטאנען אין דער האלבע נאכט, אפשר אים פאקן ביי א חצות'ל... זען אין אים א גלגול פון א צדיק, א שליחות פון הימל... א פארשטעלטן למד־וואוו... און טאמער, חלילה, א וואונק פון דער סטרא אחרא, — טאר מען דאך ערשט אויפסניי נישט שווייגן ?...

און ער האט קיין אויסטערליש נישט געזען...

א איד ,אן ארענדאר, טאקי... ס'קומט אויף דער נאכט, פאלט ער נעבאך אוועק ווי א שטיק האלץ... א טויטער מענטש... שטייט אויף כאור, דאוונט אפ כדבעי, און גייט שוין ארויס ארבייטן חמור למשא...

אזוי אפגעוועזן, דער רבי, עטלאכע טעג, — שרייט דער גבאי : מ'זאל אהיים פארן !...

דער רבי האט קיין הארץ נישט :

ער זאָל נישט טרינקען נאָך אַ גלאָז; פאַרדרייט זיך אים דער קאָפּ, און ער פאַרזאַמט אַ רגע אָפּצוגעבן ס'חלק צו גאָט, און גאָט גיט שוין אויך נישט מער זיין חלק אין שותפות אריין...

דענסטמאָל גייט דער רבי אַרויס, און זאָגט צום אייבערשטן:

— אצינד, אז כ'האָב דיר צוריק געגעבן דיין חלק, קען איך פאָרן אהיים מיט נישט קיין פאַרשווערט הארץ, און זיין זיכער, ס'וועט נישט קיינער מער חוץ דיר, קענען חרוב מאַכן די וועלט...

באַלד, דו האָסט אָפּגעגעבן אַ העלפט פון דיין לייזונג אין שיינק, אַזוי האָט דער אייבערשטער דיר געמוזט אָפּגעבן זיין העלפט...

שטייט ער צו מיט אַ טענה צו גאָט, דער רבי:

— וואָס האָסטו געטאָן?... ווי אַזוי גיט מען דאָס אָפּ אַזאַ כח צו אַ נפש רמה־ותולעה?

ענטפערט מען אים:

— ס'איז נישט געווען קיין עצה; אויב מ'איז לכתחילה איינגעגאַנגען אויפן שותפות, אַזוי האָט גאָט געמוזט אַריינלעגן זיין חלק...

שרייט דער צדיק:

— דער איד וועט דאָך אָנהייבן זאָגן דעות אין דיין מעשה ידי!...

זאָגט מען אים ס'אייגענע:

ס'איז נישטאָ קיין עצה; אַזוי ווי דער איד איז אַ גרויסער מקפּיד אויף יעדן גראָשן, גיט אָפּ צו דער מינוט, צו דער רגע, דאָס חלק אין שותפות אַריין, טאָר מען דערווייל ביי אים גאָרנישט אַוועקנעמען...

נו, וואָס זאָל דער רבי טאָן? מתפּלל זיין — דער איד זאָל באַ'גנב'ענען דעם אייבערשטן, — ווי קען ער נעמען אויף זיך אַזאַ עונש?...

און זאָגט צום אייבערשטן:

— כ'וועל דיר יאָ געבן אַן עצה; דו גיב אים אַריין אַ רעיון, — ער זאָל אָנהייבן טרינקען, וועט ער נישט געדענקען ביים פאַר־טיילן ס'געלט, און זיך טועה זיין מיט אַ פּרוטה...

און אַזוי ווי ער רעט דאָס אַרויס, — שטייט שוין אַן ערל, האַלט די האַנט ביים אַרענדאַר מיט אַ גלאָז בראָנפן, און שרייט:

— טרינק, זאָג איך דיר, אַ נישט וועל איך דיך צעטראָגן...

און דער אַרענדאַר טרינקט... דערשפּירט אַ זעלטענעם טעם אין בראָנפן, אַז ער קען זיך באַלד נישט איינהאַלטן מער, —

מזלות

געווען אַ גביר, און אַ חוץ זיין גבירישקייט, געווען איינגעטונקט פון קאָפּ ביז צו די פיס אין יחוס, וואָס ס׳האָט זיך אַנגעזען ביי אים, אין זיין גיין און שטיין...

אַ גרויסער מכנים אורח, — איז זיין טיר געשטאַנען אָפן פאַר אידן, וואָס קומען און גייען, אפילו פאַר אַ חוזר על הפּסחים; איז דאָ יעדער אריינגעקומען צו אים ווי צו זיך אין שטוב, זיך ברייט געוואַשן די הענט, און געקענט הייסן דערלאַנגען אַ גלעזל וואַרימס...

אַ גרויסער אוהב את הבריאות — האָט אפילו אַ פּיצל קינד נישט שלעכט אָפּגעשניטן ביי אים; מכל־שכן אַ דערוואַקסענער מענטש — אַזאַ איינער האָט געקענט אריינגיין ווי פאַר׳מרה־שחורה׳ט — איז ער אַרויס אַ לעבעדיקער, ווי מ׳וואָלט אין אים אַ נייע נשמה אריינגעזעצט...

אַ גרויסער בעל־צדקה — האָט ביי אים קיינמאָל נישט גערוט; אַ גאַנצע וואָך אָפּגעשלאָגן די טירן אורחים, און באַזונדער, פּריטיק — די היימישע אָרימע לייט, וואָס זיינען געקומען און זיך אויסגעשטעלט פאַר דער טיר פון זיין קראָם, און געגאַנגען איינער הינטערן אַנדערן; ווער מיט אַ טעפּל נאָך אַביסל געקעכטס, ווער מיט אַ שיסל נאָך אַ שטיקל פלייש, ווער נאָך אַ חלה, און ווער פּשוט נאָך מזומנים, און קיינער איז נישט ליידיק אַוועק...

געהאַט האָט דער גביר אַ זון, אַ בין־יחיד, אַן איינציקן; קליינערהייט זיך געבאַוועט מיט ברידערלאַך און שוועסטערלאַך, נאָר אַזוי ווי דער פאָטער זיינער האָט צו די קינדער קיין מזל נישט

— הלואי וואָלט זיך דער וואַלד געצויגן פון שטאָט ביז שטאָט, און ער זאָל בלויז האָבן צווישן ביימער צו גיין.

און געקענט האָבן שוין זיינע פיס דעם וועג, אים געטראָגן כמעט אָן זיין ידיעה, און נישט אָראָפּגעפירט; זיך קיינמאָל נישט געבראָכט אומקוקן, און געקענט טרעפן אהיים מיט פאַרמאַכטע אויגן; סיי ווי זיינען ביי אים די אויגן געווען אַזוי גוט ווי פאַרמאַכט, ווייל ער האָט זיך ווייניק אומגעקוקט אויף די פייגעלאך, וואָס האָבן געזונגען צווישן די צווייגן, און אויף די פעלדער תבואות אומגעפלויגן, נאָר געגאַנגען תמיד פאַרטראַכט, און גע'חזר'ט אויף אויסווייניק איטלאַכן שיעור, יעדן פּשט...

איינמאָל אין אַ פּרייטיק ער איז אַזוי געגאַנגען, האָט ער זיך פאַרגעסן, און נאָכדעם ווי ער האָט אויפגעהויבן דעם קאָפּ, און נישט געזען די שטאָט — זיך אָפּגעשטעלט אַרומקוקן:

— לויט דער צייט וואָס ער גייט, — האָט ער איר שוין יאָ באַדאַרפט, דוכט זיך, זען... און דאָ איז ער נאָך גאָר פונם וואַלד נישט אַרויס?...

און אַזוי ווי ער קוקט, זעט ער: דער וועג איז נישט ריכטיק; לויטן שכל, ווי ער איז מחייב — זאָל ער זיך דאָ שוין האָבן שלעכט פאַרגאַנגען; און ער האָלט שוין אָפן די אויגן, זוכט גוט דעם ריכטיקן וועג, זוכט אים צו דערקענען אַן די ביימער, אָבער וואָס מער ער גייט און זוכט, — זעט ער אַלץ ווייניקער און ווייניקער, פאַרדרייט ער זיך אַלץ מער אין זייטיקע וועגלאַך, פאַרפּלאָנטערט זיך צווישן געדיכטע ביימער, וואָס זיינען אַז אָן אָנהייב און אָן אָן אויסלאָז...

אַזוי בלייבט ער שוין דאָ שטיין, און דערפילט ווי דער וואַלד האָט אים אַריינגענומען אין זיין טיפקייט; און פאַרשטייט ערשט, נאָך אַזוי פיל מאָל גיין אין אים, — אַז דער וואַלד איז אויך טיף, ברייט און קען פאַרנאַרן... דורך די צווייגן

געהאט, זיינען זיי אים פון דער וועלט אוועקגעגאנגען; און דער איינער קדיש האט אויך נישט ווייניק געקריינקט, די נשמה ארויסגעצויגן, בלוט אפגעצאפט, און עפּיס ווי מיט נסים זיך דער־האלטן...

פארשטייט זיך, אז דאס בן יחיד׳ל איז געווען א ציטריק קינד, שטארק אפגעהיטן, איין אויג אין קאפּ, און ס׳איז פאר אים געווען אנגעגרייט פון אלעם אין דער וועלט ; ביז ער איז אונטערגעוואקסען, האט מען געהאלטען פאר אים מלמדים, שפּע־טער שוין געלערנט ביים רב, און נאכדעם — אין דער ישיבה...

אין דער ישיבה האט ער נישט ווייט געהאט צו גיין, עטלאכע תחום־שבת, סך הכל, אין א דערבייאיק שטעטל, גאר א קליין מקום, אבער זייער גרויס בתורה ; א ישיבה מיט די גרעסטע לומדים, פּייערדיקע קעפּ ; אהין איז ער אוועק זונטאג אין דער פרי, א גאנצע וואך געלערנט, און פרייטיק נאך האלבן טאג זיך געלאזט גיין אהיים מיט א פולן קאפּ גמרא, תוספות ומרשא״ה.

אין אן ערך פון צוויי־דריי שעה, איז ער תמיד געווען אין דער היים, און אליין נישט געוואוסט, וואו דער וועג איז אים אהינגעקומען ; כאטש ס׳איז אין צווישן געווען א שטיק וואלד, — האט עס אים כמעט נישט געארט ; טיילמאל געווען אזוי צעקאכט, אז ער האט נישט געוואוסט, ווען ער גייט אריין אין אים, און זיך אפילו שפּעט געכאפּט — אז ער פלעגט שוין האבן ארויס פון אים ; און ס׳איז אים אלץ איינס געווען, אויב ביי ביידע זייטן וועג — שטייעןביימער, אדער ס׳ציען זיך פעלדער, גראזן...

ער האט ליב געהאט דעם וואלד. זומער, אז עס האט אים געברענט די זון איבערן קאפּ — האבן אים די ביימער פאר־שטעלט ; גייענדיק מיטן אפענעם וועג, צווישן די פעלדער, האט ער נישט איינמאל באדויערט :

און דאָס דאַווגען זייערס האָט אַזאַ זיסן טעם, ער האָט נאָך אַזאַ מין דאַווגען נישט געהערט; אַזעלכע ליכטיקע, ווייסע קולות גייען אַרויס פון זייערע מיילער, אַזוי ווי פון זילבערנע שופרות...

נאָכן דאַווגען גייט מען באַלד אַריין אין אַן אַנדערע שטוב, וואו די ווענט זיינען פון טייערן מירמלשטיין — און דאָ איז שוין געטישט מיט כלערליי מאכלים טובים, אויף זילבערנע טע־לער, מיט גאָלדענע גאָפּל־מעסער; מ׳זעצט זיך צו די טישן און מען זינגט זמירות, — מלאכים זינגען אפשר נישט שענער פאַר קודשא ברוך־הוא; אַז די לאָמפּן גייען אויס, די ליכט פאַר־לעשן זיך, נעמט אים דער אַלטיטשקער — אליהו הנביא, מסתמא, — פאַר אַ האַנט, און זאָגט צו אים:

— קום, אַז דו האָסט שוין יאָ זוכה געווען צו זיין דאָ ביים לעבן, — וועל איך דיר ווייזן די איבעריקע שטובן פון דעם היכל: דאָס גרויסע גלוסטיגקייט פון מענטשנס מעשים טובים, ווי שיין זיי זיינען...

און ער באַווייזט אים...

איין שטוב נאָך דער אַנדערע, וואָס זיינען אויפגעבויט דורך די ליכטיקע ווענגן פון בין־אדם, — ווי שיין ס׳לייכטן די ווענט, און באַלייכטן די וועלט; און ווי די פינסטערע חדרים, אָפּגעריי־סענע ווענט אין סמאָלע אויסגעשמירט, וואָס זיינען אַזוי חושך ווי די אויגן ביי רשעים...

איין שטוב זעט ער, וואו די ווענט שטייען נישט, ליגן נישט, רוען נישט און פליען נישט, בלויז רוידן, — דאָס זיינען ווענט פון די קולות, וואָס גייען אַרויס פון שופר; אין אַנדערן חדר זעט ער שטיין קעסטלאַך... פילע חדרים מיט קעסטלאַך אָנגעשטעלט... פון באַלקען ביז אַראָפּ־צו די ווענט, פול־פול קעסטלאַך...

פרעגט ער:

— זיידע, וואָס איז אין די קעסטלאַך?...

זאָגט דער אַלטיטשקער:

— וואַרט צו, וועל איך דיר ווייזן...

קוקט אריין דער הימל — א רויטלאַכער הימל ; די זון זעצט זיך שוין, און ער ווייסט נישט וואו איין, וואו, אויס...

ער פאַרנעמט זיך ערגיץ אנדערש ; וואו, ס'דוכט זיך אים, די ביימער זיינען שיטערער און אז ער וועט זיי גיכער קענען אדורכגיין, ארויסקומען אויפן פעלד, און מיטן פעלד גיכער ווען אמאָל אָנקומען צו א ישוב, און זיך דערפרעגן אהיים, — אָבער אזוי ווי ער גייט נאָר אָפּ א שטיקל וועג, ווערט דאָרט זייער געדיכט, ביימערדיק, און כמעט פינסטער ; איז שוין גאָר אויף יענעם אָרט קיין טאָג נישטאָ ; לויטער נאַכט, און א שרעקלאַכע חשכות...

אזוי זעצט ער זיך אַראָפּ צו א וואָרצל פון אַ בוים, לאָזט אַראָפּ דעם קאָפּ צו דער ערד, מאַכט צו די אויגן, טראַכט מיט גרויס הארצווייטאַק :

— ער האָט פאַרבלאָנדזשעט אין ווילדן וואלד אליין... אין וואלד אליין...

און דערהערט דאָ א זיס געזאַנג : לכו נרננה זינגען, ווי אידן וואָלטן ערגיץ נאָענט פון אים מקבל שבת געווען ; מאַכט ער גיך אויף די אויגן, קוקט זיך ארום, און זעט אַ אַלטן איד מיט אַ ווייסע זילבערנע באָרד, און טראַכט זיך אודאי : אליהו הנביא... זיינע אויגן לייכטען אזוי, און דאָס פּנים בלענדט אים ווי די זון אין הימל, אז מ'קען נישט ארייננקוקן דארין ; און איידער ער וויל נאָך עפּיס פרעגן, זאָגט שוין דער אַלטיטשקער צו אים :

—וואָס זיצסטו דאָ, מען איז דאָך שוין מקבל שבת !...

— וואו ? — פרעגט ער אים.

— קום, וועל איך דיר וויזן, — זאָגט דער אַלטער.

עטלאַכע טריט ער פירט אים, און ער קומט באַלד אריין אין אַ העל באַלויכטן הויז ; אין דער שטוב געפינט זיך אַ שפּאָרער עולם ; זיידענע און אטלאַסנע קאַפּאָטעס בלאַנקען אוֹאָפּ פון זייערע לייבער, סויבעלנע שטריימלאַך פון די קעפּ, —

גאַנצע וועלט מיט אבנים טובות, און אויב ס׳איז דיר נישט באַ־שערט, וועט ער דיך מיט גאָרנישט באַוואָרענען...

טראַכט ער ווידער אַ ווייל׳נקע, און זאָגט:

— זיידע, אפשר איז דאָס מזל פון מיין זיווג ליכטיקער?... לאָמיך זען איר מזל?...

נעמט דער אַלטיטשקער ווייטער וואָרפן די קעסטלאַך; גראָבט זיך אין מיטן, פון פאָרענט, פון הינטן, צווישן די זייטן, — ביז ער קריגט אַרויס אַ קליין פאַרשטויבט קעסטעלע, און מאַכט עס אויף, — אַזוי ניט זיך אַ וואָרף אַ ליכטיקייט אין די אויגן, אַז ס׳ווערט ליכטיק אין אַלע חדרים...

דערפרייט ער זיך, אָבער בלייבט באַלד אָראָפּגעפאַלן:

— ווי אַזוי, זיידעשי, וועל איך וויסן ווער ס׳איז מיין ריכ־טיקער זיווג?...

בלייבט דער אַלטיטשקער אַליין פאַרזאָרגט; קלערט אַ ווײַלע, און גייט מיט אים אין אַ פרייש חדר וואו ס׳שטייען שפּיגלען אין די ווענט; אַזעלכע שפּיגלען — נישט וואו מ׳זעט זיך אין דער מינוט, ווען מ׳קוקט אַריין, נאָר — ביז׳ן סוף פון די לעצטע טעג...

און זאָגט אים:

— דיין זיווג זע איך אין דיין שטאָט: זי קומט יעדן פרייטיק פאַרנאַכט צו ליכט צינדן צווישן די אָרימע לייט. אויסבעטלען עפּיס אויף שבת... זי איז אַ יתומה, גייט אָפּ־געריסן, און דווקא נישט קיין שיינע, — איר זאָלסטו זען צו נע־מען...

— — — — — — — — — — — — — —

צו מאָרגנס, נאָך שלש סעודות, נעמט אים דער אַלטיטשקער, און פירט אים אַרויס צום וועג, — אין גאַנצן עטלאַכע טריט, אַזוי לייבט געוועזן, דוכט זיך, צו טרעפן, אַז ס׳קומט אים

און ער מאכט אויף פאר אים איין קעסטל, גיט א שפאר ארויס א ליכטיגקייט פון דארטן, אז ס'פארנעמט ס'אויג; און ביי אן אנדער קעסטל, ווידער, אז ער מאכט אויף — קומט ארויס א פינסטערניש, א וויסטע...

פרעגט ער ווייטער:

— זיידעשי, וואס איז מיט די קעסטלאך, וואס פון א טייל לייכט ארויס, און אין די אנדערע, איז אזוי חושך?...

זאגט דער אלטיטשקער:

— דא זיינען די מזלות; ליכטיק זיינען זיי ביי איינעם און חושך ביים אנדערן, ווי וועמענס מזל ס'איז באשערט...

גייט אים דא ארײַן א מחשבה אין קאפ, און ער שטעלט זיך איין צו פרעגן:

— זיידע, אז איך בין שוין דא, וואלט איך אפשר אויך גע־קענט זען מיין מזל?...

גייט מיט אים דער אלטיטשקער דורך א סך שטובן מיט קעסטלאך, און זוכט... נעמט אראפוואַרפן פון אויבן, פון די זייטן, ארויסגראבן פון דערמיטן, ביז ער דערשלאגט זיך צו א קעסטל, זיין קעסטל, איגווייניק ליגט זיין מזל; אים קלאפט נישט ווייניק ס'הארץ, און ביז ער דערלעבט שוין די רגע, דאס קעסטל ווערט אויפגעמאכט — גיט זיך א שפאר ארויס פון דארטן א שרעקליכער ריח; אן אויר, ווי ביי מצורעים, וואס זייערע לייבער ווערן ביי זיי אפגעפוילט ביים לעבן... זיי טארן גאר נישט זיין צווישן מענטשן נאר מחוץ למחנה...

פרעגט ער א דערציטערטער:

— איז מיין מזל אזוי שווארץ?... ווי קען דאס גאר געמאלט זיין?... דער טאטע איז אזוי רייך, און ער גיט מיר אוועק זיין גאנץ עשירות?...

זאגט דער אלטיטשקער:

— ס'איז גארנישט; דער טאטע מעג דיר מיטגעבן די

— דאס דאזיקע מיידל איז זיין זיווג, און איר מזל לייכט אזוי העל ?...

מ'הייבט אים אן ריידן שידוכים, דעם זון, — מען קומט פון די גרעסטע מקומות, רבי'שע הויפן, מען וויל אים פון אומע־טום האבן ; יחוס און געלט, תורה וגדולה במקום אחד... און ער שטייט איז קראם, קוקט פרייטיק אויף די ארימע לייט און היט אפ דאס דארע מיידל, גייט איר נאך טיילמאל א גרוים שטיק וועגס, ביז זי קומט אויס דער שטאט ארוים, שטעלט ער איר אפ מיט א קלאפנדיק הארץ :

— אזוי ווייט, מיידעלע וואוינסטו, און גייסט צו מיין מא־מען נאך א חלה ?...

דאס מיידעלע פארשעמט זיך :

— אז די מומע וואוינט אזוי ווייט, וואס זאל איך טאן ?...

— וואס וואוינסטו עפים ביי דער מומע ? — נעמט ער איר חוקר ודורש זיין...

— ווייל כ'האב נישט קיין מאמע...

— און וואו האסטו דיין טאטן ?...

— אויך שוין געשטארבן...

מ'הייבט אן צושטיין צום זון : ער זאל זיך נישט אויס־דרייען, און גרייטן צו פארן אויף תנאים, — מאכט ער זיך כלא יודע, נישט אים מיינט מען; און גייט זיך נאך די טריט פון דעם מיידל, יעדן פרייטיק, און שטעלט איר שוין נאכדעם מער דרייסטער אפ, זאגט צו איר איינמאל :

— נא דיר עפים געלט און קויף דיר א קליידל, ס'איז מיר א רחמנות אויף דיר, דו זאלסט גיין אזוי אפגעריסן...

אן אנדערט מאל :

— נא דיר געלט, און קויף דיך א פאר שיך, מ'זאל דיינע פיס נישט ארויסזען...

און דא שטייט מען אלץ מער־צו צו אים, און מ'פייניגט אים :

אוים : אזוי ווי ס'וואלט גאר נישט מעגלאך געווען צו פאר־
בלאנדזשען...

און באלד איז ער אין דער היים, ביי טאטע מאמע.

ביים גביר, אז זיין זון איז פרייטיק ביז ליכט־צינדן נישט געקומען אהיים, איז געווען א פארשטערטער שבת. האט א האל־בע שטאט זיך ארויסגעלאזט אים זוכן.

אנדערע ווידער זיינען צוגעשטאנען צום גביר און אים פשוט געזידלט :

— גוואלד געשריגן, אזא וואלד, אן א שיעור'דיקן וואלד, און מ'לאזט א קינד גיין אליין, אן איינציק שטיקל קינד ?...

און אויף צו מארגנס ביינאכט, אז מ'האט אים דערלעבט צו זען, דעם בין־יחיד, און די אויגן האבן אויפגעהערט קריכן פון קאפ, האט מען אים ארומגעכאפט מיט א גרויסע גדולה, און זיך צוגעזאגט :

— שוין... מ'לאזט אים שוין מער פון דער ישיבה נישט אהיימגיין, ער זאל בלאנדזשען ; פרייטיק אין דער פרי שיקט מען א פור, זי זאל אים ברייננגען גלייך אין שטוב אריין...

און יעדן פרייטיק באגינען, נאך דעם דאזיקן מאל, ווייסט שוין דער בעל עגלה אז ער דארף נאך אים פארן מיט די בעסטע פאר פערד.

און ער ווידער, דער זון. אז ער קומסט פרייטיק אחר הצהרים, אריין אין שטוב, און בייסט עפים איבער, אזוי שטעלט ער זיך גלייך אוועק אין דער קראם קוקן אויף די ארימעלייט, וואס גייען צו דער מוטער נעמען אויף שבת ; ס'גייען אלטע, חושך'דיקע אידן, אפגעריסענע ווייבער, און צווישן זיי אויך דאס דאזיקע מיידל, — א חושך'דיק קינד, א פארדארטע, הויט און ביין, נישט אנגעטאן און נישט פארקעמט, און ס'פארקלעמט אים ביים הארץ :

איידער אים פירן צו דער חופּה מיט דעם מיידל, אַזוי נעמט ער דאָס מיידל און גייט מיט איר אַוועק אין דער וועלט אַריין; גייט איבער שטעט, ביז ער קומט אַזוי ווייט און אויף אַזאַ אָרט, וואו מ'ווייסט נישט מער פון זיין טאַטנס נאָמען, פאַר־פאָרט ער צו אַן אַרענדאַר, רופט צוזאַמען אַ מנין אידן, און מע מאַכט חופּה וקדושין...

בלייבט דאָ אויך איבער אויף שבעת ימי המשתה, און פרייט זיך מיט זיין יונג ווייב; און כאָטש ס'האַרץ איז אים זייער פאַרביטערט אויף די טאַטע־מאַמע, — מאַכט ער זיך ס'האַרץ פאַר אַ שטיין...

דערווייל זעט דער אַרענדאַר ווי דער יונגערמאַן זיצט און לערנט אַזוי שיין, זיין קול איז זיס, און ס'פּנים לייכט אים, איז ער זיך מיישב, אַז קיין קינדער האָט ער נישט, — און זאָגט צו אים:

— ווייסט, יונגערמאַן, דו געפעלסט מיר זייער, און כ'קלער דיך נישט מער אַוועקצולאָזן; דו בלייבסט ביי מיר, כ'וועל דיר געבן עסן און טרינקען, און דו וועסט אומגיין מיטן דאָרף...

זאָגט דער יונגערמאַן:

— גוט, נאָר וואָס וועל איך האָבן דערפון ?...

זאָגט דער אַרענדאַר:

— וואָס ס'וועט צוקומען, און זיך נתרבה זיין — וועסטו האָבן, איך וועל מיר קיינמאָל נישט מער מאַנען, ווי איך גיב דיר אַוועק...

באַשטייט דער יונגערמאַן, און בלייבט מיטן דאָרף; מ'ציילט אים צו אַזוי פיל שטיק: קי, אַזוי פיל אָקסן, שעפּסן, פערד, און מחשבונ'ט אויס: וויפיל דאָס פעלד ברויך געבן תבואה, און דאָס איבעריקע זאָל געהערן צו אים...

ס'ווערט אַזוי געמאַכט אַ שטר...

בלייבט זיצן דער יונגערמאַן דאָ, און לערנט; און ס'ווייב זיינס, וואָס ביי איר איז ס'מזל אין דער האַנט, גייט אַרויס צו

— וואס איז מיט דיר, וואס דו ווילסט נישט קיין חתן ווערן?...
שוין אזוי אויך געווארט צו לאנג, געברויכט חתונה האבן צו
דרייצן יאר; דו ביזט בר־מצוה געווארן, — דיר געדארפט אנטאן
א טלית...

ענטפערט ער כסדר מיט א האלב מויל; און אז די מו־
טער הייבט אן צו וויינען:

— כ'וויס שוין קיין תירוץ נישט פאר די שדכנים.

זאגט ער:

— ער וויל נישט קיין גערעדטן שידוך...

שטעלט מען אויף מויל און אויערן:

— וועמען דען ווילסטו?...

זאגט ער, כמעט פארביטערט:

— דאס מיידל, וואס קומט פרייטיק פארנאכט צו ליכט־
צינדן — מ'זאל אים געבן, זי איז זיין באשערטע...

ווערט חושך אין שטוב; דער טאטע לאזט אראפ די
ברעמען, נעמט שרייען, — מעשה פאטער, און די מאמע זיך
ברעכן די הענט; פרובט מיט טרערן אין די אויגן אים אי־
בעררײדן:

— ווי האט דיר אזעלכעס געקענט גאר קומען אין קאפ
אריין?...

האלט ער זיך פעסט ביי ס'זייניקע: און ס'איז אים
נישט ארויסצופירן; שווייגט מען דערווייל פאר דער וועלט,
און ווי לאנג מ'עוסק'ט זיך אין דער שטיל, מ'שלאגט זיך דא
קאפ אין וואנט — גייען די שדכנים און שלאגן אפ די טירן:

— וואס ס'איז די מעשה?... אז מ'האט די כלה שוין
געזע:, און פון נדן איז אויך נישטא קיין טענה, — וואס האלט
אפ פון צונויפפארן זיך אויף תנאים?...

דער בחור ווידער זעט: מ'פארשווערט אים ס'לעבן, און אז
ער וועט אין דער היים גאר נישט אויסנעמען מיט זיין כלה;
ווייסט: טאטע־מאמע וועלן זיך ניבער לאזן א מיתה אנטאן

כּעם צוגעקומען, און זיך פילנדיק אַ שטיק שולדיק, — אַ נדר געטאָן:

— ר'וועט נישט רוען, ביז ער וועט זיי אָפּזוכן...

דערצו האָט ער געלאָזט וויסן, דאָס אַלע אָרימעלייט וואָס וועלן קומען צו אים, — וועט ער מיטגעבן פון אַ קי, אַ קעלבל, וואָס ס'זאָל נישט זיין, ווייל ס'מערט זיך ביי אים אַזוי פיל קיין עין־הרע, דאָס ער האָט זיך נישט וואו אהינצוטאָן דערמיט; פאַר־שטייט זיך, אַז ס'האָבן אָנגעהויבן קומען אָרימעלייט כחול־הים, און ער האָט נישט בלויז געהאַלטן וואָרט, געטיילט סי, אָקסן, קעלבלאַך, נאָר געזאָגט:

— אויב איר ווייסט פון נאָך, שיקט זיי אהער, — ס'וועט פאַר קיינעם נישט אויספעלן; כ'האָב אַזוי פיל, אַז כ'וועל קיינמאָל נישט מיד ווערן צו טיילן...

און איינמאָל טאַקי, אַז ער איז אַרויס אין דערפרי באַ־געגענען אַ מחנה אָרימע לייט, וואָס האָבן זיך געשטופּט מיט הארצקלאַפּונג צו די טירן, — האָט ער זיי דערזען, די טאַטע־מאַמע זיינע, צווישן אַלע אביונים...

האָט אים פאַרקלעמט ס'האַרץ, און גענומען וויינען:

— טאַטע, דו דערקענסט מיך נישט?...

און די מוטער איז אים געפאַלן אופן האַרצן:

— ביזט דו דאָס, מיין קינד, אַזוי רייך?...

און ער האָט זיי אַריינגענומען אין זיין שטוב מיט גרויס פרייד, זיי געוויזן דאָס ווייב, ווי פון דעם קליינעם דאָרן מיי־דעלע איז געוואָרן אַזאַ שיינע בת־מלכה, אַז מ'קען אין איר פּנים נישט אַריינקוקן...

האָבן זיי זיך נישט געוואָלט צו גלייבן:

— דאָס איז דיין ווייב?...

האָט ער געלאַכט:

— דורך איר מזל, מאַמע, בין איך צו דעם אַלעם געקומען; און כ'האָב דערפאַר נישט געוואָלט חתונה האָבן מיט קיין אַנ־דערע, ווייל כ'האָב געוואוסט, זי איז מיין באַשערטע...

די קי, און קוקט זיך אום אויף די פעלדער; און אזוי ווי די בהמות, די פערד, די קי, און די שעפסן דערזעען איר — אזוי הייבן זיי זיך אָן מערן און מערן, אַז אַ שיעור, און אַז אַ צאָל, און איבער די פעלדער וואו זי גייט, נעמט וואקסן מיט מזל־ברכה...

אזוי, אַז איבערן יאָר איז דאָ עטלאכע מאָל טאָפּלט פערד, עטלאכע מאָל טאָפּלט קי: באַווייזט נאָך נישט זיי אַלע צו פאַר־קויפן, און ס'קומען שוין אונטער פרישע; און אויף די פעלדער איז אַזאַ גערעטעניש, דאָס ס'איז נישטאָ וואו זיך אַהינצוטאָן מיט די תבואות... די שפּייכלער, די שייערן זיינען ענג... מ'מוז צובויען נייע שפּייכלער... אויפשטעלן נייע שטאַלן...

אויפן אנדערן יאָר — נאָכמער; דער יונגערמאַן שאַרט אַריין דאָס געלד צו זיך; דאָס דאַרף וואָס איז פריער געווען אַזוי מאָגער און ס'האָט נישט אויסגעוויזן, ס'זאָל קענען מפרנס זיין אַלעמען, איז געוואָרן ווי אַ פעטע קי וואָס לאָזט זיך גוט מעלקן...

און אַז מ'גייט זיך שפּעטער באַרעכענען, ווייזט זיך אַרויס, — דער יונגערמאַן האָט מער פאַרן אַרענדאַר.

אַז דער יונגערמאַן האָט אזוי עולה־לגדולה געווען, שוין געהאַט זיין אייגן דאָרף, — האָט ער ערשט אָנגעהויבן זוכן טאַטע־מאַמע, זיי זאָלן קומען זען זיין עשירות; זיך גענומען נאָכפרעגן ביי מענטשן וואָס קומען און גייען איבער דער וועלט, און צום סוף זיך אַוועקגעלאָזט אין דער שטאָט, אַהיים, — האָט מען אים דאָרטן געזאָגט:

— ווער?... דער גביר?... ער איז שוין לאַנג פאַראַרימט געוואָרן, נאָכדעם ווי זיין זון איז פון אים אַוועק, — און גע־מוזט אָנקומען צו בעטלברויט...

האָט אין אים ס'האַרץ זייער געוויינט, וואָס ס'איז זיי אַזעל־

גלגולים

אין אַ דאָרף האָט געוואוינט אַ איד, דער איד האָט געהאַלטן די פּאַכט ביים פּריץ, און אים פאַר איר געצאָלט כך וכך, צו דער מינוט צו דער רגע; האָט זיך געמאַכט אַמאָל, אַ קי איז גע־וועזן נאָכן אָפּקעלבן זיך, און אַן אַנדערע — סתם חולה, און זיי האָבן ווייניק געגעבן מילך; און דער איד האָט אַזוי גיך נישט געקענט אַריינטראָגן ס׳געלט צו דער מינוט און צו דער רגע, האָט שוין דער פּריץ אים געלאָזט שיקן רופן, און איבער׳ן גע־מאַכט געוואַלטן:

— דו ווּעסט מיר נישט געבן ס׳געלט, וועל איך דיך הייסן שמייסן...

און נישט געוואָלט אָנעמען קיין שום תירוצים פון אים; דער איד, דער פּאַכטער, האָט אָבער פאָרט נישט געהאַט פון וואַנעט צו נעמען, און אים צו געבן; האָט ער זיך כאָטש געוואָלט אָנבעטן:

— ער זאָל נאָך וואַרטן אַ קליין שטיקל צייט, דער פּריץ...

און דער פּריץ, אַ גרויסער היצעל, אַ פאַרברענטער רשע, איר שפּילט זיך מיט די פאַרצייטיקע פּריצים! ... — האָט ער געלאָזט אויסגראָבן אַ גרוב, און געהייסן דאָרט אַריינוואַרפן דעם איד מיטן בני־בית, זיי זאָלן כאָטש אויסגיין פאַר הונגער... און נאָך אָוועקגעשטעלט אַ שומר, היטן:

— זיי זאָלן אפילו נישט קענען אַנטלויפן, און אַזויערנאָך ניצל ווערן פון טויט...

האָט דער איד און דאָס ווייב מיט די קינדער געשריגן און געוויינט עטלאָכע טעג נאָכאַנאַנד, ביז זיי זיינען געפאַלן צו דער ערד, געבליבן ליגן מאַט, אָן כחות, און אָפּגעוואַרט אַלע

— לאָמיר צוריק, צוריק כאַפּן ס׳קינד...

— כ׳קען גאָרנישט טאָן, — האָט דער פּויער איר באַ־דויערט, —- דאָס איינע, וואָס איך וועל איילן צו קומען באַ־צייטנס אהיים, מיך איינשטעלן פאַר אים, מ׳זאָל אים חלילה קיין שלעכטס נישט טאָן, און ווי ווייט מעגלאך נעמען צו זיך א היים...

און געגומען טרייבן די פערד, ווייטער אוועק פונם דאָרף, וואו זי האָט געלאָזן דוד׳לען איר קינד אין גרוב...

פאַרטאָג, דער שומר האָט זיך אויסגעניכטערט, און ער הערט נישט מער קרעכצן פון גרוב, אזוי מיינט ער : זיי זיינען שוין אויסגעשטאָרבן אודאי, און ער מעג אוועקגיין... און פאַר יוצא וועגן, נעמט ער אוועקשאַרן דאָס ברעט, געבן א קוק מיט די אויגן, אזוי זעט ער מיט גרויס שרעק, דאָס גרוב איז ליידיק... בלויז איין קליין בלאָס אינגעלע ליגט און שלאָפט... אזוי לויפט ער גיך אוועק צום פּריץ, פאַלט אים צו די פיס :

— אדוני פּריץ, דער איד איז נישטאָ אין גרוב; ער איז אוועקגעקומען ; בלויז א קליין אינגל זיינס ליגט און שלאָפט...

מאַכט זיך נישט דער פּריץ פון אים ; אָן עסק האָט ער מיט א איד ; ער וועט זיך אפשר גיין יאָגן מיט אים ?...

— און דאָס אינגל ? — פרעגט דער שומר — וואָס טוט מען דערמיט ?...

— לאָזן ליגן אין גרוב, ביז ס׳וועט פגר׳ן...

טרעט ארוים דער פּויער, וואָס האָט דעם איד מיטן ווייב ביינאַכט אוועקגעפירט, און זאָגט צום פּריץ :

— דאָס אינגל איז דאָך ראשית, נישט דער איד, און וועט דאָך, אז מ׳וועט אים ארויסנעמען, מער קיין איד נישט זיין ; ער וועט זיך כאַוועז מיט די קי אין די שטאַלן, גיין מיט אַלע פּראַבקעס צונלייך צום גלח, חתונה האָבן פאַר אונזערס א טאָכ־

אין איינעם, ביז דער טויט וועט קומען, צו איינעם פריער, איינעם — שפעטער, און ביי זיי די נשמה צונעמען..

און געקומען איז דוקא נישט דער טויט, אזוי ווי ס'האט אייגנטלאך באדארפט זיין; נאר אן אלטער פויער, וואס האט פון דעם אייגענעם איד טובות געהאט, און אים געוואלט איצט אפצאלן דערמיט, וואס ער וועט אים ארויסנעמען פון גרוב ;דער צו האט ער זיך געזעצט טרינקען מיטן שומר, זיך כלומרשט לוסטיק מאכן איבער די שטומע, פארשוויגענע נפשות, וואס גוסס'ן אינווייניק ; און אזוי גיך ווי דער שומר האט איבערגעכאפט די מאס און געבליבן ליגן טויט שיכור, — האט ער אויפגע־מאכט ס'גרוב און אריינגעשריגן :

— איר לעבט ?... וועל איך אייך צונעמען פון דאנעט...

און תוך כדי־דבור זיי געכאפט אויפן וואגן, וואס ער האט געהאט אנגעגרייט ; האלב טויטע, פאר'חלש'טע, — זיך געלאזט פארן מיט זיי אין דער וועלט אריין ; געטריבן און גע'הרג'עט די פערד, — כדי להמית ; ער האט נאך געוואלט זיין אין דער היים באגינען אין דארף, מ'זאל קיין חשד נישט האבן אויף אים ; און די אידן ווידער, געמוזט ברייגנען איבער דער גרעניץ, — דעם פריץ'ס כעס זאל זיי מער נישט קענען נאכיאגן און טרעפן...

א מהלך וועגס זיינען די נפשות אזוי געלעגן אויף דער פור, זיך נישט צוגעלייבט אז זיי פארן ; מורא געהאט צו רירן, און געשלונגען די טרערן פון גרוים פרייד, ביז דעם איד'ס ווייב האט מיט אמאל געגעבן א בראך ארוים מיט א גרוים געוויין :

— דוד'ל, איר קינד איז נישטא ; זי האט אים אין איילע־נעניש געלאזט אין גרוב... נישט מיטגענומען...

האט זיך די פור אפגעשטעלט, און דער פויער האט מער נישט ווי געקענט צוזען דאס צער פון דער מוטער, וואס האט זיך אויסגעקנייפט שטיקער פלייש פון די באקן, ווילד געוויינט, און ס'פנים איז ביי איר שווארץ געווארן ווי קויל :

קליינע פּאַראַפּיע שרעקט אים נישט אַפּ אַזוי ווי זיי ; דאָס גלח׳ל וואָרימט אים נישט מיט די תפילות זיינע ; ס׳איז אים ווייט דאָס בעטן, די תפילות... ווייט פון אַלעם, און אַנדערש...

ער איז וואָס אַ טאָג געוואָרן מער אָפּגעפרעמדט פון די פּאַראָבקעס ; פון זיך זעלבסט זיך דערווייטערט, און גענומען גיין אַליין ; עסן מיט זיי, און זיך אָפּקערן ס׳פּנים ; שלאָפן מיט זיי און אויפשטיין אַן אַנדערער ; אַרויסגיין אויפן פעלד, פּאַשען די קי און זוכן עפּים אין די הימלען... אויף דער ערד... אין די הייזלאַך, אויב זיי האָבן אים נישט צו דערציילן גאָר... אָפּזיצן מיטן פויער, וועלכער האָט אַזוי גוט געוואוסט, ווי ביים יונג רייסט זיך עפּיס, מורא׳דיק, דאָס אידישקייט... וועלכער האָט זיך סוף־כל־סוף פאַר אים אַראָפּגערעדט פון האַרץ :

— דו ביזט נישט אונזער בלוט...

— און ווער ס׳איז מיין טאַטע, ווייסטו ?... — קוקט ער אויף אים.

— דיין טאַטן האָב איך אַרויסגענומען פון גרוב, וואו דער אַלטער פריץ, דעם יונגנס פאָטער, האָט אים אַריינגעוואָרפן, ער זאָל שטאַרבן...

— וואו האָסטו אים אַהינגעטאָן ?... — קוקט אויף אים דער יונג, אַ דערשראָקענער.

— אָפּגעשטעלט איבער דער גרעניץ אין אַ פרעמדע מדינה...

האָט אים אָנגעהויבן גליען דער קאָפּ, דעם יונג ; די ערד צו בריען אונטער די פיס ; אויפגעהערט עסן ; שלאָפן ; אין יעדן שטיקל שלאָף זיך אים גענומען ווייזען די געשטאַלטן פון די טאַטע־מאַמע, וואָס ער האָט זיך בייטאָג אויסגעטראַכט פון קאָפּ, און פאַרגענומען, אַז זיי ברויכן אַזוי אויסזען...

און איינמאָל ביינאַכט, ווען ער האָט שוין לענגער נישט געקענט איינגלינן אויפן געלעגער, — איז ער אויפגעשטאַנען, און

טער, און אפילו נישט וויסן ביזן טויט אריין, אויב ער איז נישט אזעלכער געבוירן געוואָרן, ווי ער וועט זיין...

באַשטייט דער פריץ; און דאָס אינגל ווערט געגומען פון גרוב אינם פריץ'ס שטאַל אריין, כאָוועט זיך דאָרטן לייטיש, וואַקסט א ריינער גוי, א פּאַראָביק... טרייבט די קי אויף די פעלדער... און גייט שוין שפּעטער אויך אַרוים שניידן ס'היי... פירט עס אַראָפּ אין די שאָפּעס... און ווייסט אפשר נישט — אז ער איז אנדערש פון די פּאַראָבקעס, מער פון די אַלע פּויערים וואָס גייען זונטיק אין דער קליינע הילצערנע פּאַראַפּיע; ער שלאָפט אַנגעטאָן דאָס צלמ'ל אויפן האַלז, און האָט, נאָך אַלעם, אויסצושטיין גרויסע געברענטע צרות פון די שקצים; ליגנדיק אין די פעלדער פארנאַכט, הערט ער נישט מער ווי מ'רופט אים:

— בענקאַרט... איבערגעשניטענער.. מ'האָט דיך געפונען הינטער א פּלויט...

און ס'בלוט ווערט אין אים געזעצט; ער גיט זיך נישט איינמאָל א פאַרטראַכט, א טאַפּ אָן ס'פּנים, — ס'איז נישט ס'אייגענע פּנים; זייערע פּנים'ער זיינען גראָב, צעריסן פון דער זון, די ליפּן אויפגעשיילט, און די האָר ליגן גלייך אין די אויגן אריין; זיין פּנים איז דאָך פיינער, און די האָר — שוואַרץ, קרייזלען זיך ווי אויף א פּעלכל פון א יונג באַראַנדל...

דאָס טראַכט ער בלויז, און ריידן רעדט ער נישט; מיט וועמען?... אז קיין טאַטן האָט ער נישט, א מאַמן אויך נישט, — בלויז די שטאַל; און דער אַלטער פויער, וואָס זעצט זיך נאָך אַמאָל אַוועק מיט אים הינטער אַן אַלטן בוים, ביים וואַסער.. און ער אויך שווייגט... זאָגט גאָר נישט....

און אז די שקצים טוען אים אָן אַלץ מער צרות, אזוי הייבט ער אָן גלייבן אין זיך, — אז נישט, ער איז נישט בלויז דאָס אייגענע פון דרויסן, נאָר אפילו פון אינוויינען אויך אָפּגעפרעמדט פון זיי; די דאָזיקע שקצים זיינען נישט זיינס גלייכן; די

— פון דאָרף.
— וואו ער האָט זיך אויפגעכאַוועט ?
— דאָרטן, צווישן פּויערים...
— ווער זיין טאַטע־מאַמע איז ?
ווייסט ער נישט ; לאָזט מען אים איבערבלייבן אין בית־המדרש ; מ'וועט אים נישט אַרויסטרייבן ; אַ נוץ האָט פון אים דער שמש ; פאַר דער עברי, וואָס ער לערנט מיט אים, — האַקט ער האָלץ, מאַכט פייער אין אויוון, און טראָגט וואַסער... קערט אָפּ דעם הויף, און טוט נאָך אַנדערע גראָבע זאַכן...
ער לערנט עברי, און שלינגט איר אַריין אין זיך ; דער שמש קוקט אויף אים ווי אויף אַ בייז וואונדער ; ער קען אים גאָר נישט אַזוי דעריאָגן, ווי דער חברה'מאַן לויפט... לויפט אים אַריבער, נעמט גיך איין די עברי, דאָס דאַווגען, תהלים, חומש־רש"י, און כאַפּט זיך שוין צום טיש, וואו מ'זיצט און מ'לערנט, און גיט דאָרטן אַ קוק אַריין ; האָרכט דערווייל מיט איין אויער, און לערנט דערנאָך מיט מיט אַלע בחורים צוגלייך; לערנט גמרא מיט'ן קנאַק... און זיין קול וואָס איז ערשט געווען אַזוי גראָב, איז שוין אַזוי אויסגעאיידלט, זיס, מלא חן... ס'פאַרנעמט דאָס גאַנצע בית־המדרש...
און ביז מ'קוקט זיך אַרום, זיצט ער אויבנאַן, ביים ראש־הישיבה, און זיין קול איז דאָס איינציקע קול שוין, וואָס זינגט אַרוים נאָך דער האַלבער נאַכט פון בית המדרש, נאָכדעם ווי אַלע בחורים און יונגע לייט צעגייען זיך ; און ס'בלייבט נישט קיינער מער איבער מיט אים ווי די בלויזע פיר ווענט פון בית המדרש, די באַהאַלטענע אומרו צווישן די לייבן איבערן ארון־הקודש ; דאָס גאַנצע פרעמדקייט צווישן גויים, וואו ער האָט זיינע יונגע יאָרן איבערגעלאָזט ; דאָס גרויסע צער פון אַ פאַר־וואַגלטן, וואָס ווייסט נישט פון קיין גלעט פון אַ מאַמען, אַ גוט אויג פון אַ טאַטן, און זיך רק אויפגעכאַוועט בלויז צווישן פּאַראַבקעס, איז שטאַלן...

זיך געמאכט ס'פעקל, אין וועג אריין ; נאר פארן אוועקגיין,
— אפגעטראטן ביים אלטן פויער, און צו אים געזאגט :

— דו האסט מיין טאטע־מאמע ס'לעבן אפגעראטעוועט,
זאג מיר כאטש ווי זיי האבן געהייסן, איידער כ'גיי אוועק פון
דיר, און נישט זען מער קיינעם, וואס ווייסט עפיס פון זיי צו
זאגן ...

האט ער אים אויפגעשריבן דעם נאמען פון זיין טאטן ווי
ער האט געהייסן ; און דעם נאמען פון זיין מאמען, ווי זי האט
געהייסן ; און מיט די נעמען זיך געלאזט גיין אין דער וועלט
אריין...

ער איז אנגעקומען אין א שטאט, ס'ערשטע מאל געזען אידן, —
איז ער אוועק צו זיי אין זייער בית המדרש, און זיך אוועקגע־
זעצט ; לכתחילה געבליבן אפגעשראקן פאר די בחורים און
יונגעלייט, וואס ער האט אנגעטראפן דא זיצן און לערנען אויפן
קול...

דער שמש, אזוי ווי ר'האט געזען אן ערל, איז ער צוגעגאנגען
אים זאגן, אז ס'איז נישט דא קיין ארט פאר אים : אבער
ער, לא־די וואס ער האט זיך נישט אויפגעהויבן, נאר גענומען נאך
דרייען מיט דער צונג, אז ער וויל דא בלייבן, אין בית המדרש,
ווייל ער איז א איד...

האבן זיך אלע אים ארומגעשטעלט, און ער האט באלד געהאט
ס'גאנצע בית־המדרש ארומשטיין נעבן זיך ; געזען א גוי, א
פארגרעבט פנים, קען קיין אידיש נישט ; און די אויגן זאגן
אוים : ס'איז קיין ליגן נישט ... ער טראכט זיך דאס נישט פון
קאפ ארויס... אידישע אויגן... דאס שווארצע פייערל...

מ'פרעגט ביי אים :

— פון וואנעט ער קומט ?

זאגט ער :

אים ביי איין מנין, און וויל נישט האָבן קיין מגא־ומשא מיט אים, און דער גביר ווידער מאַכט זיך קנאַפּ דערפון; ער גרייט זיך חתונה צו מאַכן, און אַזוי, ברוב עם... ער פּאָרט איינ־קויפן זייד אויף מלבושים פאַר דער כלה; אַ האַלבע שטאָט איז זיך מכין; כלי־זמרים, בדחנים גייען אריין און אַרויס, שמשים מאַכן זיך אַ רייכן בייטל... אביונים קומען זיך צונויף פון דער גאַרער וועלט...

מ׳שפּילט אין די גאַסן... אידן טאַנצן... זיינען זיך משמח... אַ קליינינגקייט: זייער גביר גיט אויס די עלטסטע טאָכטער... אַ גרויסער נדבן... אַן אמת׳דיק אידיש הארץ... אידן האָבן פון אים מיט דער פולער האַנט... היינט ושע, פאַרוואָס זאָלן זיי זיך נישט פריי׳ען?... אי וואָס, דער רב זייערער האָט דאָרט האַרצקלעמעניש, און ס׳דריקט אים, — מסתמא, איר זיווג נישט געווען; אַ איד האָט זיך ליב אויסצורײדן, אַז ס׳איז אַלץ מדרך הטבע...

מיטן חתן אויבנ־אָן זיצט דער ראש־הישיבה; און אַזוי ווי מ׳טאַנצט ביי דער כלה, מ׳לאָזט זיך וואוילגיין אין דער שטאָט, נעמט מען זיך דאָ שרייבן די כתובה, און ס׳קומט, ווי מ׳ברויך אריינצושרייבן דעם חתן׳ס צד, פרעגט דער ראש־הישיבה:

— ווי דער טאַטע האָט געהייסן?

הייבט ער אָן זוכן דאָס צעטעלע, וואו דער פויער האָט דאָס פאַרשרייבן; און וואונדערליך, וואָס ס׳איז אים קיינמאָל נישט איינגעפאַלן נאָכצוקוקן, ער זאָל דאָס ברויכן וויסן...

ס׳נעמט נוט אַ רגע, און ער זאָגט.

— ווי האָט געהייסן די מאַמע?...

זאָגט ער אויך; און אַז מ׳הערט די נעמען פון טאַטע־מאַמע בלייבן אַלע פאַרגליווערט, און דער גביר ווערט בלייך אויפן פנים; די מחותנת׳טע, זיין ווייב, רייסט זיך אריין ווי אַ שטיק פייער, מיט אַ פאַרפלאַמט פנים, געשוואָלענע אויגן פאַר וויינען, און גיט אַ פאַל אַרויף אויף אים:

דאָס אַרויסזינגען מאַכט אים היילעוודיקער דעם ווייטאָק, און געפינט אַ דערלייכטערונג אין די שעה'ן, ווען ער איז אַליין, און לערנט הויך אויפן קול...

וואָלט דאָך דער פאַר'אידישטער ערל לאַנג שוין חתונה געהאַט; האָט זיך געפונען נישט איין בעלן, וואָס האָט אים געוואָלט אָוועקגעבן זיין טאָכטער פאַר אַ ווייב; האָט אָבער דער ראש הישיבה די דעה איבער אים, און לאָזט נישט, — ווען נישט מיט עפּיס רעכטס, וויל ער נישט; טאַקי אַן טאַטע־מאַמע, אַ צוריקגעקומענער, און ווען נישט פאַר אַ גבירישע טאָכטער, קעסט כל ימיו, וועט ער אים נישט אָוועקגעבן, ער איז זיין אפּוטרופּס...

און אַ גביר האָט אַ ספק מיט אים; ער האָט דאָך פאָרט אַ פּסול; אפשר — אַ ממזר, חלילה... אַז קיין טאַטע מאַמע איז נישטאָ... מ'ווייסט דאָך פאָרט: ער איז געקומען אַן ערל... און אַ גביר, וויל חוץ'ן חתן — נאָך האָבן מיט וועמען זיך מתיחס צו זיין אויך... אַזוי שיקט אים דער ראש הישיבה אָוועק ווייטער; גיט אים מיט אַ כתב אין אַ צווייטע שטאָט, צו אַן אַנדערן ראש הישיבה, און יענער נעמט אים גלייך אונטער זיין האַנט, לערנט מיט אים... לערנט טאָג־און־נאַכט.... דאָ אין שטאָט קומט ער שוין אַ בן־תורה, מער קיין ערל נישט; ווייסט מען גאָר נישט, און די גרעסטע גבירים רייסן זיך שוין איבער אים אַרום; ס'וויל אים האָבן דער רב פאַר אַן איידעם, און ס'וויל אויך האָבן דער גביר פון שטאָט, ביי וועמען ער עסט, און האָט זיין קאָפּ־געלעגער...

און ס'קומט דורך אים צו אַ מחלוקה; ביידע זיינען איינגעשפּאַרט, נאָר אַזוי ווי דער גביר האָט ממון, רייסט ער אים אָוועק ביים רב; נעמט צוזאַמען אַ האַלבע שטאָט אידן, פרעגט נישט קיין שאלות, און מאַכט תנאים; ער איז אַ גביר, וועט ער מורא האָבן פאַרן מרא־דאתרא?...

דער רב איז בייז אויפן גביר; הערט אויף ראַוונען מיט

דער קורצער פּרייטיש

— זון מיינער... ביזט דאך מיין פלייש און בלוט....
וואס איך האב שוין אינגאנצן געהאט אויסגעמעקט פון מיין
זכרון...

— — — — — — — — — — — — — —

די כלי־זמרים שפילן ווייטער ; מ׳שיקט גלייך נאכן
רב... די כלה טוט אויס דאס חופה־קלייד און דער גביר פירט אים
איצט צו דער חופה מיטן רב׳ס טאכטער, וועלכער ער איז א פנים
אמת׳דיק געוועזן באשערט...

און אידן זיינען זיך ערשט רעכט משמח ; מען טרינקט
אויף דער שמחה... די שמחה איז א פילפאכיקע... הוילע נסים:
א ברודער האט די שוועסטער נישט גענומען, חס ושלום... טאַ־
טע־מאמע׳ן זייער זון זיך אומגעקערט... דעם רב׳ס טאכטער
איר זיווג זיך אפגענומען... וואס איז דאס אלץ ווערט ?...

אין א ווינטערדיקן פרייטיק באגינען, די פראסט קנאקט, פארט אריין אין שטאט א דארפס־איד אויף א שליטן, און פרעגט:

— וואו ס'וואוינט א מוהל ?...

און דער הימל איז נאך כמעט פינסטער, ווען ער קלאפט אן ביי אברהם'לען אין לאדן:

— רבי, אן אורח..

מאכט פאר אים ר' אברהם'לע אויף די טיר, און זעט אויפן אידס בארד איז פארפרוירן די פארע, און ס'הענגען אראפ צאפנס אייז, אזוי לאזט ער אים פריער אפאטעמען, אפטרייסלען פון זיך דעם שניי, און פרעגט:

— וואס דער איד האט צו זאגן גוטס ?...

זאגט דער איד:

— ער איז א בעל־ברית !...

— מזל טוב ! נאר וואס אזוי פרי ?

— ער קומט פון דארף, דריי מייל וועג צו פארן אי־רישן ס'קינד...

ווערט אים גאר נישט היימלאך, ר' אברהם'לען:

— אין א ווינטערדיקן פרייטיק, ס'איז גאר קיין טאג נישטא... איידער מ'דרייט זיך אוים, איז נאכט... און ווי קען ער זיך אונטערנעמען צו מאכן אזא נסיעה ?

— ס'שאט נישט, — זאגט דער דארפס־איד, — א פאר פערד ווי די לייבן; ער שטעלט אים אפ באצייטנס אהיים, און נאך אפילו ערב צו גיין אין דער שוויץ, פאר קבלת־שבת...

איז אים אלץ נישט פארענטפערט, אברהם'לען:

— דאך פרייטיק, דער קורצער פרייטיק, און דריי מייל פוילישער וועג... ס'אריזיקע...

— טייערע פערד... כ׳זאג דיר בהן שלי, כ׳בין נאך מיט אזעלכע לייבן אין קיין וועג נישט געווען... גאר נישט קיין אי־דישע פערד... נאר, וואס איז די מעשה: ס׳נעמט אזוי לאנג ? גזלן, ס׳איז דאך פרייטיק, דער קורצער פרייטיק...

זאגט דער דארפסמאן:

— כ׳האב שוין נישט קיין סך צו פארן, א תחום־שבת אינגאנצן...

מעסט ר׳ אברהם׳ל אפ א תחום־שבת מיטן אויג, און אז מ׳פארט אים אריבער, — שטייט ער צו צום דארפסמאן:

— דו האבט דאך מיך גענארט!... אלמאי, האסטו נישט באלד געזאגט ס׳איז א מהלך, וואלט איך כאטש געווען אנ־געזאגט מיין ווייב, זי זאל נישט איבערקלערן, כ׳וועל נישט אהיימ־קומען אויף שבת...

שווערט זיך דער איד:

— ס׳איז נישט ווייט שוין... איבערן בערגל... ס׳דריטע הויז, איז זיין הויז...

מ׳קומט איבערן בערגל. טאנצט שוין אנטקעגן א שוואר־צער קודלאטער הונט, שפרינגט אין שליטן אריין, לעקט דעם איד׳ס פאלע...

מ׳קריכט ארויס, און ס׳מאכן זיך ברייט אויף די טירן פון שטוב, וואו ס׳גיט א זעץ ארויס א פארע, ווי פון א באד...

אז עולם אידן ווארט, שוין אפגעדאווענט; טעפ פיש קאכן זיך... ס׳קרויט קוואקערט... און מ׳פרייט זיך מיט ר׳ אברהם׳לען, ווי מ׳וואלט דא אויסגענומען ס׳גרויסע געווינס מיט אים... ווייבער ווינשן אים ס׳אייביקע לעבן...

ר׳ אברהם׳עלע איילט זיך:

— ס׳איז פרייטיק, ס׳וועט אים נאך, חלילה, אויסקומען צו בלייבן אין דארף שבת...

מ׳דערלאנגט אים ס׳קינד, גע׳אידיש׳ט, נעמט ער זיך איילן:

צע'טענה'ט זיך דער איד:

— מ'קען דאך צוליב דעם דעם ברית נישט אפלייגן?... אויב ס'ווייב האט זיך נישט געוואלט איינהאלטן מיט א האלבע שעה ביז נאך מנחה, וואס זאל ער טאן? מ'מוז אים דאך מאכן פאר א איד, דעם קליינעם שייגעץ?...

אזוי קריכט אברהם'ל ארויס, אן חשק אפילו, און זעצט זיך אריין אין שליטן...

דער דארפס־איד בעט־אים ארום מיט שטרוי, טוט אים אן א פעלץ, א פוטערנע „קוטשמע" אויפן קאפ, און די בייטש גיט א קנאק, דער שניי — זיך א טרייסל פון די ווענט, דאס שטעטל ווערט נעלם.

דאס שליטל פליט ווי א ווינט; ער איז צווישן הימל און שניי, א ים שניי... ס'גלאנצט נאר אין די אויגן... אזא בנעימות'דיקע ווייסקייט, אז ס'ווערט אזש ווארים הינטערן הארץ... אז די זון קומט ארויס, מוז מען פשוט צומאכן די אויגן פאר גרויס בלענדעניש; ס'איז גראד נישטא קיין ווינט, און די ווארימקייט צעגייט זיך אין אלע רמח'ח אברים, מ'קען ממש אויסגיין...

אברהם'ל האלט צוגעמאכט די אויגן, און ווייסט נישט — ער פארט; ס'שליטל פליט, די פערד פאכען נאר מיט די נאז־לעכער; לאזן ארויס א פארע וואס ווערט געפרוירן, און שפריצן מיט די שטיקער שניי, פון אונטער די פאדקעוועס...

עס וועקט אים דאס בילן פון הינט, ער זאל אויפמאכן די אויגן און זען א דארף, — הילצערנע, קליינע כאטקעלער, א יוזל, א תלוי, און אפזאגן:

— שקץ תשקתנו, ותעב תתעבנו, כי חרם הוא...

און צוריק צומאכן די אויגן.

ווארעם איז געווען, דער פעלץ האט נישט צוגעלאזט די קעלט, דאך האט ער זיך שוין אנגעהויבן מצער צו זיין, און גענומען ריידן צום איד:

— ס'קען זיין, — טראַכט ער — וואָס אויפן ברית האָט ער בלויז טועם געווען, און נישט געגעסן דערפאַר האָט די קעלט מער שליטה איבער אים...

ער קריכט טיפער אריין אין פעלץ און איז פארזאָרגט:

— מילא, ער וועט דאָך שוין מוזן ווי ס'איז די קעלט איבערקומען; דער יונג זאָל נאָר כאָטש באַצייטנס אָנקומען אַהיים...

דער שווערער הימל קאָסט אים ס'נעזונט; ס'ווייזט זיך אים אוים, אַזוי ווי ס'זאָל שוין גאָר שפעט זיין, און גיט אַזוי אַ פרעג ביים יונג:

— ווייט עפּיס אין שטאָט אריין?

— שפּאָר... — גיט דער יונג אַ זאָג.

— אַ וואַזשנע פראָסט, זעסטו... נישט געוואוסט: ס'וועט אַזוי שטאַרק נעמען נאָכן האַלבן טאָג... ס'ברענט אַ פייער...

— נעמט אַ קאָפּ בראָנפן, רבי... כ'האָב שפּאָר אין פלעשל... איר קענט נאָך, חלילה, געפרוירן ווערן...

דערשרעקט זיך ר' אברהמ'לע, און האָט שוין שטאַרק חרטה וואָס ער איז נישט געבליבן שבת ביים דאָרפס־איד, ס'וואָרים־קייט ליגט אים נאָך אין די ביינער...

און מינטערט דעם יונג:

— פאָר, ס'איז שבת...

פרייט זיך דערווייל מיט די ירקות...

— ס'ווייב, — טראַכט ער, — וועט אים ווינשן ס'אייביקע לעבן, דעם דאַפּסמאַן, פאַר זיין ברייטע האַנט...

די פראָכט פּאַרגייט דאָ אונטערן האַרץ, ס'ווערט אים טונקל אין די אויגן; ער זעט ווי דער יונג זופּט אַלץ אינאייינעם פון פלעשל, גיט ער זיך אונטער און זאָגט:

— גיב אַ קאַפּיטשקעלע ס'חיות צו דערהאַלטן: ס'איז גאָר נישט איבערצוטראָגן די ביטערע קעלט...

— אהיים...

און דער בעל ברית:

— רבי, זעצט אייך צום טיש, און איר וועט מיטהאלטן מיט דער סעודה...

ער וויל נישט...

— אויב אזוי, וואס קומט אייך פאר דער טרחה ?...

— ער נעמט נישט קיין געלט, ס׳א מצוה ביי אים...

לייגט אים דער בעל־ברית אן אפולן זאק מיט מערן, א זאק קרויט, קילריבן, צוויקל, און אנדערע שאר־ירקות...

און גיט א געשריי צום יונג:

— שפאן א פאר פרישע פערד, און נעם דעם איד, שטעל אים אפ אויף שבת אהיים...

און ער רירט אין וועג־אריין...

ס׳דארף אידן שטייט אין דרויסן, געזונטע אידן ווי די ביי־מער; ווייבער בענטשן זייער הענט, ס׳זאל אים קיין פינ־גער קיינמאל נישט וויי טאן, און ווינטשן אים:

— רוזאל האבן א גוטן שליט־וועג...

און ס׳שליטעלע פליט שוין, מ׳זעט עס נישט מיטן אויג מער...

א דראבנע שנייעלע פרישעט.... קיין זון איז נישטא שוין...

א שווערער הימל, א ביסל רויט, ווי אן אפגעגליט שטיק אייזן...

דער וועג איז אויסגעפיילט... א קרא הייבט זיך וואו אויף פון א פארשנייט פעלד, שניידט זיך אוועק אין דער טיפעניש, און שרייט...

א טרוקן שרייען...

אברהם׳ל דעקט זיך גוט איין אין פעלץ, ער דערשפירט די פראסט; ס׳איז נישט וואס באגינען: ווען די זון האט גע־ווארימט... דער הימל איז פארפרוירן, — א שטיק אייז, און אזוי שווער ווי בליי...

איבער א פארפרוירענע ערד, פארפרוירענע טייכן, פאר־שנייטע...

א פארפרוירענע וועלט, א פרעמדע...

א שווערער הימל, וואס איז געווארן טונקעלער צו קבלת־שבת...

אז אברהם׳לע האט זיך איבערגעוועקט, איז אים נישט גוט גע־ווארן פאר צרות.

— אן אויסגעשטערנטער הימל; ווייסע, זילבערנע בערג, פארשנייטע...

און נעמט רופן דעם יונג:

— דו שלאפסט ?... א ?...

דער יונג כאפט זיך אויף, און שלעפט קודם ארויס דעם שליטן פון אונטערן שניי, און באכעט אריין פאר כעס אין די פערד:

— כ׳ווייס גאר נישט, וואו זיי האבן מיך געקענט פאר־טראגן, דער רוח זאל זיי נעמען...

קרעכצט אברהמ׳ל:

— קענסט נישט דעם וועג ?...

— גאר קיין וועג נישט... א וואלד און ס׳ברויך דא גאר קיין וואלד נישט זיין !... ווי קומט אהער א בארג ?

— מ׳ברויך גומל בענטשן, וואס מ׳איז נישט אומגעקומען — אזא פראסט !...

דער יונג נעמט טרייבן די פערד, און זיי גייען נאך נאכן שליטל, אראפגעלאזט די קעפ, ווי נאך אן ענגלה, אויף וועלכן מ׳וואלט געהאט ליגן א חשוב׳ן מת...

— שבת ... שבת ... — קרעכצט אברהם׳לע — ס׳איז אים חושך זיין וועלט...

דעם יונג פארוואלפט עס גאר:

— וואס ער איז שוין נישט אויסגעפארן אויף זיין לעבן,

און ווי ער גיט א זופּ פונם פלעשל, ווערט אים ליכטיק אין די אויגן, צעגייט זיך א ווארימקייט אין זיינע אברים...
און זאגט:

— גיב נאך אביסעלע צו פארזוכן...

און גיט א זופּ פון פלעשל...

— א־א־א!

ס'איז אים ליכטיק אין די אויגן... א ווארימקייט צעגייט זיך אין זיינע אברים... אזא מתיקות...

זאגט ער:

— גיב נאך א קאפּיטשקע!...

א פרישן זופּ, און דער שניי גלאנצט שוין אין זיינע אויגן... דער הימל ווערט רויטלאכער.... דאס בלוט ווארימער... דאס שליטעלע גליטשט זיך, שבת ווערט נענטער, און די שטאט, כע־כע: ווייטער... ווייטער...

די אויגן קלעפּן זיך... פארמאכן זיך... אזא מידקייט... ער וויל זיך עפּעס אונטערהייבן, — איז ער אזוי שווער, ווי אנגעגאסן מיט בליי, און קען זיך נישט רירן... זיצט איינגע־פרעסט, און ס'הארץ צעגייט אים:

— א איד טאר קיינמאל נישט זיין איינגעשפּארט; א דארף אידן איז אנגעשטאנען, — געברויכט בלייבן מיט זיי שבת!... די שטאט ברויך אים אזוי נייטיק האבן? א ברית אין דער היים?... וואס איז דא געוועזן ס'עקשנות?...

— — — — — — — — — — — — — —

דער יונג האט נישט געזען, ווי דער איד האט אראפּגעלאזט נ'קאפּ, און איינגעדרעמלט; דער בראנפן האט אים צענומען, און ס'איז אים שווער געווען צו דערהאלטן דעם קאפּ, וועלכער איז ארונטערגעפאלן ווי אונטערגעהאקט...

געפלויגן זיינען די פערד, ווי די אדלערס; געבלאזן מיט די נאזלעכער, און געשוימט מיט די מיילער...

גוט, ווייסט נישט ס'ארא תירוץ ר'וועט מארגן זאגן פאר'ן קרעטשמער, ער איז געקומען צופארן אין שבת, — ווערט ער פונדעסטוועגן גלייך אנטשלאפן ווי א טויטער...

באגינען, א שעה צו טאג נאך, וועקט זיך איבער דער קרעטשמער; זיין רגילות — אלע טאג אין דער צייט אויפצושטיין, קען ער שבת אויך נישט לענגער שלאפן...

שבת, — קיין מלאכה וועט ער דאך נישט טאן, זעצט ער זיך זאגן תהלים; א קליין קאגאניקל ברענט, מוז ער זיך גוט נעמען די אוינן אין דער האנט אריין, ר'זאל קענען אנטאפן אן אות...

ס'ווערט ליכטיקער, זעט ער אין דרויסן אויפן הויף, א שליטן, א פרעמדער שליטן, גייט ער ארויס, און פרעגט ביי פעטרען, דעם גוי:

— ס'ווער געקומען ביי נאכט צו פארן?...

ליגט פעטרע, דער גוי, אראפגעלייגט אויף דער ערד, סנעט א מולטער „אבראק" פאר די פערד, און ענטפערט נישט..

פרעגט דער קרעטשמאר נאך אמאל, שוין אין כעס:

— כ'פרעג דאך עפעס, פעטרע... ביזט שטום געווארן?...

בייגט פעטרע אוועק דעם קאפ, און ס'פנים לאכט ביי אים נאריש:

— א רבי איז געקומען...

— ביזט משוגע? האסט נישט פון וועמען צו לאכן?... ס'גענאר צו מאכן, פעטרע?...

שווערט זיך דער גוי:

— ר'זאל אזוי לעבן, א רבי...

גלייבט זיך נישט דער קרעטשמאר, און גייט אליין זען. און זעט:

— דאָס טרעפט אים ס'ערשטע מאָל ; אזא שלימזל ?... ער ווייסט גאָר נישט : וואו ר'איז ערגיץ אין דער וועלט...
— זוך ערגיץ אָפּ אַ דאָרף, מ'זאָל זיך קענען אָפּשטעלן, — וויינט ר' אברהם'לע, — ראשית איז שבת, און די קעלט ווידער איז סכנות נפשות...
— ס'איז גוט צו זוכן אין אזא נאַכט, אַ וועג — ווער ס'טרעט אָפּ אינם לעבעדיקן גאָט...
אברהם'לען ווערט ס'האַרץ פאַרשווערט, און דער יונג טרייבט די פערד, טראָגט אַליין אונטער דעם שליטן, און אזוי ווי דער קאָפּ ברעכט אים: „ווי מ'קאָפּעט זיך דאָ עפּעס אַרויס ?..."
גיט ער באַלד אַ שפּרונג אונטער ווי אַ האָז :
— רבי, אַ דאָרף אויף דער סאַמע נאָז...
הייבט ר' אברהם'ל אויף די הענט צום הימל, פאַר דעם נס, וואָס ער וועט דאָ נישט איינגעפרוירן ווערן :
— ברוך הוא וברוך שמו...
עטלאַכע ביימלאַך, אַ כאַטקע...
אַ הייפל... ס'ברענט אַ לאָמטער...
און דער יונג פאַרפאַרט ברייט אינם הויף אריין, וואו אַ גוי מיט אַ צעריסן האַריק פּנים קומט אים אַנטקעגן פון שטאַל אַרויס, העלפט אים אויסשפּאַנען די פערד און נעמט זיי מיט זיך אין שטאַל אריין..
דער יונג פרייט זיך ערשט, רייבט די הענט :
— געוואוסט, רבי, ס'ברויך דאָ ערגיץ ליגן אַ דאָרף נאָנט, ווייל די פראָסט האָט נישט אזוי שטאַרק געבריט..
אברהם'לע קרעכצט :
— כאָטש, אַ אידישער קרעטשמער ?...
— אין אַלע דערפער אַרום, ווייס איך, איז נישטאָ קיין גוישע — אַלע קרעטשמערס, אידישע...
און אברהם'ל גייט אריין אין אַ וואַרים חדר, לייגט זיך אריין אין אַ בעט־בעטגעוואַנט. און כאָטש דער קאָפּ ברעכט אים

— רעכעלע, כ׳וועל דאָך מיך אויפעסן, פאַר חרפּה !...
גוואַלד, זאָל ער כאָטש נישט זען : וואָס ס׳טוט זיך דאָ ?...
ס׳וועט דאָך באַלד קלינגען מיט מיר אויף אַלע דערפער...

און נעמט רייסן שטיקער פון שבת, אים אַרויסוואַרפן פון שטוב...

ס׳ווייב בלייבט אויך נישט שטיין מיט קיין פאַרלייגטע הענט ; זי לייגט די לייכטערלאַך אין קאַסטן... דאָס טיש־טוך — צוריק אין קופערט... מאַכט פייער... און אין אויוון נעמען שוין קנאַקן איבער אַ רגע די העלצער לוסטיק...

דער קרעטשמאַר ווידער, — גיט אַ קאַפּ אין די טירן פון דער קרעטשמע, און זיי ווערן אויפגעפּראַלט אין דער גאַס אַריין... ס׳ווערט ליכטיק... פּשוט׳ער אין דער וואָכן...

דער יונג וועקט זיך איבער, און גיט זיך אַ וואָרף אַרויס פון בעט — פאַר כעס — אַזוי הערט ער עפּיס אַ גע־רויש אין דער קרעטשמע ; קוקט ער אַרויס, און זעט — פּויערים גייען אַריין און אַרויס, וועקט ער אויף דערגיך אויף ר׳ אברהם׳לען :

— רבי, זעט נאָר...

קרעכצט ר׳ אברהם׳ל :

— וואָס זאָל איך זען ?...

— די קרעטשמע איז אָפן.... דער איד שטייט און פאַר־קויפט בראָנפן... און די קרעטשמאַרקע שיילט קאַרטאָפלעס...
ברענט פייער אין אויוון...

פאַרשטייט נישט ר׳ אברהם׳ל :

— ווי איז דאָס מעגלאָך ?...

אָבער ווען ער הערט ווי פון דער קרעטשמע קומען פאַרט קולות... פּויערשע קולות... מ׳דינגט זיך איבער אַ חזירל...
כ׳שלאָגט אין געלט אַריין... און מ׳פּאַטשט צו מיט די הענט...
ווערט דער יונג אויפגערוימט :

ס׳שטייען מאָקי א פּאָר פערד ווי די לייבן, אין שטאָל...

טראַכט ער:

— אפשר: מיט א חולה, וואָס מ׳טאָר זיך נישט אויפהאַלטן מיט אים ?... איז דאָך די שאלה: וואָס איז מען דאָ שטיין געבליבן ?...

פאַרקוקט זיך, אזוי טראַכטנדיק, אין פענסטערל — און ער גלייבט זיך נישט די אויגן זיינע; די פיס ווערן אים ווי די העלצער, און ער קען זיך פון אָרט נישט רירן.

— ר׳ אברהם׳לע מוהל, גוואַלד, ער וועט קומען אין שבת צו פאָרן ?... יום־כפור דאַוונט ער דאָך נעילה! ... ס׳איז נישט אַנדערש: ער האָט פאַרהיפּערט מיט א טאָג, אָדער געבליבן הינטערשטעליק, זיך שלעכט באַרעכנט, און גע־מאַכט שבת מיט א טאָג פריהער אָדער שפּעטער...

און גיט א פאָל אריין אין שטוב צום ווייב מיט א יעלה:

— רעכעל, אויפגעשטאַנען פון בעט זאָל ווערן... הערסט ?... וואָס האָסטו מיר עפּעס געהאָט צו מאַכן שבת אין מיטן דער וואָך ?...

רייסט ס׳בעט־געוואַנט פון ווייב און זי שפּרינגט אַראָפּ, וויל אים מאַכן א באַרעקנס, ער זאָל נישט וויסן וואו ר׳קומט אהין:

— א פינצטער יאָר אויף זיין קאָפּ, א וויסטער טאָג אויף אים היינט אָנגעשטאָנען...

שפּרינגען אים די אויגן פון קאָפּ:

— רעכל, אברהם׳לע מוהל איז דאָך ביי נאַכט געקומען צו־פאָרן, ער שלאָפט אין דער אַנדערע שטוב !... אברהם׳לע, וואָס מ׳איז געפאָרן צו אים, ער זאָל אידישן ס׳קינד... ער ווייסט נישט ווען שבת איז ?...

ווערט איר נישט גוט, רעכלען:

— אברהם׳לע מוהל ?...

און ער:

גן - עדן עפּעלאַך

— רבי, ס'איז זונטיק... מ'האט אריבערגעשלאפן דעם גאנצן שבת אין שניי...

וויל דער רבי עפּיס אריינקלערן, נאר ער לאזט אים נישט:

— א סוף... כ'וויל אייך אפּשטעלן, רבי, אהיים, און צוריק פארן אין דארף אריין... ס'וועט מיר שוין אזוי אויך קיין צרות נישט פעלן...

טאנצט אים אקעגן דער קרעטשמאר:

— רבי, איבערבייסן?...

און די קרעטשמערקע רוקט זיך אפּ פאר זיינע טריט:

— א גלעזעלע וואַרימס... א פריש געלעזעלע טיי, אויפגעקאכט ערשט...

זאגט אברהם'לע:

— דאס נישט; ער מוז שוין אהיימפארן; געגנוג לאנג געוועזן אין וועג; דער יונג טרייבט אים נאך דערצו...

באלט דער קרעטשמער אן אויפן יונג:

— שוין יא איינמאל די זכיה צו האבן א שטיקל רבין ביי זיך אין שטוב, וואס ווילסטו אים מיר צוכאפּן איבער דער מינוט...

זאגט דער יונג:

— ר'האט אן אנזאג נישט צו לאזן דעם גוטן איד אין מיטן וועג ערגיץ, נאר אפּשטעלן אים א היים, אין שטוב אריין...

— אויב אזוי, — זאגט דער קרעטשמער, — לאז מיך כאַטש אויפלייגן א זאק מעל צו אים; געוועזן איבער א נאכט א רבי, זיך איבערגעשלאפן — א זאק מעל כאטש!...

און מ'געזעגנט זיך; ביים קרעטשמער איז ריכטיק: ס'איז מיטוואָך, און ביי ר' אברהם'לען — זונטיק...

מ'פארט אהיים...

דאס שליטל פליט, און קומט א שעה שפּעטער אריין אין שטאָט, ווען דער גאנצער עולם אידן גייט פון די שטיבלאך און בתי־מדרשים...

כידוע, האט דאָס גליק כסדר זיך אָנצויאָגן מיטן אומגליק, און די ביידע ליט האָבן צווישן זיך קיין שלום נישט; וואו ס'גליק שיינט נאָר אויף — שטעקט שוין אומגליק אריין די נאָז, און מאכט פינסטער...

אזוי קערט זיך דאָס גליק נישט איינמאָל אום צום אומגליק מיט געבעט:

— אומגליק, וואָס טרעטסטו מיר נישט אָפּ?...

זאָגט אומגליק:

— אויב כ'וועל דיר אָפּטרעטן, וואו וועל איך מיר אהינטאָן?...

יאָגט זיך ס'אומגליק מיטן גליק, ווי פייער מיט וואסער; וואו גליק זוכט וועמען צו באגליקן, זוכט דאָס אומגליק מיט כל מעגליכקייטן יענעם צו פאראומגליקן...

און אזא פינסטער געיעג איז אויך צווישן זיי אנגעגאנגען איבער אן ארימע, אבער גליקלאכע משפחה, וואָס ס'אומגליק האָט כסדר געוואָלט אריינלייגן אין אן אומגליק, און גליק — באגליקן...

דאָס גליק האָט צווישן אַ סך שטילע גוטע ארימעלייט, אויך אָפּן געהאַלטן די אויגן אויף איינעם אַ געוויסן ארימאַן, וואָס האָט געוואוינט אין אַ טיפן שניט פון אַ בארג; אזוי ארים געווען — אז יענער האָט זיך צומאָלט נישט געקענט ערלויבן צו זיצן אין אַ שטוב מיט ליטן גלייך, און געמוזט וואוינען אין דעם אויסגעהוילטן שטיק בארג, וואָס איז פון אויבן געווען צוגעדעקט מיט צווייגן און בלעטער, און געהאַט אַ לאָך

געוויינטלאַך, ווען מ׳ווערט רייך, און זיי דערמיט פאַרערגערן, אַנ־שטאָט גוט מאַכן...

— וואָס טוט מען פאַרט?... ס׳איז דאָך גאָר קיין יושר נישט אַז אַזעלכע גוטע לייט, דערפאַר וואָס זיי לאָזן זיך באַנוגן מיט אַ שבוש, און ווייסן נישט פון צו גיין קלאַפּן אין די טירן, זאָלן נאָך אַמאָל ברויכן אַראָפּגיין אין גרוב אַריין, און נישט האָבן רעכט נהנה געווען פון דער וועלט?...

אַזוי הייסט מען ס׳גליק אַראָפּ אויף דער ערד, וואָס קומט אַלע טאָג אויפן מאַרק פאַר אַן אַלטע גויע, אַז ערלית — זי זאָל אים פאַר די פּאָר גראָשן וואָס ער באַקומט פאַרן האַלץ, פאַרקויפן אַ פּאָר עפּעלאַך פון גן־עדן ; דער אָרימאַן ווייסט נישט קיין פּותר און קיין חלום, אַזוי ווי ער גיט אַוועק צו זיין קונה דאָס בינטל האָלץ און באַקומט די פּאָר גראָשן, זעט ער שוין שטיין די גויע מיט די עפּעלאַך, וואָס זי רעדט אים איין, און ער נעמט זיי אַהיים ; און מער ברויך ער נישט ; אין די עפּעלאַך האָט ער פון אַלעם, וואָס ער וויל שפּירן אַ טעם פון אַן עסן אויף דער וועלט — שפּירט מען אין אַזאַ עפּעלע ; מ׳וויל פלייש — האָט מען פלייש ; פּירות — האָט מען פּירות ; כ׳ווייס מילך — איז מילך, פיש — פיש ; פון אַלע מאכלים אין דער וועלט...

און ס׳גליק איז אין זיבעטן הימל :

— קיין רייכקייט האָבן זיי נישט און ווייסן פונדעסטוועגן פון אַ לעבן, וואָס דער גרעסטער גביר קען פאַר קיין געלט נישט האָבן...

זעט אומגליק, וואָס ס׳גליק האָט אָנגעאַרבייט, נעמט עס אַריינ־קלערן אין דעם אָרימאַן, זיך גראָבן אונטער אים :

— וואַרט, כ׳וועל אים דיר לאָזן אַזוי באַקומען, מיינסטו ?..

לאַכט ס׳גליק :

פאַר אַ פענסטער, דורך וועלכן מ׳זאָל כאָטש קענען זען ווען ס׳איז טאָג אויף דער וועלט.

און דער אָרימאַן האָט אַ ווייב מיט פּיצלאַך קינדער געהאַט, זיך דערנערט פון עטלאַכע שייטלאַך האָלץ, וואָס ער פּלעגט יעדן טאָג אָפּהאַקן אין וואַלד, און אַוועקטראָגן אין שטאָט צו פאַרקויפן.

יאָרנלאַנג אַזוי געהאַקט דאָס האָלץ, די הענט זיינען אים געשוואָלן געוואָרן האַקנדיק מיט דער האַק; די פּלייצעס איינ־געבויגן פון טראָגן, און קיינמאָל נישט אָפּגעזיפצט אונטער דער שווערער משא; ער האָט שוין געהאַט זיין וואָג און מאָס, שיעור פון בינטל־האָלץ, אַ מהלך פון וועג, אַ צייט פון גיין און קומען, און דער עיקר... אַ קונה, וואָס האָט ס׳האָלץ ביי אים אָפּגענומען, דאָס איינע געלט אַלע טאָג געגעבן...

דאָס ווייב זיינס איז געווען אַ שטיק מאַן; די זעלביקע גוּ־טע מידה, — אַ שטילע טויב; זיך באַניגן געלאָזט אויך מיט אַ קריש ברויט, אַ לעק מילך און אַ שמעק פלייש... געקאָרמעט די קינדער, צוגעקליבן די שטוב, און אין אַ מינוט, ווען די שטוב האָט גערוט — נאָך אַרויסגעלאָפן אים אַרויפדערלאַנגען דאָס בינטל האָלץ אויף די פּלייצעס, דעם מאַן, און דערביי אפילו קיינמאָל נישט געזאָגט:

— ווייסט, מיין מאַן, ס׳וואָלט געווען אַ שכל, דו זאָלסט דיך פריער דערשלאָגן צו אַ פערד און וועגעלע, און ברויכן ווייניקער אַרבייטן...

האָט דאָס גליק אויבן געוויזן, ווי ס׳לעבן זיך דאָ אַ פּאָר טויבן אין דעם שניט פון באַרג, און געבעטן רשות, זיי מיט עפּיס צו דערפרייען; נאָר מיט וואָס דערפרייט מען זיי?... געבן זיי אַן אוצר — אפשר וועלען זיי זיך גאָר נישט קענען דאַרויף?... און טאָמער יאָ — קען דאָס נאָך אַמאָל גאָר אַנמאַכן אַ בייז לעבן, און ס׳וועלן זיך חלילה אָנהויבן קריגערייען, געשלעגן, ווי

זעסטו — אַ גנבה מסתמא, און מ׳קען נאָך זיין אומגליקלאָך דערביי...

דאָס ווייב הייבט־אָן ציטערן, ביז דער מאַן שלעפּט נישט אָוועק דעם קאַסטן זילבער, רייסט זיך נאָך ביי נ׳אים גוט ס׳האַרץ אָפּ — ביז ער לאָזט אים אַראָפּ אין וואַסער אַריין:

— נאַ דיר גאָר אַ קאַסטן מיט זילבער צו מיינע צרות, מער פעלט מיר שוין נישט... כ׳האָב מיך ביז יעצט באַגאַנגען — מוחל!

און גייט האַקן האָלץ אין וואַלד אַריין....

פאַרשטייט זיך, אַז נאָך דער מעשה האָט זיך ס׳גליק צע־טאַנצט פאַר־גרויס גדולה, און ס׳אומגליק — באַקומען אַ לאַנגע נאָז; אָבער אומגליק האָט זיך נאָך נישט באַנוגן געלאָזט דער־מיט, און זיך געטראַכט:

— אויב קיין זילבער נעמט אים נישט, — וועט ער שוין קענען אַ קאַסטן גאָלד קיין בריה נישט זיין...

און אויף צו מאָרגנס, דער אָרימאַן גייט אַרויס פאַר דער טיר, האָט ער שוין שטיין אַ קאַסטן גאָלד, וואָס גיט אים אַ בלענד פאַר די אויגן, ווי די זון אין הימל וואָלט אים אַראָפּגע־פאַלן צו די פיס; קלערט ער, דער אָרימאַן אַ ווײַלע, און רופט זיך אָן צום ווייב:

— ווייסטו וואָס, ס׳מוז נישט אַנדערש זיין, ווי גנבים האָבן זיך דאָ ביי מיר געמאַכט אַ מקום הינטערן פענסטער, ווייל ס׳איז אַזאַ פאַרלעגען אָרט, וואו קיין מענטש קומט נישט...

און האָט נאָכמער זיך ס׳האַרץ אָפּצורייסן, ביז ער קען אים אָוועקשלעפּן צום וואַסער, און דערטרינקען...

שרעקט זיך ס׳אומגליק נאָך אַלץ נישט אָפּ, און ברענגט אים נישט אודאי צו טראָגן אַ קעסטל בריליאַנטן, וואָס יעדער בריליאַנט אַליין איז ווערט אַן אוצר, און מ׳קען פאַר אים באַ־קומען אַ גאַנצע וועלט צו קויפן — און לאַכט פון גליק:

— דאָ, זעסטו, איז ער שוין די כפרה; אַקעגן די בריליאַנטן

— אויב דו וועסט זיי קענען א רעה טאָן — אדרבא; נאָר מיר דוכט זיך, אז דו האָסט נישט געטראָפן ס׳אָרט; און כ׳וועל דיך נישט לאָזן אויך...

קלערט נישט אומגליק קיין סך, און כאַפּט זיך אָן אין דעם. פאַר וואָס מ׳האָט אויבן אין הימל אזוי שטאַרק מורא געהאַט, — זיי זאָלן דערפון נישט קאַליע ווערן...

— אָן אוצר...

און ער טראַכט זיך:

— ער מוז זיי שוין זען רייך מאַכן!... וואָרים, אז ס׳איז אויבן געבליבן; דאָס רייכקייט קען פאַר זיי זיין אַן אומגליק — וואו־זשע איז ער?... אויב נישט צו פאַראומגליקן מענטשן?...

און ברייננט באַלד צושלעפּן א קאַסטן זילבער, לייגט אים אוועק ביינאַכט צום אָרימאַנ'ס הינטערן פענסטער, און בלייבט דאָ שטיין, צוקוקן — ס׳אָרא פרייליך פּנים דער אָרימאַן וועט מאַכן, ווען ער וועט אינדערפרי אַרויסגיין אָפּהאַקן דאָס בינטל האָלץ, און אים דערזען ביי זיך הינטערן פענסטער...

דאָס גליק ווידער שטייט נעבאך פול מיט מורא, אז ס׳אומגליק זאָל זיי דאָ טאַקי נישט פאַראומגליקן; און וואַרט אָפּ אין איין ציטערניש — וואָס ס׳וועט זיין דער סוף?... זאָגן, מתרה זיין — דאָס טאָר ער נעבאך נישט; ס׳איז נישט קיין חכמה — מ׳קלערט יענעם אויף, נאָר יענער ברויך תמיד אליין שפּירן וואו ס׳אומגליק שלעפּט, און לויערט אויף אים; אפילו ווען ס׳ווייזט זיך אים אויס — ס׳איז דאָרטן ס׳גרעסטע גליק פאַראַן...

און אונזער אָרימאַן, זעען זיי, — ווי ער קריכט באַגינען אַרויס אָפּהאַקן דאָס ביסל האָלץ, בלייבט טאַקי שטיין איבערן קאַסטן זילבער וואָס ליגט ביי אים הינטערן פענסטער — אזוי ווערט ער א דערציטערטער, און שרייט אויס אין איין אָטעם צום ווייב:

— קום נאָר אַרויס זען ס׳אָרא אומגליק ס׳האָט אונז דאָ געטראָפן; ס׳האָט עמיץ אונטערגעוואָרפן א קאַסטן זילבער.

דער וועלט, וואָס נאָר געצייילטע מענטשן האָבן די זכיה ; און נישט בלויז קיין עפּעלאָך פון גן־עדן...

הייכט מען באַלד דאָס אומגליק, עס זאָל זיך אַריינלייגן צום מלך אין לייב אַריין, און דער מלך פאַלט תיכף אַוועק אויף אַ מחלה כבדה, ווערט מיט איינמאָל אַ מת...

שטייען אַלע גרויסע רופאים אַרום אים, ווילן אים דער־האַלטן ביים לעבן, נאָר ס'אומגליק, — וואָס זיי ווייסן נישט די קריינק ; אַ קריינק וואָס איז גאָר ביי זיי אין די ספרים נישט פאַרשריבן; זיי הייסן נעמען קרייטעכצער, ווילדע גראָזן, דאָס קאָכן, און דערמיט אפשר צו טרעפן — ס'זאָל אים בעסער ווערן ; ווייל, אַלע רפואות, האָבן זיי געגלייבט ליגן פאַרבאָרגן אין די ווילדע גראָזן און קרייטעכצער, נאָר מ'ברויך בלויז צו טרעפן די ריכטיקע...

באַזונדער טוט מען, פאַרשטייט זיך, כל־המעשים — דעם מלך ביים לעבן צו דערהאַלטן ; מ'וויינט אין דער מדינה, מ'קלאָגט אין שטעט, און מ'בעט אויף זיין לעבן; אַ חוץ דעם זיינען זיך צעלאָפן אַלע שליחים איבער די שטעט, — אויפזוכן וואו ס'זיצט ערגעץ אַ מכשפה הינטער אַ וואַלד, אין אַ באַרג, אַ ציגיינער, און ביי זיי זען עפּעס אַרויסקריגן אַ שטיקל זאַלב.. עטליכע טראָפּן...

אַזאַ שליח לויפט אויך אָן צום באַרג, וואו דער אַרימאַן וואוינט, און זעט ווי יענער טראָגט עפּעס אין דער פאָלע, פרעגט ער אים :

— וואָס האָסטו דאָרטן ?

זאָגט ער :

— עפּעלאָך...

— עפּעלאָך ?... גוט... גיב זיי נאָר אהער... אפשר וועלן זיי זיין די רפואה...

בלייבט שטיין דער אַרימאַן, און נעמט קלאָגן :

— ווילסטו זיי מיר צונעמען, די פאָר עפּעלאָך, אַזוי האָב

וועט שוין דוכט זיך, דער מלאך פאמפע אליין אויך נישט קע־
נען ביישטיין...

ליגנדיק אין שטוב אויף זיין ארים געלעגער, האט שוין
דעם ארימאן א בלישטשע געטאן פאר די אויגן, אזוי ווי אלע
זיבן זונען וואלטן אויפגעלייכט פאר זיין פענסטער; ער איילט
ארויס, און זעט די בריליאנטן — אזוי בלייבט ער פאר א שפא־
רער ווילע שטיין צעמישט, און טראכט:

— ווי גרויס ער קען זיין פון איטלאכן בריליאנט באזונ־
דער?... פון איינעם — איז ער שוין א בטוח, ס'גאנצע לעבן,
קיין נויט נישט צו וויסן; און ווען אפילו א גנבה — קען ער עס
דאך באגראבן דא ערגעץ אין דער ערד אריין, ווער וועט וויסן
דערפון?...

און בשעת זיין טראכטן, ווען ער איז געווען אויף דער וואנ
שאל, — איז דאס גליק פארטונקלט געווארן; אומגליק, פאר־
קערט, האט אויפגעהויבן דעם קאפ און זיך געפאטשט מיט
ביידע הענט אין בויך אריין:

— ביזט מיין, בחור... כ'האב דיך אנגעקריגן...

און בלויז פאר א רגע, ווייל דער ארימאן האט זיך גלייך
געכאפט:

— אזא גנבה, ווען ער זאל איר באהאלטן, קענען אים נאך די
גנבים אליין דערפאר דעם קאפ אראפשניידן! וואס האט ער
זיך צו גיין טשעפען מיט גנבים?...

און די בריליאנטן האבן נישט מער ווי איין בלישטשע געטאן
נאך, ווען זיי זיינען געפלויגן פון זיינע הענט אין וואסער אריין...

א ציגר, אז דער ארימאן איז דאס ביינעקומען, איז ס'גליק גע־
קומען צו לויפן אין הימל אריין מיט א גדולה:

— נו, וואס האב איך געזאגט?...

און געגעבען פאר אים, דעם ארימאן, דאס גרויסע גליק אויף

ס׳זיצט דער אָרימאַן מיטן געזינטל, און קוים וואָס ס׳חיות דערהאַלט זיך אין זיי; פון נעכטן אָן, אַזוי ווי דער רײַטער האָט ביי אים אָרויסגעריסן די עפּעלאַך, איז נאָך ביי קיין איינס פון זיינע קינדער נישט אַריינגעקומען גאָר אין מויל אַריין...

מ׳וואַרט־צו ביז אויף מאָרגן, ווען ער וועט קענען, דער טאַטע, אַרויסגיין אָפּהאַקן אַ בינטל האָלץ, פירן דאָס אין שטאָט אַריין, און פריש ברייננגען צו עסן אַ פּאָר עפּעלאַך...

דערוויל ברויכט מען פאַר דעם טאָג הונגערן; און אַז מ׳הונגערט — קומען דאָך שלעכטע מחשבות אין קאָפּ אַריין, (אַ שטיקל פון אומגליק...) און ער באַזינט זיך — ווי וואָויל און ליכטיק ס׳וואָלט אים געווען זיין וועלט, ווען ער זאָל די רייכ־קייטן נישט געווען אַריינוואַרפן אין וואַסער; און אומגליק וואָס זעט ס׳גליק רייטן ביי דער רעכטער האַנט פון מלך, אים פירן אויפן וועג, טראַכט זיך:

— ס׳איז נאָך גאָר נישט שפּעט; אַצינד, אויב ער וועט דער־זען בריליאַנטן, וועט ער שוין מער אַזאַ נאַר נישט זיין, — זיי אָוועקצואוואַרפן; און ממילא, אַז ער וועט נאָר עפּיס צונעמען, — וועט שוין ס׳גליק דעם מלך נישט מער אָהער דערפירן...

און לויפט ברענגען בריליאַנטן...

אָבער ס׳גליק האָט זיך דאָ מקדים געווען, און פרייער גע־ברענגט דעם מלך פאַר זיין טיר, וועלכער האָט געלאָזט אַרויס־נעמען דעם אָרימאַן מיט זיין ווייב און אים געפרעגט:

— וואו האָסטו גענומען די עפּעלאַך?

ציטערט דער אָרימאַן, און זאָגט:

— אויפן מאַרק, ביי אַן ערלית...

פרעגט דער מלך:

— פאַר וואָס גיט זי דיר די עפּעלאַך?

זאָגט דער אָרימאַן:

— פאַר אַ פּאָר גראָשן, וואָס איך באַקום פאַר אַ בינטל האָלץ, וואָס כ׳טראָג יעדן אינדערפרי אין שטאָט אַריין...

איך עפּעס אַנדערש נישט צו געבן מײַנע נײַן קינדער וואָס צו עסן ביז מאָרגן; און עס וועט זײַ אויסקומען צו פאַסטן ביז כ'וועל ווידער גײן אין שטאָט אַרײַן מיט פריש האָלץ..

הערט אים נישט מער דער שליח, נאָר פליט מיט די עפּעלאַך ווי אַ רוח אין מלך'ס הויז אַרײַן:

— ער האָט געברענגט עפּעלאַך פון אַן אָרימאַן, וואָס דערנערט זיך פון זײַ מיט נײַן קינדער...

אַזוי קוועטשן די רופאים אויס אַן עפּעלע, און גיבן דעם מלך אין מויל אַרײַן, — זעען זײַ חדושים; ביז דער רגע האָט מען בלויז געהאַרכט צו אַ פּעדערל אונטער די נאָז, אויב ס'רירט זיך נאָך, און זיך געריכט — ער גייט שוין אויס; און דאָ, נאָכן ערשטן ביסל זאַפט — דער אָטעם זײַנער ווערט מיט איינמאָל שטאַרק; מ'גיט אים נאָך דעם זאַפט פון אַן עפּעלע — און ס'פּנים ווערט אים רויט, באַקומט אַ מראה, די באַקן הייבן אָן צו בליען; אַ פריש עפּעלע — דער מלך מאַכט אויף די אויגן, ס'ערשטע מאָל זינט ער איז אַוועקגעפאַלן אַזוי חרוב, און באַקומט צוריק ס'לשון...

און ביז מ'גיט אים אויסצוטרינקען דעם זאַפט פון אַלע עפּעלאַך — שטייט ער שוין צוריק אויף די פיס, דער מלך, אַזוי ווי ער וואָלט גאָר קיין מאָל נישט קראַנק געווען, און פרעגט:

— וואָס האָט זיך דאָס דאָ געטאָן מיט מיר?...

דערציילט מען אים. חדוש'ט ער זיך אויף די עפּעלאַך, און פרעגט ביים שליח:

— וואו, ביי וועמען האָסטו זײַ געקריגן?...

זאָגט ער:

— הינטערן באַרג, ביי אַן אָרימאַן...

פאַרשטייט זיך, אַז דער מלך אַליין זעצט זיך אויפן פערד, און רײַט אַרויס צום אָרימאַן וואָס זיצט הינטערן באַרג, אים אָוועקגעגעבן אַ יישר־כח, — און אַ יישר־כח פון אַ מלך קען מען אין דער קעשענע נישט אַוועקטראָגן....

אינהאלט:

זייט

ערב דעם נעמונג — 7
געשלעגן — 31
תהלים — 59
„נא איספיטאַניא“ — 83
אין שפּיטאָל — 109
אַ זעלנער — 135
דער טאַטע — 161
דער בוים — 169
שרעק — 177
דורות — 183
דער בלינדער — 187
דער זיווג — 194
הויקערס — 199
דאָס אָרימע גרויסקייט — 207
חלול־שבת — 221
שתּפות . . . — 235
מזלות — 251
גלגולים — 267
דער קורצער פּרייטיק — 279
גן־עדן עפּעלעך — 293

פרעגט דער מלך:

— האָסטו געגוג פאַר דיין ווייב און קינדער, זיך צו דערנערן?...

זאָגט דער אָרימאַן:

— וואָס ברויכן מיר מער?... די עפּעלאך באַשטייען פאַר אַלעם; וואָס פאַר א טעם מ'וויל שפּירן אין זיי, — שפּירט מען...

— אויב אַזוי, — זאָגט דער מלך — איז שוין ריכטיק; איז דאָך קיין חדוש נישט, וואָס זיי האָבן מיר ס'לעבן צוריק געגעבן...

ווייסט דאָס נאָר נישט דער אָרימאַן, און ער זאָגט נישט אויס:

— אַז פון נעכטן אָן, זינט דער רייטער האָט זיי ביי אים צו־גענומען, האָבן זיי נאָך גאָר נישט אין זייער מויל געהאַט...

נאָר דער מלך הייסט אים געבן סיי־ווי־סיי צו עסן פון זיין עסן, און צו טרינקען פון זיין וויין; אָנטאָן באַלד אין בגדי מלוכה, ווייזן דאָס גרויסע פאַרמעגן וואָס ער שענקט אים אַוועק, און בעט אים בלויז, דער אָרימאַן זאָל מיט אים גיין אויפן מאַרק, אויפזוכן די ערלית, וואָס האָט אים יעדן טאָג די עפּעלאך פאַר־קויפט; אָבער אַזוי ווי דער אָרימאַן איז נאָר געקומען אין די בגדי־מלוכה אויפן מאַרק אַרויף, — האָט ער שוין מער די ערלית נישט געזען...

דאָס גליק האָט זיך געטראַכט:

— אַצינד, אַז ער איז שוין אויף אַזאַ הויכע מדרגה, צו וואָס ברויכט ער נאָך מער די עפּעלאך פון גן־עדן, ער זאָל דורך זיי שפּירן א טעם פון אַלע מאכלים אין דער וועלט?... אַז ער קען שוין צו אַלעם אַליין אָנקומען?...

Toronto Jewish Public Library
THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS
and may be renewed once, if no application has been registered for it. A fine of 5 cents a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.
... OF ADDRESS

בעל
בימקא, פ. בימ
גאלדענע צויטן
7109

#7109